דיא אינטערנאציאָנאַלע ביבליאָטהעק.

דוד פינסקי

ערצעהלונגען

אין צוויי בענד

צווייטער באנד.

ארויסגעגעבען פון
די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק פערלאג קאמפ.
ניו־יארק.

אינהאלט.

ארבייטער לעבען.

זייטע

א מעשה מיט א הונגריגען 5
די מלחמה מיט גאָט. 27
א פערפאלענער 38
אין צוואנגען 69
און אז שרה לאה איז געקומען צו זיך... 83
גאסען־בילדער 96
כאשע לאה 116
דאָך א מאָל געוויינט 123
טראם, טראם... 130
מען הוליעט 137
חיים משרת 145
אויסגעפיהרט 166
גוט־יום־טוב־ביטען 178
אברהמ'ל דער טויטער 186
מעןווארט 196
אראָב דאָס יאָך 205
דראבקין 210
ערב יום כפור 256
צמח דער טישלער 267
„אונזער" ערשטער מאי 280
ליעדער אין פראָזא 285

Copyright, 1910.
By The International Library Publishing Co.

אַרבייטער־לעבען

א מעשה מיט א הונגריגען.

איציע האָט צוויי טעג נאָך אנאנד גאָרנישט אין מויל געהאַט, דאָס הייסט — געהונגערט. אָבער אויפ'ן דריטען טאָג אין דער פריה האָט ער ביי א חדר־אינגעל, וואָס האָט געלערענט אין הויף אין חדר, אויסגענאַרט פאַר דריי מעשענע קנעפּלעך דאָס אָנבייסען — צוויי קליינע קיכלעך מיט פּוטער — און אויפגעגעסען. דאַן איז ער געוואָרען בייז. די קיכלעך זיינען איהם געוועזען אויף א צאָן, אָבער דאָך האָט ער יעצט געהאַט א ביסעל כח בייז צו זיין, און עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו טון שלעכטס. עס האָבען איהם געביסען די הענד. די ערשטע זאַך האָט ער געגעבען א זעץ מיט'ן פוס זשוטשקען, דעם קליינעם הינטעל, וואָס די בעל־הבית'טע פון הויז האָט געהאַלטען טייערער פאַר איהרע אייגענע קינדער. זשוטשקע האָט זיך געלאָזען לויפען מיט א קוויטשעריי פאַר ווערטאָג, אָבער איציען איז דאָס געוועזען ווייניג. ער האָט אויסגעריסען איין איינגעפּראָ־רענעם שטיין און א שליידער געטאָן מיט אַלע זיינע כחות נאָך זשוטשקען. ער האָט נישט געטראָפען אין דעם הונד, נור אין די טיר פון סימקין דעם אדוואָקאַטס וואָהנונג. עס האָט געגעבען א שטאַר־קען קלאַפּ, און ער איז געוועזען צופריעדען, ווייל איהם וואָלט לחלוטין נישט געאַרט, ווען דער שטיין וואָלט געטראָפען סימקינען אָדער סימקיניכען אין קאָפּ.

נור מיט דעם אַלעם האָט ער אפילו אויף א האָר נישט געשטילט זיין בייזקייט, אויף דאָס קלענסטע ביסעל נישט בערוהיגט זיין פערקאָכט האַרץ. ער איז נאָך בייזער געוואָרען, ווייל ער האָט געפיהלט, אז דאָס זיינען קליינינקייטען, אז מיט דעם האָט ער גאָר נישט אויפגעטאָן. ער איז ארויס פון טויער, האָט א וואָרף געטאָן

ספריה עממית בטורנטו
יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא
JEWISH ... TORONTO

סענדיג צו וואָס און נישט וויסענדיג, וואָס וועט ווייטער זיין, וואָס וועט ארויסקומען פון זיין שטעהן. דער פראָסט איז געוועזען שטארק. נור איציע האָט איהם נישט געפיהלט, ווייל ער איז געוועזען בייז און האָט זיך נישט אויסגעמאכט פון דעם פראָסט. אגב האָט ער נישט געהאט, וואו צו בעהאלטען זיך פון איהם. אויבען, אין זיין דאך־שטיבעל, איז נאָך קעלטער געוועזען. דערצו זיינען דאָרטין נישט געוועזען קיין מענשען און ער האָט נישט געהאט, אויף וועמען בייז צו זיין.

ער איז געשטאַנען און האָט וועגען גאָרנישט געקלערט. ער האָט נישט געקאָנט קלערען. ער האָט מעהר נישט געגוי געוואוסט, אז ער איז בייז, און עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ער וועט היינט אָבטון זעהר א קלוגע רשעות. ער האָט נישט געוואוסט פון דינאמיט, אז נישט וואָלט ער זיכער געטראכט אָהן איין אויפהער וועגען באָמבעס און וואָלט זיך געמאָלט אנגענעמע בילדער, ווי ער לאָזט אין די לופט די גאַנצע שטאָדט, די גאַנצע מדינה, די גאַנצע וועלט. נור יעצט האָט ער גאָרנישט אָבגעקלערט. ער איז געוועזען זיכער, אז ער וועט שוין עפּיס אָבטון. ער האָט עס געפיהלט.

צוויי ארבייטער זיינען פארבייגעגאַנגען און האָבען גערערט וועגען זוכען ארבייט. ביי איהם איז דורכגעפלויגען אין קאָפּ, אז ער וועט נישט געהן מעהר זוכען אַרבייט, זיי מעגען אַלע אפילו א מיתה משונה איינגעמען! און דערביי פיהלט ער, אז עס איז גלאַט איין עבירה זיין טרחה. ער וועט היינט קיין ארבייט נישט קריעגען, ווי נעכטען און עהער־נעכטען און עהער־עהער־נעכטען און די גאַנצע זיעבען און צוואַנציג טעג, אין וועלכע ער זוכט ארבייט.

אין מח האָט זיך איהם בעוויזען דער „מאָרגען“, א שווע־רער, כמאַרנער טאָג, וואו ער וועט זיין גאַנץ אָהן כחות פאר הונגער. אָבער ער וויל נישט קלערען וועגען מאָרגען. נור „היינט“... היינט דאַרף ער עפּיס אָבטון און דאַן וועט ער וויסען, וואָס עס וועט זיין מאָרגען און איבערמאָרגען און אַלע טאָג. דערפאַר איז ער געבליע־בען שטעהן נעבען טויער און געקוקט אין גאַס אריין מיט א שטע־כעדיגען שמייכעל אויף די בלייכע ליפּען און אין די מידע, מאטע

מיט די אויגען אין אַלע זייטען פון דער גאַס און געפּיהלט, אז ער איז א דם שונא אַלע פאַרבייגעהער און דער עיקר אַלע פאַרבייפאָהרער. ער האָט זיי געשאָלטען מיט ביטערע קללות און וואָלט מיט פּער־גניגען אויסגעפיהרט אויף זיי מיט זיינע אייגענע הענד די אַלע פּרעניות. — —

צום טויער איז צוגעגאנגען נאָך א חדר־אינגעל, איינגעוויקעלט אין א גרויסען טוך, און אין גרויסע שיך פון א דערוואקסענעם מענ־שען. די הענד האָט ער געהאַלטען פעררוקט אין טוך און קיין חשק נישט געהאט אָדער פאַר קעלט נישט געקאָנט ארויסנעמען זיי פון דאָרטען און אויסווישען זיך די נאָז, פון וועלכער עס האָט גערונען ביז צום מויל. פון זיין קעשענע האָט ארויסגעקוקט א שטיקעל ברויט. איציע האָט לוסט בעקומען צום שטיקעל ברויט, נור דאָס אויסזעהן פון דעם ארמען קינד האָט איהם אָבגעהאַלטען. ער האָט זיך אָבער געמאכט, אז ער איז בייז אויף דאָס קינד, ווי אויף די גאַנצע וועלט, אז ער קאָן איהם געבען א זעץ מיט׳ן פוס, ווי פריער זשוטשקען. ער האָט אָנגעכאַפּט דאָס קינד פאַר די נאָז, דערנאָך א קלאַפּ געטאָן איהם איבער דאָס היטעל און אויסגעשיפּעט: „סמאַר־קאַטש, דיר רינט דאָך אין מויל!“ דאָס קינד האָט זיך דערשראָ־קען, א פיהר געטאָן מיט׳ן עלענבויגען, פערשטעלט די נאָז און אָב־געלאָפען. נור באַלד האָט עס זיך אומגעדרעהט, א קוק געטאָן אויף דעם אונערוואַרטעטען שונא און אויסגעשריען: „רשע, רשע, איציע דער רשע!“ און איז נעלם געוואָרען אין טויער. איציע האָט זיך אפילו נישט א קעהר געטאָן אין זיין זייט.

ער האָט זיך אָנגעשפאַרט אן טויער. צו וואָס? דאָס האָט ער אַליין נישט געוואוסט. אַלעמפאַלס, ער איז געוועזען מיד. בייז און מיד. די צוויי קיכלעך האָבען איהם נור צורייצט. עסען, עסען! עס שטעלט זיך איהם פאַר פאַר די אויגען דאָס שטיקעל ברויט אין דער אָבגעריסענער קעשענע פון דעם ארמען קינד. דאָס וואָלט איהם זעהר צו נוץ געקומען. עס פערדריסט איהם, פאַר וואָס ער האָט עס נישט אָבגענומען. א גאַנץ גרויס שטיקעל ברויט — — —

ער האָט זיך נאָך שטאַרקער צוגעדריקט צום טויער, ניישט ווי־

טויבענדיג דעם נישט־געוועהנטען. ארום איציען זיינען געגאנגען, געאיילט, געלאָפען אלערליי מענשען, מיט געפעק און אָהן געפעק. כמעט יעדער פארבייגעהער האָט זיך אָנגעריהרט אָן איהם, אַ שטויס געטאָן איהם, אָבער ער איז געשטאַנען רוהיג, אָהן אַ בעוועגונג. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז דאָס אליין איז שוין אַ גוטע זאך, אז דערמיט אליין טוט ער שוין רשעות. יא, ער מוז דאָ שטעהן און שטערען אלעמען אין וועג! נור מיט די אויגען פיהרט ער אום איבער'ן פּלאַץ, גלייך ער וואָלט דאָרטין געזוכט דאָס, וואָס ער האָט אָבצוטון. זיי שטעלען זיך אָב אויף די ברויט־קראָמען און די וועקסעל־געשעפטען, וואו עס ליעגט „ממון קרח". עס וואָלט זעהר גוט געווען אוועקצושלעפּען עפּיס פון דאָרטין. און ער העבט אָן צו פאנטאזירען, ווי און וואָס וואָלט געווען, ווען ער וואָלט אוועקגעשלעפּט אַ פּעקעל אסיגנאציעס. — — —

אַ טרעגער מיט אַ גרויסען קאַסטען אויף די פּלייצעס האָט איהם אַ שטויס געטאָן, אז ער איז שיער נישט אומגעפאלען. ער האָט דערפיהלט אַ גרויסען וועהטאָג אין רוקען און איז געקומען צו זיך. ער איז רויט געוואָרען פאר כעס.

„דו, כאָליערע דו! וואו האָסט'ע דיינע אויגען?"

דער טרעגער האָט אָבגעבורטשעט עפּיס פון אונטער זיין משא און מיט שווערע טריט איז ער געגאנגען ווייטער זיין וועג.

אָבער איציען האָט וועה געטאָן, און ער האָט זיך געקראצט דעם רוקען.

„איך בעגראָב דיך מיט'ן קאַסטען צוזאמען, נבלה!"

דער טרעגער האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ פון אונטער דעם קאַסטען און אַ קוק געטאָן אויף דעם שרייער. איציע'ס אויסזעהן האָט ביי איהם ארויסגערופען ווענינג דרך ארץ. ער האָט זיך אָבגעשטעלט אויף אַ ווײלע און אָנגעקוקט זיין געגנער מיט פעראַכטונג.

„האלט דעם פּיסק דיינעם, אז נישט פערשטאָפּ איך דיר עם, אז דו וועסט פערשטומען אָף אייביג. איך וועל דיר בעווייזען, וואָס „נבלה" בעטייט, פּסיא קרעוו!"

דער טרעגער איז אוועק זיין וועג, בורטשענדיג און זידלענדיג.

אויגען, אָהן אַ שום געדאַנק אין קאָפּף. ער האָט אפילו אויפגעהערט צו זידלען און שעלטען. —

אין גיכען האָט ער זיך אָבגעריסען פון טויער און אָנגעהויבען צו געהן. ער האָט אַליין נישט געמערקט, וואָס ער טוט. ער האָט פערלאָזען זיין אָרט אונבעוואוסט; ער איז געגאַנגען, נישט וויסענדיג, אַז ער געהט. די פיס זיינען איהם געוועזען ווי קלעצער און ער האָט זיי קוים געהויבען. דערפאַר האָט ער זיך דאָס באַלד געכאַפּט, אַז ער שטעהט שוין נישט ביים טויער און געהט גאָר אום אין גאַס איבער'ן טראַטואר. דאַן האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט געוואָלט און בעשלאָסען דורכצוגעהן זיך אַ ביסעל, נור ער האָט זיך נישט געקאָנט דערמאָנען, ווען ער האָט וועגען דעם געטראַכט. עס איז גוט, וואָס ער וועט זיך יעצט דורכגעהן — מען דאַרף אָנוואַרמען די פיס. נור ער מאַכט זיך, אַז עס אַרען איהם נישט די פיס, ווי עס אַרט איהם נישט דער גאַנצער פראָסט, וועלכער נעמט איהם דורך יערעם גליעד.

ער איז געגאַנגען לאַנגזאַם, פאַמעליך, געלאַסען. די גאַס, איבער וועלכער ער איז געגאַנגען, האָט זיך געענדיגט מיט איין עק ביים שטאָדטמאַרק און מיט דעם אַנדער עק ביים שטאָדטגאַרטען. ער האָט נישט געוואוסט, וואוהין ער געהט, נור וואָס נאָהנטער ער איז צוגעגאַנגען צום מאַרק, אַלץ הילכיגער און דייטליכער האָבען זיך געלאָזען הערען פון דאָרטין די קולות. דאַן האָט ער בעגריפען, וואוהין די פיס האָבען איהם געבראַכט, און וויעדער האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט עס אַזוי געוואָלט און בעשלאָסען. דאָ נעמליך איז דער רעכטער אָרט, וואו ער קאָן עפּיס אָבטון. ער איז געבליעבען שטעהן אויפ'ן עק טראַטואַר.

אויפ'ן גרויסען מאַרק־פּלאַץ האָט גערוישט און געווימעלט פון מענשען. אין דער לופט איז געשטאַנען דער רעש פון טויזענדער נפשות. די שרייענדיגע פערצווייפלונג פון דעם עלענדען נויטבעדירפטיגען, די ברומענדיגע גלייכגילטיגקייט פון דעם זאַטען רייכען און די קוויטשערנדיגע עזות פון דעם געלד־הונגריגען האָבען זיך דאָ אויסגעמישט און געטראָגען איבער די קעפּף, בערוישענדיג און בע־

דער גאָראָדאָוואָי איז שוין געווען אין כעס און האָט א העב געטאָן זיין שאשקע.

איציק האָט געפיהלט, אז ער דארף בלייבען שטעהן. נור עפּיס האָט א ריהר געטאָן די פיס. דאָס איז געווען דער אינסטינקט, אז א גאָראָדאָוואָי מוז מען פאָלגען.

ער איז אוועק. צוריק אין זיין גאס. פּאמעליך, קוים ריה־רענדיג די פיס, נישט קוקענדיג אין דעם גאָראָדאָוואָי'ס זייט.

ער איז געווען גאנץ געפראָרען. די פיס זיינען געווען ווי אָבגענומען. צוקומענדיג צו זיין טויער, האָט ער דערפיהלט, אז עס וואָלט גוט געווען אויסצוציהען זיך א ביסעל. ער האָט עס דערפיהלט געגען זיין ווילען. ער דארף און מוז זיין אין גאס, ווייל ער איז בייז און וויל עפּעס אָבטון. נור די שווערע, געפראָרענע פיס, זיי ציעהען צו זיין דאך־שטיבעל, וואו עס איז שרעקליך קאַלט, וואו עס רוישט און פייפט דער קאַלטער ווינד, וועלכער לאָזט זיך אונטען נישט אזוי שטארק הערען. גלייך זיי וואָלטען געפיהלט, אז ער וועט דאָרטען אויסזוכען אַלערלייא אַלטע טיכער און וועט זיך איינוויקלען און איינדעקען אין זיי.

און ער לאָזט זיך טראָגען פון די פיס. אויפ'ן וועג צום דאך־שטיבעל האָבען זיי איבערגעקערט א פּאָמויניצע און א זעץ געטאָן א קאַץ. זיי אויך האָבען אויפגעעפענט די טיר פון דעם שטיבעל. די טיר האָט זיך א ריס געטאָן און אָנגעשלאָגען אָן עפּיס א ווייכע זאך. די ווייכע זאך איז געפאַלען, און די פיס האָבען געדארפט אריבערטרעטען איבער א קופּע לומפּען, פון וועלכע עס האָט ארויס־געקוקט א פּארמיט־געלע, איינגעקנויטשטע, קליינטשינקע צורה פון איין אַלטער איינגעהויקערטער אידענע.

„א־ווי, א־ווי, א־ווי!" האָט זי אָנגעהויבען צו יאמערן, פּלאָנ־טערנדיג זיך אין די שמאטעס. דאָס איז געווען די טויב־שטומע בעל־הבית'טע פון זיין דירה.

ער האָט גאָרנישט געענטפערט. די פיס זיינען שוין געווען אין בעט.

איציע האָט אויסגעברומט א פּאָר קללות און אוועקגעדרעהט דעם קאָפּף אין איין אנדער זייט.

„וואָס האָסט זעך אוועקגעשטעלט און שטעהסט און לאָזט מענ־שען נישט געהן?“ האָט ער דערהערט הינטער זיך א בייזען קול.

ער האָט זיך אומגעקוקט. קאפּלון דער קרעמער איז געשטאַ־נען אין טיר פון זיין קראָם און בייז געקוקט אויף איהם. ער האָט גראָב אָבגעענטפערט.

„וואָס איז דאָס אייער דאגה?“

קאפּלון איז אויפגעבראכט געוואָרען.

„וועסט באלד וויסען מיין דאגה!“ און ער האָט געהייסען דעם אינגעל אין קראָם לויפען נאָך א גאָראָדאָוואָי.

פארביילויפענדיג פארביי איציען האָט דער אינגעל געזאָגט מיט שקאָצעוואטע אויגען:

„ווארט א ווײלע, וועסט באלד האָבען א באָד מיט אונטער־פיהרערס.“

איציע איז געבליעבען שטעהן. אויף צו להכעיס. ער האָט אלעמען אין ד׳ר׳ערד.

יא, ווֹעגען וואָס האָט ער דאָס פריער געטראכט? און זיין בליק האָט אָנגעהויבען בלאָנדזשען איבער מארק און מענשען, און ער האָט געוואָלט זיך דערמאָנען, וועגען וואָס ער האָט דאָס פריער געטראכט. און אז ער האָט דערזעהן דעם אינגעל מיט׳ן גאָראָ־דאָוואָי, האָט ער גלייכגילטיג אוועקגעדרעהט דעם קאָפּף אין איין אנדער זייט.

„וואָס שטעהסטו דאָ? מארש, אוועק!“ האָט דער אָרדנונגס־היטער אויסגעקאמאנדעוועט.

איציע האָט לאַנגזאם אויסגעדרעהט צו איהם דעם קאָפּף.

„א פערקויפטער אָרט, וואָס?“

„מארש, זאָגט מען דיר!“

איציע האָט צוריק אוועקגעדרעהט דעם קאָפּף.

„מארש!“

געהויבען שנעלער צו עסען; ער האָט כמעט געשלונגען נישט גע־קייטערהייט. די אַלטע האָט געבילט און געוואָיעט מיט אַלע כחות און געשלעפּט איהם די הענד. ער האָט זי אַ שטופּ געטאָן. זי איז געפאַלען אויף די קניע, האָט אַרומגעכאַפּט זיינע פיס און מיט אַ ווילדען סאָפּען און כראָפּען איינגעגעסען זיך אין זיי מיט איהר מויל, אין וועלכען עס זיינען געשטאַנען נור צוויי זייטיגע ציינער. ער האָט זי צוגעדריקט מיט די קניע צו דער ערד און אַרויפגעזעצט זיך אויף איהר. די אַלטע האָט זיך נישט געקאָנט אַ ריהר געבען.

יעטצט וועט ער רוהיג עסען.

נור ער האָט אַריינגערוקט די האַנד אין קוואָרט און גאָר נישט געפונען. ער האָט שיער נישט אויסגעשריען פאַר ווילדקייט. דאָס האַרץ האָט אָנגעהויבען צו שפּרינגען אין איהם, די אויגען האָבען ביי איהם אויפגעפינקעלט. עס האָט זיך איהם פערוואָלט עפּיס טון. ער איז אויפגעשפּרונגען פון דער אַלטער און האָט ווילד אויס־געשריען:

„נאָך ברויט, מכשפה!“

ער האָט זי דערביי אַ שטויס געטאָן מיט'ן פוס, אויסגעגאָסען אויף איהר די קוואָרט וואַסער און גענומען זוכען ברויט. ער האָט גאָר נישט געפונען און גאָר נישט געקאָנט געפינען. אָבער ער האָט געהאַלטען אין איין זוכען. ער האָט איבערגעקערט דעם אַלטען קאַסטען, צוואוואָרפען דאָס בעט, צובראָכען דעם איינציגען שטול. ער איז געוועזען ווילד, ער האָט נישט געוואוסט, וואָס ער טוט. די אַלטע האָט איהם אָנגעכאַפּט און גענומען שלעפּען צו דער טיר מיט אימה'דיגע קולות. מיט'ן גאַנצען כח האָט ער זי אָבגעשטויסען פון זיך. די אַלטע איז געפאַלען מיט'ן קאָפּ אָן אויוועז און האָט משונה'דיג אָבגעקרעכצט. איהר קרעכץ האָט איהם געבראַכט צו זיך. ער האָט זיך דערשראָקען און איינגעהאַלטען דעם אָטעם. ער האָט געמאַכט אַ טריט צו דער אַלטער — צו לעבט זי? די אַלטע האָט אָנגעהויבען אויפצוהעבען זיך. ער האָט פרייער אויפגעאָטעמט און איז אַרויסגעלאָפען פון שטוב.

ער איז געוועזען מיד און צוריטעצט. עס האָט זיך איהם גע־

ער איז אַבגעשלאָפען א היבשע צייט. עס איז שוין געווען פינסטער, ווען די פיס האָבען זיך צוריק אראָבגעלאָזען פון בעט. ער האָט זיך גלייך דערמאָנט, אז ער איז בייז, און דערפיהלט די בייזקייט. נור ער איז געווען מיד און שוואך. אזוי שוואך, אז ער וואָלט שוין גאָרנישט אויפשטעהן און ליגען. „א שטי־קעל ברויט!“ איז איהם דורכגעפלויגען אין קאָפּ. איהם האָבען זיך פאָרגעשטעלט א סך זאטע הייזער, א סך קיכען, א סך לעבלעך ברויט. נור ער איז געבליעבען זיצען, ווייל ער האָט ניט גע־וואוסט, נישט אַנגעהויבען צו וויסען, ווי קומט מען צו דעם צו.

ענדליך האָט ער א טראכט געטאָן: „ביי דער שטומער מכשפה!“

ער האָט זיך אויפגעהויבען פון דעם דרייפיסיגען בעט און איז אריין צו דער בעל־הבית'טע אין צימער. די קופּע לומפּען איז גע־זעסען ביים טיש, פאר א קליינעם נאכט־לעמפּעל אָהן א גלאָז, איבער א קוואָרט וואסער, אין וועלכען עס זיינען געווען אַנגעבראָקט שטיקלעך פערדארט ברויט.

ער איז צוגעגאנגען צו דער קופּע לומפּען און בעוויעזען איהר מיט די פינגער, אז ער איז שטארק הונגריג און וויל א שטיקעל ברויט. זי האָט שטארקער צוגעדריקט צו זיך די קוואָרט און אַנגע־הויבען בייז צו בילען. דאָס האָט געהייסען, אז זי האָט אליין נישט און גלאָט וויל זי איהם נישט געבען. ווייל ער האָט זי פריער א וואָרף געטאָן און איבערגעטראָטען איבער איהר און ווייל ער בעגעהט זיך נישט עהרליך און האָט איהר נישט בעצאָלט אַנדערטהאלבען רובעל דירה־געלד פאר צוויי חדשים. ער האָט גוט געוואוסט, וואָס בע־דייט איהר בילען, און געקוקט אויף איהר, ווי ער וואָלט זיך מישב זיין, וואָס צו טון מיט איהר. ער האָט גאַנץ קאלטבלוטיג ארויסגע־ריסען די קוואָרט פון איהרע הענד, ארויסגענומען א שטיקעל ברויט און אריינגעשטופּט אין מויל. די לומפּען האָבען איהם ארומגע־כאפּט מיט א שרעקליכען, יאמערליכען בילען און געצויגען זיך צו דער קוואָרט. ער האָט אויפגעהויבען די קוואָרט אין דער הויך און געקייט. דער ערשטער ביסען האָט איהם צורייצט. ער האָט אָנ־

צוריק אין דעם אריינגאנג פון הויז. עס האָט איהם פערכאפּט דאָס הארץ און וויעדער האָט זיך איהם פערוואָלט וויינען, וויינען. „וואָס וועט זיין, וואָס?“ נור ער זעהט קיין ענטפער נישט. ער וועט היינט פערפראָרען ווערען אָדער פון הונגער אויסגעהן. „אך, עסען! עסען, עסען, עסען!“

ער האָט זיך אומגעקוקט. ער איז געשטאנען נעבען א קעלער, אויף וועלכען עס איז געהאנגען א שווערער שלאָס. ער האָט אוועק־געלעגט די האנד אויפ'ן שלאָס, נישט טראכטענדיג וועגען גנבה. נור דערפיהלענדיג דאָס קאלטע אייזען, האָט ער א טראכט געטאָן, אז עס וואָלט גוט געוועזען אָבצוברעכען דעם שלאָס און אריינמאכען זיך אין קעלער. ער האָט א ציה געטאָן דעם שלאָס. ניין, דאָס איז נישט פאר זיינע כחות. ער פּרובט נאָך א מאָל און ענדליך קלייבט ער צונויף אַלע זיינע כחות און גיט א ריס.

עס האָט נור געגעבען א שטארקען קלאַפּ און מעהר גאָר נישט. ער האָט זיך אָבער דערשראָקען פאר'ן קלאַפּ. ער האָט זיך אומ־געקוקט און אויף גיך פערלאָזען דעם אריינגאנג פון הויז.

האָט ער דען טאקי געוואָלט גנב'ענען? און אז ער וואָלט אָבגעריסען דעם שלאָס, וואָלט ער טאקי אריינגעהן און גנב'ענען? ער האָט זיך דאָס נישט געקאָנט פאָרשטעלען. אין ארמקייט גע־באָרען, אויפגעוואקסען אין א יתום־לעבען פון עלענד און רדיפות, האָט זיך ביי איהם דאָך קיינמאָל נישט אויפגעהויבען די האנד אויף פרעמדס. „סקאנדאליסט“ האָט מען איהם גערופען, און „רשע מרושע“ האָט מען איהם גערופען, ווייל ער האָט פיינד געהאַט צו פערשווייגען, ווען מען האָט איהם אַנגעריהרט, און אַלע זיינען איהם געוועזען שונאים. אָבער דאָך האָבען אַלע געזאָגט, אז מען מאָג אוועקלעגען פאר איהם אפילו גאָלד. און יעטצט וואָלט ער אריינגערוקט די האנד און גענגב'עט! אין דער פריה האָט ער אויך געטראכט וועגען גנב'ענען. ווי? ער וואָלט טאקי גענגב'עט?! און אפשר יא. אך, ער וויל דאָך אַזוי עסען! „עסען, עסען, עסען!“

וויעדער האָט ער זיך אומגעקוקט. ער איז גאָר אין גאס! ער האָט אפילו נישט געמערקט, ווען איז ער ארוים פון הויף. וואָס

וואָלט וויינען, ביטער וויינען. ער האָט זיך געשעמט פאַר דעם גאַנצען פאָרפאַל מיט דער אונגליקליכער טויב־שטומער. ער האָט ביי איהר אָבגענומען איהר עלענדע וועטשערע און שיער נישט גע־טויט זי. און דער הונגער איז נאָך גרעסער ווי געוועזען. „אַ־אַ־אָך!“

ער האָט צוגעשפּאַרט ביידע קולאַקעס צום מויל און אָנגעהויבען צו בייסען. דער וועהטאָג איז שוין געוועזען שטאַרק, און ער האָט נאָך געביסען. ער האָט געוואָלט „דערהערען דאָס האַרץ“...

עס האָט זיך אויפגעעפענט די טיר און עס האָט זיך בעוויזען די אַלטע. אויף די פינסטערע טרעפּ איז געפאַלען אַ קליינער שיין און צולעגט זיך ווי אַ גרויער פאַס איבער איציע'ס רוקען. אָבער די אַלטע האָט איציען נישט געזעהן און זי האָט אַרויסגעלאָזען נאָך דעם בלומרסט פערשוואונדענעם אַ פּאָר בייזע אויסגעשרייען, שניידענדיגער ווי די וויסטעסטע קללות. איציע האָט זיך אַ טרייסעל געטאָן, אויפגעהערט צו בייסען די הענד און געבליעבען שטעהן אָהן אַ בעוועגונג, איינהאַלטענדיג דעם אָטעם. די אַלטע איז צוריק אַריין אין שטוב און האָט פערשפּאַרט די טיר. „אויפ'ן גאַס געבליעבען!“ איז ביי איהם תיכּף דורכגעפלויגען אין קאָפּף. עס איז איהם געוואָרען וואַרם אין מח. ער האָט געוואָלט בעגרייפען, וואָס וועט ווייטער זיין, נור ער האָט גאָר נישט געזעהען פאַר זיך. עס האָט זיך איהם פערוואָלט פערנאַנדעררייסען די טיר, אַריינגעהן אין שטוב, לעגען זיך און בלייבען ליגען. ער האָט שוין צונויפגעדריקט די פויסטען. נור ער האָט אַ שטאַרקען זעץ געטאָן אין טיר און געשווינד אַראָבגעלאָפען די טרעפּ. ערשט אונטען האָט ער אַ קלער געטאָן: „צו וואָס איז געוועזען דער זעץ?“

עס האָט געשנייט און אַ שטאַרקער ווינד האָט געפייפט און געוואָיעט. איציען איז דורכגעגאַנגען אַ קעלט איבער'ן גאַנצען קערפּער, און עס האָט איהם אָנגעהויבען צו טרייסלען און צו וואַרפען אַ צאָן אָן אַ צאָן. ער האָט זיך צונאויפגעדרעהט און איינגעקאָרציעט אין זיין צוריסענעם וואַטאָווען פּאַלטאָ, פון וועלכען עס האָבען זיך געשלעפט גאַנצע פרענז פון געוואַנד, אונטערשלאַג און וואַטע. ער האָט פערצווייפעלט אָבגעקרעבצט און אַ טראָט געטאָן

גערדאַנקען האָט ער דערזעהן א ברייט, גרוים לאָך אין דעם אייז, און עס האָט איהם אָנגעהויבען צו ציעהען צום וואַסער. איהם איז איינגעפאַלען, אז ער דאַרף זיך אַראָבוואַרפען פון באַרג אין דאָס טיעפע וואַסער. ער וועט נישט שרייען און נישט בעטען ראַטעווען. ער וועט זיך גאַנץ רוהיג דערטרינקען. נור ער פיהלט, אז דאָס איז גלאַט אזוי א געדאַנק, און דער עיקר איז איהם דאָס האַרץ שוואַך און ער וויל עסען. „עסען, עסען, עסען!“ ער האָט זיך אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט וועלען דערזעהן אין דעם וויסטען גאָרטען עפּיס עסענוואַרג. נור פאַר איהם איז אַלץ דער אונענדליכער שנעע. שנעע אונטען, שנעע אויף די הוילע בוימער, שנעע אין דער לופט. די פיס ברעכען זיך איהם אונטער — אָט־אָט וועט ער פאַלען. נור ער וויל נישט פאַלען, ער וויל עסען, און ער קלייבט צונויף אַלע זיינע כחות און לאָזט זיך ווייטער אין וועג. און ווייטער געהט ער, נישט ווי־סענדיג וואוהין און וואצו. ער געהט אין א וויסטער אַלעע, אין טיע־פען שנעע, וועלכער קריעכט איהם אריין אין די צוריסענע שטיפעל, איינער אַליין, דאָס איינציגע לעבעדיגע וועזען אין דעם וויסטען און פינסטערן גאָרטען. נור ער הערט גאָר נישט און זעהט גאָר נישט. ער געהט, ווייל ער האָט נישט וואו אהין צו טון זיך און דער עיקר, ווייל ער וויל עסען, עסען, עסען. ער טראַכט וועגען גאָר נישט און קאָן וועגען גאָר נישט טראַכטען. עפּיס טרייבט איהם און ער געהט מיט דעם פערצווייפעלטען קרעכצען אין זיך: „עסען, עסען, עסען!....“

ער איז אַרוים אויפ׳ן טעאַטער־פּלאַץ. דאָס העלע ליכט פון די עלעקטרישע לאָמפּען אויפ׳ן פּלאַץ האָט איהם געבראַכט צו זיך. ער האָט זיך אָבגעשטעלט. און אז ער האָט זיך אָבגעשטעלט, איז ער שיער נישט געפאַלען. ער האָט געמאַכט א טריט און אָנגע־שפּאַרט זיך אָן וואַנד פון א מויער. און אז ער האָט געמאַכט דעם טריט, האָט ער דערפיהלט, אז די שטיפעל זיינען איהם פול מיט שנעע. אָבער דאָס האָט אויף איהם קיין שום איינדרוק נישט גע־מאַכט. שלעכט איז נור דאָס, וואָס ער האַלט זיך קוים אויף די פיס און דאָס האַרץ איז אימה׳דיג שוואַך און עס ווילט זיך אָהן איין

וועט ער טון אין גאַס ? וואוהין וועט ער געהן ? „אַך, עסען !“ נו־שטעהן אין גאַס איז דאָך אויך קיין סברא נישט. מען מוז געהן. „געהן, וואוהין די אויגען וועלען טראָגען, ביז פאַלען — פאַלען, און אַ פּגירה איינגעמען !“

ער איז ווידער געוואָרען בייז. בייז אויף זיך אַליין און אויף דער גאַנצער וועלט. נור גלייך האָט ער דערפיהלט, אַז ער האָט קיין כח נישט בייז צו זיין, אַז דאָס הארץ איז איהם נאָך שוואכער גע־וואָרען. „עסען, עסען, עסען !“

און ער איז געגאַנגען און געוואָרפען בליקען אין אַלע זייטען און אָנגעשטרענגט זיין קוק צו דערזעהען עפּיס דורך דעם געדיכטען שנעע. ער האָט נישט געוואוסט, וואוהין ער געהט, און דאָס האָט איהם נישט אינטערעסירט אויך. ער איז געגאַנגען, אום נישט צו שטעהן אויף איין אָרט. ער האָט אָנגעשטרענגט זיין קוק, כאָטש ער האָט געפיהלט, אַז ער וועט גאָר נישט דערזעהן, אויסער גרויסע שנעע־שטערנדלעך. איין זאַך האָט ער נור דייטליך געוואוסט, אַז ער וויל און מוז עסען, עס מעג זיך כאָטש איבערקערען די וועלט. „עסען, עסען, עסען ! “ האָט ער פערצווייפעלט געקרעכצט אין זיך.

ער איז צוגעגאַנגען צום שטאָדט־גאָרטען. דער גאָרטען איז געלעגען אויף אַ הויכען באַרג, אונטער וועלכען עס איז דורכגעגאַנגען דער ברייטער און טיעפער טייך. אויפ׳ן טייך גליטשט מען זיך געוועהנליך ווינטערצייט און אויבען, אין גאָרטען, זיינען שטענדיג דאָ אַ סך נייגיעריגע. נור יעטצט איז אין גאָרטען נישט געוועזען אַ פּוס פון אַ נפש. איבער דעם געדיכטען שנעע האָט מען אפילו די לאַטערנעס נישט געזעהן. זיי האָבען געלויכטען נור אויף איי־ניגע שריט אַרום זיך. איציע האָט נישט געוואוסט, צו זאָל איהם פערדריסען, וואָס ער האָט דאָ קיין מענשען נישט געפונען, אָדער נישט. ער האָט זיך נישט אומגעקערט צוריק און איז געגאַנגען ווייטער. ער איז צו צום ברעג באַרג און האָט אַ קוק געטאָן אויפ׳ן טייך. ער האָט גאָר נישט געקאָנט זעהן. צו זיין אויער האָבען נור דערגרייכט הילכיגע קלעפּ פון שווערע אייזענס. דאָס האָבען פּויערים געהאַקט איין אָפענעם אָרט אין טייך. און אין זייגע מידע

„איך זעה דיך! איך זעה דיך!″ האָט ער דערהערט דעם שומר'ס קול.

ער איז אװעקגעגאַנגען װײטער, טיעף אין גאַס, װאו עס איז שוין װיעדער געװעזען שטאַרק פינסטער. דאָרטין האָט ער זיך אויף א װײלע אָבגעשטעלט און גוט אָנגעקלאַפּט א פוס אָן א פוס. און דאַן װײטער געגאַנגען. ער האָט געמאַכט א קרײז ארום דעם טעאַטער און אָבגעשטעלט זיך נעבען דעם ארײנגאַנג. די פּאָליצײ־לײט האָבען געפּעהלט. זײ האָבען זיך בעהאַלטען אין טעאַטער פאַר דעם שנעע און װינד. ער איז געשטאַנען און געשפּרונגען פון איין פוס אויף דעם אַנדערן. אָהן בעשטימטע געדאַנקען, אָהן קיין שום ציעל. ער איז דאָ געשטאַנען, װײל דאָ איז ליכטיג, װײל אינװעניג זיטצען רײכע און זאַטע מענשען, װעלכע עס איז יעטצט זעהר פרעהליך. ער דערמאָנט זיך, אז ער איז קײנמאָל נישט געװעזען אין א טעאַטער. ער האָט קײנמאָל קיין געלד נישט געהאַט דערצו. אין טעאַטער מוז זעהר פרעהליך זײן, װען מענשען קאָכען זיך אזוי אין דעם. חברה טראַכט זיך אױס אַלערלײ פערגניגענס. און ער דאַרף שטעהן נעבען טעאַטער, א פערשאָטענער מיט שנעע, א פערפראָרענער, א הונגריגער, און װאָלט געװעזען גליקליך, װען ער װאָלט געפונען א שטיקעל ברויט! ער האָט װיעדער אָנגעהויבען ארײנצוגעהן אין כעס. און ער האָט זיך דערמאָנט, אז אין דער פריה האָט ער גע־װאָלט עפּיס אויפטון, אָבטון... װאָס האָט ער אזוינס געװאָלט? ער האָט אָנגעקנויטשט די שטערן. װאָס האָט ער אזוינס געװאָלט?

„אַך, װאָס איך קאָן שוין דאָרמין אויסטראַכטען!“

ער האָט עס אויסגעשריען מיט פערצװײפלונג צו זיך אַליין. ער האָט זיך אין פלוג דערשראָקען פאַר זײן שטימע און א קוק געטאָן אויף די גרויסע גלעזערנע טיר. קײנער האָט נישט ארויסגעקוקט, קײנער האָט איהם נישט געהערט. דאַן איז איהם געפעלען געװאָרען דאָס רעדען מיט זיך אַליין. ער האָט געפונען אין דעם א צושטרוי־אונג. און ער האָט אָנגעהויבען צו רעדען. אָבגעהאַקטע פראַזען, שטיקלעך פון זײנע מידע, צופלאָנטערטע געדאַנקען.

„איך װעל עפּיס אויסטראַכטען!... געראַפּט מיט א מעסער...

אויפהער עסען. ער וועט שוין דאָ בלייבען שטעהן. וואוהין דען וועט ער געהן? דאָ איז לכל הפחות ליכטיג און באלד וועט ער דאָ דערזעהן מענשען. א סך מענשען, רייכע, גליקליכע מענשען. און וואָס וועט שוין זיין, אז ער וועט זעהן די זאטע מענשען? ער וועט גאָר בעטען א נדבה. ער וועט זאָגען, אז ער האָט שוין דריי טעג נישט געגעסען.

בעטען א נדבה! עס האָט איהם געשווידערט און עס האָט איהם געעקעלט. אָבער ער וויל דאָך עסען! אָט האָט ער געוואָלט גנב'ענען. וואָס איז בעסער, גנב'ענען אָדער בעטלען? און ער האָט זיך אָנגעשפאַרט אָן וואנד, פערוואָרפען דעם קאָפּ, געקוקט מיט א מאַטען בליק אין די שנעעדיגע ווייטקייט און געזוכט איין ענטפער מיט זיין מידען מאָרך.

דער נאַכטוועכטער איז צוגעגאַנגען און א שטויס געטאָן איהם.
„וואָס טוסטו דאָ?“

איציע האָט זיך קוים א ריהר געטאָן. ער האָט ניט געקאָנט אויפהעבען די פיס.

„ווילסט אין פּאליציע?“

איציע איז שיער נישט געפאַלען און שטאַרק אויפגעבראַכט געוואָרען. אָבער ער האָט זיך איינגעהאַלטען און אָנגעשטרענגט אַלע זיינע כחות און אָנגעהויבען צו געהן. אוף־ף־ף! ער האָט גאָר די פיס נישט געהערט. שטיקער אייז! ער האָט אָנגעהויבען צו קלאַפּען א פוס אָן א פוס.

„נו, גיכער, גיבער!“

איציע האָט ארויסגעשיפּעט מיט פערביסענע ציינער:
„זעהסט, דאַכט זיך, אז קוים וואָס איך געה! וואָס טרייבסטו? פרעג בעסער, צו בין איך נישט הונגריג!“

ער איז אַריבער אויף איין אַנדער טראַטואַר. דאָ זיינען נאָך געוועזען עטליכע קראָמען אָפען. זאָל ער אפשר אריין בעטען א נדבה? ער האָט זיך אָבגעשטעלט נעבען א פענסטער. ער האָט געוואָלט בעטראַכטען, וואָס צו טון.

דושא: הונגריג בין איך, הורענשלעפער! האָב אָבגענומען ביי א הונגריגער אלטער אידענע איהר פינסטערע וועטשערע, הולטייעס!... איך בין שכור, פסיא וואשא דושא!... א חדש, אז איך זוך ארבייט, כאליערניקעס! דריי טעג גאָר נישט גענעסען, פסיא קרעוו!..."

א זשאנדארם האָט דערהערט זיין קול און איז צוגעגאנגען א קוק צו טון, ווער קאָן דאָס שרייען און זידלען זיך.

„דו, וואָס שרייסטו דאָ? אוועק!"

און דער זשאנדארם האָט איהם געגעבען א שטארקען שטויס.

„נו, וואָס שטויסטו זיך?" האָט איציע אויסגעשריען און — ער האָט א העב געטאָן די האנד אויף דעם זשאנדארם. ער האָט דערפיהלט, אז ער וועט זיך מחיה זיין, אויב ער וועט אראָבלאָזען א פאטש, אָבער א פייערדיגע פאטש. ער האָט געווארט אויף נאָך א שטויס.

דער זשאנדארם האָט בעמערקט זיין בעוועגונג.

„אך, טי זשידאָווסקאיא מאָרדא!"

איציע'ס האנד האָט זיך אראָבגעלאָזען. עס האָט שטארק אָבגעקלונגען. דער עולם איז געבליבען שטעהן. איציע האָט געוואָלט נאָך א מאָל אויפהעבען די האנד. ער איז שוין געווען ווילד. ער האָט געוואָלט שלאָגען און ווערגען און בייסען. נור ער האָט בעקומען א שטארקען זעץ אין קאָפּ. עס האָט איהם פערשווינדעלט אין די אויגען און ער איז געפאלען. יעטצט האָט ער געפיהלט פיס אויף זיך. ער האָט געוואוסט, אז מען טרעט איהם דאָס מיט די פיס, נור ער האָט די אויגען נישט געקאָנט עפענען און נישט געקאָנט א ריהר טון זיך מיט קיין אבר. באלד האָט מען איהם אויפגעהויבען און גענומען ערגיץ שלעפּען. מיט קלעפּ אין רוקען און אויפ'ן קאָפּ און אין בויך און מיט די העסליכסטע זידלערייען. ער האָט זיך נישט געקאָנט וועהרען, ער האָט אפילו נישט געקאָנט רעדען. נור געראָוועט האָט ער און שווידערליך געקרעכצט.

אונטערצינדען... אַט דאָס איז עפּיס אַנדערע ווערטער !... זאָלען זיי אַלע ברענען אויפ׳ן פייער !... וואָס שטעה איך דאָ ?... וואָס וואַרט איך דאָ ?... געבען וועלען זיי !... זאָלען זיי דאָס האָבען אויף זייערע ביינער !... דעם גאַראַדאָוואָי וועלען זיי באַלד צורופען !... קאַפּלונקע, אַ בראַנד איהם אין אַלע ביינער !..."

ער האָט נישט אויפגעהערט צו רעדען. און וואָס מעהר ער האָט גערעדט, אַלץ בייזער איז ער געוואָרען. ער האָט פערגעסען דעם הונגער, ער האָט דערהערט דאָס האַרץ. ער האָט געשאָלטען מיט טויט־ביטערע קללות און געפיהלט, אַז ער איז זיך מחיה. ער האָט אויפגעוואָרפען אַלערליי עולות דעם עולם, וואָס זיטצט אין טעאַטער, וואָס עסט זיך אָן און טרינקט זיך אָן, און וואָס פערגינט זיך אַלערליי פערגניגענס.

„גנב׳ענען, גזל׳ענען, הרג׳ענען די חברה איז קיין שום עבירה נישט !" האָט ער פילאָזאָפירט. ער האָט געפיהלט, אַז ער איז יעטצט גרייט אויף אַלץ, אַז ער וועט יעטצט אַלץ טון מיט אַ לייכטען האַר־צען. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער האָט גענוג כח אויף אַלץ, אַ ריעזען־כח.

די טיר האָט זיך פערנאַנדערגעעפענט. עס האָבען זיך בעוויי־זען די זשאַנדאַרמען, און באַלד האָט אָנגעהויבען צו שיטען דער עולם. איציע איז געבליעבען רוהיג שטעהן. ער איז אפילו נישט ענטשוויגען געוואָרען און גערעדט זיך זיינס. די זשאַנדאַרמען האָ־בען איהם נישט בעמערקט. זיי זיינען געוועזען בעשעפטיגט מיט די שליטענס. איציע האָט געקאָנט רוהיג רעדען.

„זיי זיינען שוין דאָ !" האָט ער גערעדט. „אָנגעלאָכט און אָנ־געזויפט זיך, פּסיאַ קרעוו ! אין גוטינקע פוטערקעס, מיט די ווייבערעס געאָרמט, אָדער אַזוי מיט נאַפקעס..."

אייניגע פאַרבייגעהער האָבען זיך איינגעקוקט אין דעם מיט שנעע פערדעקטען מאַן.

„שכור אָדער משוגע," האָט איינער פון זיי געזאָגט. זיי זיינען אוועקגעגאַנגען זייער וועג. און איציע האָט זיי נאָכגעשריען :

„איהר זייט אַליין שכור ! נישט איך בין שכור. פּסיאַ וואַשאַ

פערצווייפלונג. אַי! יעטצט אויך האָט ער דערפיהלט, אז דער קאָפּף טוט איהם זעהר וועה, און דאָס גאַנצע געזיכט און דער גאַנ־צער קערפּער. ער האַט האַסטיג אָנגעטאַפּט דעם קאָפּף און דאָס געזיכט. זיין היטעל איז נישט געוועזען אויף איהם. דאָס האָר איז געוועזען פייכט און קלעבעדיג. ער האָט אָנגעריהרט אָן איין אָפענע וואונד. ער איז געגאַנגען מיט די פינגער נאָך דער קלעבע־דיגקייט. אומעדום בלוט. אויפ׳ן קאָפּף, איבער׳ן גאַנצען געזיכט און אויף דער פערנאַנדערגעעפענטער ברוסט.

עס האָט זיך איהם פערוואָלט וויינען אויף זיין גרוים עלענד און זיין גרויסע פערצווייפלונג. „טאַטע!“ האָט ער געוואָלט שרייען, און „מאַמעניו!“ און „גאָט!“ ווערטער, וועלכע ער האָט קיינמאָל נישט געברויכט, ווערטער, וועלכע ער האָט קיינמאָל נישט געקאָנט. עס האָט איהם ביטער שווער פערקוועטשט דאָס האַרץ, און ער האָט זיך אויסגעצויגען מיט׳ן געזיכט צו דער ערד, און זיין קערפּער האָט זיך קאָנוואולסיוו געוואָרפען פון דעם גרויסען יאָמער.

צום ערשטען מאָל אין זיין עלענדען לעבען האָט ער אזוי גע־וויינט. ער איז געוועזען אַ פערביסענער, און וויפיעל מאָל ער איז געבראַכט געוואָרען אין זיין לעבען צו גרויסע טרערען, האָט ער זיי דאָך שטענדיג אַראָבגעשלונגען. ער האָט געוואוסט, אַז זיינע טרע־רען וועלען קיינעם נישט דערוויכען, אז זיי וועלען איהם נור לעבער־ליך מאַכען. זיי וואָלטען איהם געמאַכט פאַר אַ „צוקראָכענע נשמה“ און פאַר אַ טרוס, און דאָס האָט ער נישט געטאָרט זיין. מיט פערביסענע ציינער איז דער עלענדער יתום געגאַנגען דורך דאָס לע־בען, אין אייביגער פיינדשאַפט מיט די ארומיגע מענשען. זיינע אוי־גען זיינען אָפט פערלאָפען געוועזען מיט בלוט, אָבער קיינמאָל נישט מיט טרערען.

יעטצט אָבער האָט ער נישט געקאָנט און נישט געוואָלט מעהר איינהאַלטען זיך. און ער האָט לאַנג געוויינט. ער האָט געוויינט, ביז די טרערען האָבען זיך ביי איהם אויסגענומען. דאַן האָט ער דערפיהלט אַ מין חלשות־געפיהל, און אַ טראַכט געטאָן, אַז ער וועט נאָר שטאַרבען. אָט ווי ער ליעגט אזוי, וועט ער שטאַרבען. ער

— — — שטילער און לאנגזאמער איז געוואָרען זיין ראָוועןאון קרעכצען און ענדליך איז ער געבליעבען ליעגען שטיל, אָהן א בעוועגונג. די דיקע פינסטערנים איז געלעגען איבער איהם, ארומ־גענומען איהם, פערטרונקען איהם. ער האָט געהאלטען צוגעמאכט די אויגען, אָבער ער האָט געפיהלט די פינסטערנים. ווי א שווערע משא האָט זי געדריקט אויף איהם. ער האָט דונקעל געוואוסט, אז ער האָט געשלאָגען און איז שטארק געשלאָגען געוואָרען, און יעטצט איז עס שטיל און רוהיג, און עס האָט איהם געוואונדערט די רוהיג־קייט. ער האָט אָנגעהויבען צו שארען ארום זיך מיט דער האנד, צוגעמאכטערהייט די אויגען. ער האָט אָנגעטאפּט א הארטע, שטוי־ביגע פאדלאָגע. וואו איז ער דאָס? גאנץ נישט דייטליך איז עס דורכגעפלויגען דורך זיין גאנץ וועזען. ער האָט שווער אויפגעהוי־בען זיינע ברעמען. די דיקע פינסטערנים האָט זיך אוועקגעלעגט אויף זיינע אָפענע אויגען. ער האָט גאָר נישט געזעהן און זיינע אוי־גען האָבען זיך שווער צוגעמאכט צוריק. דאן האָט ער ווידער גע־שארט מיט די הענד ארום זיך און ווידער פערגאנדערגעפענט די אויגען. ווייטער, ברייטער. עפּיס האָט איהם א בליאסק געטאָן. אויבען אויפ׳ן באלקען איז געלעגען א קליינער, גרויער שיין. פון דעם איינציגען פענסטער איז ער ארייגעדרונגען, וואָס איז געוועזען הויך איבער דער ערד. איציע האָט אָנגעשטעלט זיין בליק צוערשט אויפ׳ן שיין און דאן אויף דאָס קליינע פענסטער מיט די אייזערנע שטאנגען. לאנג האָט ער געקוקט אהין. ווי איינער, וועלכער האָט זיך אויפגעכאפּט פון א חלום און איז נאָך נישט ביי זיך.

פלוצלינג האָט איהם דאָס בלוט א שלאָג געטאָן אין קאָפּ, און ער האָט זיך שנעל אויפגעזעטצט. ער האָט דערקאָנט די שטאנ־גען און בעגריפען, אז ער איז אין פאליציע. מען האָט איהם גוט אָנגעשלאָגען און ארייגעוואָרפען אין א פינסטער לאָך. עס איז איהם געוואָרען אזוי מאָדנע ווארם. אין איין מאָמענט האָט ער דורכגעלעבט, וואָס איהם שטעהט פאָר. די קלעפּ, וועלכע ער וועט נאָך דאָ קריעגען, דעם סוד און דעם פּסק, דעם אסטראג און די ארעסטאנטסקי ראָטעס. ער האָט אויסגעקרעכצט אין שווערער

הערט דאָס קלאַפּען פון זייערע ענטלויפענדיגע פיסלעך. ער איז געבליבען שטעהן ביים פענסטער און אויסגעשטרעקט די האַנד ארויף. ער האָט נישט געקאָנט דערלאַנגען די שטאַנגען. אָבער ביי איין וואנד איז געשטאַנען אַ באַנק, אָן וועלכער ער האָט זיך אָנגע־שלאָגען ביים דורכזוכען דאָס צימער. מיט מיה האָט ער זי צוגע־שלעפּט צום פענסטער. ער איז געוואָרען אזוי מיד, אַז ער האָט זיך געמוזט צוזעטצען. און לאַנגזאם האָט ער אָבגעבונדען דאָס שטרי־קעל פון די הויזען. ער האָט אָנגעהויבען צו מאַכען אַ פּעטליע און געטראַכט. וויעדער אריינגעקוקט אין די עלענדע פערגאַנגענהייט און אין די פינסטערע צוקונפט. און וויעדער זעהט ער נישט קיין ליכטיגען פונקט נישט הינטער זיך און נישט פאר זיך. און מיט פער־ביסענע ציינער האָט ער צוגעצויגען דאָס קניפּעל און געשאָלטען דאָס לעבען, און זיין הארץ האָט פערשפּירט איין אונענדליכען האַס צו אַלע מענשען. ווי ער מאַכט יעטצט די פּעטליע, וואָלט ער ארומ־גענומען אַלע קעפּף און וואָלט זיי אַלעמען דערוואָרגען. אָט אַזוי, אָט אַזוי, אָט אַזוי! — —

די פּעטליע איז שוין לאַנג פאַרטיג געוואָרען, און ער איז נאָך אַלץ געזעסען און האָט געטראַכט. ער האָט געשאָלטען און געפלוכט און געוואונשען די מענשען אלע אונגליקען. אך, וואָלט ער זיי עפּיס אָבגעטאָן!

און ביסלעכווייס ווערט איהם עפּיס קלאָר. זיין טויט אַליין איז דאָך שוין אַ גוטער אָבטו. ווען דער טאָג וועט אָנקומען און מען וועט זיך וועלען נעמען צו איהם, וועט מען איהם געפינען אַ טויטען. בע־ע־ע, אַ מגפה אויף אייך אַלעמען! אוים איציע, ניטאָ איציע! ניטאָ מעהר וועמען צו מוטשען, צו רודפ׳ן, צו לאָזען הונ־גערן! ווי די אָבגעשמיסענע וועלען זיי בלייבען, מיט אראָבגעלאָ־זענע נעזער, און אַ בייזע קללה וועט אויסדריקען זייער גרויסע אונ־צופריעדענהייט. אך, דאָס איז אַ טייערער געדאַנק!

ער איז האַסטיג אויפגעשפּרונגען, ארויף אויף די באַנק, צוגע־דראַפּעט זיך צו די שטאַנגען און אָנגעבונדען דאָס שטריקעל. די הענד האָבען זיך איהם געטרייסעלט, עס האָט איהם געפיעבערט. ער

האָט זיך אויסגעצויגען, צוגעמאַכט די אויגען און געוואַרט אויפ׳ן טויט. עפּיס אַזוי ליעגען און איינשלאָפען אויף אייביג און נישט זיין מעהר. איינמאָל פאַר אַלע מאָל בעפרייט ווערען פון די וויסטע טעג הינטער זיך און פון דעם גאַנצען עלענדען לעבען פאַר זיך.

ער האָט געביינקט נאָך דעם טויט.

„אַך, שטאַרבען!“

פאַר זיינע אויגען האָבען אָנגעהויבען אַרויסצושווימען טויטע קערפּער, וועלכע ער האָט זיך אָנגעזעהן אין זיין לעבען. אַזוי האָט ער געוואָלט יעטצט ווערען. דאַן האָט ער אויך דערזעהן פאַר זיך דעם היינגענדיגען וואַסער־טרעגער קירילאַ.

ער האָט זיך אויפגעזעטצט. אַ בעשטימטער געדאַנק האָט איהם אויפגעהויבען: ער וועט זיך אויך אויפהייגגען. פון וואַר־טען אויפ׳ן טויט וועט גאָר נישט אַרויסקומען. אַזוי וועט ער דאָך נישט שטאַרבען. ער האָט געקוקט אין די דיקע פינסטערנים און געטראַכט. דער איינדרוק פון די אָבגעלעבטע יאָהרען איז אויפגע־שטאַנען פאַר איהם. קיין איינציגער פרעהליכער טאָג, קיין בע־רוהטע מינוט. יאָהרען פון נישט אויפהערענדיגע פּרעניות און פון שטענדיגען קאַמפּף, פון האַרטער אַרבייט און אָפטען הונגער. און וואָס איהם שטעהט פאָר איז נאָך ערגער. פינסטער ווי די דיקע פינסטערנים אַרום איהם. לאַנגע יאָהרען אָסטראָג און אַרע־סטאַנטסקי ראָטעס, און דאַן ווידער הונגער.

ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צו די אייזערנע שטאַנגען אין פענסטער און אָנגעטאַפּט דאָס דיקע שטריקעל, מיט וועלכען ער האָט געהאַלטען אַרומגעבונדען זיינע הויזען. דאַן האָט ער זיך אַרומגעקוקט און אָנגעשטעלט זיינע אויערן. צו איז דאָ נישטאָ ווער? אָבער ער האָט גאָר נישט געהערט. מיט מיה האָט ער זיך אויפגעהויבען. ער האָט זיך קוים געהאַלטען אויף די פיס און אין קאָפּף האָט איהם געשווינדעלט. ער האָט אָנגעטאַפּט אַ וואַנד און אָנגעשפּאַרט זיך אַ ווײַלע. דאַן האָט ער מיט שטילע טריט דורכגע־זוכט דאָס צימער, מיט די הענד שאַרענדיג אַרום זיך. קיינער איז דאָ נישט געוועזען. נור עטליכע מייז האָט ער דערשראָקען און גע־

די מלחמה מיט גאָט.

ער האָט זיך געשטאַרקט און געשטאַרקט און נישט אויס־געהאַלטען.

ער האָט אויפגעעפענט זיין מויל געגען גאָט, געלאַכט פון זיין גערעכטיגקייט, געשאָלטען איהם.

ער איז געוועזען צו מיד, ער זאָל קאָנען ווייטער אויסהאַלטען.

וואָס איז איהם גאָט? וואָס איז איהם „מען טאָר נישט"? וואָס איז איהם מורא אָדער ליעבע? ער קאָן נישט מעהר אריבער־טראָגען.

ער איז שוין מיד, צו מיד.

ער קאָן דאָך נישט גערעכטיג זיין, וואו עס איז נישטאָ קיין שפור פון גערעכטיגקייט. ער קאָן דאָך נישט ליעבען, וואו עס איז נישטאָ קיין אָטעם פון ליעבע. ער קאָן דאָך נישט לויבען און דאַנ־קען, וואו מען דאַרף פערקלאָגען און זידלען און שעלטען און פלוכען.

און ער האָט פערקלאָגט, געזידעלט, געשאָלטען און געפלוכט.

„גאָט, וואָס האָסטו צו מיר, וואָס האָסטו דיך אויף מיר אָנ־געזעמצט?

„וואָס ווילסטו פון מיר? וואָס ווילסטו דוקא אויף מיר בעוויי־זען דיין כח און דיין גבורה און דיין גרויסקייט? וואָס האָסטו אויס־געלאָזען דוקא צו מיר דיין גאַנצען גרימצאָרן?

„גאָט, דו האָסט קיין יושר נישט, דו האָסט אין זיך נישט די מידה פון רחמנות, דו ביזט נישט קיין רחום וחנון, קיין אל מלא רחמים!

„ווער עס פערלאָזט זיך אויף דיר, איז דער אונגליקליכסטער מענש. ווער עס פערלאָזט זיך אויף דיר, איז א נאַר!"

האָט אַריינגערוקט דעם קאָפּף אין די פּעטליע און אומגעוואָרפען די באַנק.

און אַז דאָס שטריקעל האָט זיך צונויפגעצויגען, האָט זיך איהם פערוואָלט לאַכען. לאַכען ווי אַ ז׳עגער, ווי אַ שטאַרקערער. נור ער האָט אויסגעגלאָצט די אויגען, אויסגעשטעלט די צונג און איז בלייך און בלוי געוואָרען.

אָבער די אַרויסגעשטעלטע צונג האָט געהייסען:

„בע־ע־ע, אוים איציע, ניטאָ איציע!...“

.1897

דאָס גאַנצע לעבען — דריי און זעכציג יאָהר — א קייט פון אונגליקען. איין אונגליק נאָך דעם אנדערן, און איינס שווערער פאר דאָס אנדערע.

אין איין רגע בעווייזען זיך פאר זיין בליק ווי אין א גרויסער ווייטקייט אַלע זיינע אונגליקען. ער פיהלט און לעבט זיי אַלע איבער און עס שווידערט איהם ביז אין דעם לעטצטען טראָפּען מארך. —

א גוסס איז ער געלעגען אין קראַנקענהויז. וואָלט ער כאָטש געשטאָרבען און א מעשה מיט א סוף. ניין, דארף ער געזונד ווערען און ארומשלעפּען זיך ניין טעג נאָך ארבייט און נישט געפינען זיי און לאנגזאם שטארבען פון הונגער און נאָך צוזעהן, ווי זיין אַלטע פערגעהט און ארבייט זיך אָב מיט די לעטצטע קרעפטען און ווי זיין אייניקעל מיט די אָבגעשניטענע פיסעלעך...

איז אין דעם פאראַן כאָטש א האָר פון גערעכטיגקייט און ליעבע?

א שטיין וואָלט ער געכאַפּט און געוואָרפען איהם צום הימעל.
שרייען וואָלט ער מיט אַלע כחות.

און עס דריקט איהם, און ציעהט, און קימצעלט, און בייסט.
ער וויל זיך שלאָגען מיט גאָט! ער מוז זיך שלאָגען מיט גאָט!

עס ווערט איהם שיער נישט צוריסען דאָס הארץ.
„דו... דו... דו, רצחן! דו, גזלן! דו... דו... דו, קנא ונוקם!“ —

און עס פאַלט איהם איין. ער וועט לויפען אין דאָס גרויסע, פרייע פעלד הינטער דעם קליינעם וועלדעל. דאָרטין וועט ער וואַרפען שטיינער אין הימעל און זידלען און שעלטען, אז גאָט זאָל זיך דערשרעקען, דערפיהלען א וועהטאָג, אויפשרייען פאר וועהטאָג, דערפיהלען זיך פאר פערניכטעט און פערטיליגט, פאר אויס־גאָט.

ער האָט געאיילט, ווי ער האָט נור געקאָנט. ער זעהט גאָט פאר זיך. די גאַנצע לופט איז פול מיט זיין ביטערסטען פיינד, מיט גאָט. אָבער ער וויל אין דאָס פרייע פעלד. ער וויל מיט איהם זיין

און ע ר איז געווען אזא נאר. כל ימיו איז ער אָבגעוועזען אזא נאר.

יעטצט איז ער אַלט, געבראָכען, ערשט ניין טעג פון קראַנקענ־הויז. און די גאַנצע ניין טעג זוכט ער ארבייט און געפינט נישט. ער איז זיך שוין די פיס אָבגעגאנגען.

ניין, ער האָט שוין מעהר קיין כח נישט. דאָס איז שוין אריי־בער און אריבער, אזוי שטראָפט מען דאָך נישט. אַלץ דארף דאָך האָבען א שיעור.

און פאר וואָס שטראָפען ? „ניין, איך פרעג דיך מעהר נישט, פאר וואָס שטראָפסטו מיך אזוי ? !"

ער בלייבט שטעהן אויף א מינוט, די אויגען אויפגעהויבען צום הימעל און אין די ליפען־ווינקלען זיטצט איין ערנסטע ביטערקייט. ווי ער וואָלט נעווארט אויף איין ענטפער.

דאָס איז א וויכטיגע מינוט. בעקומט ער יעטצט איין ענטפער, מאכט ער שלום מיט גאָט, ווארפט זיך פאר איהם אויף די קניע און לאָזט זיך שלאָגען מלקות און וועט חרטה האָבען מיט דער גרעסטער תשובה און מיט די ביטערסטע טרערען.

אָבער גלייך גיט ער זיך א רוק און העבט אָן צו לויפען אין כעס און בייז. אומזיסט וועט ער ווארטען אויף איין ענטפער. און עס איז גאָר אונמעגליך צו בעקומען איין ענטפער, ווייל עס איז נישטאָ קיין ענטפער.

ווארום אין דער אמת'ן, פאר וואָס שטראָפט ער איהם אזוי ? וועלכע שווערע עברות איז ער בעגאנגען ? צו האָט ער דען כאָטש איין מאָל געזינדיגט — אפילו מיט'ן געדאנק ? אדרבא, זאָל מען עס איהם בעווייזען !

און ווען שוין ? ! איז מען דאָך דארויף נישט מעהר ווי א מענש, נישט מעהר ווי א פּראָסטער בשר ודם. דארף מען דען אזוי אונבארמהערציג שטראָפען א גאַנץ לעבען, אָהן איין אויפהער, אָהן א בערוהטע מינוט ? און ווי נאָך שטראָפען ? שווער שטראָפען, מיט די הארבסטע שטראָפען שטראָפען !

פאר וואָס קומט עס איהם ? פאר וואָס ? !

האָבען מיט זייערע ריינע פליגלען צו צוגעהן צו איהם, ווייל ער וועט זיי בעשמוצען.

און אַלע צדיקים, וועלכע זיטצען ארום איהם און הערען פון איהם תורה, זאָלען זיך פערשעמען און רויט ווערען און פיהלען זיך פערלעגען, וואָס זיי האָבען נאָר געהערט פון איהם תורה...

ער וועט זיעגען, ער וועט זיעגען. איהם וועלען העלפען אַלע בוימער און אלע גרעזעלעך, אלע ווערימלעך און אלע פליגעלעך און די ברענענדיגע זון און די פייערדיגע מלאכים און די הייליגע צדיקים, ווייל זיי זיינען אַלע גערעכטיגער, ריינער, בעסער פאר גאָט!

ער איז געלאָפען, געלאָפען. —

די פיס ברעכען זיך איהם אונטער, דאָס הארץ ווערט איהם מאָדנע שוואַך, די צונג טרוקען, די ליפען פערשמאַכט און די הענד בלייבען היינגען ווי די קלעטצער. אין די אויגען האָט אָנגעהויבען צו שווינדלען, און עס האָבען זיך צומישט לופט און מענשען און הייזער און דאָס פרייע פעלד הינטער דעם קליינעם וועלדעל, וואָס ער האָט געטראָגען אין זיין קאָפּף, און גאָט, וועלכער האָט אָנגע־פילט די גאַנצע לופט. און די רויטע, ברענענדיגע, אונטערגעהענ־דיגע קויל איז צופלאַטצט געוואָרען און ארומגענומען אַלץ מיט א פייער — מיט א העלרויטען ביז א גערימט שווארצען פייער. ער איז נאָך אָבער געלאָפען. געלאָפען, געלאָפען און — געפאַלען.

ער האָט נישט געפיהלט אין זיך קיין גליעד, אָבער ער האָט נישט געוואָלט ליעגען. ער האָט געוואָלט לויפען, קומען צו זיין ציעל, קעמפּפען און זיעגען. ער האָט געמאַכט גרויסע אויגען, גע־וואָלט ארייננעמען אין זיך א סך לופט, קומען צו זיך. נור דער קאָפּף איז איהם געוואָרען אַלץ שווערער און שווערער. ער איז געבליעבען ליעגען אָהן א בעוועגונג. —

מענשען זיינען זיך צונויפגעלאָפען. איבערראשטע, דערשראָ־קענע, בארמהערציגע מענשען. זיי האָבען אלע גלייך דערזעהן אין איהם, אז דאָס איז א פרומער איד, אז דאָס איז נישט קיין שיכור, נור גיכער א הונגריגער, אז דאָס טויטבלייכע געזיכט מיט די איינ־געפאַלענע באקען און איינגעגראָבענע אויגען געהערט צו איין אַל־

אויג אויף אויג, ער וויל זיך מיט איהם שלאָגען, וואו זיי וועלען נור ביידע אליין זיין.

און ער פיהלט, אז ער וועט זיעגען. ווייל ער איז גערעכט און יענער איז אונגערעכט. ווייל ער האָט גאָר נישט אויף זיך און יענער איז בעגאַנגען די גרעסטע און שווערסטע פערברעכען. ווייל ער איז ריין און יענעמס הענד זיינען פול מיט זיין בלוט.

ער ווייס, אז ער וועט זיעגען. איהם וועלען ביישטעהן אלע שווערע אונגליקען, וועלכע ער איז זיך אומזיסט אויסגעשטאַנען אויף זיין לעבען.

זיין טאָכטער, זיין טאָכטער וועט איהם ביישטעהן! זיין אונגליקליכע, ריינע, עדעלע טאָכטער, זיין טייער קינד!

נאָס, איין אויפגעבלאָזענע, מיט אָבגעגעסענע פינגער פון די פיס, ווי מען האָט זי ארויסגענומען פון טייך, וועט זי זיך שטעלען פאר גאָט. זי וועט גאָר נישט דארפען רעדען, נור שטעהן און קוקען אויף איהם...

און א הוילע זאָל זי זיך שטעלען פאר איהם. זאָל זי זיך נישט שעמען צו בעווייזען איהם איהר ריינעם כשר'ן לייב, ווייל איהר לייב איז ריין און כשר, כאָטש זי האָט איהם פערקויפט. א שיינע, א ריינע, א כשר'ע איז זיין טאָכטער!

זי וועט איהם ביישטעהן און זיין אייניקעל... זיינע פיסלעך... און אלע זיינע שווערע אונגליקען וועלען איהם ביישטעהן.

ער ווייס, אז ער וועט זיעגען. ער קלייבט נור אויס די שווערסטע ווערטער. יעדעס וואָרט זאָל זיין א פייל, יעדעס וואָרט זאָל זיין א דונער, יעדעס וואָרט — א בליץ.

פאר די בוימער זאָל זיך דער גרויסער גאָט שעמען און פאר דאָס גראָז, פאר די פויזענדיגע ווערים און פאר די קלענסטע פליגעלעך.

און די גרויסע זון זאָל פינסטער ווערען, אויסגעלאָשען ווערען פאר בושה, וואָס פאר א גאָט זי האָט.

און אלע מלאכים זאָלען זיך באַפען פאר די קעפּ און מורא

און ער זעהט זיך דאָרטין אויף דעם פרייעם פעלד נעבען דעם גרויסען, ברייטען ריעז. ער איז מיד עפּיס צו טון איהם, אָבער ער טראָגט הויך דעם קאָפּף, ווי עס פּאַסט פּאַר א זיעגער, און אויף זיינע ליפּען ליעגט א שטעכעדיגער שמייכעל. און נעבען איהם שטעהט נאַקיט זיין טייער קינד מיט די אָבגעביסענע פוספינגער און עס ליעגען צוויי קינדערשע פיסעלעך און עס שטעהט געבויגען זיין איינגעקאָרציעטע אַלטע — — — —

א שפּריץ קאַלט וואַסער האָט פערטריבען דאָס גרויסע, פּרייע פעלד מיט דעם גרויסען, ברייטען ריעז, און דער אַלטער פיהלט זיך אָנגעשפּאַרט אָן א קיהלע וואַנד און ארומגערינגעלט פון א סך מענשען, וועלכע מיינען, אז ער איז נאָך נישט געקומען צו זיך, און רייבען איהם און נעטצען איהם און געבען איהם ווין און ווייסען נישט, ווי צו העלפען איהם.

די מענשען מיינען, אז דער אַלטער האָט דעם שטאַרקראַמפּף, און זיי ווענדען אָן אַלע מיטעל, וועלכע מען ווענדט אָן צום שטאַרקראַמפּף.

אָבער דער אַלטער ליעגט אָהן א בעוועגונג און פיהרט אַלץ מלחמה מיט גאָט.

ער ווייס, אז גאָט איז נאָך אין הימעל אויף זיין כסא הכבוד. ער ווייס, אז גאָט האָט עס איהם אונטערגעשטעלט א פוס און א וואָרף געטאָן, ווייל ער האָט נישט געוואָלט און ווייל ער האָט מורא געהאַט טרעפען זיך מיט דעם אַלטען אויג אויף אויג אין דעם פרייען פעלד. אָבער דאָך איז ע ר דער זיעגער און וואָס לייגנער ער וועט אַזוי ליעגען אָהן א בעוועגונג, אַלץ ערגער איז עס פאַר גאָט, אַלץ קלענער און שלעכטער און אונגערעכטיגער וועט גאָט ערשיינען.

דער שטעכעדיגער שמייכעל פון דעם זיעגער איז געלעגען אין די ווינקלען פון זיינע ליפּען. נור די מענשען האָבען עס נישט בעמערקט און געקעמפּפט מיט דעם שטאַרקראַמפּף. — —

צום רעדעל איז צוגעגאַנגען איין אַלטע איינגעהויקערטע פרוי — הויט און ביינער, א געל געקנויטשט פנים — מיט אַ גרויסען פּאַק צייטונגען אונטער׳ן ארם — און דאָס איז געוועזען זיין ווייב.

טען מאן, וועלכער האָט בעסער נעדאַרפט זיך אויסרוהען אין דער היים און גוט צוזעהן זיך, ווי ארומשלעפּען זיך אין די גאַסען אין אזא הייסען טאָג.

די מענשען האָבען עס גלייך דערזעהן און אָבגעשטעלט זיך, צו העלפען איהם. קיינער איז נישט פאָראיבערגעגאַנגען אָהן א רחמנות־וואָרט. אלע האָבען געוואָלט העלפען. ווער עס האָט געזאָגט, וואָס מען האָט צו טון, און ווער עס האָט טאַקי געטאָן. מען האָט אָנגע־ווענדעט אלע מיטלען אויף ברייננגען איהם צו זיך. מיט קאַלטען וואַ־סער האָט מען איהם בעשפּריטצט, געריבען האָט מען איהם, און באַלד האָט עמיץ געבראַכט ווייַן און געגאָסען איהם אין מויל.

אלע האָבען זיך אָבגעשטעלט. רייך און ארם, איילענדיגע און לויפענדיגע. און א גאָר רייכער מאַן האָט אויפגעהאַלטען זיינע פערד און נאָכגעפרעגט, וואָס איז אַזוינס געשעהן. און אז ער האָט זיך דערוואוסט, איז ער אוועקגעפאָהרען ווייטער זיין וועג א פער־שעמטער. אלע מענשען זיינען „מענשליך" געוואָרען. —

ער איז שוין לאַנג געקומען צו זיך, לאַנג געוואוסט, וואָס עס טוט זיך ארום איהם און מיט איהם, אָבער ער האָט זיך געפיהלט מיד, ווי נאָך א שווערער אַרבייט, און נישט אַ ריהר געטאָן מיט קיין אבר.

דאָס ארומטאַנצען פון די מענשען ארום איהם איז איהם אנגענעם געוועזען, זייער רחמנות האָט איהם הנאה געטאָן. די גוטע מענשען האָבען פערמשפט דעם בייזען גאָט. ער האָט געפיהלט, אז ער האָט מנצח געוועזען, אַז גאָט איז אוים גאָט.

אויף דעם פרייען פעלד הינטער דעם קליינעם וואַלד ליעגט אַ גרויסער, ברייטער ריעז, ליעגט אָהן כח, ניעדערגעשלאָגען, בעשעמט. און דער גרויסער, ברייטער ריעז איז גאָט. ארום איהם און אויף איהם פּויזען קליינע ווערימלעך און נאָך קלענערע פליגעלעך און זיי ברומען און זשוזשען און פייפען — דאָס זידלען זיי איהם, דאָס צעהלען זיי איהם אוים די אונצעהליגע פערברעכען, וועלכע ער האָט בעגאַנגען זינד ער איז אַ גאָט. און די בוימער בויגען אוועק די קעפּ־טיעף אין וואַלד אַריין, ווייל זיי ווילען דעם אונגערעכטען גאָט נישט אָנקוקען.

יעטצט רעדט זי גוט. זי וויל אויך וויסען, פאר וואָס קומט עס איהר אזוי. יעצט רעדט זי גוט.

און עס קיצעלט איהם, קיצעלט איהם.

דאָס ווייב האָט אויך נישט בעמערקט די נצחנישע מינע אויף זיין געזיכט, וויל זי האָט ביטער געוויינט, און די מענשען האָבען נאָך שטארקער געקעמפפט מיט דעם שטארקראמפף. —

א גאָראָדאָוואָי איז צוגעגאנגען, האָט א קוק געטאָן, פערנאָנ־דערגעפרעגט און געהייסען אוועקפיהרען דעם קראנקען אהיים.

די גוטע מענשען האָבען זיך גענומען צו דער ארבייט און די אַלטע האָט דערביי גערעדט — יעדעס וואָרט א פייל, יעדעס וואָרט א דונער און בליץ, יעדעס וואָרט דער שווערסטער פּאָרוואורף גאָט, יעדעס וואָרט האָט ארויסגעריסען גאָט פון די גוטע מענשענס הערצער.

אין דער היים וועט דער אלטער דארפען ליעגען אליין, ווארום זי מוז פערנאָנדערטראָגען די צייטונגען, מען ווארט אויף זיי. אין דער היים האָט זי א קליינעם פינף־יעהריגען אייניקעל, וועלכער איז איהר געבליעבען פון דעם זוהן, א יתום׳ל אָהן א טאטען און מאמען. ער פלעגט איהר העלפען פערנאָנדערטראָגען די צייטונגען, האָט מען איהם איבערגעפאָהרען און ער ליעגט יעצט אָהן פּיס. וואָס וועט פון דעם אלטען ווערען, ביז זי וועט קומען? ער וועט דאָך שטארבען!

און דער אלטער פיהלט אלץ שטארקער זיין זיעג.

וואָס זאָגט יעטצט גאָט? זיטצט ער נאָך און לערנט תורה פאר זיינע צדיקים? קאָנען זיי נאָך א וואָרט פון איהם הערען? און די אלע גוטע מענשען, וועלען זיי אין איהם נאָך גלויבען?

ער וואָלט זיך צולאכט פון גאנצען הארצען. נור ער האָט זיך איינגעהאלטען, און די מענשען האָבען נאָרנישט בעמערקט און ארייננגעלעגט איהם זעהר אָבגעהיט אין וואָגען.

דער וואָגען האָט זיך גערירט און די אלטע איז אוועק איהר וועג, קלאָגענדיג און פערקלאָגענדיג.

הא, טויזענדער קללות האָבען זיך געוויס אויפגעהויבען צום

זי האָט ארויסגעלאָזען די צייטונגען פון אונטער'ן ארם מיט א ביטערען געשריי און פערבראָכען די הענד, א וואָרף געטאָן זיך צום מאַן, געגאָסען מיט ביטערע טרערען, געריסען אויף זיך דאָס האָר, געשריען און געטענ'עט און אויסגעשאָטען איהר ביטער הארץ און גערופען צו גאָט.

ער האָט אויף איהר נישט א קוק געטאָן, נור ער האָט זי דער־קאָנט אן איהרע טענות און איהר וויינען. עס האָט איהם א ריס גע־טאָן אין הארצען. אָבער גלייך איז איהם א געפיהל פון שטאָלץ דורכגעפאָהרען אין אלע זיינע גליעדער, א געפיהל פון פעסטינקייט. אויף אזא קלאפּ האָט זיך גאָט געוויס ניט גערינכט, אז נישט וואָלט ער איהם נישט א וואָרף געטאָן אין רעכטען מיטען גאס, וואו ער קאָן זיך טרעפען מיט זיין ווייב.

די אלטע האָט אויסגעקלאָגט איהר אונגליק. ערשט, דער־צעהלט זי, פון קראנקענהויז. אין א פיעבער איז ער געלעגען. ער איז קראנק געוואָרען, ווייל די איינציגע טאָכטער, א טייער, גאָלדען קינד איז דערטרונקען געוואָרען. מען האָט שוין נישט געהאלטען פון זיין לעבען. איז ער אָבער געזונד געוואָרען, אויף צו פאלען אין מיטען גאס פאר הונגער...

און דאָס קיצעלט איהם. זי האָט נאָך גערארפט דערצעהלען, פאר וואָס האָט זיך דאָס קינד דערטרונקען. זי מאָג עס דער־צעהלען. זי האָט זיך נישט וואָס צו שעמען. זי האָט געוואָלט האנדלען מיט זיך, ווייל זי האָט געוואָלט זיי פערהעלפען. זי האָט אָבער נישט געקאָנט אויסהאלטען. זי איז געוועזען א ריינע, כשר'ע נשמה. דאָס ערשטע פערדינטע געלד איז געוועזען דער שטיין אויף איהר האלז, מיט וועלכען זי האָט זיך ארייגעוואָרפען אין טייך. זאָל זי דערצעהלען. זאָל זי זיך נישט שעמען. און וועגען אייניקעל זאָל זי דערצעהלען, וועגען אייניקעל...

ער וואָלט איהר נאָך וועלען זאָגען, אז זי זאָל נישט רופען צו גאָט, נישט בעטען זיך ביי איהם, נור פערקלאָגען זאָל זי איהם, פער־מסר'ן, מאכען איהם צו שאנד און צו שפּאָט... אָט אזוי, אָט אזוי...

תורה זיצט בערעקט מיט א זאק, ווי א יונגפרוי טרויערט איבער איהר מאן.

ער זעהט דעם ווינקעל, ער זעהט גאָט, ער זעהט די צדיקים, ער זעהט די מלאכים, ער זעהט די תורה.

גאָט איז נישט מעהר גרויס, נור קליין, גאַנץ קליין, און פון א שמוציגער פאַרב. די צדיקים זיינען אלע מיט גרויסע, ווייסע בערד, אין ריינע, שיינע טליתים, אין עטרות און מיט תפילין אויף די קעפּף. און די מלאכים זיינען אלע יונג און שטאַרק. און די תורה, גרויס און ברייט, פערוויקעלט אויף די עץ חיים׳ס...

נור אָט האָט גאָט אויף איהם א קוק געטאָן — א בייזען קוק — און געגומען וואַקסען, וואַקסען, וואַקסען. אָבער דאָס איז נישט גאָט, נור עפּיס שרעקליכעס, שוואַרצעס, שטיקענדעס.

ער האָט זיך דערשראָקען און אויפגעעפענט די אויגען.

נאַכט. דער הימעל קוקט אויף איהם מיט טויזענדער אויגען. דער הימעל איז טיעף־בלוי און איבער איהם הייננט א שלייער פון א דורכזיכטיגען גרויליכען נעבעל. אָבער דאָס איז נישט דער הימעל. דאָס איז דער מלאך־המות מיט זיינע אויגען. און דער מלאך־המות פליהט צו איהם, ווערט אלץ נעהנטער און נעהנטער. און וואָס נעהנטער ער ווערט, ווערט ער אלץ שוואַרצער און דונקלער, שוואַר־צער און דונקלער, און די אויגען ווערען קלענער, ווי זיי וואָלטען זיך געוואָלט צומאַכען, און פליעהען אזוי מאָדנע אום און דרעהען זיך. און עפּיס שטיקט איהם אזוי, און ווערגט איהם און לאָזט איהם ניט בעקלערען, וואָס ער וויל. א רים טון זיך, א העב טון זיך... „האַ, ווער האַלט עס מיך?... ווער דריקט עס מיך?... דו... דו... דו, רצחן! דו, גזלן! דו... דו... דו, קנא ונוקם!..."

ער איז ענטשוויגען געוואָרען אויף אייביג.

.1899

הימעל! טויזענדער הערצער האָבען זיך געווים אָבגעקעהרט פון גאָט, ווי די קעפּף פון די בוימער אין דעם פרייען פעלד פון דעם גרויסען, ברייטען ריעז.

ער האָט געזיעגט.

פערניכטעט איז גאָט, דערשלאָגען איז גאָט, אויסגאָט איז גאָט!

און מיט צוגעמאכטע אויגען זעהט ער גאָט׳ס מפּלה. ער פיהלט זי מיט יעדעם אבר.

די וועלט איז געוואָרען שטילער און רוהיגער. שטילער און שטילער. גלייך אַלע רעדער וואָלטען געוועזען בעלעגט מיט גומי, און אַלע מענשען וואָלטען געקריעגט ווייכע, סאמעטענע שטימען. און ער פיהלט זיך גוט, בערוהיגט. ער שוועבט אין דער לופט, ער וויעגט זיך און עס ברומט אין איהם און ארום איהם, ווי דאָס שענסטע וויעגענליעד. ער וועט איינשלאָפען און וועט שלאָפען דעם געשמאַקסטען שלאָף.

דאָס איז גאָט׳ס מפּלה.

נור אויף דער אלטער איז אַ ביטערע רחמנות. זי דאַרף יעטצט ארומלויפען אַ טרעפּ ארויף, אַ טרעפּ אראָב, און איהר איז נעביך אזוי שלעכט, און זי וויים נישט, אז איהם איז אזוי גוט. זי האָט גע־דאַרפט זיין יעטצט נעבען איהם, מיט איהם, צוזאמען שוועבען, צו־זאמען וויעגען זיך. און זי וואָלט געהאָלפען זינגען דאָס וויעגענליעד. זי מוז נעביך לויפען אַ טרעפּ אַרויף, אַ טרעפּ אַראָב.

האַ האַ, זי שוועבט! זי לויפט נישט, נור זי שוועבט, זי פליהט. און אַלץ שוועבט און פליהט. אַלץ איז אַזוי רוהיג, אזוי רוהיג.

גאָט׳ס מפּלה!

ער זיצט ערגיץ אין אַ ווינקעל אין הימעל, פערניכטעט און דער־שלאָגען, צוזאמענגעקאָרציעט און פערבאָרגען דעם קאָפּף. די צדיקים קומען נישט הערען זיין תורה און די ריינע, ווייסע מלאכים ווייכען איהם אויס, זיי זאָלען נישט בעשמוצען זייער ריינקייט. און די

גערעדט, „האָט נאָך גאָט קיינמאָל נישט אויסגעפיהרט.“ א חוץ איהר שיינהייט, וואָס „האָט געפּאסט פאר דעם גרעסטען גביר'ס טאָכטער“, האָט זי געהאַט אין זיך נאָך א סך מעלות. זי איז געוועזען א פּאַ־ריקמאַכערין, נור אויסער דעם האָט זי נאָך אַלץ געקאָנט: נייהען, אויסנייהען, וואשען... און אין קיך־זאכען איז זי געווען א בריה — איינע אין דער וועלט: פון דעם בעסטען און געשמאַקסטען האָט זי געקאָנט קאָכען און באַקען. מען האָט זי גערעכענט פאר א זעהר קלוגע, פאר א גרויסען קאָפּ־מענש — עצות צו פרעגען ביי איהר! זי האָט אויך געקאָנט שרייבען און לייענען און ליעב געהאַט צו לייענען. א שטילע, א גוטע...

א פרעהליכע חתונה איז געוועזען ביי שמעון'ען מיט גיטלען. זיי זיינען געוועזען מעהר ווי בעגלויבט, אז זייער לעבען וועט זיין זעהר גליקליך.

„א, וועלען מיר לעבען!“ האָט שמעון אויסגעשריען ענטציקט, ווען זיי האָבען די אויגען אויפגעעפענט דעם ערשטען פריהמאָרגען נאָך דער חופה, און די זון האָט אריינגעשיינט זיי גלייך אין די אויגען, און ער האָט ארומגעאַרמט דאָס יונגע ווייבעל.

„ליעבינקער!“ האָט זי געענטפערט און צוגעדריקט זיך צו איהם מיט א שטאַרקער ליעבע און זיי האָבען זיך צוקוסט. און שטאַרקער האָבען געקלאַפּט זייערע הערצער.

„מיר וועלען זיין גליקליך!“

„שמעוניו!“

„ווייסט, מיר וועלען זיין גבירים!“

„הלואי, טייערינקער!“

„וועסט זעהן!“ שמייכעלט ער.

און זי דריקט איהם ווייטער צו שטאַרק־שטאַרק צו זיך.

„מיך אַרט נישט, אז מיר וועלען נישט זיין קיין גבירים,“ רעדט זי א ווײַלע שפּעטער, „נור מיר זאָלען האָבען אויף וואָס מיר דאַר־פען און שטענדיג זיין אין איינעם.“

זיי האָבען געדונגען א דירה — צוויי צימער מיט א קיך אין א בעזונדער הייזעל אין א הויף—אריינגעפיהרט גאַנץ פיינע מעבעל,

א פערפאלענער.

שמעון האָט קיינמאָל קיין רויטע נאָז נישט געהאַט און די אויגען זיינען ביי איהם נישט פערצויגען געווען מיט א רויטליכער פליסיגקייט. פערקערט אפילו! זיינע בלויע אויגען האָבען שטענדיג געפינקעלט אַזוי ריין, אַזוי קלאָר, אז דער בלויער הימעל האָט זיך אָבגעשפיגעלט אין זיי; די געטאָקטע נאָז האָט זיך נישט אָבגעשיידט מיט'ן קאָליער פון דעם גאַנצען פּנים, וואָס איז געוועזען שווארצ'חנ'עוודיג. דערפאר האָט איהם דאָך די שיינע גיטעל ליעב בעקומען און אוועקגעגעבען איהם איהר הארץ, איהר האנד און ק"ן רובעל נדן.

נישט דערפאר אליין, נאַטירליך. שמעון איז געוועזען א בחור מיט א סך מעלות. ער איז געוועזען א גוטער שניידער, און בעלי־בתים פלעגען זיך שלאָגען איבער איהם און האָבען געצאָלט איהם גאַנץ גוט. ער איז געוועזען „א מענש אָהן א גאַל" און א טייערער זוהן. דערפאר האָט ער קיין געלד נישט געקאָנט אָנקלייבען, כאָטש אויף זיך האָט ער ווייניג וואָס פערלעבט. ער איז נישט געוועזען קיין „פּראָסטאַק" און האָט ליעב געהאַט אין א לעדיגער שעה אריינצוקוקען אין א ספר און צוצוהערען, ווען מען לייענט עפּיס. ער איז געוועזען איין אריסטאָקראַט צווישען ארבייטער, האָט זיך געקאָנט נור מיט די עדעלסטע פון זיי, כאָטש ער איז קיין בעל־גאוה נישט געוועזען. זיין מאַמע האָט זיך גערעכענט פון יחוס און געוויינט, ווען זי האָט „נעביך" געמוזט אָבגעבען איהם צו א בעל־מלאכה, אבי ברייננגען איהם צו עפּיס א תכלית. אָבער שמעון האָט נישט געקלערט וועגען יחוס און איז געוועזען איבערגעגעבען זיין ארבייט.

און דערפאר אליין האָט איהם די שיינע גיטעל ליעב בעקומען. און זי איז איהם ווערט געוועזען. „קיין בעסערען שדוך," האָט מען

און באַלד איז שוין נישט געווען פון וואַנען צו שלעפּען.
און נאָכ'ן בכור איז ביי איהם געבאָרען געוואָרען אַ „מוזי־ניטשקע“, און נאָך דער „מוזיניטשקע“ — אַ „מוזיניקעל“, און נאָכ'ן „מוזיניקעל“... און אזוי ווייטער.
איין אַלטע געשיכטע!
און שמעון האָט בעקומען אַ רויטע נאָז, פערגאָסענע אויגען...
גיטעל איז מיט אַ מאָל אַלט און חשך געוואָרען...
דאָס איז ווידער איין אַלטע געשיכטע.

אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט איהם פון אַ פּורים.
שמעון האָט געהאַט אַ ביטערן ווינטער: ער, גיטעל און די פיער קינדערליך האָבען אַלע איבערגעקרייענקט. און אַ חוץ דעם איז עס געוואָרען אַ צייט, וועלכע דער וואַרשעווער שניידער אַליין האָט געשאָלטען. אין שטאָדט זיינען אָנגעפאָהרען ארויסגעטריבענע אידען פון מאָסקווע און האָבען אויפגעעפענט קראָמען פון פאַרטיגע קליידער. די קראָמען פלעגען געבען אפילו אויף אויסצאָלען און אין שווערע צייטען איז דאָס אַ גוטער פּלאַן פאַר'ן עולם. עס איז געוואָרען נאָך ווענינער מלאכה ביי די שניידער און אמאָליגע בעלי־בתים זיינען געוואָרען איינפאַכע פּועלים ביי די קרעמער. שמעונ'ען איז אויך בעשערט געווען צו ווערען אַ טאַנדעטניק—ער האָט שוין פערקויפט די מאַשין און געאַרבייט אין ווערקשטאַט ביי איינעם פון די קרעמער. ער האָט זעהר וועניג פערדיענט און איז געוואָרען אַ שרעקליכער בעל־חוב — דער קצב, די קרעמערין, די בעקערין האָ־בען געריסען פאַר די פּאָלעס. דאַרף מען נאָך דערמאָנען, אַז פון שטוב איז גאָר נישט געוואָרען, אַז אַלץ איז אריבער אין לייַ־קאַסע און צו אָשר דעם וואָכערניק? און דאָ געהט נאָך צו פּסח. שמעון האָט שוין מעהר קיין אויסזעה נישט געהאַט, מיט וואָס די חובות צו בעצאָלען, ווי אויסצוקערען זיך, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט פאַר'ן פּורים.
ער איז אַוועק אין פּורים־שפּיעלער.

געקויפט אַ מאַשין, און שמעון איז געוואָרען פאַר זיך. גיטעל האָט געוואָרפען איהר ארבייט און בעשעפטיגט זיך מיט בעל־הביתישקייט — אַ מענש זאָל קאָנען אריינגעהן אין שטוב. און עס איז טאַקי געוועזען אַ פערגניגען אריינצוגעהן צו זיי אין שטוב: שטענדיג ריין, ציכטיג, קיין שטויבעל; עס האָט געלויכטען אין אַלע ווינקעלעך, אונטען און אויבען. און ארבייט איז אויך געוועזען.

„מיר וואַקסען!“ פלעגט שמעון פלוצלינג אריינברומען גיטלען אין אויער.

דאָס האָט געהאַט אַ צווייענדיגע בעדייטונג. ערשטענס, פלעגט שמעון אָבלעגען אַלע וואָך צו דעם עפּים, וואָס איז געבליעבען פון נדן; צווייטענס... גיטעל איז טראָגעדיג געוועזען. דאָס קינד, וואָס האָט געזאָלט אין גיכען בעווייזען זיך, האָט זיי געפרייט.

„אונזערע קינדער וועלען קיין שניידער נישט זיין,“ פלעגט ער זאָגען, קוקענדיג אויף איהר מיט אַ וואַרמער ליעבע.

„וואָס זיי וועלען זיין, וועלען זיי שוין זיין, נור דערהויפּט זאָלען זיי זיין עהרליכע מענשען,“ פלעגט זי ענטפערן און איהרע אויגען האָבען אויסגעדריקט געבעט און האָפנונג.

„זיי וועלען אַלע שטודירען,“ האָט ער גערעדט זיינס. „איך וועל זיי אוועקגעבען אין גימנאַזיום.“

און גליקליך און פרעהליך האָבען זיך געשלאָגען זייערע הערצער.

און אין איינעם מיט'ן בכור איז אָנגעקומען אין שטאָדט אַ שניידער, וועלכער האָט אַ צייט געאַרבייט אין וואַרשוי — ער איז געוואָרען אַ שטאָדטישער איידעם.

און דער וואַרשעווער שניידער האָט אַזוי שטאַרק אויסגענומען, אַז אין אַ חדש ארום נאָך זיין אריינפאָהר האָט מען גערעדט פון איהם אין אַלע ערטער, וואו די שטעדטישע שניידער האָבען ביז אהער פערדיענט.

די שטעדטישע שניידער זיינען געבליעבען כמעט אָהן ארבייט. און שמעון אויך.

אין גיכען האָט שמעון אָנגעהויבען צו שלעפּען פון גרייטען.

ראַליע אויסגעצייכענט, כאַ, כאַ, כאַ! צום לאַכען איז עס גע־וועזען...״

„און קאַפּלאַן האָט דאָס געגעבען אַ דרייער׳ל?״ איז איהם שמעון אריינגעפאַלען אין די רעד, נישט טראַכטענדיג אייגענטליך וועגען דעם, וואָס ער האָט געפרעגט.

„אָך, הלואי זאָל איך אזוי האָבען אַל׳דאָס גוטס, ווי ער האָט געגעבען אַ דרייער׳ל!״

און שמעון האָט זיך געוואונדערט.

„הם!״

דאָס האָט בייז געמאַכט יחיאל׳ן און ער האָט זיך צוהיטצט.

„נישט ער אַליין האָט דאָס געלד געגעבען, מאָדנער מענש! באַ! מיט אייך קאָן מען דאָך נישט רעדען! עס זיינען ביי איהם גע־זעסען אַ סך געסט, איז געוואָרען אַ דרייער׳ל. אַ קלייניגקייט, וואָס ביי איהם צו טוט זיך אַ פּורים! ער האָט דאָך אונז נישט אָבגעלאָ־זען, מיר האָבען געמוזט פערברייינגען ביי איהם ביז אַ שטיק אין דער נאַכט. וואָס ער האָט מיט אונז אַ ביסעל די וועלט צוקערט!...״

נור שמעון האָט נישט געוואוסט, נישט וואָס ער האָט געפרעגט און נישט וואָס יחיאל ענטפערט. ער האָט גאָר געטראַכט בשעת מעשה, ווי ווערט מען פּטור פון טאַנדעט מיט די פערשמעלטע ארבעל און ווי צאָלט מען אָב דעם און דעם און דעם.

ביי נאַכט, ווען ער האָט געדאַרפט, געהענדיג אהיים, דורכגעהן פאַרביי דער קרעמערין און דער בעקערין, האָט ער אַ טראַכט געטאָן, אז אַ פינף־רובעלדיגע וואָלט איהם יעטצט מחיה געוועזען, און גלייך אויף דעם האָט ער זיך דערמאָנט אויף יחיאל׳ס רעד.

„טאָמער אויך אוועק אין פּורים־שפּיעלער!״ איז איהם דורכ־געפלויגען אין קאָפּ, און אַ ביטער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף זיינע ליפּען. נור באַלד אויף דער שטעל האָט ער דערפיהלט, אז איהם עקעלט; אַ קעלט איז איהם דורך איבער׳ן גאַנצען לייב און אין קאָפּ איז איהם ווארם געוואָרען. ער האָט זיך שטאַרק דערשראָ־קען פאַר זיין געדאַנק. יחיאל — אַ פּורים־שפּיעלער און ער — אַ פּורים־שפּיעלער! יחיאל איז כל ימיו געוועזען אַ פּועל, האָט קיין

דער געראַנק איז איהם אַרויפגעקומען נאָך אַ געשפּרעך אין ווערקשטאַט. אַלע אַרבייטער האָבען זיך געקלאָגט.

„ביי אַזעלכע פּרנסות,“ האָבען זיי בעשטימט, „האָט מען שוין נישט וואָס צו קלערען וועגען יום־טוב־מאַכען.“

„סיידען דער פּורים וועט עפּיס מאַכען,“ האָט געזאָגט יחיאל דער לאַנגער. „פאַר אַ יאָהרען האָב איך טאַקי געהאַט דערפון אויף יום־טוב: אַ פינפער׳ל איז מיר אַריינגעפאַלען.“

„נו?“ האָט שמעון געברומט, בעטראַכטענדיג דעם אַרבעל, וועלכען ער האָט גענייהט, און וועגען גאָר נישט קלערענדיג.

„ה־הום! פערשטעהט זיך, אַ פינפער׳ל! מיר זיינען געגאַנגען זאַלבע־דריט איך און לייזער און יענקעל, וואָס אַרבייטען ביי דאָניען — איך האָב אויך פאַר אַ יאָהרען געאַרבייט ביי איהם — האָט אונז געמאַכט אַ שטיק געלד... אָט אַ מאָדנער!“ האָט יחיאל פערדראָסיג געזאָגט, בעמערקענדיג, ווי שמעון האָט עפּיס אונגלויביג אַ פּיהר געטאָן מיט די אַקסלען. „ביי אברהם ברוך קאַפּלאַנ׳ען אַליין האָבען מיר געכאַפּט אַ דריייער׳ל. וואָס זאָגט מען אויף איהם? איך דאַרף איהם עפּיס דאָ לייגען!“

נור שמעון האָט אפילו נישט געקלערט נישט גלויבען איהם, אפילו נישט גוט געהערט, וואָס יחיאל דערצעהלט איהם, ווייל ער האָט גאָר געטראַכט, וואו נעמט מען אויף אָבצאָלען דעם קצב, דער קרעמערין, דער בעקערין און דערצו האָט ער נישט געקאָנט אויס־קומען מיט׳ן אַרבעל, וועלכען מען האָט פערשמעלט. און אויפ׳ן האַרצען איז איהם געוועזען אַזוי אומעטיג, אַזוי ביטער...

„הלואי זאָל דער פּורים נישט ערגער זיין,“ האָט זיך ווייטער גערעדט יחיאל. „מען דאַרף זעהן קריגען גוטע חברה. מיט לייזער׳ן און יענקלען וועל איך פערזאָגען אַ צעהנטען צו געהן. דער לייזער איז געוועזען אַ מרדכי, אַז צום חלש׳ן! און יענקעל האָט זיך איינגעשכורט, אַז מען האָט איהם געדאַרפט שלעפּען אונטער די הענד. גוט, וואָס ער האָט געשפּיעלט אחשורוש׳ן — אחשורוש דאַרף דאָך זיין שכור, האָט מען געזאָגט, אַז יענקעל שפּיעלט זיין

שטוב, וואָס האָט ביי איהם ארויסגעלייענט פון געדאנק... און ער האָט ווייטער געגלעט דעם קינד'ס קעפּעל און אַלץ פעסטער בע־שלאָסען זיך געהן, געהן, געהן. — —

אָבער וואָס וועט זאָגען גיטעל?

זי איז געזעסען און פעררױכט העמדלעך. ער האָט זיך צו איהר צוגעזעטצט און אָנגעהויבען גלעטען איהרע האָר.

„וואָס טוט מען? וואָס טוט מען?" זיפצט גיטעל, „די קרעמע־רין לאָזט נישט לעבען."

„מען דארף גאָר געהן אין פּורים־שפּיעלער און פעררדיענען געלד," לאַכט ער און קוקט איהר אריין אין די אויגען. ער וויל זעהען, וואָס פאר איין איינדרוק האָבען אויף איהר געמאַכט די ווערטער.

„סיידען," זיפצט זי אָב און טוט איהר'ס, נישט פערקלערענדיג אויף גאָר נישט.

„וואָס מיינסט דו, דאָס איז א גוטער פּלאַן," לאַכט ער ווייטער און וויל, זי זאָל איהם פערשטעהן, און האָט דאָך מורא דערפאר.

„ווי דען!" מורמעלט זי.

„איך לאַך נישט — דאָס איז די איינציגע עצה," זאָגט ער שוין ערנסטער און שמייכעלט דאָך נאָך אונטער.

„געה שוין געה!" זי העבט אויף איהם אויף די אויגען פער־זאָרגט.

„און וואָס וועסטו אנדערש טון?" שמייכעלט ער און וויים עפּים נישט, ווי העבט מען אָן ערנסטער צו רעדען.

„דו מיינסט עס ערנסט?" עס קלאַפּט איהר שטארקער דאָס הארץ.

„גאנץ ערנסט. עס איז דאָך לית־ברירה, נארעלע." ער שטארקט זיך אראָבצוטרייבען דעם שמייכעל און עס העבט איהם אָן צו שרעקען דאָס ווייטערע געשפּרעך.

„וואָס ביזט דו משגע צו חסר־דעה!" האָט גיטעל דערשראָקען אויסגעשריען און איז רויט געוואָרען.

„מאַך בעסער." ער האָט געדריקט מיט די אקסלען און אָנגע־קנויטשט די שטערן.

שטאט נישט געפיהרט, איין עם־הארץ, די מאמע — א דיענסט, דאָס ווייב — א דיענסט, דער טאטע — א וועגעלפיהרער... יחיאל האָט ליעב דעם טרונק; יחיאל ווייס נישט, אז א מענש קאָן האָבען זיין אייגענע דעה, אז א מענש קאָן זיין אויף זיך אליין א בעל־הבית; יחיאל איז דערשלאָגען, פערקנעכטעט... פאַר איהם פאַסט צו זיין א פורים־שפּיעלער. אָבער ער, שמעון, זאָל ווערען א פורים־שפּיע־לער!... ער האָט אָנגעהויבען צו מאַכען גרעסערע טריט, ער וואָלט וועלען ענטלויפען פון זיין געדאנק.

אין דער היים האָט ער געשטיפּט, גערעדט, געשפּרונגען. ער האָט נישט געוואָלט לעגען זיך שלאָפען — ער האָט מורא געהאַט צו בלייבען אליין מיט'ן געדאנק, וועלכער איז געזעסען ביי איהם טיעף אין קאָפּף און געעגבוירט דעם מח. ביי אַלע שטיק האָט איהם דער געדאנק אויף א מינוט נישט אָבגעלאָזען. געגען זיין ווילען קערען זיך איהם איבער אין מח אַלערליי פּלאַנען און ער פיהלט, אז זיי טויגען נישט, אז דאָס זיינען גאָר קיין פּלאַנען נישט און גלייך אויף דעם שפּרינגט ארויס עפּיס פון הינטער־קאָפּף, פון דער נאַקען־געגענד די פורים־שפּיעלעריי. ער וויל נישט טראַכ־טען וועגען דעם און העבט אָן שטאַרקער צו שטיפּען. נור ווידער געגען זיין ווילען, אונגערן, קומט איהם ארויף אויף'ן זין, אַז ער וועט מאַכען, קיינער זאָל איהם נישט דערקענען און נישט דערוויסען, אַז ער איז געגאַנגען אין פורים־שפּיעלער, ווייל ער וועט געהן מיט די אייגענע קינדער. פון דעם לעצטען געדאַנק מיט די קינדער העבט איהם אָן נאָך שטאַרקער צו שווידערן און דאָס האָר שטעלט זיך איהם אויף'ן קאָפּף. נאָך די קינדער מאַכען פאַר פורים־שפּיעלער!...
מיט אייז־קאַלטע הענד האָט ער געגלעט זיין אינגערן זוהן, הירשקען, איבער'ן קאָפּ, בעטראַכט מיט אַ מידען בליק דעם עלטערען, לייבקען, און געטראַכט בשעת מעשה, אז אלץ איז שוין סיי־ווי־סיי פערפאַלען, אז פון די קינדער וועט שוין זיין נישט דאָס, וואָס ער האָט געוואָלט. „עט, מילא!" האָט ער שווער אָבגעקרעכצט און עס בלייבט ביי איהם צו געהן. ער האָט זיך דערביי אומגעקוקט מיט א פערלאָרע־נעם בליק, גלייך ער וואָלט וועלען זעהען, צו איז ניטאָ עמיץ אין

האָט געזאָגט מיט א שוואכערען טאָן: „דו וואָלסט אונז געמאכט בערד....“

אָי, זעה, איך בעט דיך, הער אויף צו רעדען!“

„אָי, גיטעטשקע!“ האָט ער געזאָגט מיט א טרייען שמייכעל און אראָבגעמאכט איהר דאָס האָר איבער׳ן געזיכט.

„די קינדער!“ האָבען געשעפציעט איהרע פערטריקענטע ליפּען מיט א הארץ־רייסענדען שמייכעל.

ער האָט שוין מיט איהר מעהר נישט גערעדט וועגען דעם דעם אבענד. ער האָט פריער געוואוסט, אז אזוי וועט זי ענטפערן. דערמאָנענדיג איהר די קינדער, האָט ער געציטערט און געווארט, אז זי וועט זיך צושרייען. נור מעהר וויעדער פריער האָט ער גע־פיהלט, אז קיין אנדער מיטעל האָט ער נישט.

און אז אויף מאָרגען און איבערמאָרגען האָבען די בעלי־חובות אויך קיין רוה נישט געגעבען, איז גיטלען אליין ארויפגעקומען דער געדאַנק וועגען פורים־שפּיעלעריי. זי האָט זיך בעגאָסען מיט טרע־רען און... און געטראכט, אז זי וועט דעם מאַן מיט די קינדער אזוי אָנטון, אז קיינער וועט זיי טאַקי נישט דערקענען. עס איז טאַקי פאַר זיך אליין א בזיון; עס איז טאַקי גלייכער א טויט, גלייכער נישט געבאָרען צו ווערען. נור עס איז ביטער אזוי און ביטער אזוי. די מאשין איז פערקויפט; די וועגה, דער שראַנק, די בעטען זיינען לעדיג, פוסט און וויסט; ביים בעל־הבית האָט מען אָנגענומען אין פּאָראווים... און, אַז אין אבענד האָט זי זיך געקלאָגט, אז עס איז גע־קומען כאָטש צו ענטלויפען, האָט שמעון צוגערופען לייבקען מיט הירשקען מיט א לוסטיגען שמייכעל אויף די ליפּען און מיט א וועה־טאָג, נאַטירליך, אין הארצען:

„קומט, חברה, מיר וועלען זיך נעמען צו דער לעהרע. איך וועל אייך מאכען פאַר אקטיאָרען. לייבקע וועט זיין „המן“ און הירש־קע — איין עהרליכער יוד, מרדכי הצדיק.“

און גיטעל האָט מעהר נישט ווי אראָבגעלאָזען דעם קאָפּף און זודיגע טרערען האָבען איהר געבריהט די באַקען.

שמעון האָט אָנגעהויבען צו לערנען לייבקען מיט הירשקען

„דו מאכסט פון מיר חוזק, צו וואָס?“ האָט גיטעל אויסגע־שריען מיט א גרעסערען שרעק. זי האָט געוואָרפען די ארבייט אויפ׳ן טיש און אויסגעגלאָטצט די אויגען. עס האָט זי גע־שוידערט.

ער האָט אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ און געצויגען א פּאָרעם אין דער האנד.

„פו, וואָס איהם קאָן איינפאלען!“

„און איך זאָג, אז קיין אנדער מיטעל איז נישטאָ.“ ער האָט עס שוין ארויסגערעדט גאנץ ערנסט און איז אויפגעשטאנען. מיט דעם אויפשטעהן איז ער שטארקער געוואָרען, געמאכט זיך מעהר הארץ.

„זאָלסט בעסער אויפהערען מיט מיר ווענען דעם צו רעדען!“ האָט גיטעל פערצווייפעלט אויסגעשריען.

זי איז בלייך געוואָרען און א שטראָם טרערען האָט זיך ארויס־געגאָסען פון איהרע אויגען. איהר האָט זיך גאָר געוואָלט שרייען, זידלען, בייזערן זיך, נור זי האָט די טרערען נישט געקאָנט איינהאל־טען. ער איז א ביסעל אָבהענגדיג געוואָרען און גענומען בערוהיגען, פערזיכערען זי, אז ער האָט עס גאָר געלאכט, נישט געמיינט ערנסט. זי איז שטיל געוואָרען, נור געפיהלט, אז ער האָט נישט געלאכט.

„אך, דו נאררעלע,“ זאָגט ער צו איהר הארציג־ווייך, ווילענדיג זי פּאָרט איבעררעדען, „וואָס האָסט דו זיך דאָ צו־וויינט? און אפילו, אז איך וואָלט געגאנגען אין פּורים־שפּיעלער — איז מה רעש? ווער דארף דאָס עס וויסען?“

„אָי, הער אויף צו רעדען!“ האָט זי איהם איבערגעריסען מיט א יסורים׳דיגען פּנים.

„ניין, איך רעד מיר גלאָט אזוי,“ האָט ער זיינס גערעדט, — „איך וואָלט געקאָנט געהן אין פּורים־שפּיעלער און קיין ילוד־אשה וואָלט עס ביי מיר נישט געוואוסט. האָסט גאָר נישט געדארפט וויינען, דאָס רעד איך. איך וואָלט אויסלערנען לייבקען מיט היריש־קען די ראָליען פון מרדכי׳ן מיט המן׳ען און וואָלט מיט זיי ארומ־געגאנגען...“ עס האָט איהם א שטאָך געטאָן אין הארצען, און ער

און לסוף צוגעזעצט זיך צו לייבקען פעראומערט, געצופּט זיך דעם באָרד און טרערען האָבען זיך בעוויזען אין זיינע שווארצע אויגען אונטער זיינע גרויסע שווארצע ברעמען. און די צוויי מיידלעך האָבען זיך פריער שטארק פעראינטערעסירט מיט דעם איבערטון זיך אין די בערד מיט די וואָנצען און געוואָלט שוין אָנהעבען צו פּאַטשען אין די הענטלעך; נור, אז די מאַמע האָט אויסגעבראָכען אין א ביטערען יאָמער, האָבען זיי אָבגעלאָזען די הענטלעך, קשה'־דיג, פערוואונדערט בעטראַכט די מאַמען און, אז ביי דעם טאַטען האָבען זיך טרערען בעוויזען, האָבען זיי זיך צושריען אין א ביטערען יאָמער. די שטוב איז אָנגעפילט געוואָרען מיט געוויין.

גיטעל האָט שוין געוואָלט צורייסען די בערד — און עס מאָג זיך זיין, וואָס עס וויל! נור שמעון האָט זי נישט דערלאָזען און גלייך אויף דעם האָט איהם שטאַרק פערדראָסען, פאר וואָס האָט ער זי נישט דערלאָזען צורייסען די בערד און — א מעשה מיט א סוף! ביי איהם אליין האָבען זיך די הענד נישט אויפגעהויבען. ער האָט אָנגעהויבען צו פיהלען, אַז ער איז „אָהן א הארץ“, אז ער קאָן א וואָרט נישט ארויסרעדען און גענומען זיך צום בראַנפען, וואָס ער האָט געקויפט לכבוד פורים.

„עס, נישט־קשה,“ האָט ער קוים געשמייכעלט. „לאָ'מיר מאַכען „לחיים!“ עס וועט אלץ רעכט זיין. וואָס אַרט דיך, גיטעל!“

ער האָט געשווינד איבערגעקערט אין זיך א גלעזעל.

„דו וועסט נעמען א ביסעל?“ האָט ער זי געפרעגט, פּאָרלעגענ־דיג איהר דאָס גלעזעל. „נא, מאַך „לחיים!“... גאַנץ גוט!...“

„עס איז אזוי אויך ביטער.“ זי האָט אָבגעשטופּט זיין האַנד.

„חברה פּאַטש! המן! מרדכי! אהערצו קומט! נאַט, מאַכט „לחיים“ און געגוג צו וויינען,“ האָט ער זיך געווענדעט צו די אינגלעך. נור די קינדער האָבען זיך נישט געריהרט פון אָרט.

„טרינקט איהר נישט, טרינק איך אוים,“ האָט ער געשמייכעלט, צופריעדען פון דעם, וואָס עס האָט זיך איהם געמאַכט איין אויסרעד אויף אויסצוטרינקען נאָך א ביסעל בראַנפען.

„אחשורוש דאַרף זיין שיכור,“ האָט ער געלאַכט צו גיטלען פּיה־

זייערע ראָליען און נישט אויפגעהערט צו וויצלען. ער האָט נישט געטראַכט און נישט געוואָלט טראַכטען וועגען שפּעטער. ער האָט געטריבען פון זיך די מחשבות. ער איז, דאַכט זיך, פערנומען געווע־זען מיט דעם אויסלערנען די קינדער זייערע ראָליען. ער האָט עפּיס ווי געוואָלט ארויסווייזען זיינע קענטנים, בעווייזען, אז אפילו א פּורים־שפּיעלער איז ער אויך נישט ווי אַלע. ער האָט כמעט אליין פערפאַסט דאָס גאַנצע שפּיעל מיט אַלע רעד. דאָס האָט ער געוואָלט איבערשרייען, איינגנעמען דאָס הארצשטעכענים, דעם או־מעט, וועלכער האָט איהם געדריקט ביז טרערען.

דער עלף־יעהריגער לייבקע, וואָס אָנשטאָט אין גימנאזיום האָט זיך געלערנט ביי א בלעכער, האָט געפּיהלט די עלטערנס לאַגע, גע־וואוסט, צוליעב וואָס ער ווערט א „המן" און געלערענט זיין ראָליע מיט א האלבען מויל, ווי געצווט. און דער זיעבעניעהריגער חדר־אינגעל הערשקע האָט זי געלערענט מיט חשק און א גאַנצען אסתר־תענית קיין רוה נישט געגעבען, שרייענדיג און זינגענדיג דאָס, וואָס ער האָט געדאַרפט רעדען.

גיטעל האָט געמאַכט פון א ראָגזשע דריי בערד מיט וואָנצען און געוויינט, געיאָמערט, געקלאָגט...

צו האָט נאָך ווער אזוי פיעל געוויינט, וויפיעל גיטעל אין דער דאָזיגער נאַכט פון פורים? אפילו שמעון, וואָס האָט זיך אַלץ געווי־צעלט, געמאַכט קוראַזש, האָט נישט אויסגעהאַלטען זיין ראָליע און פערלאָרען א פּאָר טרערען. ער האָט זיך אליין דערשראָקען פאר זיי, אויף גיך אָבגעווישט און ווידער געוויצעלט, און לייבקע האָט זיך פערוקט אין א ווינקעל, אָנגערוקט די ברעמען און שטיל גע־וויינט, קוקענדיג פון אונטער די ברעמען אויף די עלטערן. הירשקע־מרדכי האָט נישט פערשטאַנען דעם געוויין און איז געוועזען פערנו־מען מיט זיין באָרד און וואָנצען. ער האָט געוואָלט לאַכען, מאַכען איין ערנסט געזיכט און אָנהעבען צו טענ'ען מרדכי'ס רעד. מיט א פערזאָרגטען בליק האָט ער געקוקט אויף די עלטערן, אויף לייבקען

סעל געוועזען וועניג. עס זיינען נור אומגעלאָפען הין און צוריק שלח־מנות טרעגער, פורים־שפּיעלער און נדבות־קלייבער.

דער ווינד האָט געבראַכט שמעון׳ען צו זיך; דאָס ביסעל בראַנ־פען האָט זיך אין גאַנצען אויסגעוועבט. אויפ׳ן הארצען איז איהם ערשט רעכט שווער געוואָרען, גלייך א וואָרם וואָלט גענאָגט. זודיגע טרערען האָבען זיך איהם געשטעלט אין די אויגען. ער האָט שוין געהאַט בדעה אומקערען זיך צוריק, נור ער איז געלאָפען פאָראויס. ער האָט זיך עפּיס ווי ארויסגע׳גנב׳עט פון זיין געסעל; ער האָט מורא געהאַט, מען זאָל איהם נישט דערקענען, כאָטש דער פאַלשער, לאַנ־גער, רויטער באָרד מיט די לאַנגע, רויטע וואָנצעם האָבען שטאַרק פערענדערט זיין געזיכט. אָט געהט דער שמש פון שול, און אין שמעונ׳ען שטאַרבט אָב יעדער אבר. דער שמש איז פאַרביי־געגאַנגען, איינגעקוקט זיך און נישט דערקאַנט. שמעון איז געוואָ־רען פרעהליכער, מוטיגער. פון דעסטוועגען האָט ער זיך בע־שלאָסען ארייגצוגעהן אין אזעלכע הייזער, וואו מען קען איהם נישט.

ביי דער ערשטער טיר, וועלכע ער האָט געדארפט אויפעפענען, האָט איהם געקלאַפּט דאָס הארץ ווי ביי א גנב. נור ער איז אריין. לייבקע־המן האָט גלייך אָנגעהויבען צו טענ׳ען, נור מען האָט איהם איבערגעריסען. מען האָט אריינגעשפּאַרט שמעונ׳ען פונפצעהן קאָ־פּיקעס אין האַנד און געבעטען „געהן געזונדערהייט“. ער האָט איינגעדריקט די מטבע אין האַנד און געשווינד ארויס. ער איז גע־וועזען ווי א צומישטער. די מטבע האָט איהם געברענט די האַנד.

„יעטצט וועט שוין קומען דער קרעמערין דריי רובעל פינף און זעכציג קאָפּיקעס,“ איז איהם דורכגעפלויגען אין קאָפּף און ער האָט אראָבגעלאָזען די מטבע אין קעשענע, „און די בעקערין... און דער קצב... יום טוב... פּוסטע ווענד...“ ער האָט עס געפיהלט אין גאַנ־צען קערפּער און איינגעקאָרטשעט זיך.

אין צווייטען הויז האָט זיך איבערגעחזרט, וואָס אין ערשטען; נור ער איז ארויס פון דאָרטין מיט פינף און צוואַנציג קאָפּיקעס און הירשקע מיט א שטיקעל טאָרט. לייבקע האָט זיך אָבגעזאָגט פון צו נעמען.

לענדיג, אז ער וואָלט מיט פערגניגען אויסגעטרונקען נאָך. ער האָט זיך געגומען פאר דאָס פלעשעל, נור גיטעל האָט עס ביי איהם ארויסגעכאפּט פון האנד.

„ביזט דאָך שוין אַ וואהרער פורים־שפּיעלער!" האָט זי מיט עקעל און פערצווייפלונג אויסגעשריען.

„פערשטעהסט..." האָט ער געשטאמעלט מיט אַ פערשולדיגטער מינע, ארומארמענדיג זי, „אחשורוש'ן שפּילען מוז מען זיין שיכור... אחשורוש דארף דאָך זיין שיכור... אברהם ברוך קאפּלאַן וועט געבען אַ דריי־רובעלדיגע... אַ הו!" האָט ער אויסגעשריען מיט אַ ווייבערשען קול און אַ מאַך געטאָן אין דער הויך מיט דער האנד.

גיטעל האָט שוין ווייטער געוואָלט אראָבררייסען ביי איהם דעם פאלשען באָרד. נור ער האָט זי אָבגעשטופּט.

„איך קעניג אחשורוש, דער מלך פון הודו ועד כוש..." האָט ער געגומען זינגען מיט'ן נגון פון די פורים־שפּיעלער. — „נו, חברה, פּראַווים פּליעציאָם ופעריאָד, שאגאָם מאַרש!" האָט ער אויסגעקאָמאנדירט צו „מרדכי'ן" מיט „המן'ען", ארויפכאפּענדיג אויף זיך דעם אויבערמאַנטעל, און איז שנעל אוועק. די קינדער פּאַראַוים.

גיטעל האָט זיך געכאפּט מיטביידע הענד פאר דאָס האָר און אַ וואָרף געטאָן זיך מיט אַ נייעם אָמער אויפ'ן הילצערן זיטץ־בעטעל. ער האָט געהערט איהר געשריי. אין הארץ האָט זיך איהם ווי אָבגעריסען. ער האָט שוין געוואָלט אומקערען זיך צוריק; לייבקע מיט הירשקען האָבען אויף איהם אַ קוק געטאָן קשה'דיג, צו זאָלען זיי געהן ווייטער אָדער אומקעהרען זיך. ער האָט פערצווייפעלט אַ מאַך געטאָן מיט דער האנד און אוועק זיין וועג; ביידע קינדער — נאָך איהם. לייבקע האָט נור שווער אָבגעזיפצט, און הירשקע האָט אַ קוק געטאָן אויף איהם פון אונטער דער שטערן.

די נאכט איז געוועזען אַ ליכטיגע און אַ פראָסטיגע. עס האָט געבלאָזען אַ ווינטער־ווינד. פון די הייזער האָבען זיך געטראָגען איבער'ן געסעל הילכיגע, פרעהליכע געזאנגען. מענשען זיינען אין גע-

„טאטע, איך קאָן שוין נישט געהן,“ האָט איהם הירשקע אָנגע־כאַפּט פאר דער פּאָלע נאָך א לאַנגער צייט ארומלויפען.

ער האָט זיך אָבגעשטעלט, בעטראַכט דעם זוהן און איז געקו־מען צו זיך. ער האָט דערפיהלט, אַז ער איז אויך שרעקליך מיד. ער וואָלט זיך מיט פערגניגען לעגען שלאָפען. ער האָט אראָבגענו־מען דאָס היטעל; ער איז פערגאָסען געוועזען מיט שוויים. דער ווינד האָט איהם ווידער אָבגעקיהלט דעם קאָפּף. צו זאָל ער געהן א היים אָדער געהן ווייטער? די האַנד האָט זיך איהם געוועזען אראָבגעלאָזען אין קעשענע — ער האָט געוואָלט ארויסנעמען פון דאָרטין דאָס געלד און איבערצעהלען. נור ער האָט זיך דאָס געשעמט צו טון; ער האָט מורא געהאַט פאר דאָס געלד. ער האָט טיעף און שווער אָבגעקרעכצט און א קער געטאָן זיך צו געהן א היים. נור ער האָט זיך אָבגעשטעלט און געמאַכט צוריק א בעוועגונג. ער דאַרף זיין נאָך אין איין אָרט, ער האָט אָבער פערגעסען, וואו. ער קנויטשט אָן די שטערן. „אברהם ברוך קאַפּלאַן,“ דערמאָנט ער זיך. ער דער־פיהלט דעם טעם פון א דרייער׳ל, דאָרטין וועט מען אפשר נאָך דארפען פערברייינגען, הוליען. נור ער קאָן נישט בעקלערען. ער וויים נישט, וואָס עס וועט זיין. ער פיהלט נור דאָס דרייער׳ל.

„מיר וועלען אריינגעהן נאָך אין איין אָרט און גאָר,“ האָט ער זיך געווענדעט צו די קינדער, „יענמאָלט וועלען מיר געהן א היים.“

ער איז געשווינד אוועק צו אברהם ברוך קאַפּלאַן.

פרעהליך איז געוועזען ביי אברהם־ברוך קאַפּלאַן. דער רעש פון די געזענג, טענץ און לעבעדיגע געשרייען האָט דערגרייכט ווייט אין גאַס. שמעון האָט געפונען ביי איהם א גרויסען עולם; צווישען זיי זיינען שוין געוועזען אייניגע פּורים־שפּיעלער.

אין מיטען צימער איז אומגעשפּרונגען און געזונגען מיט „בע־נומענע“ קולות און געלאַכט א קרייז פון מענשען, וועלכע האָבען זיך געהאַלטען איינער דעם אנדערן פאר די הענד, און אין מיטען קרייז האָט זיך עמיץ געקוויקעלט, געטאַנצט אויף די הענד, געהויבען די פיס

„נאָך װענינער," האָט זיך איהם געטראַכט. זיין קוק איז גע־פאַלען אויפ'ן טאָרט אין הירשקע'ס האַנד. שמעון האָט דערפיהלט, אז דאָס איז איין איבריגע נדבה, און ארויסגעריסען ביי הירשקען דעם טאָרט און אװעקגעװאָרפען.

לייבקע האָט געגעבען הירשקען אַ זעץ אין זיים, דער טאַטע זאָל נישט בעמערקען.

„דו זאָלסט גאָר נישט נעמען, אז מען װעט דיר געבען," האָט ער שטיל און שטרענג געזאָגט. הירשקע איז ברגז געװאָרען און אָנגעבלאָזען זיך.

שמעון האָט דערהערט לייבקעס װערטער. עס האָט זיך איהם געװאָלט מיט אַ קוש אָבדאנקען דעם קלוגען קינד; אין הארצען איז איהם אַזוי װארם געװאָרען פון ליעבע. נור ער איז געגאַנגען פאַר־אוים מיט שנעלע טריט. ער האָט נישט געװאוסט, װאָס עס טוט זיך מיט איהם. ער האָט געפיהלט, אז ער טאָר נישט אומגעהן, אז ער ציהט אויף זיך אָן איין איביגען פלעק, אז ער קלייבט נדבות, אז ער דאַרף אויך נישט נעמען, װען מען גיט איהם. בושה, מורא, פער־צװייפלונג האָבען זיך איהם געמישט אין מח, געדריקט דאָס הארץ. נור ער איז געגאַנגען, געגאַנגען. ער האָט עפּיס נישט געװאוסט, װי העבט מען אָן צו קלערען. ער האָט נור עפּיס געפיהלט, און שרעק־ליך זיינען געװעזען די געפיהלען. עפּיס האָט איהם געטריבען פון הויף צו הויף, פון שטוב צו שטוב — און גרויזאַם איז געװעזען דאָס טרייבען. ער האָט אין גיכען פערלאָרען דעם חשבון פון דעם געלד, װאָס האָט געקלונגען ביי איהם אין קעשענע און געבריהט איהם דעם פוס. ער האָט נור געפיהלט, אַז עפּיס װערט װעניגער. ער האָט אפילו פערגעסען, װ ו אָ ס װערט װעניגער.

אין עטליכע הייזער האָט ער געמוזט שפּיעלען, רעדען, ברעכען זיך. ער האָט געמוזט אָנטון זיך אַ שרעקליכען כח צו געדענקען, װאָס ער דאַרף רעדען, צו פערשטעהן, װאָס עס רעדען איהם „המן" מיט „מרדכי'ן". ער האָט זיך טאַקי מאוס געפּלאָנטעט, גערעדט אוים'ן װעג.

נאָכ'ן קול. ער האָט גענומען דעם בעכער, ארויסגערעדט שטיל „לחיים!“ און אָבגעטרונקען א ביסעל.

„וואָס איז דאָס? הא?“ האָט אויסגעשריען קאַפּלאַן. „ביי מיר טרינקט מען אויס אין גאַנצען!... אין גאַנצען טרינקט מען ביי מיר אויס!... אז נישט קערט מען אריין מיט געוואַלט און מען גיט האַלז־און־נאַקען.“

שמעון האָט נאַריש געשמייכעלט. איהם איז געוועזען שרעקליך אומעטיג; אין האַלז איז איהם געוועזען ווארם און אין די אויגען האָט איהם געברענט. ער וואָלט עפּיס געזאָגט; ער וואָלט געוויינט; ער וואָלט זאָגען: „היינט איז פּורים, מאָרגען אויס, גיט א נדבה און טרייבט ארויס!“... נור ער קאָן נישט רעדען. ער האָט ווי א תם אויסגעשטרעקט די האַנד צום בעכער, מיט א מאָל אריינגעקעהרט איהם אין זיך און... צואוויינט זיך. אזוי וויינט דאָס אומגליק אליין. אלע זיינען עפּיס אָבהענגדיג געוואָרען. די קינדער האָבען זיך אויך צואוויינט.

„וואָס איז דאָס, הא? וואָס איז דאָס?“... האָט אברהם ברוך געשטאַמעלט. „וואָס איז דאָס פאַר א וויינען? פע!... וואָס פעהלט דיר, וואָס? איך האָב פיינד אַזעלכע זאַכען!...“

מען האָט איהם ארומגערינגעלט. מען איז געוועזען נייגיעריג צו וויסען, ווער איז דער וויינער און פאַר וואָס ער וויינט; און איינער האָט איהם אראָבגעשלעפּט דעם באָרד.

„שמעון!“ האָבען אויף א מאָל אויסגעשריען עטליכע פון די פּורים־שפּיעלער. ער האָט זיך דערשראָקען פאַר זיין נאָמען; די פּיס האָבען זיך איהם אונטערגעבויגען. נור ער האָט זיך א ריס געטאָן צו דער טיר, א וואָרף געטאָן דעם, וואָס איז געשטאַנען הינטער איהם, און איז ענטלאָפען. די קינדער נאָך איהם.

ער איז געלאָפען, געלאָפען. א היים, נאַטירליך; נור ער וואָלט וועלען, אז די היים זאָל זיין וואָס ווייטער. אין קאָפּ האָט איהם געברענט. פערפאַלען! יעטצט וועט שוין דערוויסען גאַנץ שטאָדט,

צו דער נאָז, געטאַנצט זיטצענדיג, ועקלאַפּט מיט די פּיאַטעס אין די ווייכע טיילען, געשפּרונגען ביז׳ן באַלקען און געפּויזעט אויף ד׳ר׳ערד. קאַפּלאַן, א דיקער יוד, פון מיטעלען וואוקס, פון א יאָהר איינינגע און פונפציג, איז געזעסען אויבען־אָן ביי א לאַנגען טיש, א צוגעגרייטען מיט „כל־טוב“, מיט די עדעלע געסט ארום זיך, און געקאָמאַנדירט: „פּרעהליכער, לעבעדיגער!... האָפּא, האָפּא!... אויף די הענד, אויף די הענד!.. אזוי, אזוי!... פּרעהליכער! לעבעדיגער!... טים־בים־בים־בים!... א שפּרונג!... פּרעהליכער!... מאַלאַדיעץ!...“

דאָס לעצטע וואָרט האָט ער ארויסגערעדט, ווען דער טענצער אין קרייז האָט זיך אָבגעשטעלט און שווער ארויסגעלאָזען דעם אָטעם. דער טענצער איז געוועזען פערגאָסען מיט שוויים.

„נו, יעטצט געה, נעם א ביסעל בראנפען,“ האָט איהם געזאָגט קאַפּלאַן.

דער קרייז האָט זיך צולאָזען, דער טענצער איז צו צום טיש. שמעון האָט דערקאָנט אין איהם יחיאל׳ן. ער האָט זיך דערשראָקען און געוואָלט ענטלויפען. נור אין דער מינוט האָט איהם קאַפּלאַן בעמערקט.

„וואָס שטעהסטו אין טיר? אריין!“ האָט יענער אויסגעשריען צו שמעונ׳ען.

די איבריגע פּורים־שפּיעלער האָבען זיך א לאָז געטאָן מיט א ברייטען „גוט יום־טוב!“ צו שמעונ׳ען מיט די קינדער, ארומגערינגעלט זיי און געשטופּט צום טיש.

„דו אחשורוש, דו מלך, דו טפש!...“ האָט איהם געזונגען יחיאל, נישט דערקענענדיג איהם. יחיאל איז שוין געוועזען היבש מלא.

„שטעה דו, קריך נישט!“ האָט אברהם ברוך געקאָמאַנדירט צו יחיאל׳ן. „א פּריער דאַרף ער קידוש מאַכען, דערנאָך... נו. גיס איהם אָן.“

יחיאל האָט אָנגעגאָסען א גרויסען בעכער. שמעון האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טון. ער וואָלט ענטפּערען, אז ער טרינקט נישט, נור ער האָט מורא צו רעדען, יחיאל זאָל איהם נישט דערקענען

„איבער אַ יאָהר וועלען מיר אַליין זיטצען צו דער סעודה, ווי אַלע מאָל,“ זאָגט לייבקע.

„מיט שלח־מנות,“ זאָגט אונטער הירשקע.

„מיט אַ ס־אַ־אַ־ך גוטע זאכען,“ כאַפּט אונטער שמעון, ציהענדיג דאָס וואָרט „אַ סך“.

זיי זיינען צוגעגאַנגען צו דער היים.

„זעהט־זשע, איהר זאָלט למען השם גאָר נישט דערצעהלען אין דער היים,“ האָט ער זיי נאָך אַ מאָל אָנגעזאָגט.

ער האָט ביי זיי אראָבגענומען די בערד, צוריסען זיי און אוועקגעוואָרפען. דערנאָך זיינען זיי אריין אין שטוב.

אין שטוב איז געוועזען... ליכטיג, צוגעקליבען, יום־טוב'דיג. גיטעל מיט דער עלטערער נייען־יעהריגער טאָכטער זיינען געוועזען אויסגעוואשען, פערבאָרשטען און איבערגעטאָן אין די שבת'דיגע קליידלעך... אויפ'ן טיש איז געשטאַנען דער צינערנער טאַץ מיט גלעזער צום טיי טרינקען.

אַ צייט נאָך זיין אוועקגעהן האָט גיטעל געקלאָגט, געריסען פון זיך דאָס האָר און געבראָכען די הענד. נור שפּעטער אַ ביסעל איז זי געקומען צו זיך. זי האָט זיך דערשראָקען, עס זאָל ווער נישט אריינקומען, אָנהעבען קשיות צו פערגעבען און אפשר נאָך שטויסען זיך ,פערשטעהן, וואָס דאָ קומט פאָר. מען דאַרף זיך מאַכען פרעהליך, ליכטיג אין שטוב און אָנגרייטען אַ תירוץ, אויב עמיץ וועט פרעגען, וואו איז שמעון. נור גלייך איז ביי איהר געבליעבען מאַכען פינסטער אין שטוב, פערשליסען זיך און קיינעם נישט אויפעפענען. זי האָט עס טאַקי געטאָן.

זי האָט זיך אריינגעלעגט אין דאָס הארטע בעט, געכליפּעט און שווערע, טרויעריגע, פינסטערע געדאַנקען האָבען זיך איהר ארומגעדרעהט אין קאָפּף. זי איז אָבגעלעגען אַ צייט און פּלוצלינג אויפגעשפּרונגען פון בעט, האָט אָנגעצונדען פייער און גענומען מאַכען יום־טוב'דיג. אין איהרע שיינע אויגען האָט אויפגעבליטצט אַ

אז ער איז געגאנגען אין פורים־שפיעלער. איהם האָט זיך געדאכט, אז מען ווייס שוין. ער האָט זיך געשעמט אויפצוהעבען דעם קאָפּף, טאָמער בעגעגענט איהם ווער. ווי וועט ער גאָר קאָנען רעדען מיט א מענשען? און גיטעל! וואָס וועט זאָגען גיטעל? ניין, ער וועט איהר יעטצט קיין מעשות נישט דערצעהלען.

„קינדער, איהר זאָלט אין דער היים גאָר נישט דערצעהלען,“ האָט ער זיך אָבגעשטעלט און געווענדעט צו די קינדער, וואָס זיינען איהם נאָכגעלאָפען און געבליפּעט. „הערט איהר, וואָס איך זאָג אייך. נו, און הערט אויף צו וויינען.“

ער האָט ארויסגענומען דאָס נאָז־טיכעל און אָבגעווישט די קינדערשע פּנים׳ער. דערנאָך האָט ער זיך געלאָזען געהן שוין נישט אזוי גיך, נור די קינדער בליפּען נאָך.

„הערט אויף, זאָג איך אייך!“ שרייט ער אויס בייז און פיהלט, אז ער וואָלט זיך עפּיס מחיה געוועזען, ווען ער וואָלט זיי יעטצט גוט אָנגעשלאָגען. די קינדער האַלטען איין א ווייל דעם אָטעם, נור באלד העבען זיי אָן ווייטער צו בליפּען. ער האַלט איין דעם כעס; ער פערשטעהט, אז מיט בייזקייט וועט ער דאָ גאָר נישט מאַכען, מען דארף זיי מיט עפּיס פערנעמען.

„נו, שפּרינצער־המן, וואָס האָסט דו צו־וויינען, איבער א יאָהר וועלען מיר בעסער מאַכען.“

ער דערשרעקט זיך אליין פאר די לעצטע ווערטער. „זאָל גאָט אויסהיטען,“ טראַכט ער.

„איבער א יאָהר וועל איך נישט געהן,“ ענטפערט „המן“.

„נישט געהן,“ כאַפּט אונטער הירשקע.

שמעון ווערט פרעהליכער. עס דאכט זיך איהם אויס, אז זיי זאָגען נביאות.

„איבער א יאָהר וועלען מיר טאַקי נישט דארפען געהן.“ ער נעמט זיי פאר די הענטלעך. „אָט א גליטש! נו, אַ־אַ־אַ!...“

ער האָט זיך געגעבען א גליטש. די קינדער ווערען טאַקי מונטערער.

זיי נעמען זיך פלייסיג צום טיי־טרינקען. דערווייל ווערט מען דאָך שווייגען...

„א־א־א!" קרעכצט אָב פרעהליך שמעון, ווי ער וואָלט זיך דער־קוויקט מיט'ן טיי, און קוקט פריינדליך אויף גיטלען, אויף די קינ־דער. הירשקע און דאָס מיידעלע האָבען אוועקגעלעגט די קעפּלעך אויף די הענד אויפ'ן טיש און איינגעשלאָפען. ליבקע זיצט אָנ־געראָקטערהייט און קוקט פעראומערט אויף די עלטערן.

„דוואָשע ווערט מיר געבען א היים פּאַרוקען מאַכען," פּאַלט איין גיטלען צו נאַרען איהם.

„ווען איז זי דאָ געוועזען?" פרעגט ער און קוקט זי אָן מיט חשד.

„דאָ איז געוועזען פרומע, וואָס אַרבייט ביי איהר."

„וואָס איז דוואָשע מיט א מאָל גוט געוואָרען?"

„זי האָט איטצטער מאַסען אַרבייט. זעהסט, הא, דאַרף מען זאָרגען? איך וואָלט וויסען פריער, וואָלסט דו היינט נישט געגאַנ־גען," שטעלט זי זיך ענדליך אונטער פאַרבייגעהענדיג צו דערמאָ־נען וועגען דאָס אַרומגעהן אין פּורים־שפּילער.

„וואָס איז, וואָס?" שמייכעלט ער. „ערשטענס, מיט וואָס איז פּורים־שפּיעלעריי קיין אַרבייט נישט? צווייטענס... אָט זעה, וואָס איך האָב פערדיענט!..." ער האָט געשווינד אַרויסגעשיט פון קעשענע דאָס געלד, וואָס האָט איהם שוין לאַנג דעם פּוס געבריהט. ער איז געוועזען זעהר צופריעדען פון דעם, וואָס זי האָט דערמאָנט וועגען דאָס אַרומגעהן; ער אליין האָט זיך עפּיס נישט געפונען. זי האָט זיך דערשראָקען פאַר דאָס געלד און איז בלייך געוואָרען. נור ווי מאַכט זיך הארץ און גיט נישט צו בעמערקען איהר שרעק.

„א סך?" פרעגט זי און שמייכעלט קוים.

„איך וויים אליין נישט... א סך, דאַכט זיך..."

זי וויל מאַכען קוראַזש, בעווייזען, אַז איהר אַרען נישט די נדבות.

„וועלען מיר גלייך איבערצעהלען," זאָגט זי לוסטיג און נעמט זיך צום געלד.

פייערעל. זי האָט געאַרבייט מיט היטץ, מיט חשק. דאָס האָט זי אויפגעהויבען דער געדאַנק, אַז עס איז אַ גרויסע רחמנות אויף שמעון׳ען, אַז מען דאַרף איהם אונטערהאַלטען, טרייסטען, ער זאָל ביי זיך נישט אראָבפאַלען.

און זי האָט ז י ך געמאַכט יום־טוב־דיג און דאָס עלטערע טאָכ־טער׳ל, וואָס האָט זיך אויפגעכאַפּט. נור דאָס האַרץ....

„גוט יום טוב! “ האָט זי אויסגעשריען, אַז ער איז אריין אין שטוב. איהר קול האָט אַ ציטער געטאָן, נור זי האָט זיך גע־שטאַרקט. זי האָט זיך איינגעקוקט אין איהם: ווי זעהט ער אוים? וואָס קומט אין איהם פאָר?

שמעון האָט זיינע אויגען נישט געגלויבט. ער האָט זיך גע־ריכט, אַז אין שטוב וועט זיין פינסטער, גיטעל מיט די קינדער פער־קלאָגט —א פאַלקאָמענער תשעה־באב! און פלוצלינג בעגעגענט מען איהם מיט אַ ברייטען „גוט יום־טוב!“ — נור דערפון איז איהם נאָך שווערער געוואָרען. ער האָט געפיהלט, וואָס עס טוט זיך ביי איהר אין האַרצען; זיין אויער האָט געכאַפּט איהר ציטערנדיגען טאָן. זי וואָלט וויינען, וואָלט איהם אַ סך לייכטער געוועזען. ער וואָלט זיך יענמאָלט אויך אויסגעוויינט. נור ער מאַכט זיך אויך האַרץ.

„אָט אזוי ביזטו אַ מענש,“ זאָגט ער צו איהר מיט ליעבע.

„וואָס דען? “ שמייכעלט זי, נור זי האָט מורא אַ סך צו רעדען, זי זאָל זיך נישט צו וויינען.

„ווענסט טרינקען טיי?“ פרעגט זי.

„אָ, יאָ,“ ענטפערט ער אָבגעהאַקט. ער האָט אויך מורא אַ סך צו רעדען.

זי געהט צום אויווען ארויסצונעמען דאָס הייסע וואַסער,ביידע שווייגען; זיי האָבען מורא פאַר דאָס געשפּרעך, וואָס דאַרף ביי זיי פאָרקומען. גיטעל וואָלט וועלען אָננעמען אין זיך אַ סך לופט, זי זאָל קאָנען עפּים פרייער רעדען.

„אָט וועלען מיר טרינקען טיי, וועט ביי אונז זיין פּורים“, רעדט זי פרעהליך, אָנגיעסענדיג די גלעזער.

זיך, אַז ווען נעכטען פאַר'ן אװעקגעהן האָט ער אויסגעטרונקען אַ ביסעל בראַנפּען, האָט ער זיך אָנגעהויבען פיהלען שטאַרקער און מוטיגער. ער וואַרפט איין אויג אויף די שיינק, וואָס נעבען װערקשטאַט. ער פיהלט, אַז פון דעם בראַנפּען וועט איהם ווערען וואַרמער. נור גלייך האָט ער זיך דערשראָקען פאַר'ן געדאַנק — מעהר פאַסט איהם שוין נישט: אָנהעבען נאָך שכור'ען! דאָס גיט איהם צו כח, ער מאַכט מיט דער האַנד און געהט אריין אין ווערקשטאַט.

„ברוך הבא, אחשורוש!" האָבען די ארבייטער איהם מקבל פנים געווען.

„האָסט עפּעס היבש אריינגעכאַפּט?" פרעגט איהם יחיאל, אָנ־העבענדיג מיט אַ מאָל צו „דו"צען איהם. „באָק, האָט זיך צו־וויינט! ביי אברהם ברוך'ן וואָלסט דו געכאַפּט אַ גוטע מטבע! איך האָב אַרויסגעטראָגען מעהר ווי אַ רובעל! דער שוטה האָט זיך צוגאָסען, ע־ע־ע־ע!..." האָט איהם יחיאל איבערגעמאַכט, ווי ער האָט זיך צו־וויינט.

„ער האָט מסתמא געוויינט נאָך ושתי'ן," האָט איין ארבייטער געוויצעלט.

שמעון'ען האָט זיך דאָס בלוט געוואָרפען אין פּנים. ער האָט געביסען די ליפּען. ער האָט געוואָלט זיך קריגען. ער האָט געוואָלט וויינען.

„אַז מען דאַרף ווערען אַ פּורים־שפּיעלער, ווערט מען אַ פּורים־שפּיעלער," האָט ער ביין אַרויסגערעדט.

„אויף דיר וואָלט מען זיך עס ניט געריכט," זאָגט איין אר־בייטער.

„וואָלט מען זיך נישט געריכט!"

„אַי, שמעון — אַ פּורים־שפּיעלער!" רייצט אונטער אַ צווייטער.

„נישט דיין זאַך."

„אריין, אריין, שפּרינצער המן דו מיין!..." האָט אויסגעזונגען אַ יונגער ארבייטער.

אויף שמעונ'ס געזיכט האָבען זיך געביטען אַלע פאַרבען;

עס הערען זיך טרערען אין איהר קול, דאָס געלד ברענט איהר די האַנד, נור זי צעהלט.

„פיער רובעל דרייסיג קאָפּיקעס — א חוב אָבגעפּטרט!“ רעדט זי פרעהליך.

„זעהסט, הא? “ זאָגט ער קוים ארויס.

נור זי האַלט נישט אויס מעהר און צו־וויינט זיך. ער דער־שרעקט זיך; ער וויל זי טרייסטען, נור ער געפינט קיין ווערטער נישט. ער בעשליעסט זיך אפילו דערפילען דאָס מאָס — און דער־ווייליע וועט ער אראָבוואַרפען ביי ז׳ך א שטיין פון הארצען.

„ביי אברהם ברוך קאַפּלאַן האָט מען מיך דערקאָנט,“ שטאַ־מעלט ער פערצווייפעלט. „יחיאל געוועז... יאָשע... משה בער... די באָרד אראָבגעריסען..“

און שטארקער און הערצרייסענדער איז געוואָרען איהר געוויין.

ער האָט געקוקט בייז אויף דאָס געלד. ער וואָלט, דאַכט זיך, נעמען עס און ארויסוואַרפען. נור... ער האָט דאָס נישט געטאָן.

אויף מאָרגען האָט ער עפּיס ווי מורא געהאַט צו געהן אין ווערק־שטאַט. ווי וועט ער קוקען גלייך אין די אויגען? ווי וועט ער גאָר קאָנען אויפעפענען דאָס מויל? נור ער מאַכט זיך הארץ. וואָס האָט ער מורא צו האָבען? ער האָט עפּיס גע׳גנב׳עט? וועלען זיי לאַכען פון איהם, אָבער מעהר דאָך גאָר נישט! דאָך ווילט זיך איהם, אז די שעה, ווען ער דאַרף געהן צו דער אַרבייט, זאָל זיך אָברוקען וואָס ווייטער. נור זי איז שוין פאָראיבער און ער איילט נאָך נישט אוועק־געהן. ער דרעהט זיך אום איבער דער שטוב, זוכט עפּיס. ער וויל נישט ארויסווייזען גיטלען, וואָס אין איהם קומט פאָר, כאָטש זי פון איהר זייט פיהלט עס גאַנץ גוט. ענדליך שטאַרקט ער זיך: ער האָט נישט וואָס מורא צו האָבען! — און אוועק צו דער אַרבייט. נור וואָס נעהנטער ער ווערט צו דער ווערקשטאַט, העבט ער אָן אַלץ שוואַכער צו פיהלען זיך. עס שרעקט איהם דאָס ערשטע „ברוך־הבא!“, עס שרעקט איהם יחיאל מיט זיינע רעד. ער דערמאָנט

קלערען און געשווינד אויסגעטרונקען אייניגע גלעזלעך איינס נאָך דאָס אנדערע. און באַלד האָט ער דערפיהלט, אז ער טוט נישט גוט, וואָס ער וויל ווערען שכור, אז דאָס איז א פערברעכען. עס איז איהם געוואָרען זעהר שווער אויפ'ן הארצען. ער האָט זיך צו־וויינט.

„זיי נישט קיין נאר!" האָבען איהם די ארבייטער גערעדט, „וואָס פאַלסט דו ביי זיך אזוי אראָב? מיר לאַכען דאָך, נישט מעהר. און אז דו ביזט נעגאַנגען אין פורים־שפּיעלער, איז וואָס? אָט געהט דאָך יחיאל, משה בער, יאָשע!... מאַלע ווער עס געהט. נו, זיי נישט קיין נאר און ראָווע נישט."

ער האָט גאָר נישט געענטפערט. ער האָט נור געפיהלט, אז ער דארף ענדיגען דאָס, וואָס ער האָט אָנגעהויבען. ער האָט אריינ־געגאָסען אין זיך נאָך א פּאָר גלעזלעך און אויפגעהערט צו וויינען. ער איז שכור געוואָרען. די אויגען האָבען זיך געקלעבט, די הענד זיי־נען געהאנגען ווי די קלעטצער און די פיס האָבען זיך אָבגעזאָגט צו האַלטען איהם. אין קאָפּף האָט זיך איהם געמישט. ער וואָלט ווע־לען אויסגיעסען צו וועמען זיין ביטער הארץ; ער וואָלט וועלען צו־שלאָגען זיך, רייסען, בייסען, שרייען. ער וואָלט וועלען קלאַפּען זיך „קאָפּף אָן דער וואנד". און פּלוצלינג פאַלט איהם איין גאָר ענטלויפען פון ווערקשטאַט. ער העבט זיך אויף פון זיין אָרט און געהט צו דער טיר.

„וואוהין געהסטו? לעג זיך בעסער שלאָפען," האַלט מען איהם אויף. נור ער געהט זיין וועג.

„מען דארף איהם נישט לאָזען," זאָגט איין ארבייטער. יחיאל כאַפּט אָן שמעונ'ען פאַר דער האַנד.

„לאָזט מיך מיט גוטען!" שרייט ער אויס מיט פערקוועטשטע ציין, רייסט אויס די האַנד ביי יחיאל'ן און געהט אוועק.

„כאשר אבדתי, אבדתי," דרעהט זיך איהם אין שכור'ען קאָפּף, „וואָס שוין! איין אייביגער קבצן און א פורים־שפּיעלער. עט, פיו, אַלץ פיו!... לכל הפחות שכור... און גיטעל! וואָס גיטעל?... איך האָב געמוזט טרינקען, אז נישט — א טויט אָדער משוגע ווע־

ער האָט געוואָלט כאַפּען אַ שער, דאָס פּרעס אייזען און וואַרפען דעם ארבייטער אין קאָפּ. נור עס איז אַריין דער בעל־הבית.

„צו דו ביזט נעכטען אַרומגעגאַנגען אין פּורים־שפּיעלער? יחיאל דערצעהלט עפּים," האָט דער בעל הבית איהם געפרעגט.

„ער איז געוועזען אחשורוש," האָט געלאַכט איין ארבייטער.

„איהם האָט זיך פערוואָלט ווערען אַ מלך," האָט אונטערגע־כאַפּט נאָך איינער.

„מאוס, מאוס, איך וואָלט מיך עס אויף דיר נישט געריכט," האָט געזאָגט דער בעל־הבית. „דאָס פּאַסט פאַר יחיאל'ן, נישט פאַר דיר."

„וואָס פאַר יחיאל'ן? וואָס איז יחיאל?" האָט זיך יחיאל אָנ־געכאַפּט. „יחיאל איז דען אַ גנב? אַ ליידאַק, אַ שאַרלאַטאַן איז יחיאל? וואָס — יחיאל? יחיאל איז מעהר נישט אַ קבצן! איך וואָלט נעכטען נישט אַרומגעגאַנגען אין פּורים־שפּיעלער, וואָלט איך נישט געהאַט אויף פּסח. אָט איז אייך יחיאל! וואָס — יחיאל? !... יחיאל!..."

„נו, נו, נו! דו ביזט אַ לייט!" האָט איהם דער בעל הבית איבערגעריסען. אָבער וואָס איז דאָס טאַקי מיט דיר געוועזען שמעון?"

שמעון איז געזעסען ווי אויף נאָדלען און געפיהלט, אַז עס העבט זיך איהם דער מח. ער האָט זיך געמאַכט נישט הערענדיג דעם בעל־הבית' פּראַגע.

דער בעל הבית האָט געשיקט נאָך „משקה" לכבוד שושן־פּורים. שמעון האָט נישט געוואָלט טרינקען; ער האָט זיך בעשלאָסען פון היינט אָן און ווייטער נישט צושטעהן צו די ארבייטער, אויסווייכען זיי, ענטלויפען פון זיי, און, אַז מען האָט געבראַכט דאָס בראַנפען און גערופען איהם טרינקען, האָט ער זיך לכתחילה געמאַכט נישט הערענדיג, און פּלוצלינג דערשראָקען זיך פאַר נייע שטעכ:ווערט־לעך און גלייך דערפיהלט, אַז אַ ביסעל בראַנפען וועט איהם מונ־טערער מאַכען. עס האָט זיך איהם אָנגעהויבען צו דוכטען, אַז ער דאַרף און מוז טרינקען. ער האָט פערלאָרען די מעגליכקייט צו

אזוי אָנגעשכורט! גאָט־טו־ניו: דאָס האָט נאָך אונז געפעהלט, אי!"

זי האָט אָנגעהויבען צו קלאַפּען זיך מיט די פויסטען אין קאָפּ. ער האָט זיך קוים אויפגעהויבען פון זיין־בעטעל, איז צו גיטלען און אָנגענומען זי פאר א האנד.

„אי, איך וועל דאָס נישט אריבערטראָגען!" האָט זי געשריען און געריסען ביי איהם די האנד.

„ווין נישט, גיטעל!" האָט ער אָנגעהויבען צו שטאַמלען, „ווין נישט. . . עס איז אזוי ביטער!. . . . פערשטעהסט, איך האָב געמוזט טרינקען . . . דאָס לעבען דערעסען . . . אלע האָבען פון מיר געלאכט . . . פערשטעהסט. . . וואָס בין איך . . יחיאל איז שוין מיין גלייכען . . . עט, גיטעל! . . . איך האָב שוין פערשפּיעלט מיין וועלט! אוים שמעון! . . . נישטאָ שמעון! א פּורים־שפּיעלער — שמעון! . . . גיטעל, דו נישט ווין . . . איך וועל שטארבען . . . וואָס ארט דיך, גלויב מיר . . . איך וועל שטארבען . . . ראַזאָם קאָניעץ! . . .ווין נישט, גיטעל! . . . ווין נישט, גיטעל! . . . באסטא! . . . פערשטעהסט, באסטא! . . . ווין נישט . . ."

ער האָט אראָבגעלאָזען איהר האנד, איז צוגעגאנגען צום זיין־בעטעל און אראָבגעלאָזען זיך מיט א הערץ־רייסענדען יאָמער. גיטעל אין איהר ווינקעל האָט אויך געוויינט היסטעריש. די קינדער האָבען אונטערגעהאָלפען, שרעקענדיג זיך פאר דעם שכור'ען טאַטען.

שרעקליך האָט ער זיך געפיהלט, ווען ער האָט זיך אויסגעניכטערט. ער האָט גיטלען גלייך אין די אויגען נישט געקאָנט קוקען. ער האָט זיך געשעמט פאר די קינדער, וועלכע האָבען זיך נאָך אלץ געשראָקען פאר איהם און געשטאנען פון ווייטען. עס האָט איהם געברענט דער מארך. ער האָט מורא געהאט א קוק צו טון אויף הינטען, אויף דעם נעכטיגען טאָג.

רען !... און וואָס, אז שכור ?... א קבצן איז שכור !... גערעכט יחיאל !... נו, בין איך א פורים־שפּיעלער — און זאָל מען מיר עפּיס טון !... איך לאַף פון אַלעמען !..."

„שמעון גנעהט און איז, דאַכט זיך, גוט שכור," האָט ער דער־הערט הינטער זיך א ווייבערשען קול.

„און נעכטען איז ער ארומגעגאנגען אין פורים־שפּיעלער," האָט איין אנדער ווייבערשער קול אָבגעענטפערט.

אמת טאקע ? איך האָב עס אויך געהערט. א, צו וואָס אָרמ־קייט ברייננגט ! " האָט געזאָגט די ערשטע שטימע.

„פון דעסטוועגען — זאָל מען נישט געפּרובט ווערען, רבונו של עולם — דארף מען אין אָרמקייט אויך זיין א מענש," האָט די צווייטע געענטפערט.

ער האָט זיך געוואָלט אָבשטעלען און ענטפערן זיי, נור ער האָט זיך איינגעהאלטען און אוועק זיין וועג.

„פּליעוואטש !" האָט ער געמורמעלט פאר זיך אויף רוסיש, — „איך שפּיי אויף אייך. ווסיע פּאָדליעצי !"

ער האָט זיך אפילו נישט אָבגעשטעלט נעבען טיר פון זיין דירה און איז דרייסט אריין אין שטוב. „וואָס גיטעל !" האָט ער געטראכט, — „וועט זי שרייען ! עט, אלץ איינס ! פּליעוואטש, נא ווסיאָ פּליעוואטש !..."

„אָי, מיין גאָט־ט־ט!" האָט גיטעל אויסגעשריען מיט שרעק און געכאפּט זיך פאר די האָר, אז ער איז אריינגעפאלען אין שטוב. „מיין גאָט־ט־ט !... רבו־נו־של־עול־לם !... אָי, וועה איז מיר נישט געשעה־הען !... ער איז דאָך שכור !..."

ער האָט זיך שווער אראָבגעלאָזען אויף דאָס זיטץ־בעטעל און אָנגעקנויטשט די שטערן. עס האָט זיך איהם געדאכט, אז ער וועט גלייך שטארבען...

„אָי, איך וועל מיר א מיתה משונה אָנטון !" האָט גיטעל גע־יאָמערט און געבראָכען די הענד. „אָי ! אָי ! רבו־נו־של־ל־ל־עול־לם !... איך וועל מיר א טויט מאכען !... שמעון, ווי האָסט דו זיך

ווייזט זיך איהם ערגיץ אין מח. און עס שטעלט זיך איהם פֿאַר, ווי ער הייננט שוין מיט איין אַרויסגעשטעקטער צונג.

„אָנשכור׳ען זיך... אומוואַרפֿען זיך שכור׳ערהייט...“ שפּרינגט אויף אין איין אַנדער אָרט אין קאָפּף. און ער זעהט זיך שוין, ווי ער פֿאַלט פֿון די פּיס.

עס דערמאָנט זיך איהם, אַז אין דער היים שטעהט נאָך ביי איהם בראַנפֿען פֿון פּורים. אַט זעהט ער אפילו די פֿלאַש און ווי־פיעל בראַנפֿען אין איהר איז. עס העבט איהם אָן צו ציהען צום בראַנפֿען, און ער דערשרעקט זיך פֿאַר דאָס געפֿיהל. ער וויל צו־שלאָגען די רעיונות, נישט טראַכטען וועגען דאָס בראָנפֿען און הערט זיך צו, וואָס רעדט מען אין ווערקשטאַט, אָבער די פֿלאַש שטעהט איהם פֿאַר די אויגען. און עס ציהט, ציהט, ציהט מיט אַ שרעקלי־כען כח. עס דאַכט זיך איהם, אַז ער הערט אפילו דעם ריח פֿון דעם בראַנפֿען.

ביי נאַכט האָט ער מורא געהאַט צו געהן אַ היים. עס האָט איהם געשראָקען די פֿלאַש. ער וועט זיך נישט קאָנען איינהאַלטען און וועט זיך אָנשכור׳ן... ער לאַכט אפילו פֿון זיך אליין און האָט דאָך מורא.

אין שטוב וויל ער נישט קוקען אויפ׳ן שראַנק, וואו דאָס בראַנ־פֿען שטעהט. ער זיטצט נעבען גיטלען, טרעט פֿון איהר נישט אָב, ווי ער וואָלט זיך בעהאַלטען הינטער איהר. ער טראַכט, אַז די בעסטע זאַך וואָלט געוועזען אויסגיעסען דאָס בראַנפֿען און בלייבט זיטצען אויפ׳ן אָרט... ער שעמט זיך פֿאַר גיטלען אַרויסצואווייזען, אַז ער האָט מורא פֿאַר בראַנפֿען. ער העבט אָן צו פֿערפּאַסען אין קאָפּף אַ גאַנץ געשפּרעך מיט גיטלען, מיט וועלכען ער וועט אויס־פֿיהרען, אַז מען דאַרף דאָס בראַנפֿען אויסגיעסען. נור גיטעל איז אויפֿגעשטאַנען און אַרויס פֿון שטוב. ער דערשרעקט זיך. ער קוקט פֿערלאָרען אין אַלע ווינקעלעך, העבט אָן מיט רעש שפּיעלען זיך מיט די קינדער און... טראַכט וועגען בראַנפֿען. ער בעשליעסט אַרויס־גיעסען עס. ער געהט צו שנעל צום שראַנק, כאַפּט די פֿלאַש, שטעקט זי אָב... נור עפּיס האָט אַ שטויס געטאָן די האַנד צום מויל...

„רבונו של עולם !, עס פעהלט מיר מעהר נישט ! “ האָט ער מיט שרעק געטראַכט.

„גיטעל,“ האָט ער זיך געווענדט צום ווייב, וואָס איז פאר דער נאַכט עלטער געוואָרען אויף צעהן יאָהר, „גיטעל, דאָס איז איין ערשט און לעצט מאָל. אוי, רבונו של עולם, ווי האָט זיך דאָס גאָר מיט מיר געטראָפען !...“

גיטעל האָט אונגלויביג געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ. נור ער האָט זיך געגלויבט. איהם האָט זיך שטארק געוואָלט פערבעסערען זיך, בעקומען צוריק דעם נאָמען, וועלכען — ווי ער האָט געפיהלט — ער האָט פערלאָרען. ער האָט זיך געמאַכט הארץ. ער האָט זיך געשטארקט.

נור ביים ערשטען בעווייזען זיך אין גאַס, אין שול׳כעל, אין װערקשטאַט האָט ער זיך פערלאָרען. ער האָט מיט קיינעם נישט גע־קאָנט רעדען, קיינעם אין די אויגען נישט געקאָנט קוקען. עס האָט זיך איהם שוין געדאַכט, אז יעדער לאַכט פון איהם, אז יעדער קוקט אויף איהם ווי אויף א „בזוי“, אויף איין אייביג פערשאַכטעטען און פערפלעקטען.

א גאַנצען טאָג איז ער געזעסען איינגעבויגען איבער זיין אר־בייט, דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען, מיט קיינעם נישט גערעדט און מלחמה געהאַלטען מיט זיך אליין. ער האָט געוואָלט מונטערער ווערען, אויפלעבען, און איז אלץ אומעטיגער געוואָרען.

„נאַר! שטיק גאָרנישט!“ בייזערט ער זיך אויף זיך אליין. „ווי איך בין דאָס אראָבגעפאלען ביי זיך ! ווי איך ווער דאָס פון אלץ נתפעל ! בהמה ! טריאַפּקע !... או־או־או !...“

ער העבט זיך אָן אויסצולעגען, אז ער האָט קיין פערברעכען נישט בעגאַנגען, אז ער קאָן בלייבען און איז געבליבען דער זעלבער שיינער מענש, וואָס פריער, און אין דער אייגענער צייט דרעהט זיך איהם ארום אין קאָפּ, אז ער איז שוין א פערפאלענער, אז ער וועט שוין נישט קומען צו קיין תקומה.

„שטאַרבען... שטאַרבען... אויפהיינגען זיך... הייגען...“ בע־

אין צוואנגען.

בצלאל האָט געפּאָרדערט, אַז זי, זיין ווייב מאשע, זאָל אויך עפּים טון, ווייל די פינף און צוואנציג רובעל, וועלכע ער נעמט אין דער פּא־פּיראָסען־פאבריק, כאַפּט נישט און „עס פעהלט אויף דאָס נויטיג־סטע, ברוך השם.“ און מאשע פון איהר זייט האָט געטענ׳עט, אַז זי האָט געגוג אויף זיך, עס זיינען איהר געגוג די שטוב־זאכען, און גלאַט זי קאָן די קינדער נישט לאָזען אליין.

„מען קאָן נעמען צו די קינדער א קליין מיידעל פאר א רובעל א חדש,“ פערזיכערט בצלאל.

„און עסען ? עסען איהר וועט גאָר נישט קאָסטען ?“ כאַפּט זי זיך אָן.

„עסען אויך א זאך ! א געזינד — פּטור, נו !“

„ווי הייסט, א ודאי וועט קאָסטען ! א פרעמדען קינד וועט מען דארפען געבען גוט עסען.“

„ע, ד׳ווייס,“ קרימט ער זיך, „ס׳וועט קאָסטען עפּים.“

מאשע וויל איהם זאָגען, אז ער איז א גרויסער נאַר, פער־שטעהט נישט א חשבון אין בעל־הביתישקייט און ווייס אליין נישט, וואָס ער וויל, נור זי האלט זיך איין און פרעגט מיט א ביטערען שמייכעל :

„און וואָס וועל איך טון, אַז איך וועל שוין פיהרען געשעפט“, (די לעטצטע ווערטער זאָגט זי ארויס איראָניש) „און וועל נאָך אויף דאָס מיידעל נישט פערדיענען ? “

„אַז דו וועסט טון, וועסט דו פערדיענען,“ ענטפערט ער פעסט. „אָט פערדיענט דאָך באשע לאה צוויי־דריי רובעל א וואָך.“

„איך ווייס נישט... איך קאָן נישט...“ שטאַמעלט זי און עס

גיטעל איז אריין. ער איז רויט געוואָרען.

„עט, גיטעל, שוין אַלץ איינס!“ האָט ער געשטאמעלט. „שוין אַלץ איינס, גיטעל!... פערשטעהסט, דאָס הארץ...“ ער האָט גע־מאכט מיט דער האנד, אָהן ווערטער, „דאָס הארץ... איך וועל משגע ווערען... פערשטעהסט... דאָס הארץ... דאָס הארץ...“

און שמעון האָט בעקומען א רויטע נאָז, פערגאָסענע אויגען...
גיטעל איז אַלט און חשך געוואָרען...
איין אַלטע געשיכטע!

1896.

„א י ה ר ארט גאָר נישט,“ קלאָגט ער זיך.

„האָב דיר א ווייב!“ לאַכען פון איהם די בחורים פון דער פאבריק.

נור ער האָט דאָך חתונה געהאַט פון ליעבע. ער האָט זי אזוי ליעב געהאַט — ער איז נאָך איהר אויסגעגאַנגען. נאָך דער חתונה האָט ער אליין נישט געוואָלט, זי זאָל עפּיס טון, אָבער יענמאָלט האָט זי איהם נישט געפאָלגט און איז נאָך א צייט געגאַנגען אין מאַנופאקטור־קראָם, אין וועלכער זי האָט געדיענט ביז דער חתונה. זי איז שוין געוועזען אין זיעבטען חדש, ווען זי האָט פערלאָזען איהר שטעלע. ער איז געוועזען צופריעדען און, ווען ביי איהם איז געבאָרען געוואָרען די ערשטע „בת־יחידה“, האָט ער גאָר נישט געוואָלט הערען דערפון, זי זאָל געהן צוריק אין קראָם.

נאָכ'ן דריטען קינד האָט ער זיך ארומגעזעהן, אז זיין פּרנסה אליין איז ווייניג. אגב איז די ליעבע, די ברענענדיגע ליעבע, א ביסעל אָבגעקיהלט געוואָרען און וויעדער האָט ער מקנא געוועזען זיין גוטען פריינד שלמה דעם פארבער: שלמה'ס ווייב, באַשע לאה, האָט כמעט פערדיענט, וויפיעל שלמה אליין. באַשע לאה איז איהם פון דער צונג נישט אראָב און ער האָט מאַשען קיין רוה נישט געגעבען.

„און וואָס פאַר א געשעפטען זאָל איך פיהרען? צעהלען אססיגנאציעם?“ פרעגט זי, אז ער האָט זי שוין גוט דערנומען. „אין א שניט־קראָם וועט מען בעסער נעמען א מיידעל, ווי א מאַמע פון דריי קינדער.“

„וואָס דו וועסט טון, וועסט דו טון, אלץ בעסער ווי זיטצען צונויפגעלעגטערהייט די הענד,“ ענטפערט ער.

„גוט גו, זאָל זיין אזוי,“ רעדט זי ביטער. „אָבער וואָס פאַרט זאָל איך טון?“

„אָט באַשע לאה געהט ארום מיט קאַשיקעס,“ זאָגט ער מיט א האלבען מויל, ווי ער וואָלט מורא געהאַט.

פערדריעסט איהר, וואָס די לעטצטע צייט שטעכטיער איהר שטענ־דיג די אויגען מיט באַשע לאה׳ן, מיט „דער שטיק דיענסטציוכע“.

„מיט דיר איז נישטאָ, וואָס צו רעדען,“ זאָגט ער שוין ברגז.

„מיט דיר איז פראַן!“ ענטפערט זי איראָניש.

„דו פוילסט דיך,“ שטעלט ער זיך אונטער צו מאַכען איהר אַ פאַרוואורף.

„אַ ודאי פויל איך מיך! וואָרום זעהסט נישט, ווי ביי דיר איז אין שטוב?“ בעליידיגט זי זיך.

„אין שטוב... אַ גרויסע זאַך! זי איז שטענדיג מיט איהר שטוב! איך וואָלט עס פאַר אַ פיערטעל שעה אָבאַרבייטען.“

„דו מיט באַשע לאה׳ן זייט איהר די גרויסע בריות!...“ שטעכט זי זיך. „איך קאָן נישט אָבאַרבייטען אַלץ פאַר אַ פיערטעל שעה. און אַז איך וואָלט אפילו געקאָנט, וואָלט איך אויך די קינדער נישט געלאָזען אַליין.“

„זאָג בעסער, אַז דו ווילסט זיטצען ווי אַ פריצה,“ בעליידיגט ער זי.

„אַ ודאי אַזוי!“ זאָגט זי ביטערליך. „מיינע שונאים וואָלט איך פון דעסטוועגען ווינשען מיין רוהיג לעבען, מיין פריצהשאַפט.“

זי האָט איהם געוואָלט שעלטען, נור דאָס וואָלט געוועזען די ערשטע קללה נאָך זייער חתונה, און מאַשע האָט זיך פערכאַפּט. אָבער רעכט אין כעס איז זי שוין געוועזען און „געקאָכט“ אין זיך. ער איז אויך געוועזען אין כעס און ארויסגעוויעזען עס מיט דריקען די ציין.

ביי זיך אין פאַבריק האָט ער זיך געקלאָגט פאַר די איבריגע ארבייטער, אַז ער וואָלט געלעבט, וואָס מען דאַרף נישט בעסער, ווען זי וואָלט וועלען אַ קלאַפּ טון אַ פינגער אָן אַ פינגער. אַזוי אָבער וואָס קלעקט עס פינף און צוואַנציג „רובעליעס“ אויף פינף מענשען: ער, זי, אַ מיידעלע, וועלכער עס געהט דאָס זיעבעטע יאָהר, אַ איינ־געלע, וועלכען עס געהט דאָס פינפטע יאָהר, און ווידער אַ מיידעלע פון צוויי יאָהר.

פיהלט, אז זי איז גאָר נישט גערעכט, אז דאָס איז גאָר קיין טענה נישט.

„מיר שטעהט אָן,“ זאָגט ער קאַלטבלוטיג.

„דו וועסט שוין אין גיכען פּטור ווערען פון געזינד!“ האָט זי שוין שוואַכער געזאָגט.

„אַ גרויל! עס לעבען טויזענדער פּשעקופּקעס, האָבען קינדער און די וועלט געהט נישט אונטער. אָט באַשע לאה...“

„וואָס שטעכסט דו מיך אַלץ מיט באַשע לאה׳ן?“ פאַלט זי איהם אריין אין די רעד מיט היטץ. „באַשע לאה האָט שוין אַ דערוואַקסענע טאָכטער...“

„פּששש!“ רייסט ער זי איבער. „איין אכטיעהריג מיידעל...“

„אַלץ באַשע לאה און באַשע לאה,“ רעדט מאַשע פערצווייפעלט און אין איהר העבט אָן צו „רעדען“ מעהר ווי אַלע מאָל די קנאה. „איז איהר גוט, אז זי איז די בריה.“

„ווילסט דו נישט פערדינען דעם רובעל?“ פרעגט ער זי אָנגערוקט.

זי שווייגט. זי קאָן נישט ענטפערן: אַ טרעגערין ווילט זיך איהר נישט זיין; די קינדער איז טאַקי געפעהרליך צו לאָזען אַליין, אין דאָ איז דאָך איין עבירה דער רובעל. ער קוקט אויף איהר און פערשטעהט, אז זי וויים נישט וואָס צו ענטפערן.

„אַ רובעל, גליייך ווי געפונען,“ רעדט ער, ווילענדיג זי נאָך מעהר איבערצייגען. „ער וועט שטאַרק צו־ניטץ קומען: איך געה דאָך שוין אָהן שטיפעל.“

זי שווייגט. זי פיהלט, אז זי וועט מוזען געהן, נור זאָגען דאָס וויל זי נאָך נישט.

„מאָגסט זיך סמעלע פערלאָזען אויף ציפּינקען — זי איז אַ גרויסער בר־דעת,“ רעדט ער ווייטער.

„אַ בר־דעת איז זי,“ ענטפערט מאַשע ביטערליך, „הלואי זאָל איך זיי געפינען לעבעדיגערהייט.“

„טפורר!“ שיעסט אוים בצלאל מיט די ליפּען, „צו לאָזט מען גאָר נישט ביי לייטען קינדער אַליין? און ציפּינקע איז אַ סך קליי־

„זאָל איך אויך ארומגעהן מיט קאָשיקעס?" דערדערט זי פאר איהם און דאָס הארץ זידט איהר שוין.

„אָט געהט דאָך באשע לאה," רעדט ער זיינס און קוקט אויף דער פאָדלאָגע.

„נו, פרעג איך דיך, זאָל איך אויך ארומגעהן?" פרעגט זי שוין גיפטיגער און א רויטע פארב טרעט איהר ארויס אויף די באקען.

„נויט... אָרמקייט, דחקות..." קלינגט איהר אין די אויערן, נור זי קוקט אויף איהם און ווארט אויף איין ענטפער.

„דאָס זאָג איך דאָך, אז דו ווילסט בעסער זיטצען לעדיג," ענט־פערט ער און קנויטשט אָן ברגז די שטערן.

זי וויל איהם שעלטען און האלט זיך וויעדער איין. זי ענט־פערט בעסער גאָר נישט און „קאָכט". זי קאָן גאָר נישט בענריי־פען, ווי וואָלט זי, דאָס אמאָליגע געשעפט־מיידעל, יעטצט ארומגע־טראָגען זיך מיט קאָשיקעס, זי וואָלט פאר בושה געשטאָרבען. פאר באשע לאה'ן איז דאָס א געשעפט: יענע איז איהר גאנץ לעבען גע־ווען א דיענסט. „אבער די נויט... די נויט!..." נור זי מאכט זיך נישט הערענדיג.

עס איז געוועזען צוויי טאָג פאר חמשה עשר בשבט. ער איז געקומען א היים מיט א „נייעם פראָיעקט". באשע לאה האָט איהם געזאָגט, אז שמחה דער באקאַליי־קרעמער וויל געבען א טרעגערין א רובעל פאר צוויי טאָג: פאר ערב חמשה־עשר און חמשה־עשר.

„די שטוב וועט אין די צוויי טאָג נישט חרוב ווערען און איין עבירה א רובעל," מיינט ער.

זי ווארפט אויף איהם א גיפטיגען בליק.

„א, איך האָב זיך גאָר פערגעסען, מיט ווער מען איך רעד," זאָגט ער בייז און פיהלט, אז נאָך א ביסעל וועט ער שוין גוט אין כעס ווערען. ער וויל אין כעס ווערען.

„ווערסט שוין מיך מאכען פאר א פשעקופקע, ווערסט שוין מיך מאכען," רייסט זיך ביי איהר ארויס מיט פערצווייפלונג, נור זי

„שמייסען? איך וויל נישט — שמייסען,“ בעליידיגט זיך דאָס מיידעלע.

„טאָ זאָלסט דו זיין א בעל־הבית׳טע.“

„א בעל־הבית׳טע וועט זי דיר זיין!“ ענטפערט מאשע פון אויוועז פערצווייפעלט. „זאָל איך זיי געפינען גאנצע.“

„נו, נו, נו! פטור, נו, נישט קשה!...“ האָט יצלאל איי־אָניש געלאכט. „וועסט זיי געפינען גאנצע! וועסט זיי געפינען גאנצע!...“

אז מאשע איז אוועקגעגאנגען, האָט נאָך שמעון׳קע מיט פייגע־לען געשלאָפען און ציפּינקע איז ארומגעגאנגען איבער דער שטוב, ווי „א בעל־הבית׳טע“, מיט פערלעגטע אויף הינטען הענד און מיט איין ערנסטער, פערזאָרגטער מינע.

פאר׳ן אוועקגעהן האָט מאשע אָנגעבעטען דער בעל־הבית׳טעס דיענסט „זיין אזוי הארציליך און פריינדליך“ און אריינקוקען צו איהר אויף די קינדער.

אָבנעמענדיג צוויי פולע קאָשיקעס ביי שמחה דעם קרעמער, איז זי גלייך פערלאָפען א היים. עס האָט זיך איהר געדאכט, אז אין שטוב איז געוואָרען א „תל עולם“. אין שטוב איז אָבער געווע־זען רוהיג. פייגעלע איז נאָך געשלאָפען, און ציפּינקע האָט פריינד־ליך פערבראכט מיט שמעונ׳קען. ער האָט א ביסעל געוויינט, אז ער האָט זיך אויפגעכאפּט, אָבער ער איז באלד ענטשוויגען געוואָ־רען און פויל צוגעהערט זיך צו ציפּינקעס רעד.

מאשע האָט איבערגעלאָזען די קינדער „גוטע זאכען“: שטיק־לעך באָקסער, טייטלען, פייגען, בייגעל און קיכלעך. ציפּינקען האָט זי איהר חלק אָבגעגעבען אין האנד, שמעונ׳קען — אריינגע־לעגט אין בעט, אויף וועלכען ער איז געזעסען, און פייגעלעס חלק אוועקגעלעגט אויפ׳ן טיש.

„אז פייגעלע וועט אויפשטעהן, וועל איך איהר געבען די גוטע זאכען,“ האָט געזאָגט ציפּקעלע, לעקענדיג איהר טייטעל.

„יאָ, ציפּינקע.“

„איך וועל זי וויעגען און זינגען איהר א ליעדעלע.“

גער פאר באשע לאה'ם מיידעלע, כאָטש יענע איז עלטער," חנפ'עט ער איהר. „און ווייטער וועסט דו קאָנען אָפּט פערלויפען א היים געוואָר ווערען."

„וועסט שוין א סך פערלויפען," ערווידערט מאשע. נור זי פיהלט, אז זי וועט דאָס מאקי טון.

בצלאל איז געווען צופריעדען און האָט אַלין גערעדט, אז א רוביל געהט נישט באָרפּיס, און מאשע האָט געזיפצט און געטענה'ט, אז הלואי זאָל זי געפינען די קינדער לעבעדיגערהייט. טרערען זיי־נען איהר געשטאַנען אין די אויגען — טרערען פון פערדראָס, וואָס זי ווערט „א פשעקופּקע", פון ציטערן איבער די קינדער, פון כעס אויף באשע לאה'ן, פון דעם שרעקליכען געפיהל, אז דער רובעל איז שטארקער פאר איהר...

אויף מאָרגען זיינען זיי אויפגעשטאַנען פריער, ווי אלע טאָג. ער איז געווען פרעהליך, און זי — אָנגערוקט. זי וואָלט וועלען, עס זאָל זיך עפּיס טרעפען, און זי זאָל נישט קאָנען געהן. נור דאָ צווישען פערדריעסט איהר דער רובעל. און ער האָפט, אז דער ערשטער פערדיענטער רובעל וועט זיין איין עגבויר און זי וועט שוין נישט אויפהערען צו האַנדלען.

מאשע, קרעכצענדיג און זיפצענדיג, האָט איינגעהייצט דעם אויוועו און צוגעשטעלט דאָס וואַרמעס, און בצלאל האָט לוסטיג אָנ־געטאָן ציפינקען, וואָס איז שוין אויפגעשטאַנען.

„די מאמע געהט אוועק," האָט ער געזאָגט דעם קינד. „זי געהט אוועק, זאָלסט דו זעהן, אז פייגעלע זאָל נישט וויינען, מען וועט דיר נייהען א קליידעלע."

„א קליידעלע?"

„א שיין קליידעלע און א סך גוטע זאכען וועט מען דיך געבען."

„גוטע זאכען געבען?"

„יא, זאָלסט דו זעהן, אז פייגעלע זאָל נישט וויינען, און זאָלסט דאָ נישט שלאָגען שמעונ'קען, אז נישט וועט מען דיך שמייסען."

קורץ און גראָב; זיין בלאָנדער קאָפּף איז קורץ אָבגעשאָרען; די גרויסע בלויע אויגען קוקען מאַט און פערשלאָפען. ער איז געזעסען אין בעט מיט אלע גוטע זאכען ארום זיך. ער ריהרט זיך צו זיי נישט צו און קוקט אפילו נישט אויף זיי. ער האָט אָנגעשטעלט זיין פערשלאָפענען מאַטען בליק אויף דער ענטקעגענדיגער וואַנד. וואו אין דער הויף נעבען איין אריינגעשלאָגענעם טשוואָק האָבען זיך ארומגעדרעהט צוויי פּרייסען. ציפּינקע געהט אום איבער'ן צימער מיט גרויסע טריט, אונטערשפּרינגענדיג, עסט איהרע גוטע זאכען און זינגט אונטער אין נאָז. זי וויל זיין א בעל־הבית'טע און זוכט זיך עפּיס ארבייט. זי רוקט איבער א שטול, וויעגט די וויעג, העבט אויף א ברעג קאָלדרע, וואָס האָט זיך אראָבגערוקט אויף ד'ר'ערד. עטליכע מאָל איז זי צוגעגאנגען צום טיש, בעטראכט פייגעלעס „גו־טע זאכען", איבערגעביטען איהר באָקסער. זי האָט שוין געהאַט בדעה אָבצוברעכען א שטיקעל באָקסער פון פייגעלעס חלק, נור פיי־געלע האָט זיך אויפגעזעצט אין וויעגעלע, ארומגעקוקט זיך, בע־טראכט דאָס צימער, נישט געזעהען די מאמען און צואוויינט זיך: „מאמע!"

„שאַ, פייגעלע, די מאמע געלאָזען גוטע זאכען," שרייט אויס ציפּינקע, כאפּט פייגעלעס חלק און טראָגט איהם צו צו פייגעלען אין וויעג. זי פיהלט זיך בעפריעדיגט — זי האָט יעטצט געטאָן א זאך, פאר וועלכע מען דארף איהר נייהען א קליידעלע.

פייגעלע ווערט שטיל, בעטראכט א רגע די נאַשערייען, קוקט זיך וויטער ארום און צושרייט זיך מיט מעהר כח.

„די מאמע וועט ברייננגען נאָך גוטע זאכען," טרייסט זי צי־פּינקע. „דער טאטע וועט נייהען א קליידעלע."

נור פייגעלע ווערט נישט ענטשוויגען. ציפּינקע העבט זי אָן צו וויעגען און זינגען: א־א, א־א, א־א, א! נור אין גיכען שטעהט זי אָב און העבט אָן וויעדער צו בעטראכטען פייגעלעס גוטע זאכען. זי בעקומט צו זיי שטארק חשק — איהרע האַלטען שוין ביים סוף. זי העבט זיי אָן צו בעטאפּען, דריקען און אָט האַלט זי זיי שוין אין די הענד.

„יא, טאַכטערקע, איך וועל דיך האָלט האָבען ווי א גאָלד."

„מען דאַרף נישט וויינען, איך וועל נישט וויינען."

„און איך אויך נישט וויינען," שטעלט צו שמעונ'קע פערשלאָפען.

„זעהט־זשע, קינדער," גיט זיך מאַשע פלוצלינג א כאַפּ. „איך וועל באַלד קומען, וועל איך ברייננגען נאָך גוטע זאַכען. דער טאַטע וועט אויך ברייננגען גוטע זאַכען..."

„א קליידעלע נייהען," דערמאָנט זיך ציפינקע.

יא, זאָלט איהר אויפ'ן גאַס נישט ארוים און נישט שטיפען.

זי האָט זיי אָנגעקוסט, געבעטען נאָך א מאָל די דיענסט אכטונג צו געבען, געכאַפּט די קאָשיקעס און ענטלאָפען — שוין רוהיגער א ביסעל. מעהר פאַר אַלץ האָט זי שוין יעטצט געטראַכט וועגען דעם רובעל. זי האָט געפיהלט, אז ער איז איהר „אראָבגעפאלען פון הימעל", אז ער וועט זי פשוט מחיה זיין, ווייל מען האָט טאַקי נישט געקאָנט צוזעהען, נעביך, ווי ע ר — בצלאל — געהט אָהן שטיפעל, כמעט א באָרפיסער. א, אז אַזעלכע רובעלס וואָלט געווען אָפט!... זי וואָלט זיך קאָנען עפּים ארומזעהן... נור ווי פערדי׳ענט מען זיי... וואו נעמט מען זיי?... און זי דערמאָנט זיך, אז זי ווערט „א פּשעקופּקע"... זי דערמאָנט זיך אויף די קינדער... באַשע לאה שטעלט זיך איהר פאָר פאַר די אויגען... און פערדראָס, צער און כעס מישען זיך אין איהר ברוסט. און באַלד שווימט ווידער ארוים דער רובעל, די טובה, וואָס זי האָט פון איהם. און זי מעסט און וועגט מיט חשק, געשיקט, מעשה בריה, ווי זי וואָלט וועלען אויסנעהמען ביים עולם, כדי מען זאָל ביי איהר ש ט ע נ ד י ג, ש ט ע נ ד י ג קויפען...

און אין דער היים...

ציפינקע איז א דאַר מיידעלע פון הויכען וואוקס, מיט איינגעצויגענע באַקען, מיט לאַנגע שוואַרצע האָר, וועלכע זיינען הייניגען מאָרגען נישט פערבאָרשטען געוואָרען, און מיט בלויע אויגען, וועלכע פינקלען גאַנץ לוסטיג. שמעונ'קע איז, פערקערט פון איהר,

אויף זיין באָקסער. עס דאכט זיך איהר, אז זיין שטיק איז דיקער, לייננער און... געשמאַקער.

„נאַ דיר מיין באָקסער,“ ווענדט זי זיך צו איהם. „זעהסט, א גרויס שטיק. גיב מיר דיינעם.“

„נעה, איך וויי נישט...“

„אָט זעה, א לאַנ־נ־נ־גער שטיק באָקסער.“

שמעונ׳קע קוקט זיך אפילו נישט אום.

„נאַ דיר נאָך א שטיקעל בייגעל,“ שטעהט צו ציפּינקע.

„איך וויי נישט!“ האקט ער שוין אָב מיט הארץ.

„גראָבאַטש!“ זידעלט זי איהם, גיט איהם א קניפּ און ענטלויפט פון בעט. ער שיקט איהר נאָך א בייזען בליק, נור ער פוילט זיך א ריהר צו טון פון אָרט. און ציפּינקע איז שוין ווידער נעבען פייגעלען, וועלכע זיטצט אין וויעג און עסט די נאשערייען. זי בעגענענט ציפּינקען מיט׳ן אונצופריעדענעם אויסגעשריי: „אי!“ און ציפּינקע טרעט גלייך אָב. זי העבט אָן ווייטער ארומגעהן איבער׳ן שטוב מיט דער מינע פון א בעל־הבית׳טע און ענדיגט איהר נאַשעריי. אין א ווײלע ארום שטעהט זי שוין ווייטער נעבען שמעונ׳קעס בעט.

„איך וועל דיר אָראָבדרעהען דעם קאָפּ,“ זאָגט זי, אראָבשלינגענדיג דאָס לעטצטע שטיקעל באָקסער.

„איך דייַ איאָבדיעיען,“ ענטפערט שמעונ׳קע פויל און קוקט אויף דער וואנד.

„איך וועל אָבנעמען דעם באָקסער.“

נור שמעון׳קע ענטפערט אפילו נישט. ער האָט נישט מורא פאַר ציפּינקען — ער גיט איהר שטענדיג בעסער. ער טראַכט נאָך אפילו באַלד אראָבקריכען פון בעט און אָברעכענען זיך מיט איהר ווי עס דארף צו זיין: זאָל זי נור רעדען.

„זעהסט סאַר׳ א קיכעל איך האָב!“ רייטצט זיך ציפּינקע.

נור ער ענטפערט נישט און בלינצעלט שלעפעריג מיט די אויגען; ער העבט אָבער שוין אָן צו ווערען אין כעס.

„סט'עסען הא? סט'עסען?" פרעגט זי די וויינענדיגע פייגעלע און שפּאַרט איהר אַ טייטעל.

פייגעלע דרעהט אוועק דעם קאָפּף און האַלט אין איין וויינען.

„נאַ, עס, נאַ!" שפּאַרט איהר ציפּינקע דעם טייטעל און אין האַרצען ווילט זיך איהר שטאַרק, אַז פייגעלע זאָל זיך אָבזאָגען — יענמאָלט וועט זי זיך בענוטצען מיט'ן טייטעל. פייגעלע קערט ווידער אָב דעם קאָפּף.

„סט'מיר געבען דעם טייטעל?" פרעגט ציפּינקע ווייך.

„אי!" האַקט אָב בייז פייגעלע און וויינט.

„די פייג?"

„אי!"

„איך וועל דיר געבען מיין קיכעל?"

„אי!"

נור ציפּינקע גיט פּלוצלינג אַ כאַפּ דעם טייטעל און שפּאַרט איהם אריין אין מויל. פייגעלע מאַכט נאָך גרעסערע קולות.

„איך־ו זאָגען דער מאַמען," זאָגט שמעונ'קע פון בעט.

ציפּינקע וואַרפט אריין צוריק אין וויעג דעם טייטעל, אָדער ריכטיגער געזאָגט, דאָס ביינדעל פון טייטעל, גיט אַ פיהר מיט דער גאַנצער האַנד פייגעלען איבער'ן געזיכט און לויפט אָב פון וויעג אונ־טערשפּרינגענדיג, גאַנץ צופריעדען פון דעם, וואָס איהר האָט זיך איינגעגעבען אָבצונאַשען פון פייגעלעס טייטעל.

„איך־ו זאָגען דער מאַמען," חזר'ט שמעונ'קע פערשלאָפען און וואַרפט אויף איהר אַ בייזען בליק.

„נאַ, נאַ, נאַ!" שפּרינגט צו איהם אונטער ציפּינקע זינגענדיג און שפּאַרט איהם אַ „פייג" אין געזיכט. „מיר'ט'ן טאַקי נייהען אַ קליידעלע."

נור שמעון'קע קוקט שוין ווייטער אויף דער ענטקעגענדיגער וואַנד. ציפּינקע בלייבט שטעהן נעבען בעט, קראַטצט זיך מיט איין האַנד אין קעפּעל און מיט דער אַנדערער שפּאַרט זי איהר ביינעל אין מויל. איהר געפעלט צו „מאַכען אַ בייט" מיט שמעון'קען

זי געטענה'ט, ארומטאנצענדיג ארום די קינדער. „מיט א מאָל פערווילט זיך איהם גאָר, איך זאָל איהם פערדיענען. באַשע לאה'קע געפעלט איהם, ווייל ער פון אונז פטור ווערען — פטור זאָל ער טאַקי פון אונז ווערען!...“

אויף די טענות איז בצלאל אָנגעקומען ווארמעס עסען.

„וואָס טוט זיך שוין דאָ?“ האָט ער געפרעגט און געבליעבען שטעהן אין טיר.

„זאָל זיך דאָס טון ביי דיין באַשע לאה'קען!“ האָט זיך מאַשע צו־וויינט. „געה זעה, וואָס עס טוט זיך: צובלוטיגטע, צוהרגעטע, צו־וואונדעטע! דו האָסט עס דאָך געוואָלט — אָט האָסט דו אויס־געפיהרט!“

„וועט איהר זעהן, אז איך וועל מעלדען אין פּאָליציע!“ האָט געשריען די בעל־הבית'טע פון הינטער דער וואַנד. „דאָס איז דאָך נישט געהערט געוואָרען, לאָזען פּיצלעך אליין! און איך וואָלט זאָגען, אז דאָס זיינען גלאַטע קינדער! דאָס זיינען דאָך מזיקים, שדים, די ערד רוהט דאָך נישט אונטער זיי! און וואָס וואָלט געווע־זען, אז זיי וואָלטען נאָך אָנמאַכען א שרפה?!...“

„אז אַלץ איז ביי מיר נישט ווי ביי לייטען,“ האָט בצלאל ביי־טערליך געזאָגט און פערצווייפעלט געטראַכט, אז ער בלייבט אָהן הילף מיט די פינף און צוואַנציג „רובעליעס“ א חדש. ער האָט שווער אָבגעזיפצט.

„זאָלסט זאָגען שמחה'ן, ער זאָל שיקען נאָך די קאָשיקעס. איך וועל פון שטוב ניט ארויס,“ האָט מאַשע איהם אָנגעזאָגט ביי זיין אוועקגעהן.

„גוט,“ האָט ער שוואַך געענטפערט און איז אומעטיג אוועק.

נור אין גיכען האָט מאַשע'ן אָנגעהויבען צו פערדריסען דער רובעל. זי האָט זיך אפילו אָנגעהויבען צו שרעקען, אז אָט־אָט וועט מען קומען פון שמחה'ן נאָך די קאָשיקעס. זי האָט אויסגעלאָזען איהר גאַנץ ביטער הארץ צו ציפּינקען מיט שמעונ'קען, צו דער דיענסט, צו דער בעל־הבית'טע; האָט נישט געוואוסט, וואָס צו טון, נישט געפונען זיך קיין אָרט אין שטוב.. דער רובעל!... דער

„דו'סט מיר געבען דיין טיטעל?" פרעגט זי מיט א מאָל הארציג־גוט.

„איי דיר געבען, יא!" ענטפערט ער און מאַכט מיט'ן קאָפּ, ווי ער וואָלט זאָגען: „צו ווילסט דו נישט קלעפּ א ביסעל?"

ציפּינקע זעמצט זיך צו אויפ'ן בעט געגען איהם גאָר קאַלט־בלוטיג, נור איהם געפעלט נישט אזא שכנה.

„איאָב פון בעט! אוועק פון מיי!" בייזערט ער זיך.

„שמעונ'קע נאר!" ענטפערט זי און רוקט זיך נאָך נעהנטער צו.

„אוועק! איאָב!" שרייט ער נאָך שטארקער.

ציפּינקע גיט זיך פלוצלינג א לאָז און כאַפּט ביי איהם ארוים פון שוים דעם באָקסער. ער צושרייט זיך נישט, נור מיט א מאָדנער בעשלאָסענהייט קריעכט ער אראָב פון בעט און לאָזט זיך נאָך איהר לויפען. זי דרעהט זיך ארום וויעג, נור ער כאַפּט זי און לאָזט איהר אריין די ציין טיעף אין האנד. זי לאָזט ארוים א שרעקליכען געשריי, פערגעהט זיך, און דערווייל כאַפּט זי זיך אָן מיט די נעגעל אָן זיין פנים. זיי פאַלען ביידע אויפ'ן וויעג און קערען זיך איבער מיט איהר צוזאמען. עס ווערט א שרעקליכער רעש, אויף וועלכען עס לויפען אָן די בעל־הבית'טע מיט דער דיענסט.

ביי ציפּינקען איז די גאַנצע האנד פערגאָסען געוואָרען מיט בלוט. שמעונקעס פנים איז געווען אין גאַנצען צודראַפּעט, און פיינעלע איז געלעגען א פערגאַנגענע: זי האָט שטארק אָבגעשלאָגען דעם קאָפּ און צוגעקוועטשט א פיסעל...

אין א שעה ארום איז מאשע געקומען א היים.

„אויף מיין וואָרט, איך וועל דאָס דערלאַנגען אין פּאָליציע!" האָט די בעל־הבית'טע בעגעגענט זי מיט קולות. „לאָזען נפל'עך אליין! א בעל פרנסה האָט זיך איהר פערוואָלט ווערען! וויל מען זיין א בעל־פרנסה, דארף מען נישט האָבען קיין קינדער..."

מאשע האָט אויף זיך געריסען דאָס האָר, געשאָלטען דעם חמשה עשר, שמחה דעם קרעמער, באשע לאה'ן און אפילו בצלאל'ן...

„איך האָב דען נישט געוואוסט, אז אזוי וועט עס זיין?" האָט

אוי אז שרה לאה איז געקומען צו זיך...

ביינוש דער מויערער איז היינט פרעהליכער ווידער אלע מאָל אוועקגעגאנגען צו דער ארבייט. ער וועט ארבייטען נישט ווייט נעבען הויף, אין וועלכען ער וואָהנט און, אז ער וועט שטעהן אין דער הויך אויף די „ריסטאוואָניעס", אויפ'ן געריסטע, וועט ער קאָנען זעהן זיין דירה. ער וועט קאָנען לוסטיג מאכען זיך מיט זיין שרה לאה'ן און שפיעלען זיך מיט'ן קליינעם „וואָזיק", מיט זיין איינגסטער טאָכטערל, וואָס האָט נאָך ארומגעפויזעט. דאָס האָט איהם געקיצעלט און ער האָט שוין פערגניגענד געשמייכעלט. ער האָט צונויפגעקליעבען זיין געצייג אונטערזינגענדיג. פארבייגע־הענדיג האָט ער א קניפּ געטאָן דאָס עלטערע פינפיעהריגע טאָכ־טערל, א שלעפּ געטאָן שרה לאה'ן פאר'ן קלייד און אריינגעכאפּט דעם „וואָזיקס" הענטל אין מויל. ער האָט געשטיעפּט.

„נו, יעצט וועלען מיר הולך'ן," האָט ער געזאָגט און ארויפ־געלעגט דאָס זעקעל מיט'ן געצייג אויף די אקסלען. ער האָט אָנגע־קוסט די דריי טעכטער, ארומגעכאפּט פאר דער טאַליע שרה לאה'ן, וואָס האָט איהם בעגלייט ביז דער טיר מיט א גלאָז טיי אין דער האנד, און געזאָגט צו איהר מיט א שמייכעל:

„וואָס, א אינגעל ?"

ער האָט צונויפגעלעגט די ליפּען, ווי אויף א קוס צו טון, נור ער האָט נישט א קוס געטאָן. ער האָט נור אויסגעשאָסען מיט די ליפּען איהר אין געזיכט: „פּ־פּו!"

די קינדער האָבען זיך צולאכט.

„פּו!" האָט דאָס „וואָזיק" איבערגעמאכט, פּויזענדיג איבער דער פּאָדלאָגע.

רובעל !... ווי לאָזט מען איהם ארויס פון די הענד ? !... ברעכען זאָל באשע לאה דעם קאָפּ, וואו זי איז !... אז נישט זי, וואָלט זי צו קיין צרה נישט געקומען !... דער רובעל !... דער רובעל !... ע ר איז דאָך פשוט א באָרפיסער !... אָבער זי וועט קיין פשעקופּקע נישט ווערען... וואָס, זי וועט נאָך אפשר ווייטער לאָזען די קינדער אַליין ? מען וועט זי דאָך אויף קיין דירה נישט וועלען האַלטען... עס איז דאָך א מאָדנע עבירה — דער רובעל... דער רובעל !...

זי כאַפּט די קאָשיקעס און ענטלויפט, אָנזאָגענדיג די קינדער, אַז זי וועט זיי א טויט מאכען, אויב זיי וועלען זיך ווייטער צו־שלאָגען.

דער רובעל !... דער רובעל !...

.1896

זאָלט בעדייטען דעם כח און די גבורה, וואָס אַ אינגעל האָט אין זיך.

זינד זי האָט זיך פערנומען מיט'ן פיערטען קינד, הערט ער נישט אויף צו מאָנען אַ אינגעל.

„אָט אַ משגע'נער!“ רעדט ארוים שרה לאה מיט איהר שמיי־כעל, אומקערענדיג זיך אין שטוב. און ער איז געגאנגען און גע־טראכט, וואָס טוט מען עפּים אָב פאר אַ שפּיצעל פון די ריסטא־וואניעס.

ער האָט טאקי עפּים אָבגעטאָן.

אין דער זעלבער גאַס, אויף דאָס דריטע הויז, לינקס פון דעם הויף, אין וועלכען ביינוש האָט געוואָהנט, האָט מען ארויפגעשטעלט אַ פיערטע עטאזש. שטעהענדיג אין דער הויך אויף דער לינקער זייט פון מויער, האָט מען געקאָנט זעהן ביינוש'עס הויף, ווי אויף דער האנד. מען האָט געזעהען, ווער עס געהט ארויף און אראָב אין הויף. ביינוש'עס דירה איז געוועזען פּונקט ענטקעגען מיט דעם איינציגען פענסטער צום הויף: מען האָט אפילו געקאָנט זעהן, וואָס עס טוט זיך ביי איהם אין צימער.

ביינוש איז אונגעדולדיג געוועזען ביי דער ארבייט: מען האָט ערשט געמויערט דעם פראָנט. ער פלעגט זיך אָברייסען פון דער ארבייט, צוגעהן צום לינקען עק פון די ריסטאָוואניעס, אַ וואָרף טון אַ בליק אויף זיין הויז און אָהן חשק אומקערען זיך צוריק צו דער ארבייט. דער קאָפּף איז איהם פערנומען געוועזען מיט'ן געדאנק, וואָס טוט מען אָב פאר אַ שטיק. צו ווארפען אין איהר מיט אַ שטיקעל ציגעל? נאַטירליך, וועט ער איהר נישט טרעפען אין קאָפּף, נור גאנץ אונטען אין פארטוך. דאָס וואָלט געוועזען אַ פיין גלייכווערטעל. און אפשר שטעלען איהר אַ פייג? אָדער גאָר מאַ־כען איהר אַ לאנגע נאָז? ער לעגט די ציגעל, שיט די וואפּנע און טראכט און שמייכעלט. איהם טוט הנאה דאָס שטיק, וואָס ער וועט אָבטון.

ער האָט אָבגעארבייט אַ פּאָר שעה און מעהר נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען. ער איז צו צום עק ריסטאוואניע, האָט זיך אָנגע־

„געה שוין, געה, משגענער!“ האָט שרה לאה ארויסגערעדט מיט ליעבע.

ער איז ארויס.

„געה געזונטערהייט,“ האָט זי איהם נאָכגערעדט. זי האָט גע־וואָלט איהם נאָך עפּיס זאָגען: עס האָט זיך איהר געוואָלט מיט איהם רעדען, נישט אָבלאָזען איהם אזוי גיך.

„ווען זאָל איך דיר ברייגגען דעם ווארמעס?“ פרעגט זי איהם, ארויסגעהענדיג נאָך איהם, כאָטש זי ווייס שוין גאנץ גוט די שעה.

„נישט פריער, נישט שפּעטער,“ וויצעלט ער, געהט זיין וועג און קוקט זיך נישט אום.

„ביינוש, ווארט!“ שרייט זי איהם נאָך אין הויף. „וואָס אנט־לויפסט דו אזוי?“

ער האָט זיך אָבגעשטעלט און אומגעקערט זיך צו איהר מיט'ן פּנים. זי איז צו איהם צוגעגאנגען.

„טאָמער וואָלט געווען א סברא, אז היינט זאָלסט דו גאָר קומען א היים ווארמעס עסען? דאָ דערביי דאָך.“

„דאָס איז א פּלאַן!“ האָט ער געענטפערט. „גוט, מיר וועלען שוין זעהן, זאָגט דער תנא. אָבער וואָס, א אינגעל?“

„משגע'נער!“ האָט זי ארויסגערעדט מיט א שמייכעל און זיי זיינען זיך צוגאנגען.

שרה לאה איז שוין געווען אין ניינטען חדש מיט'ן פיערטען קינד. זי האָט שוין געווארט פון טאָג אויף טאָג איהר קינדבעט. און איהם האָט זיך שטארק געוואָלט א אינגעל. מיידלעך האָט ער שוין גענוג, „גאנצע דריי“.

„גיב מיר גאָט כאָטש אַ טוץ אזעלכע מיידלעך,“ פלעגט רעדען שרה לאה, דריקענדיג צום הארצען א קינד. „וואָס, זיי זיינען עפּיס ביי מיר א שפּורנע סחורה?“

„ע, דאָס איז גאָר נישט,“ פלעגט ער ענטפערן. „מיידלעך זיי־נען גאָר נישט — מעהר נישט קאָפּ־וועהטאָג. אָט, א אינגעל, אָ! עפּיס א יאט'ל, אַ יאָלד! אַ יונג מיט ביינער! א אינגעל, אָ!“ ער האָט געהויבען די פויסט און אָנגעבלאָזען די באקען, וואָס האָט גע־

די עלטערע בעמערקט איהם און העבט אָן אונטערצושפּרינגען:
„דער טאַטע! דער טאַטע!“

די אינגערע מאַכט שוין אַ וויינענדיגען קול און פרעגט: „וואו טאַטע? וואו טאַטע?“

און דאָס „וואָזיק“ קוקט תמעוואַטע אין אַלע זייטען. און ביינוש מאַכט גרימאַסען, טשמאָקעט מיט די ליפּען, פייפט און בלאָזט. ער האָט זיך גאָר פערגעסען, וואו ער שטעהט, וואָס ער האָט צו טון. ער איז געווען פערטרונקען אין זיין גליק.

„וואָס איז דאָס, דער האָט שוין גאָר נישט וואָס צו טון?“ האָט זיך דערהערט הינטער איהם אַ געשריי. דאָס איז געווען דער ריאַדציק, וועלכער איז ארויס מיט'ן בעל־הבית פון מויער בעטראַכטען די ארבייט. ביינוש האָט אַ ציטער געטאָן, געוואָלט איבערדרעהען זיך, אויסגעגליטשט זיך און...

ער איז אראָבגעפאַלען אראָב.

פון דריטען הויף האָט זיך דערהערט אַ הערצרייסענדער אויס־געשריי.

אין גאַס איז געוואָרען אַ רעדעל. מען האָט אויפגעהויבען ביינוש'ען מיט אַ צושלאָגענעם קאָפּף. דאָס לינקע אויג איז ארויס־געקראָכען; אין מויל האָבען געפעהלט איינינגע ציין — זיי זיינען געלעגען דערביי אויפ'ן טראָטואַר, בעדעקט מיט בלוט און מיסט. דאָס גאַנצע געזיכט איז פערגאָסען געווען מיט רצועות בלוט, צווישען וועלכע עס האָבען ערטערווייס שרעקליך ארויסגעקוקט שטי־קער געלע הויט. דאָס רעכטע אויג פלעגט ער יעדע ווייַלע פערמאַ־כען און אויפעפענען. זיין קוק, מיט וועלכען ער האָט געקוקט אויף די ארומיגע מענשען, איז געווען שרעקליך. ער האָט שטאַרק גע־כראַפּעט, געכאָרכעלט, געקרעכצט. ער האָט געפיהלט אין יעדעם אבר, אז עפּיס שרעקליכעס האָט מיט איהם געטראָפען, נור ער האָט נישט געוואוסט וואָס. איהם האָט וועה געטאָן דער גאַנצער קער־פּער. אין קאָפּף איז ביי איהם אַ פייער געווען און עפּיס מאָדנע, מאָדנע. ער האָט נישט געקאָנט קלערען, האָט גאָר נישט פערשטאַ־

שפּאַרט מיט דער לינקער זייט אַן דער שטעהענדיגער זייל און דעם רעכטען פוס אויסגעשטרעקט אויף הינטען.

ער האָט זיך איינגעקוקט אין זיין פענסטערל. טאָמער וועט ער דערזעהן שרה לאה׳ן. נור די זון האָט געשיינט אין די שויבען און ער האָט גאָר נישט געקאָנט זעהן. דאָס האָט איהם אַ ביסעל פערדראָסען. ער האָט אָנגעהויבען אומצואוואַרפען מיט דער רעכטער האנד: טאָמער קוקט שרה לאה אין פענסטער, וועט זי איהם בעמערקען. שרה לאה, וועלכע פלעגט אויך אָפט צוגעהן צום פענסטער, טאָמער וועט זי דערזעהן ביינוש׳ען, האָט איהם טאַקי באַלד בעמערקט און איז געשווינד ארויס פון שטוב. ער האָט איהר ארויסגעשטעקט אַ צונג. זי האָט זיך צולאַכט און אָנגעהויבען מאַכען מיט די הענד — ער זאָל נישט שטעהן ביים ברעג.

„וואָס, אַ איננגעל?“ האָט ער אויסגערופען. זי האָט זיין קול נישט געהערט, נור פון זיין בעוועגונג האָט זי פערשטאַנען, וואָס ער האָט געזאָגט.

„משגע׳נער!“ האָט זי צו איהם אויסגעשריען. „אָבער זעה שטעה נישט אזוי,“ האָט זי געמאַכט מיט די ליפּען און די הענד.

ער האָט איהר בעוויעזען, אז ער האַלט זיך פאַר דער זייל און ארויסגעשטעקט איהר נאָך אַ מאָל די צונג. און איהם פערווילט זיך זעהען פון דאַנען די קינדער, דער הויפּט דאָס „וואָזיק“. ער בעוויזט איהר מיט די הענד, זי זאָל ארויסברייננגען די קינדער.

„דאָס וואָזיק, דאָס וואָזיק, מיר, מיר!“ מאַכט ער מיט די ליפּען, וואַרפט אום מיטביידע הענד, ווי צווישען זיי וואָלט ער געהאַלטען דאָס קינד, און ווייזט אַן מיט דער רעכטער האנד אויף זיך.

שרה לאה איז אריין אין שטוב און אין גיכען ארויס פון דאָרטען מיט׳ן „וואָזיק“ אויף די הענד און מיט ביידע עלטערע ביים קלייד.

„אַן דער טאַטע, אַן דער טאַטע,“ זאָגט זי צו זיי און ווייזט אַן מיט׳ן פינגער, וואו עס שטעהט דער טאַטע. די קינדער זוכען מיט די אויגען.

ארויסגעלאָזען א שרעקליכען געשריי און אראָבגעלאָזען זיך אויף ד׳ר׳ערד.

מען איז זיך צונויפגעלאָפען פון די ארומיגע דירות. שרה לאה איז געזעסען אויף אונטערגעבויגענע פיס, די הענד אין די האָר, די אויגען אויסגעגלאָצט אויפ׳ן מויער, וואָס בויט זיך, און גע־שריען מיט בענומענע קולות: „ראטעוועט!“ נעבען איהר איז גע־לעגען אויף ד׳ר׳ערד דאָס קליינע קינד און פערגאַנגען זיך פון גע־וויין; ביי די זייטען זיינען געשטאַנען די עלטערע צוויי מיידלעך, איבערגעשראָקענע, און געיאָמערט מיט אַלע כחות.

„זעה, וואָס איז דאָס מיט אייך?“ האָט זיך געווענדט צו איהר א שכנה.

נור שרה לאה האָט קיינעם נישט געזעהן און נישט געהערט, זי האָט געקוקט אויף איין פונקט. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זי זעהט דאָרטין ביינוש׳ען אין דער לופט. עס האָט איהר געשווינ־דעלט אין קאָפּ פון זיין פליהען אַהן איין עק און אָהן א סוף. זי האָט געפיהלט, אַז ער וועט דאָך א מאָל דערגרייכען די ערד און וועט זיך צושלאָגען אויף טויט. אַט, אַט דערגרייכט ער די ערד. נור ער טראָגט זיך, טראָגט זיך פאַר איהרע אויגען...

„אָי, ראַטעוועט, האַרצעלעך, ראטעוועט!“ שרייט זי מיט געבעט, נישט אָברייסענדיג דעם בליק פון דעם פונקט.

„וואָס זייט איהר משגע געוואָרען, וואָס!“ שרייט צו איהר א שכן און שאָקעלט זי שטאַרק ביים אַקסעל.

„אָי, ראַט־ט־טעוועט־ט־ט, ראַט־טעוועט!“ בעט זי זיך, נישט בייטענדיג איהר פּאָזע.

אַלע האָבען געפיהלט, אַז עפּיס האָט זיך געטראָפען מיט איהר, נור מען האָט נישט געוואוסט, וואָס. מען האָט זיך אָנגעהויבען צו גלייכווערטלען, גלייך מען וואָלט וועלען דערנעמען זי מיט א וואָרט, אַז זי זאָל קומען צו זיך.

„וואָס זאָל מען אייך ראטעווען? איהר זייט דאָך אין גאַנצען.“

„מען האָט איהר דעם דלות אוועקגעגנב׳עט.“

„א רחמנות אויפ׳ן גנב.“

נען, נור ער האָט עטוואָס געוואָלט פערשטעהן. ער האָט געפיהלט, אַז ער דארף יעטצט שרייען, שרייען מיט אַלע כחות. און ער האָט געבראָפּעט מיט אַ שרעקליכען קול.

דאָס רעדעל ארום האָט בעטראַכט דעם גוסס'ען מיט שרעק און עקעל; מען האָט מורא געהאט נאָהענט צוצוגעהן. מען האָט זיך פערגעסען רחמנות צו האָבען — עס האָט נור געעקעלט קוקענדיג.

„מען דארף לויפען נאָך אַ דאָקטאָר,“ האָט עמיץ אויסגעשריען.

„אין הקדש אריין דארף מען איהם אָבפיהרען,“ האָט אַ צווייטער געראטען.

„וואו, ער וועט שטארבען אויפ'ן וואָגען!“ האָט אַ מויערער געזאָגט. „מען דארף איהם בעסער אוועקטראָגען אַ היים — ער וואָהנט דאָ דערביי, אין דריטען הויף.“

דאָס וואָרט „אַ היים“ האָט פערציעפּעט עפּיס דעם גוסס'ן אין צושלאָגענעם מארך, ארויסגערופען אַ בעקאנט געפיהל — דאָס הארץ האָט איהם שטארקער אָנגעהויבען צו שלאָגען. ער האָט אויפגעעפענט דאָס רעכטע אויג, בעטראַכט דעם מויערער, שטארקער צובראָפּעט זיך, געוואָלט עפּיס זאָגען, נור די צונג האָט איהם נישט געפאָלגט און ער האָט גלייך פערגעסען, וואָס ער האָט געוואָלט זאָגען. ער האָט צוריק צוגעמאַכט דאָס אויג מיט אַ בראָפּען, אין וועלכען עס האָבען זיך טרערען געהערט.

מען איז אַוועקגעלאָפען נאָך אַ דאָקטאָר און אייניגע מויערער האָבען צונויפגעבונדען אַ פּאָר טראָג־ברעטער — נאָסילקעס, ארויפגעלעגט אויף זיי ביינושען און אַוועקגעטראָגען אַ היים. ער האָט נישט געוואוסט, וואָס מען טוט מיט איהם, און נור שרעקליך געבראָפּעט, געכאָרכעלט, געקרעכצט. דאָס גאנצע רעדעל איז נאָכגעלאָפען. ער האָט נור געהערט אַ גערויש, געזעהען שאָטענס און גאָר נישט פערשטאַנען.

אין דריטען הויף איז אויך געוועזען אַ רעדעל. מיט אייניגע מינוטען פריער האָט מען געזעהען שרה לאה'ן, ווי זי איז געשטאַנען אין הויף און געשפּיעלט זיך מיט די קינדער. פּלוצלינג האָט זי

טראַגברעטער, אויף וועלכע עס איז געלעגען דער צושלאָגענער ביינוש און שווער געבראָפּעט.

„זעהט, וואָס דאָ טוט זיך!“ האָט אויסגעשריען א שכנה, בלייך ווערענדיג.

„מען טראָגט איהם א געהרגעטען“, האָט א צווייטע געשעפּציעט צו די איבריגע ווייבער, ווי זי וואָלט מורא געהאט, אז שרה לאה זאָל נישט דערהערען.

„נ־נו!“ האָבען אַלע אויסגעשריען און א ריס געטאָן זיך צו דער טיר.

„וואוהין טראָגען זיי איהם?“ האָט א שכנה געזאָגט, שטעהענדיג אין טיר. „אהער קאָן מען איהם נישט אריינטראָגען.“

„וואוהין דען זאָל מען איהם טראָגען? צו דיר?“ האָט איהר איין אַלטער מויערער גראָב אָבגעשניטען. עס איז איהם זעהר ביטער געוועזען אויפ'ן הארצען פון רחמנות אויף ביינוש'ען און ער איז געוועזען אין כעס אויף דער גאַנצער וועלט.

„אָבער געהט זעהט, וואָס עס טוט זיך ביי איהם אין דער היים!“ האָט איין אנדער שכנה געזאָגט. „דאָס ווייב האָט ערשט געהאט.“

„א נאָמען!“ האָט עמיץ געזאָגט אין רעדעל, וואָס איז געשטאַנען נעבען טיר. א סך האָבען זיך איבערגעקוקט, ווי זיי וואָלטען בעוואונדערט גאָט'ס אויפטועכטסען.

„א אינגעל?“ האָט א אידענע נייגיעריג געפרעגט ביי דער צווייטער שכנה.

„א אינגעל,“ האָט די שכנה געענטפערט.

דער האַלבטוידטער ביינוש האָט אויפגעעפענט זיין איין אויג און בעקוקט די שכנה. ער האָט זי נישט פערשטאַנען, ער האָט נישט געקאָנט בעגרייפען, וואָס עס איז פאָרגעקומען. נור ער האָט עפּיס דערפיהלט און עס איז איהם אין איין צייט ווארם און טרויעריג געוואָרען.

נור דאָס האָט נישט געהאָלפען. שרה לאה האָט אַלץ געבעטען אין איין קול ראַטעווען.

„זי איז דאָך טאַקי אויף צ־נ־אמת משגע געוואָרען!“ האָט אַ שכנה בעשלאָסען.

איינעם איז איינגעפאַלען אָבגיעסען זי מיט קאַלט וואַסער. שרה לאה איז אויפגעשפרונגען. עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז ביינוש איז פערשוואונדען געוואָרען. זי האָט אַ שרעקליכען געשריי געטאָן, איז בלייך געוואָרען און געפאַלען ווי אַ פּלאַסט אויף ד׳ר׳ערד. מען האָט זי אויפגעהויבען און אריינגעטראָגען אין שטוב. די קינדער האָט מען אָבגעפיהרט צו אַ שכנה.

שווער איז אָנגעקומען צו דערוואַרטען זיך פון שרה לאה׳ן אויף אַ טאָן. נור באַלד נאָך איהרע ערשטע אויסגעשרייען האָט זיך געלאָזט הערען אַ נייער קול: ביי איהר צופוסען איז געלעגען אַ נייגעבאָרען אינגעל. נור זי האָט עס נישט געפיהלט; זי האָט וויעדער אָנגעהויבען שרייען און בעטען: „ראַטעוועט, קריינעלעך, ראַטעוועט!“ יעצט האָט זי גאָר נישט געזעהען פאַר די אויגען. אַ געפיהל פון אַ שרעקליכען אונגליק האָט זי דורכגעדרונגען אין יעדעם אבר און אַ פינסטערע נאַכט האָט פערצויגען איהר זין.

אין שטוב האָט זיך דערהערט אַ געוויין פון די שכנות: זיי האָבען שרה לאה׳ס אונגליק נישט געקאָנט צוזעהען.

„מען האָט געדאַרפט לויפען נאָך ביינוש׳ען,“ האָט איינע געזאָגט, פערברעכענדיג די הענד.

„וואו געפינט מען איהם? וואו זוכט מען איהם?“ האָט אַ צווייטע געענטפערט פערצווייפעלט.

איין אַלטע שכנה האָט זיך גענומען זיין דערווייל אַ באָבע. די מאַנסביל האָבען אָנגעהויבען ארויסצוזעהן.

„געמוזט אפנים האָבען אַ שווער טראָגען,“ האָט איינער פון זיי ערקלערט די סבה פון שרה לאה׳ס שרייען. נור אין דער מינוט האָט זיך דערהערט אַ גערויש הינטער דער טיר. און, אַז די ארויסגעהענדיגע מאַנסביל האָבען אויפגעעפענט די טיר, איז אַלץ קלאָר געוואָרען: נעבען דער טיר זיינען געשטאַנען די מויערער מיט די

זיך איהם געדאַכט, אַז די קולות געהען פון איהם און ער האָט אימה'דיג אָבגעבראָכען. אָבער ער האָט עפּיס געוואָלט בעקלערען. ער האָט געפיהלט, אַז ע מ י ץ פעהלט נעבען איהם, אַז ער וויל דעם ע מ י צ ע ן זעהען, אַז ער בײנקט נאָך דעם ע מ י צ ע ן. ער האָט בעגריפען, אַז ער וויל עפּיס פרעגען, אַז ער דאַרף עפּיס פרעגען, נור ער האָט נישט געקאָנט אַרויסקריגען פון זיין צושלאָגענעם קאָפּף, וואָס וויל ער פרעגען. איהם איז זעהר אומעטיג געוואָרען: טרערען האָבען זיך אָנגעהויבען צו קייקלען איבער דער רעכטער באַק און צונויפגעמישט זיך מיט'ן בלוט, און פון זיין האַרץ האָט זיך אַרויס־געריסען אַ שרעקליך ראָוועז. די אַרומיגע האָבען זיך דערשראָקען.

„וואָס קומט שוין נישט דער דאָקטאָר?“ האָט עמיץ גע־פרעגט.

„זאָל מען נאָך אַ מאָל לויפען,“ האָט נאָך איינער געראַטען.

איינינגע האָבען אַ שפּאַר געטאָן פון שטוב נאָכ'ן דאָקטאָר. מען איז געוועזען צופריעדען, וואָס עס מאַכט זיך אַ סבה צו פערלאָזען די שרעקליכע סצענע.

ביינוש האָט אָבגעהאַקט דעם געוויין און אָנגעהויבען צו בע־טראַכטען די אַרומיגע. ער האָט קשה'דיג אָנגעשטעלט אויף זיי זיין שרעקליכען בליק. וואָס זיינען עס פאַר מענשען? נור ער קוקט זיך שטאַרק צו. ער פיהלט, אַז ער דאַרף אויף זיי קוקען — יענ־מאָלט וועט ער דערזעהען דעם ע מ י צ ע ן. און זיין מאַרך אַרבייט — ער וויל זיך דערמאָנען אויף דעם „עמיצען“. פּלוצלינג איז איהם אַרויסגעשוואומען פאַר די אויגען שרה לאה'ס בילד. ער האָט זיך דערמאָנט אויף שרה לאה'ן! איהם איז געוואָרען וואַרם, זיין האַרץ האָט שטאַרקער אָנגעהויבען צו קלאַפּען און אַ שרעקליך בראָפּען האָט זיך אַרויסגעריסען פון איהם. ביינוש האָט אָנגעשטעלט זיין בליק אויף די אַרומיגע און געזוכט שרה לאה'ן. די אַרומיגע האָבען אָב־געטראָטען פאַר זיין קוק.

„מען האָט זי געדאַרפט איינשטילען. וואָס שרייט זי? זי האָט דאָך שוין אָבגעהאַט,“ האָט דער אַלטער מויערער געמורמעלט.

דער אלטער מויערער האָט בייז אָנגעקוקט דאָס רעדעל.

„איז וואָס וועלען מיר שטעהן אויפ'ן גאַס!" האָט ער מיט הארץ געזאָגט, און גענומען זיך פאַר דאָס ברעט.

„טאָ ווארט זשע כאָטש אויף א ביסעל," האָט די ערשטע שכנה געזאָגט. „מען דאַרף מאַכען, אז די קינדבעטאָרין זאָל איהם נישט דערזעהען. נו, רבונו של עולם!" האָט זי אָבגעקרעכצט, אריינלויפענדיג אין שטוב. אַלע ארומיגע האָבען אָבגעענטפערט מיט א קרעכץ.

און ביינוש האָט געוואָלט עפּיס בעקלערען. ער האָט בעגריפען, אז ער דאַרף עפּיס בעטראַכטען, דערמאָנען זיך. און בימלעכוויים, ביסלעכוויים האָט אָנגעהויבען עפּיס ארויסשווימען ביי איהם אויפ'ן מאַרך. ער האָט דערפיהלט, בעגריפען די היים; ער האָט דערפיהלט, אז עס ציהט איהם צו עפּיס.

„אַ ח־ח־ח־ח־ם... אַ ח־ח־ח־היים"... האָט זיך ביי איהם אַרויסגעכאָרכעלט.

„באַלד, רב ביינוש! באַלד, רב ביינוש!" האָט מען איהם מיט רחמנות געענטפערט.

אין שטוב האָט מען צושטעלט די בעטען איינס געגען דאָס אַנדערע. נעבען דער אויבערשטער העלפט בעט, אויף וועלכען שרה לאה איז געלעגען, האָט מען אַוועקגעשטעלט דעם שראַנק; פון דעם שראַנק האָט מען פערצויגען אַ שטריק ביז דער וואַנד און פערהאַנגען מיט אַ טישטוך און א ליילעך דעם איבריגען טייל בעט. יענמאָלט האָט מען אריינגעטראָגען ביינוש'ען.

ער האָט נישט געקרעכצט, ווען מען האָט איהם אראָבגענומען פון טראָגברעט און ארויפגעלעגט אויפ'ן בעט. ער האָט נור אָנגעשטעלט דאָס אויער און איינגעהערט זיך צו שרה לאה'ס שרעקליכע קולות. אין זיינע אויערען האָט פון זיי געראַוישט, געהילכט, געדונערט, נור ער האָט נישט געוואוסט, ווער שרייט עס. עס האָט

„אַ יאַט־ט־ט־ל־ל...“ האָט ער נאָך איבערגעחזרט און זיין רעכט אויג האָט זיך פערדרעהט. ער איז געבליעבען אָהן אָטעם מיט א גליקליכען שמייכעל אויף דעם אויסגעקרימטען מויל.

„ברוך דיין אמת,“ האָט דער אַלטער מויערער ארויסגערעדט מיט טרערען, און אַלע אין שטוב האָבען אויסגעבראָכען א געוויין.

און אז שרה לאה איז געקומען צו זיך —

.1896

ביינוש האָט אוועקגעשטעלט זיין בליק אויפ׳ן מויערער. ער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס ער האָט געזאָגט, נור ער האָט דער־פיהלט, אז ד ע ר קאָן איהם זאָגען, וואָס מיט א י ה ר איז.

„ור־ור־וואָס ז־ז־זי ?" האָט ער אויסגעכאָרכעלט און אָנגע־שטרענגט דעם מח צו פערשטעהן, וואָס מען וועט ענטפערן.

„געהאַט !" האָט איהם דער אַלטער געענטפערט. „ווער נור געזונד, ביינוש, וועסט שוין נחת האָבען, אם ירצה השם."

ער האָט ווי פערוואונדערט געקוקט אויף דעם רעדער ; זיין מח האָט שטאַרק געאַרביים. און ביסלעכווייס איז איהם אַלץ העלער געוואָרען. עפּיס א געדאַנק האָט זיך דורכגעשפּאַרט ! אין זיין רעכטען אויג האָט אויפגעבליטצט א פּייערל.

„געח־ח־חאַט !" האָט ער איבערגעחזרט, כאָטש ער האָט נאָך נישט גוט פערשטאַנען, וואָס דאָס בעדייט.

„א אינגעל, א געזונד אינגעל," האָט נאָך עמיץ געזאָגט.

פון הינטער דעם ליילאך איז ארוים א שכנה מיט דעם פער־וויקעלטען נייגעבאָרענעם קינד ביי דער ברוסט. מען האָט צוגע־לאָזען די שכנה מיט׳ן קינד צום בעט. זי האָט צוגעטראָגען דאָס קינד צום גוסס׳ען פאָטער׳ס געזיכט, דער בלינדער קוק פון דעם ניי־געבאָרענעם׳ס אונבעוועגליכע אויגען איז געווענען אָנגעשטעלט אויף דאָס מיט בלוט פערגאָסענע געזיכט פון דעם שטערבענדען.

„א אינגעל, ביינוש, א געזונד אינגעל," האָט דער אַלטער מוי־ערער הארציג־ווייך געזאָגט.

ביינוש האָט נייגיעריג געקוקט אויף דאָס קינד, און באַלד האָט ער אַלץ פערשטאַנען. זיין געזיכט האָט זיך אָנגעהויבען צו בעוועגען, זיין ברוסט — שטאַרקער צו העבען.

„א אינגעל ! א יאַט־ט־ט !..." האָט ער אויסגעכאָרכעלט מיט שמחה און א העב געטאָן פון התפעלות די לינקע האַנד. נור די האַנד איז גלייך אראָבגעפאַלען צוריק ; א קראַמפּף איז איהם דורך איבער׳ן גאַנצען קערפּער.

דער בעל הבית געהט זיי נאָך אויפ׳ן טראָטואר. דער שטריק, מיט וועלכען דער לייכטער איז צוגעבונדען צום שטעקען, האָט זיך א ביסעל אָבגעלאָזען. דער בעל הבית בעמערקט עס און געהט צו צו פערבינדען בעסער.

„צו שווער,“ קלאָגען זיך די קינדער.

„צו שווער?“ קרימט ער זיך. „איז וואָס האָט איהר מורא, איהר וועט מפיל זיין? היידא, נישט גערעדט, טראָגט! עוזר דלים הושיעה נא!“ — ער האָט דאָס ארויסגעזונגען מיט׳ן ניגון פון הקפות און אומגעקערט זיך צוריק אויפ׳ן טראָטואר.

אָבגעהענדיג א ביסעל, האָט דער הינטערסטער אינגעל אויסגע־לונקען א פוס. איהם טוט עס זעהר וועה. ער העבט אָן צו הינ־קען, ווערט אין כעס און לאָזט אויס דעם כעס צום חבר.

„וואָס שלעפסטו אזוי, מאָטעל פּארך!“ שרייט ער בייז אַרוים.

„ווער איינגעבראָכען, פראָמקע לאבוז! ווער שלעפּט דיך?“ ענטפערט מאָטעל מיט כעס.

„איך וועל דיר א טויט מאַכען, מאָטעל פּארך!“ שרייט פראָמ־קע מיט מעהר בייזקייט. „איך האָב איבער דיר דעם פוס אויסגע־לונקען!“

„ברעך דעם קאָפּ, ווער טשעפּ...“ מאָטעל האקט זיך איבער — ער האָט אויך א לונק געטאָן דעם פוס. ער העבט אָן אונטערצו־שפּרינגען און קרעכצען פאַר וועהטאָג.

„נאַ דיר, אַ!“ רעדט פראָמקע מיט נקמה.

ביי מאָטלען קאָכט דאָס בלוט.

„לאבוז, איך מאך דיר א טויט!“ שרייט ער אוים מיט רציחה און גיט א בריק פראָמקען מיט׳ן פוס, אָברייבענדיג דערווייל דעם פוס אָן לייכטער.

„נאָ, נאָ!“ שרייט דער בעל הבית פון טראָטואר. נור די קינ־דער הערען איהם נישט.

„מאָטעלע פּארך!“ שרייט אוים פראָמקע און גיט יענעם א קלאַפּ צוריק.

מאָטעל לאָזט אראָב דעם שטעקען פון דער אקסעל און וואַרפט

גאסען־בילדער.

1.

„עוזר דלים הושיעה נא!“

אַ זומערטאָג. די זון שרפ'עט, די זון באַקט, און דער עולם קנויטשט די שטערנס, פערווייסט די היטלען ביז'ן נאַקען, פּאַכעט זיך מיט די נאָזטיכלעך, און מען איז מודיע איינער דעם אַנדערן, אַז עס איז זעהר הייס.

„אַי, הייס! עס איז גאָר נישט איבערצוטראָגען.“

„הייס־ס־ס! ניטאָ זיך גאָר וואו צו בעהאַלטען.“

אָבגעשטעלט זיך, אָבגערעדט וועגען דער היץ, אָבגעווישט זיך דעם שוויים, אָבגעפּאָכעט זיך און אָבגעבלאָזען און אוועק ווייטער. —

אין רעכטען מיטען גאַס, ווייל פון טראָטואר האָט מען אַראָבגעטריבען, איבער די שפּיציגע שטיינער פון דעם נישט־גלייכען ברוק געהען צוויי קליינע אינגלעך, ביידע פון אַ יאָהר צוועלף־דרייצעהן, און טראָגען אויף אַ גראָבען שטעקען אַ גרויסען, שווערען היינגלייכטער. די קינדער געהען איינגעבויגען אונטער דער שווערער משא און לעגען איבער איטליכע ווייטלע דעם שטעקען אויף איין אַנדער אַקסעל. זייערע פּנים'ער זיינען פערראָיכערט און בעדעקט מיט פּאַסען — דאָס רינט דער שוויים רצועות־ווייס פון קוי־טיגען געזיכט. די הענד שוואַרץ, די קליידער אָבגעריסען; פון פּאָרנט זיינען זיי ארומגעבונדען מיט פאַרטיכער, וועלכע מען וועט געוויס קיינמאָל נישט דערוואַשען.

דאָס זיינען צוויי לערנאינגלעך ביי אַ בלעכער און טראָגען אָב אַ פערריכטען פאַרצייטיגען לייכטער צו איין אַלטען פאַרצייטיגען פּריץ.

„וואָס דארפסט'ע ?“ בענעגענט איהם מיט רוגזה א קרעמעריז, וועלכע האָט געהאַלטען אין רעדען מיט איהר מאַן אויף גאַנץ הויכע טענער.

„אַט גאַרנישט...“ שטאַמעלט ער. „עפּיס וואָלט איך אָבגע־טראָגען.“

„אַז מען וועט דארפען, וועט מען דיך געפינען,“ שרייט זי אויס מיט דעם זעלבען טאָן און נעמט זיך ווידער צום מאַן.

משה אהרן זיפצט שווער אָב, און זיין געזיכט ווערט נאָך טרויעריגער. ער געהט צוריק צום עק גאַס, וואו עס שטעהען נאָך א סך טרעגער. זיין אונגליקליך געזיכט וואַרפט זיך זיי אין די אויגען.

„וואָס איז עס מיט דיר, משה אהרן ?“ פרעגט איהם איינער.

„דאָס ווייב געהט מסתמא דאָס צעהנטע מאָל צו קינד,“ ענט־פערט א צווייטער פאַר איהם.

„די דריי מאָל, וואָס זי האָט מפּיל געוועזען, רעכענסטו א פּנים גאָרנישט !“ לאַכט א דריטער.

משה אהרן קוקט אויף די פאַרבייגעהער און מאַכט זיך נישט הערענדיג די חברים'ס רעד.

„אין דער'אמת'ן, וואָס איז עס מיט דיר, משה אהרן ?“ פרעגט איהם ווידער דער ערשטער.

„וואָס זאָל זיין ?“ רעדט ער ארויס מיט הארץ און קערט אום דאָס געזיכט צו די חברים. „וואָס זאָל זיין, אז מען עסט דעם פיערטען טאָג נור טרוקען ברויט ? וואָס זאָל זיין, א פיערטען טאָג, אז מען פערדיענט נישט ? !“

ער קוקט א ווײַלע אויף די חברים מיט ביטערקייט און פער־אַכטונג און קערט אָב פון זיי דאָס געזיכט.

די חברים בלייבען שטיל. קיינעם ווילט זיך שוין נישט גלייכ־ווערטלען, און מען קוקט אריין אין גאַס מיט א שווערען געמיט. עס הערען זיך שווערע זיפצען.

„איך האָב שוין אויך דעם אנדער טאָג א גראָשען נישט פער־דיענט,“ רייסט איינער איבער דאָס שווייגען.

קיינער ענטפערט נישט א וואָרט. מען זיפצט נור שווער אב

זיך ארויף אויפ'ן חבר. פּראָמקע טוט דאָס זעלבע, און ביידע קינדער האַלטען זיך שוין איינס דאָס אנדערע פאר די נעזער.

עס לויפט צו דער בעל הבית און שיט מיט פעטש אויף רעכטס און לינקס. ער נעמט זיי קוים פערנאַנדער.

„בעסער, בעסער!“ גיט מען אונטער חשק דעם בלעכער. „סאַר א שקצים!“

די קינדער, בעגיסענדיג זיך מיט טרערען, צודראַפּעטע ביז בלוט, העבען ווייטער אויף דעם שטעקען מיט'ן לייכטער אויף די אַקסלען און געהען זייער וועג, הינקענדיג, כליפּענדיג, בייז און פערביטערט...

„עוזר דלים הושיעה נא!“...

.1894

.2

דער טרעגער.

משה אהרן דער טרעגער געהט ארום א בלייכער איבער'ן טראָטואַר און ווארפט אומעטיגע, וויינענדיגע און פרעגענדיגע בליקען אויף יעדעם פארבייגעהער. ער געהט צו צו איינינע קראָמען, שטעלט זיך אָב, קוקט אריין, פרעגט מיט זיין טרויעריגען בליק אויף ארבייט פאר זיך און, נישט בעקומענדיג קיין ענטפער, געהט ער אוועק.

„וואָס גוטס, משה אהרן?“ פרעגט איהם א קרעמער, א קיילעכדיגער איד אין א לאַנגער קאַפּאָטע און מיט א סאַמעטענעם הייטעל, און דריקט זיך דערביי דעם בויך און מאכט א זויערע, יסורים'דיגע מיענע.

„אָט, צו איז נישטאָ עפּיס וואָס אָבצוטראָגען,“ ענטפערט ער און קוקט אריין אין קראָם.

„מיין בויכוועהטאָג,“ קרעכצט ארויס דער קרעמער.

משה אהרן געהט ווייטער.

הויז, וואוהין ער דארף צושטעלען דעם קאסטען.

אָבער דער שווינדעל אין קאָפּף ווערט שטארקער. עס דוכט זיך איהם, אז עמיץ האָט איהם לייכט א שטויס געטאָן אין זייט, און ער פאַלט ערגיץ טיעף, טיעף... עס ווערט איהם אזוי גרינג אויפ'ן רוקען — ער פיהלט גאָר די משא נישט. עס איז איהם נור א ביסעל שוואכליך ביים הארצען, און דאָס פאַלען אין די טיעפקייט איז אויך עפּיס נישט שטארק אנגענעם. עס ציטערט אין איהם דאָס הארץ, ער זאָל זיך נישט צושלאָגען, אראָבפאַלענדיג. נור אָט דערגרייכט ער דעם גרונד פון דער טיעפענים — ער גיט א ציטער און גלאָצט אויס די אויגען...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

און ווייל דאָס איז געוועזען אין חלי־רע צייט, איז פאָרגעקומען אין גאס אזא מין געשפּרעך:

„וואָס איז דאָס געוועזען פאַר א רעדעל?"

„א טרעגער איז אוועקגעפאַלען."

„געשטאָרבען?"

„וואָס דען?"

„וואָס? פון חלי־רע?!"

„ווער ווייס!"

„אז די קבצנים עסען זיך אָן מיט שדים ווייסען וואָס!"

.1894

.3

אויסגעצייכענטע באַרנעס.

חנה דאָבע איז געגאַנגען אין מיטען גאס מיט צוויי קאָשיקעס, איבערגעפילטע מיט באַרנעס, אויף ביידע הענד. זי איז געגאַנגען איינגעבויגען מעהר אויף דער לינקער זייט, ווייל דער קאָשיק פון דער רעכטער האנד איז געוועזען גרעסער און שווערער.

און מען צוגעהט זיך. משה אהרן העבט ווייטער אָן ארומצודרעהען זיך צווישען די קראָמען.

„מש׳ אהרן! מש׳ אהרן!" רופט איהם א ווײלע שפּעטער א טרעגער. „געה, ס'אי'דאָ א קאסטען אָבצוטראָגען. געה, נעם... ביי זאלבערגען. האָסט'ע כח?"

„ס'וועט זיך געפינען!" ענטפערט ער און אײלט אוועק.

א זעקס־פודאָווער קאסטען. ער קאָן איהם קוים ריהרען פון אָרט. ער שטעהט א ווײלע און קלערט, צו זאָל ער איהם נעמען, צו נישט. אין קראָם מיינט מען, אז ער בעקלערט, ווי בעסער אויפצוהעבען די משא.

„שטעל איהם ארויף אויפ'ן גרויסען זאק," ראט איהם דער משרת און ווייזט איהם אָן אויף א זאק מיט שטריק, נישט ווייט פון קאסטען.

ביי איהם בלײבט צו נעמען דעם קאסטען: זאָל ער איהם נור האָבען אויפ'ן רוקען, וועט ער שוין געהן.

„קום העלף ארויפשטעלען," ווענדט ער זיך צום משרת.

„און אליין?" זאָגט דער משרת און געהט פון דעסטוועגען העלפען.

ביי די ערשטע פּאָר טריט איז משה אהרן שיער נישט אומגעפאלען.

„שיכור ביזטו, וואָס?" שרייט מען איהם פון קראָם.

„יא! שיכור!" ברומט ער אָב און געהט אוועק.

דער טרעגער, וועלכער האָט איהם איבערגעגעבען דעם קאסטען, בעגעגענט איהם און פרעגט מיט רחמנות:

„שווער?"

„און אז שווער, איז וואָס?" ענטפערט ער אָב בייז פון אונטער'ן קאסטען.

ער קאָן קוים א טריט מאכען, נור ער שטארקט זיך. ער וועט בעקומען צוואַנציג קאָפּיקעס.

עס העבט איהם אָן צו שווינדלען פאר די אויגען. דאָס בלוט האָט אָנגעשפּארט אין קאָפּ. דאָך ער געהט. ער זעהט שוין דאָס

זי האָט זיך אומגעקוקט. אָט דאָס טאַקי אַלץ דאַרף מען דער־צעהלען די אַנדערע הענדלערקעס. זאָל מען זעהן, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען און וואָס פאַר אַ זכות זי האָט.

אהא, נעבען טראַטואַר שטעהט ריבה יענטע. זי איז אפילו אַ גרויסער „בעל מקנא", פערגינט נישט, אַז דער אַנדערער פער־דיענט אַ גראָשען. מיט איהר דאַרף מען קיין שטאַרקע מחזקות נישט מאַכען. נור חנה דאָבע קאָן זיך נישט איינהאַלטען. זי מוז איהר כאָטש בעווייזען די סחורה, זי וועט איהר קיין שום מעשות נישט דערצעהלען. זי האָט אָנגעהויבען צו שפּרייזען צו ריבה יענטען.

יענע האָט שוין פון חנה דאָבעס געזיכט פערשטאַנען, אַז ביי איהר מוז „עפּים" זיין.

„וואָס טראָגסטו גוטס, חנה דאָבע?" האָט זי געפרעגט און שטאַרק איינגעקוקט זיך אין חנה דאָבען.

חנה דאָבע איז צוגעגאַנגען, אָבגעשטעלט זיך און אויסגעגלייכט דעם רוקען. ביידע קאָשיקעס אָבער האָט זי געהאַלטען אויף די הענד, נישט אַראָבגעלאָזען אויף דער ערד. דאָס האָט זי געטאָן מיט אַ כיון: איהר קויף זאָל זיך עפּים מעהר וואַרפען אין די אויגען. און גלאַט איז ער איהר געוועזען צו טייער, זי זאָל איהם אַראָב־שטעלען אויף דער ערד. און זי האָט אויסגעזעהען שטאָלץ און פער־גניגט. זי האָט נור געשמייכעלט. דאַרף זי דען עפּים ענטפערן?

ריבה יענטע האָט גענומען בעטאַפּען די באַרנעס. חנה דאָבע האָט איבערגעטראָגען איהר בליק פון ריבה יענטען אויף די באַרנעס און פון די באַרנעס אויף ריבה יענטען, און געפיהלט זיך פאַר די גליקליכסטע אין דער וועלט.

„פיינע באַרנעס! וואו געקויפט?"

„פ י י נ ע באַרנעס!" האָט חנה דאָבע איבערגע'חזר'ט מיט גאוה און עטוואָס פערדראָסיג: נור אַזאַ „בעל מקנא" ווי „ריבה יענטוך" קאָן זיך אַזוי אויסדריקען. „פשוט צוקער!" האָט זי פער־בעסערט מיט התפעלות. „צוגעהען אין מויל!..."

„וואו געקויפט?"

א זיסער שמייכעל איז צוגאָסען געוועזען איבער איהר פּנים. זי איז געגאַנגען מיט גרויסע, פרעהליכע טריט, מיט׳ן קאָפּף צו דער ערד, פערטיעפט אין זיסע געדאַנקען.

זי איז געוועזען צופריעדען מיט גאָט, מיט זיך אליין, מיט דער גאַנצער וועלט. און די זון לייכט טאַקי אַזוי העל און אַזוי שיין, ווייל איהר, חנה ראָבען, איז יעטצט מאָרגע פרעהליך אויפ׳ן האַרצען.

ניין, עס האָט זי געדריקט צום לאַכען. צייטענווייס האָט זי זיך אומגעקוקט. זי וואָלט וועלען דערזעהן א בעקאַנטע און דורכ־רעדען זיך, אויסדערצעהלען דאָס גרויסע גליק, וואָס איהר האָט גע־טראָפען.

א גליק, גאָר נישט קיין מענשענגליק. עפּיס ווי דאָס האַרץ האָט איהר געזאָגט, זי זאָל היינט געהן צו סווידערסקי דעם גערטנער.

עס דוכט זיך איהר, אז עפּיס האָט זיך איהר גע׳חלום׳ט וועגען דעם. עפּיס האָט זיך איהר די גאַנצע נאַכט אַרומגעדרעהט אין קאָפּף... ניין, ביילע די קרעמערין האָט זיך איהר גע׳חלום׳ט, ווי יענע האָט איהר צוגעשטעלט איין איבריג פונט זאַלץ, און זיי האָבען זיך צוקריעגט.

„טפו מיינע שונאים!“ ביילע ליעגט שוין פון צוויי חדשים אין קבר. זי האָט געקאָנט ד י מ ל א כ ה, „זאָל זי מיר מוחל זיין.“

אָבער טאַקי מאָרגע. ווי זי האָט אויפגעעפענט די אויגען, איז איהר גלייך אַרויפגעקומען אויפ׳ן זין, אז מען דאַרף פּרובען א געה טון צו סווידערסקין.

און נעכטען איז זי אַרומגעגאַנגען דעם גאַנצען טאָג און גע־קלערט: „געוואלד, גאָטעניו, שטאַרקינקער פאָטער, רבונו של עולם, מאַך איך זאָל עפּיס פערדיענען, מאַך...“

זי האָט איהם נאָך גענומען אויסצורעכענען, אויף וואָס זי דאַרף און ווי נויטיג זי דאַרף. און ער האָט טאַקי געזעהן, אז זי האָט רעכט.

אָה, אז ע ר וויל, קאָן ע ר!

וויעזען א שטעכעדיגער שפּאָט־שמייכעל. נור אָן געהען דבורה רייזע מיט באשע טעמען,ביידע מיט קאָשיקעס אויף די הענד. און חנה דאָבע איז געבליעבען שטעהן. זי האָט מעהר נישט אויסגע־דרעהט זיך מיט איהר „שמעלצענדיגען“ פּנים צו די אָנקומענדיגע ענדלערקעס און געמאַכט זיך, ווי זי האָט גאָר פערגעסען, אז ריבה יענטע איז פאראַן אויף דער וועלט. נור ערגיץ ווייט אין זיך האָט זי גע׳חזר׳ט, אז ריבה יענטע איז א רשעת, א נישט פערגינערקע, א גרויסע „בעל מקנא“.

„גוטען טאָג!“

„גוטען טאָג, גוט יאָהר!“

„וואָס זאָגט איהר אויף איהרע בארנעס?“ האָט ריבה יענטע גלייך געפרעגט, אָנווייזענדיג מיט׳ן קאָפּף אויף חנה דאָבען.

קנאה האָט זיך געהערט אין קול און חנה דאָבע האָט עס שטארק געפיהלט. נור זי האָט זיך געמאַכט ווי זי הערט נישט און גע־קוקט מיט׳ן גליקליכען שמייכעל אויף די אידענעס, וועלכע האָבען בעטראַכט און בעטאַפּט און בעוואונדערט איהרע בארנעס.

„שיינע בארנעס. ווי טייער בעצאָלט?“

ריבה יענטע האָט געענטפערט מיט דעמזעלבען קנאה־טאָן, און חנה דאָבע האָט נאָך שטארקער געשמייכעלט. ביידע ווייבער האָ־בען אויסגעשטעלט די אויגען פון פערוואונדערונג.

„אָט א מציאה! וואו געקויפט?“

זעקס פּאָר אויגען האָבען אויף איהר געקוקט. ריבה יענטע׳ס אויגען האָבען „געשטאָכען“ — חנה דאָבע האָט איהר בליק נישט געזעהן און דאָך געפיהלט איהם. אָבער יעטצט האָט זי געוואוסט, אז דבורה רייזען מיט באשע טעמען וואָלט זי אויך נישט דער־צעהלט, ווייל... זי ווייס אליין נישט, פאר וואָס. עס דוכט זיך איהר מעהר נישט, אז זי טאָר נישט דערצעהלען, ווייל דאָס קאָן איהר שאדען.

און עס ווילט זיך איהר דערצעהלען, א גרויל! מיט וואָס פאר א פערגנניגען, וואָלט זי זיך צורעדט וועגען דעם, ווי סווידערסקי איז איהר ארויף אויפ׳ן מח, באלד ווי זי האָט אויפגעעפענט די אויגען,

מען האָט שוין טאַקי געקאָנט הערען אין ריבה יענטעס קול א ביסעל קנאה. און חנה דאָבע האָט קורץ אָבגעשניטען:

„וואו געקויפט? געקויפט!"

ריבה יענטע איז שוין געוואָרען ברגז. זי וואָלט מיט פערגני־גען אָבגעזאָגט א שטעכוואָרט, נור זי האָט זיך איינגעהאַלטען און רוהיג געפרעגט:

„האָסט געצאָלט..." און זי האָט אַליין אָנגערופען דעם פּרייז.

„האַ־האַ־האַ, אוהום!" איז געוועזען חנה דאָבעס ענטפער.

„אפשר עפּיס טייערער?"

„האַ, האַ! א העלפט דערפון, זאָל איך אזוי לעבען מיט דיר, א העלפט דערפון!"

„אַך, נו, פּטור, נו!"

„איך זאָג דאָך דיר, זאָל איך אַזוי לעבען מיט דיר... זאָל איך אזוי האָבען..."

„א מציאה, פּשוט פון א גנב," האָט ריבה יענטע געמורמעלט דורך די ציין.

„טאַקי א מציאה!"

חנה דאָבעס פּנים האָט געלויכטען פאַר גליק און שטאָלץ. זי האָט שוין געמאַכט א בעוועגונג אַוועקצוגעהן, אָבער עס איז זיך איהר נאָך נישט געגאַנגען. עס איז איהר געפעלען געוועזען ריבה יענטעס איבערראַשונג, און עס האָט זי געצויגען פאַר דער צונג צו דערצעהלען, ווי זי האָט זיך נעכטען דורכגערעדט מיט דעם טייערען גאָט, ווי עס האָט זיך איהר גע'חלום'ט ביילי'ע די קרעמע־רין... זי איז געבליעבען שטעהן און געקוקט אויף ריבה יענטען מיט איהר גליקליכען שמייכעל אויף די ליפּען.

„וואו פּאָרט געקויפט?" האָט ריבה יענטע געפרעגט, קוקענ־דיג מיט קנאה אויף חנה דאָבעס „שמעלצענדיג" געזיכט.

„וואו געקויפט! נישט גע'גנב'עט. בעצאָלט גוט געלד, אזא שטיק גאָלד זאָל איך האָבען."

נאַ, יעטצט קאָן זי שוין אַוועקגעהן. אין ריבה יענטעס אויגען האָט אויפגעבליצט אַ בייז פייערל און אויף די ליפּען האָט זיך בע

מיט נצחון. „וואָס, וואָס, אקעגען דיר וואָלט איך שוין געקאָנט ביישטעהן! איך וואָלט דיר דאכט זיך די אויגען ארויסגענומען.“

און ריבה יענטע קומט אלץ מעהר צום בעשלום, אז, אויב חנה דאָבע וועט נאָך שטעהן, וועט זי זי א שטויס טון פון זיך, אז זי וועט קלייבען די בארנעס מיט די ציין צוזאמען.

עס איז געוואָרען א קריעגעריי. חנה דאָבען האָט זיך יעטצט געדאכט, אז זי האָט זעהר גוט געטאָן, וואָס זי האָט די ארורות נישט דערצעהלט, און גענומען אין זיי נקמה, וואָס זיי ווייסען טאַקי נישט, וואו זי האָט געקויפט די בארנעס. זי האָט שוין עטליכע מאָל אויסגעשפייט און געמאכט א פאָר טריט אויף אוועקצוגעהן און יעדער מאָל אומגעקערט זיך אָבצוענטפערן אויף א קללה אָדער אָבצולאָזען א שטעכוואָרט. לעדיגגעהער האָבען זיך אָבגעשטעלט: עס איז געוואָרען א קליין רעדעל. און ריבה יענטע האָט שוין אויפגעהויבען די הענד, א שטויס צו טון חנה דאָבען. נור פלוצלונג האָט איינער פון רעדעל א ברום געטאָן, אז עס געהט א גאָראָדאָוואָי. די ווייבער זיינען גלייך געקומען צו זיך און געלאָזען זיך ענטלויפען.

„א זשידאָווקי!“ האָט דער גאָראָדאָוואָי אויסגעשריען, דערזעהענדיג די ענטלויפענדיגע אידענעס. און עס האָט זיך איהם פערגלוסט אָבצוטון א העלדענטאט: כאפען א „זשידאָווקע“ און צושטעלען זי אין צירקעל — דערביי נאטירליך וועט מען האָבען אומזיסטע פרוכטען. ער האָט גלייך בעמערקט, אז חנה דאָבע מיט איהרע אָנגעלאָדענע קאָשיקעס לויפט שווערער פאר די אנדערע, און געלאָזען זיך נאָך איהר.

„אָי, מאמינקע, מאמינקע!“ האָט זי געשטאמעלט מיט שרעק, פיהלענדיג הינטער זיך דעם גאָראָדאָוואָי. „אָי, גאָטעניו, גאָטעניו, ראטעווע...“

עס איז אראָבגעפאלען א באר, און נאָך איינע, און נאָך איינע, און „א סך“ מיט א מאָל.

„גאָט אין הימעל! רבונו של עולם!“ עס ברעכען זיך איהר אונטער די פיס. זי וואָלט כאָטש וועלען א קוק טון מיט איין אויג, וואוהין זיי האָבען זיך פערקייקעלט, וואו זיי ליעגען, וואָס טוט זיך

ווי גוט סווידערסקי איז זיך מיט איהר בעגאַנגען, ווי ער האָט גע־זאָגט, אז דאָס איז נור איהר צוליעב, ביי איין אַנדערער וואָלט ער געגומען טייערער... זי וואָלט טאַקי אָנגעזאָגט א פּאָר ליגען און גע־שוואָרען אויף זיי מיט צעהנדליגע שבועות.

דבורה רייזע און באַשע טעמע, נישט דערוואַרטענדיג זיך אויף איהר ענטפער, האָבען אַריבערגעטראָגען זייער בליק אויף ריבה יענטען: פיעללייכט ווייס זי?

„דאָס איז ביי איהר א סוד," האָט ריבה יענטע געזאָגט און נעקרימט מיט'ן מויל.

„א סוד!" האָט זיך באַשע טעמע אָנגעכאַפּט מיט איראָניע.

„א סוד? עס איז גאָר קיין סוד נישט," האָט חנה דאָבע גע־זאָגט מיט איהר שמייכעל. „וואָס איז דאָ פאַר א סוד? וואָס זאָל איך מורא האָבען? עס איז גאָר קיין סוד נישט! וואו געקויפט? גע־קויפט! נישט גע'גנב'עט."

זי איז געווען צופריעדען מיט'ן ענטפער און געפיהלט, אז עס איז יעטצט גלייכער „אָבצוטראָגען זיך". נור דבורה רייזעס ווערטער האָבען זי אויפגעהאַלטען.

„זעה, ווי זי וויל נישט זאָגען," האָט דבורה רייזע געזאָגט מיט פעראַכטונג. „האָב קיין מורא נישט, מען וועט ביי דיר נישט אויס־כאַפּען!"

„וואָס זאָל איך מורא האָבען? איך האָב גאָר קיין מורא נישט! די וועלט איז דען קליין?" האָט חנה דאָבע געענטפערט און גע־מאַכט שוין א פּאָר מאָל די בעוועגונג אויף אָוועקצוגעהן.

„א גוטע, א גוטע! אַזאַ יענע וועלט..." האָט זיך ריבה יענטע געשטאָכען. זי וואָלט מיט פערגניגען א שטופּ טון יעצט חנה דאָבען, אָדער אונטערשטעלען איהר א פוס, און אויסשיטען איהר די באַרנעס.

„האָב דו די יענע וועלט!" האָט חנה דאָבע אָבגעשאָלטען צוריק. „וואָס שילסטו זעך נאָך? איך האָב עפּיס דיינע פּער־נומען?"

„מעהר וואָלט דיר נישט געפעהלט!" האָט ריבה יענטע געזאָגט

הויבען, מיט א פערלעגענהייטס־שמייכעל ארומקוקענדיג ארום זיך, ווי זיי וואָלטען זיך געשעמט פאר דעם געדאנק, וועלכער האָט זיי געהייסען איינבויגען זיך און אויפהעבען די בארנעס. א רגע האָבען זיי בעטאפּט די פּרות מיט זייער פערלעגענהייטס־שמייכעל און גע־טראכט דערביי, אז מען דארף צושטעלען דער הענדלערקע איחר סחורה, איהר אייגענס. נור גלייך זיינען שוין איינעמ׳ס ציין גע־שטאנען אין א בארנע און די אנדערע האָבען איהם נאָכגעמאכט.

„אויסגעצייכענטע בארנעס, ווי?“

און איינער האָט אויפגעהויבען א פּאָר בארנעס, בעטראכט זיי און אריינגעלעגט אין קעשענע — פאר די קינדער. און גלייך איז ער אריין אין הויף, האָט אויפגעעפנט די טיר פון דער קראָם, וואו חנה דאָבע איז געזעסען, אריינגערוקט דעם קאָפּף און פריינדליך ארויס־גערעדט:

„זיצט נאָך, אידענע, דער הונט איז נאָך ביים טויער.“

.1898

.4

דאָס מענשענרעדעל.

א פערד איז געפאלען.

„אַ כאלעריע זאָל אויף דאָס קומען!“ האָט זיך אויסגעשאָלטען דער בעל עגלה, א קליין, מאָגער אידעל מיט א געלען שיטערען בער־דעל, און אָנגעהויבען אראָבצוקריכען פון וואָגען.

אייניגע פאָרבייגעהער האָבען זיך אָבגעשטעלט. עטליכע קינ־דער זיינען צוגעלאָפען, נאָכמאכענדיג אויפ׳ן וועג א לויפענדיגען פערד, אונטערבויגענדיג די פיס און ווארפענדיג מיט׳ן קאָפּף.

דער פּאסאזשיר איז אראָבגעשפּרונגען פון דראָזשקע, ארויפ־געכאפּט זיך אויף איין אנדערע און געהייסען שנעל פאָרען. ער האָט געאיילט, און אַלע האָבען געזעהן, אז ער איילט, ווייל ער האָט אָנגעקנויטשט די שטערן און געמאכט א זעהר אונצופריעדענע מינע.

מיט זיי. נור פון אלע זייטען רופט מען איהר צו, זי זאָל שנעלער לויפען.

„גיבער, גיבער, גיבער..."

עס פערכאַפּט דער אָטעם ביי די ארומיגע אידען. זיי ווילען נישט, אז דער גאַראַדאָוואָי זאָל זי כאַפּען. זיי ווייסען, אז עס וואָלט גוט געווען אונטערצושטעלען איהם א פוס, אויפצוהאַלטען איהם ווי עס איז, און קוקען צו מיט א פערכאַפּטען אָטעם, צו וועט ער זי דעריאָגען צו נישט, און שרייען:

„גיבער, גיבער, גיבער..."

זי איז פערלאָפען אין א הויף, אריינגעכאַפּט זיך אין א גע־שעפט און איז „נעלם" געוואָרען. אז דער גאַראַדאָוואָי איז צו צום טויער, האָט ער זי שוין מעהר נישט געזעהן. ער האָט זיך אָבגע־שטעלט, אראָבגענומען דאָס היטעל, אָבגעווישט זיך דעם שוויס אין געקוקט אויף די אידען מיט זעהר בייזע אויגען. די אידען האָבען געקוואָלען, אָבער נישט געקוקט אויף איהם. זיי פערשטעהען א געשעפט: מען דאַרף איהם יעטצט נישט רייצען. נור ער זעהט זייער שטעכעדיגען שמייכעל, ער פיהלט זייער נקמה, און ער זידעלט אַלע אידען בכלל, און טרייבט פערנאַנדער די ארומיגע מיט קללות און קלעפּ, און בעשליעסט צו בלייבען שטעהן נעבען טויער און ווארטען. א פּאָר אידען זיינען אַריין אין הויף מתרה זיין חנה דאָבען.

און חנה דאָבע איז געזעסען אין איהר פערבאָרגענעם אָרט קוים אטמענדיג און געוויינט — געוויינט אויף די פערלאָרענע בארנעס. דאָס איז איהר גאנצע פרנסה! אבי זי האָט שוין געמיינט און גע־פרייט זיך... אפשר האָט עס זי גאָט געשטראָפט דערפאר, וואָס זי האָט נישט געוואָלט דערצעהלען די ענדלערקעס, וואו זי האָט גע־קויפט? און... זי שילט זיי מיט טויט־ביטער׳ע קללות, די נישט־פער־גינערקעס, אז ווען נישט זיי, וואָלט זי צו קיין צרה נישט געקומען.

פון די בארנעס אין גאַס איז געוואָרען א „תל עולם". א סך זיינען צודריקט געוואָרען פון פוהרען און דראָשקען און דעם רעשט האָבען אויפגעהויבען אייניגע טרעגער. זיי האָבען זיי אויפגע־

פערד אין דעם הינטערסטען טייל און געשריען: „נאָ־נאָ, נאָ־נאָ!"
ער האָט געהאט דאָס אנגענעמע געפיהל, ווי דאָס פערד וואָלט גע־
לאָפען און ער וואָלט עס אונטערגעטריעבען און געפאָרען — „גע־
קאטאיעט" זיך.

דאָס פערד איז רוהיג געלעגען. איהם איז נור א ביסעל אונ־
אנגענעם געווען, וואָס עמיץ דרעהט איהם דעם עק, גלייך ער
וואָלט איהם וועלען ארויסרייסען, און וואָס נאָך עמיץ האָט איהם
גענגבוירט מיט'ן קולאק אין בויך, גלייך ער וואָלט וועלען אויס־
בויערען דאָרטין א לאָך.

דער בעל עגלה האָט עס גענומען אויסשפאנען. דאָס מענ־
שענרעדעל האָט פלוצלינג בעגריפען, אז דאָס איז דאָס בעסטע
מיטעל.

„מען דארף עס אויסשפאנען," האָבען זיך דערהערט קולות.
מען האָט געווארט, אז דאָס פערדעל וועט יעטצט אויפשפרינ־
גען און אפשר נאָך לאָזען זיך לויפען און מען איז אָבגעטראָטען. דער
יונגער מאַן אין קאפעלוש האָט אָבגעלאָזען דעם עק אָהן חשק.

דאָס אויסגעשפאנטע פערדעל האָט דערפיהלט א לייכטיגקייט
אין קערפער און איז געבליעבען ליעגען מיט דער זעלבער פוילער
מינע. — — —

אויף דאָס ניי דאָס שלעפען, שטופען, עק־דרעהען, שרייען,
שלאָגען.

דאָס מענשענרעדעל איז געוועזען שטארק פעראינטערעסירט.
דער בעל־עגלה איז שוין געוועזען פערצווייפעלט, ער האָט אָנ־
געהויבען שלאָגען דאָס פערד מיט'ן פוס, וואוהין ער האָט נור גע־
טראָפען.

„א כאָליערע זאָל אויף דיר קומען!"

דאָס מענשענרעדעל האָט געפיהלט די קלעפ, דעם וועהטאָג.

„סאר'א מין גזלן," האָט עס געמורמעלט.

דער בעל עגלה איז געבליעבען א ווײלע שטעהן, געקוקט אויף
דאָס פערד און געטראכט וואָס צו טון. דאָס הארץ האָט איהם גע־
קלעמט. ער וואָלט וויינען און רייסען אויף זיך דאָס האָר.

דער בעל עגלה האָט איהם נאָכגעשיקט א בייזען, שטעכעדיגען קוק, פול פעראכטונג.

„האלב וועג שוין אָבגעפאָרען, פסיא קרעוו!"

דאָס מענשענרעדעל האָט געפיהלט די עולה, וועלכע יעדער איינציגער פון איהם וואָלט אויך געטאָן.

„א טייערער פריץ!" האָט דאָס מענשענרעדעל געזידעלט.

דער בעל עגלה האָט אויסגעלאָזען זיין גאנצען כעס צום פערד. ער האָט איהם א זעץ געטאָן אין בויך מיט'ן גרויסען ברייטען שטי־פעל און מיט'ן גאנצען כח. איהם האָט זיך געדאכט, אז דאָס טוט נאָך נישט שטארק וועה. ער האָט א זעץ געטאָן מיט'ן שפיץ פון דעם גרויסען שטיפעל.

„א כאליערע אויף דיר!"

דאָס רעדעל האָט געווארט אויף א דריטען קלאפ און שוין געפיהלט איהם.

דאָס פערד האָט א ציטער געטאָן מיט'ן גאנצען קערפער און געבליבען ליגען, פלעגמאטיש און פויל קוקענדיג פאר זיך אין די ווייטענים, גאנץ קאלטבלוטיג און גלייכגילטיג. עס האָט געוואָלט ליגען און זאָל זיין וואָס עס וויל. עס האָט זיך ניט אויסגעמאַכט פון דעם מענשענרעדעל און עס האָט געשיינט, אז עס זעהט גאָר נישט די מענשען.

דער בעל עגלה האָט אָנגענומען דאָס פערד פאר'ן צוים, גע־שלאָגען מיט'ן בייטש, וואוהין ער האָט געטראָפען, און געשאָלטען.

„נאָ, נאָ, נאָ־נאָ! פגר'ן זאָלסטו! א מגפה אויף דיר!"

פון רעדעל איז ארוים א יונגער מאַן איז א קאפעלוש. איהם האָט זיך געדאכט, אז ער האָט א גוטען געדאנק, ווי אויפצוהעבען דאָס פערד. איהם האָט זיך געוואָלט בעווייזען א בריה'שאפט. ער האָט גענומען דעם עק און אָנגעהויבען צו דרעהען.

דאָס מענשענרעדעל האָט געקוקט אויפ'ן עק און אָנגעהויבען צו בעקומען גוטע געדאנקען. עס האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען עצות. נאָך עטליכע פאָר הענד האָבען זיך צוגעלעגט צום פערד. א אינגעל מיט א שטעקעל האָט אָנגעהויבען צו שלאָגען דאָס

קוק געטאָן אויף דאָס רעדעל און מיט האסט אָנגעהויבען צו קראַצען זיך דעם קאָפּ און געקוקט אויף דאָס גוסס'ע פערד.

עס איז צוגעגאַנגען א פּאָליציי־מאַן און אויסגעקאָמאַנדעוועט צוצונעמען די נבלה. דאָס אינגעל מיט דעם שטעקעל איז אוועקגע־לאָפען נאָך א לאַנגען וואָגען.

און דער בעל עגלה האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען איין אומע־טיגע מעשה.

ער האָט נישט א גראָשען ביי לייב און זעעל. מיט וואָס וועט ער בעצאָלען פאר די פור, וואָס מען וועט ברייגגען? דעם גאַנצען טאָג איז ער אָבגעזעסען אין דער היים, ווייל ער האָט געדארפט פער־ריכטען א ראָד — דאָס מענשענרעדעל האָט א קוק געטאָן אויף די רעדער — און יעטצט, אז ער איז שוין מיט מזל ארויסגעפאָרען, איז דאָס פערד גאָר אוועקגעפאַלען.

דער יונגער מאַן אין קאַפּעלוש האָט ארויסגענומען דעם געלד־בייטעל. פערקאַסערנדיג די פּאָלע, האָט ער א הוסט געטאָן. נאָך א פּאָר פּאָלעס האָבען זיך אויפגעהויבען.

פון מענשענרעדעל איז ארויס א הויכער צילינדער און אוועק־געגאַנגען מיט לאַנגזאַמע טריט מיט א גאַנץ צופריעדענער מינע אויפ'ן געזיכט. נאָך איהם איז ארויס א צווייטער צילינדער און אויך אוועק מיט לאַנגזאַמע טריט, האַלטענדיג זיין שטאָק אויף הינ־טען מיטביידע הענד און אונטערזינגענדיג. און דאַן זיינען ארויס א פּאָר לאַנגע קאַפּאָטעס און אַוועק מיט שנעלע טריט און אָנגע־קנויטשטע שטערן — זעהר בעשעפטיגטע מענשען.

דער יונגער מאַן האָט אריינגעשפּאַרט דעם בעל עגלה א מטבע און א קוק געטאָן אויף דאָס רעדעל און אָנגעשטעלט זיין בליק אין דער זייט, פון וועלכער דער וואָגען דארף אָנקומען, און דאַן אויף דאָס גוסס'ע פערד.

נאָך איינינע הענד האָבען זיך צוגערוקט צו דעם בעל עגלה'ס האַנד.

ער האָט צוגענומען די נדבות אָהן א דאַנק, גלייך ער וואָלט נישט געהערט, ווי מען שפּאַרט איהם עפּיס אין האַנד. ער האָט

און וואָלט קוסען דאָס פערד און בעטען עס רחמים, עס זאָל אויפשטעהן און אוועקגעהן.

און וואָלט עס שלאָגען מכות רצח.

און וואָס ווילען די לעדיגגעהער ? א כאָליערע זאָל קומען אויף זיי, אויף דאָס פערד, אויף איהם אליין און אויף די גאַנצע וועלט !

ער האָט געגעבען דעם פערד א זעץ מיט׳ן פוס אין בויך און גענומען דאָס זעקעל מיט׳ן האָבער. ער האָט אויסגעשאָטען אונ־טער׳ן מויל א פּאָר הויפען האָבער.

דאָס מענשענרעדעל האָט ווידער פלוצלינג בעקומען גוטע גע־דאנקען.

„א פערהונגערט פערד, א צער בעלי חיים, דאָ וועט מען מיט קלעפּ גאָר נישט מאַכען. עסען דאַרף מען איהם געבען, עס זאָל כח האָבען צו געהן."

דאָס פערד האָט אפילו נישט א קוק געטאָן אויפ׳ן האָבער.

דער בעל עגלה האָט גערדריקט דעם פערד׳ס קאָפּ צום האָבער. דאָס פערד האָט זיך נישט צוגעריהרט.

„עס פגר׳ט אוועק," האָט דאָס מענשענרעדעל בעשלאָסען. מען האָט אויפגעהערט צו שלעפּען, שמייסען און שטויסען. דער יונ־גער מאַן אין קאַפּעלוש האָט זיך אָבגעווישט דעם שווייס. דאָס אינגעל מיט דעם שטעקעל איז געבליעבען שטעהן מיט איין אָפענעם מויל, דאָס שטעקעל אויפגעהויבען אין דער לופטען. אלע האָבען אויפמערקזאם געקוקט אויף די גסיסה.

דער בעל עגלה האָט אַרומגענומען דעם פערד׳ס קאָפּ. ער האָט עס געוואָלט גלעטען, בעטען, וויינען פאר איהם — — מיט אלע כחות האָט ער אַראָבגעלאָזען דעם פערד א זעץ מיט׳ן פוס אין קאָפּ.

„פּגר שוין !"

דאָס איז געווען א שרעקליכער וועה־געשריי.

און איהם ווילט זיך שלאָגען, שלאָגען, גיכער מאַכען א סוף.

„א גזלן !" האָט געמורמעלט דאָס מענשענרעדעל.

ער וואָלט זיך ארויפגעוואָרפען אויף דאָס רעדעל און שלאָגען, שטויסען מיט׳ן פוס... שלאָגען און שטויסען. ער האָט בייז א

„אה, א פגירה אויף דיר! שפּיעלענקען האָט זיך דיר פּערי וואָלט.“

דאָס מענשענרעדעל איז געשטאַנען ווי פאַר א גרויסער רע־טענים.

„וואָס זאָגסט׳ע דערצו?

מען האָט געלאַכט. — —

דער בעל עגלה איז שנעל אוועקגעפּאָרען, שטאַרק שמייסענדיג דאָס פערד. אין דער היים וועט ער זיך ערשט רעכט אָברעכנען מיט „דער פגירה“.

„דו וועסט נאָך ביי מיר בעקומען, א כאָלעריע אויף דיר!“

די קינדער האָבען זיך געלאָזט לויפען נאָך דעם וואָגען און דאָס אינגעל מיט׳ן שטעקעל האָט געמאַכט מיט׳ן שטעקעל און געשריען: „נאָ, נאָ, נ־נאָ!“

דאָס מענשענרעדעל האָט זיך אָנגעהויבען פערנאַנדערצוגעהן, גאַנץ צופריעדען מיט׳ן „ספּעקטאַקעל“.

„מיך האָט דאָס דערוויל געקאָסט 50 קאָפּיקעס,“ האָט גע־זאָגט דער יונגער מאַן אין קאַפּעלוש.

„און מיך?...“ האָט געזאָגט אַן אַנדער יונגער מאַן אין א קאַפּעלוש. ער האָט נישט געזאָגט וויפיעל. — —

יי האָבעןביידע א ליגען געזאָגט....

.1898

געקוקט אין דער זייט, פון וועלכער עס דאַרף קומען די פור, געקוקט אויף דאָס גוסס'ע פערד און דערצעהלט זיין אומעטיגע מעשה.

פאר צוויי חדשים איז שוין איהם איין פערד געפאַלען. האָט ער ענטליהען אַ פופציגער אויף וואָכער און געקויפט דאָס פערד, און יעצט....

ער וועט זיך צושלאָגען דעם קאָפּ אָן אַ וואַנד, קיין אַנדער ברירה האָט ער נישט.

עס האָט זיך בעוויזען אַ לאַנגער וואָגען. דאָס איינגעל איז געשטאַנען אויפ'ן וואָגען מיט אַ פרעהליכען געזיכט און לוסטיג גע־מאַכט מיט'ן שטעקעל ווי אַ קאַפּעלמייסטער.

דער בעל עגלה איז בלייך געוואָרען. ער האָט אראָבגעלאָזען די האַנד מיט די נדבות — ער האָט זיי נאָך אַלץ געהאַלטען, גלייך ער וואָלט פון זיי נישט געוואוסט — און בעטראַכט דאָס פערד.

אַ היים אָדער צום שינדער?

ער האָט בעשלאָסען פיהרען עס אַ היים מיט דער האָפנונג, דאָס פערד זאָל נאָך געזונד ווערען.

„דאָס צווייטע פערד צום שינדער אין צוויי חדשים צייט,“ האָט ער געזאָגט צום מענשענרעדעל מיט אַ ביטערען שמייכעל....

דעם פערד האָט דערעסען דאָס ליעגען, עס איז איהם געוואָרען קאַלט. און זייט מען האָט עס אויפגעהערט צו שלאָגען און צו שמייסען, האָט עס דערפיהלט דעם וועהטאָג. עס האָט זיך בעשלאָ־סען אויפשטעהן און אוועקגעהן.

דאָס פערד האָט זיך אויפגעשטעלט אויף די פאָרדערסטע פיס. דאָס מענשענרעדעל האָט זיך דערשראָקען און איז אָבגעטראָטען אַ ביסעל. דאָס פערד איז שוין געשטאַנען אויף אַלע פיער.

דער בעל עגלה האָט געמאַכט גרויסע אויגען פון פערוואונדע־רונג און אויף גיך, ווי אונגערן, גלייך ער וואָלט נישט בעמערקט, וואָס ער טוט, אראָבגעלאָזען די נדבות אין קעשענע און גענומען איינשפּאַנען דאָס פערד. ער האָט איהם געגעבען אַ זעץ מיט'ן קולאַק אין די ציין און מיט'ן שטיפעל אין אַ פאָרדערסטען פוס.

באשע לאה איז א יונג ווייבעל פון א יאָהר צוויי און דרייסיג און פון מיטעלען וואוקס. זי טראָגט א פּארוק, נור ער ליעגט אויף איהר קאָפּף אזוי קונציג, אז עס איז איהם נישט צו דערקענען — גלייך אייגען האָר. זי געהט אין א פערלאַטעט קליידעל און יאקעל, נור ריין ארום זיך, און דער קאָליר געהט איהר צום געזיכט. א מאָל איז זי גאָר א שיינהייט געוועזען. היינט איז די הויט אויפ'ן געזיכט א ביסעל צו דיק; פון די חן־גריבעלעך אויף די באקען זיינען קנויטשען געוואָרען. נור איהרע אויגען פינקלען נאָך און אויף די ליפּען שפּיעלט נאָך דער אַלטער לוסטיגער שמייכעל. בלינצעלט, שצורעט זי א מאָל מיט די אויגען, בעקומט איהר געזיכט אזא פרעה־ליכען אויסדרוק, אז איהרע חבר'טעס דערמאָנען זיך די מיידעלשע יאָהרען און באשע לאה'ס אמאָליגע „קונצען“.

„אָ, יאָ! דאָס איז א פייער געוועזען, א פייער...“ זאָגט מען און מען מאכט אויף איהר מיט די קעפּף.

„און וואָס איז זי יעטצט?“ רופט זיך אָב איין טרעגערין.

„באשע לאה'קע!“ ענטפערט א צווייטע, און אַלעמען ווערט קלאָר, אז באשע לאה איז נאָך די אַלטע וואָס א מאָל. —

באשע לאה האָט א סך מינים סחורה. ווי נור פון דאָסוועגען, כדי זי זאָל האָבען א סך אויסצוזינגען. שטענדיג זעהט מען זי מיט א קיישעל אייער אויף דער רעכטער און א קיישעל עפּעל מיט באר־נעם אויף דער לינקער האנד. די עלטערע טאָכטער, א מיידעלע פון א יאָהר צעהן, טראָגט איהר נאָך א קיישעל פלוימען מיט א קיי־שעל פּעטרושקע, מערען, רעטיך; דערנאָך געהט די אינגערע זיעבענ־יעהריגע טאָכטער מיט א קיישעל קרויט, טראָגענדיג עס פון פאָרנט מיט ביידע הענד. און צולעטצט געהט נאָך א אינגעלע פון א יאָהר פיער־פינף מיט א קראַנץ גרויסע „ציבעלעס מארמעלאַדנע“ אויפ'ן האלז.

פאר באשע לאה'ן איז אלץ א סחורה. קוים ווייזט זיך עפּיס א נייער מין אויפ'ן מארק, וועט מען שוין אין גיכען הערען, ווי באשע לאה זינגט איהם אויס.

באשע לאה.

ווער קאָן נאָך ווי באשע לאה אויסרופען אלע סחורות, וועלכע ליעגען אין איהר קיישעל? אז באשע לאה העבט אָן אויסצושרייען מיט איהר הילכיגען, געזונדען סאָפּראַן: „פרישע אייער, ציבעלעס מארמעלאדנע, פּעטרושקע, עפּעל הוילע צוקער, בארנעס זיסע האָב איך" א. ז. וו. — אז זי העבט עס אָן אויסצושרייען, הערט מען זי אויף דער צעהנטער גאס. אזוי זאָגען עדות אלע אנדערע מאַרק־ווייבער.

און זי שרייט נישט גלאט אזוי, אָהן סדר, אָהן טעם, אבי גע־שריען. זי מאכט עס מעשה חזן, זי זינגט. „זי טאקט אָב," זאָגען אלע. ביי איהר קומט עס ארויס מיט אלערליי טענער, אין פער־שיעדענע וואריאציעס, אז די דיענסטמיידלעך דערמאָנען זיך די קאדריל, וועלכע זיי האָבען שבת געטאנצט ביי באשע לאה'ן אין שטוב.

„א סחורה א ביסעל!" מאכען אויף איהר די איבריגע ווייבער מיט די קעפּ, ווען זי זינגט אָב. „א שטוקע, פערשטומט זאָל זי ווערען!"

נור די קללה איז נישט ערנסט. פערקערט. אלע ווייבער ליעבען זי און גרויסען זיך מיט איהר שטימע און מיט איהר קאָנען „אָבטאָ־קען מעשה חזן". בפרט נאָך זייט דער אלטער פריץ גרינקעוויטש, וועלכער ליעגט שוין א פּאָר יאָהר מיט די פיס אונטער זיך, האָט, ליעגענדיג א זומער־טאָג ביים אָפענעם פענסטער, אויסגעשריען: „א, יאקי זשידאָווקא מאַ גלאָס!" און געשטארקט זיך אויפצוהעבען זיך א ביסעל און ארויסגעקוקט דורך דאָס פענסטער אויף באשע לאה'ן. דערביי האָט ער צוגעשמייכעלט, ווי א מאָל אין די גוטע יאָהרען, ווען די פיס האָבען איהם נאָך געטראָגען. —

און באשע לאה לאָזט זיך נישט לאַנג בעטען.

„שאַ, מאַכט אַ ווארע!“ שרייט זי אויס.

די געסט מאַכען איהר אָרט, און זי שטעלט זיך אוועק אין עק צימער, הייבט אויף אַ ביסעל מיט דער לינקער האַנד דאָס קלייד און מיט דער רעכטער אַ טיכעל איבער'ן קאָפּ, גיט אַ היטציגען וואָרף מיט די אַקסלען, אַ דרעה מיט'ן טיכעל איבער'ן קאָפּ און הייבט אָן צו טאַנצען, צוזינגענדיג זיך אַליין דעם ניגון.

ווילד איז דער ציגיינער ניגון. אין איהם גיעסט זיך אויס דאָס גאַנצע ציגיינערישע לעבען. אָט יאָגט ער ווי אַ ווינד אין דער ברייטער, פרייער סטעפּ, אָט שעפּציעט ער ווי ביים וואַראַזשען, ביים קאָרטענלעגען, אָט שטאַרקט ער זיך און ברילט ווי אַ בער, אָט פאַלט טיעפער דער טאָן, גלייך מען סוד'עט זיך אַרויסצוגנב'ענען אַ פערד פון שטאַל, און אָט הייבט ער זיך ווייטער אויף, און דונערט און הילכט, גלייך ווי אונצעהליגע מענשען יאָגען זיך נאָך דעם פערד־גנב, און ער, דער פערד־גנב, טראָגט זיך אויף דעם געגנב'עטען פערד פייל פון בויגען.

נור נאָך ווילדער, נאָך שטורמדיגער איז דער ציגיינער־טאַנץ. דאָס דרעהט זיך אַ שטורם־ווינד, וועלכער טראָגט מיט זיך גאַנצע בערג זאַמד, נישט געפינענדיג אין דער גרענצלאָזער סטעפּ קיין שום פערהאַלטונג, נישט אין דער לייַנג און נישט אין דער ברייט.

און וואונדערליך קונציג טאַנצט איהם באשע לאה. די געסט קאָנען נישט אַוועקרייסען די אויגען פון איהרע פיס, און קאָנען קוים בעמערקען ווי זיי בייטען זיך, און דריקען פערוואונדערט מיט די אַקסלען.

„אַ, אַ! שדים זיטצען אין איהרע פיס!“ שרייט ווער אויס.

און אַלע זיינען מודה: „אַ! אַ!“ און שאָקלען מיט די קעפּ.

נור אָט האָט זי געענדיגט. זי וואַרפט זיך אויף אַ שטול, און עס ווערט אַ פּאַטשעריי: בראַוואָ! בראַוואָ!

„וואָס זאָגט איהר צו מיין אַלטיטשקער?“ רופט באשע לאה'ס מאַן פון אויווען, אַראָבקוקענדיג אויף איהר מיט אַ גליקליכען שמייכעל. —— ——

און שטענדיג קומט אויס איהר ניגון ; שטענדיג גערהט עס צוויי איהר ארויס „אָבגעטאָקט“ דורך די שמייכלענדיגע ליפּען. —

באַשע לאה'ן האַלט מען פאַר א בריה נפלאה. מען זעהט זי קיינמאָל נישט רוהיג זיטצען. שטענדיג איז זי אין גאַנג, שטענדיג זוכט זי עפּיס, איהרע אויגען וואַרפען זי אויף אַלע זייטען.

„דאָס איז א בראַנד!“ זאָגט אויף איהר דער גאַנצער מאַרק. — —

נור זעהען דאַרף מען זי ערשט א שבת, א יום־טוב.

באַלד נאָך מיטטאָג רוימט זי אויף דאָס צימער, וואַשט און פּוטצט אויס די קינדערלעך, טוט זיך אליין איבער און זעטצט זיך וואַרטען אויף געסט. איהרע געסט זיינען איהרע קונים פון א גאַנץ וואָך: די דיענסטמיידלעך פון נאָהנטע און ווייטע גאַסען. עס קומען אויך עטליכע „קאַוואַליערען“ — און עס ווערט געטאַנצט. אין דעם קליינעם און ניעדריגען שטיבעל ווערט צו ענג, אָבער דאָס מאַכט נישט אויס. מען צוזעטצט זיך אין בעט, אויפ'ן טיש, אויפ'ן פענסטער און וואו נור מען קאָן, אבי מאַכען גרוימער אין מיטען.

באַשע לאה איז די פיהרערקע און זינגערקע אין די טענץ. זי איז שטענדיג א „הערר“ און פיהרט איהר דאַמע „ווי א וואַהרער קאַוואַליער“. איהר דרעה, איהר קער, איהר קלאַפּ מיט'ן פוס איז „אויף די קעפּ צו שטעלען זיך!“

איהר מאַן, דער פאַרבער, וועלכער האַלט נישט, ווי ער זאָגט, פון טאַנצען, ציעהט זיך אויס אויפ'ן אויווען, האַלט נעבען זיך דעם קליינעם זוהן און, אונטערשפּאַרענדיג מיט איין האַנד דעם קאָפּף, לאָזט ער קיין אויג נישט אראָב פון זיין „אַלטיטשקער“. ער קוועלט פון איהר, ער קלייבט נחת.

און באַשע לאה ווערט אַלץ פרעהליכער, לוסטיגער, אויפגערעג־טער. זי קאָן שוין עפּיס נישט איינזיטצען אויף איין אָרט, זי שפּרינגט ארום, מאַכט מיט די הענד, בלינצעלט מיט די פינקעלדיגע אויגען, שלאָגט און ראַנגעלט זיך מיט א יעדעם — — דאַמאָלס שטעהען צו איהר צו די געסט, זי זאָל טאַנצען דעם „ציגיינער“.

קעפעל, און לאָזט פון דער מאַמען קיין אויג נישט אראָב. דאָס קליינע פנים׳ל פלאַמט, די אויגעלעך ברענען, דאָס הערצעלע קלאַפּט שטאַרקער... — — זומער, ווען דאָס פענסטער איז אָפען, קלינגט באַשע לאה׳ס שטימע ווייט איבער׳ן ארמען געסעל.

ביי די טירען און טויערען פון די איינגעבויגענע הייזלעך זיטצען די ארמע איינוואָהנערינען, אונטערגעשפּאַרטערהייט די קעפּ, און זינגען זיך צו שטילערהייט באַשע לאה׳ן, און עס ווערט זיי אזוי אומעטיג און אזוי גוט צוזאַמען, און זיי האָבען נישט קיין חשק און נישט קיין כח אויפצוהעבען זיך פון אָרט, אָבצורייסען זיך פון באַשע לאה׳ס געזאַנג.

און געגענאיבער אין דער שניידערשער שול שטעהט דער עולם די מעריב׳דיגע שמונה עשרה. אין שולכעל איז נאָך פינסטער, און דער עולם דאַווענט מיט הארץ און חשק. נור אָט פליהט אריין דורך די אַלטע צופוילטע פענסטער באַשע לאה׳ס געזאַנג — און דער עולם ווערט צורודערט, די מחשבות ווערען צושטערט, און עס ווערט שוואַכער דאָס שאָקלען זיך און שעפּציען. בלויז זייער רבי, דער פּרוש, „שטאַרקט זיך“, רייבט די שטערן און שרייט אויס: „נו א!“ און הערבט אָן שטאַרקער צו שאָקלען זיך, פעסטער צו ברומען די שמונה עשרה. דער עולם כאַפּט זיך אויף ווי פון שלאָף און הערבט ווידער אָן צו שאָקלען זיך און צו שעפּציען, אָבער דאָס הארץ דריקט דאָך אזוי מאָדנע. — —

נור אָט צוגיעסט זיך איבער דאָס געסעל א לאַנגער, הויכער טאָן — באַשע לאה האָט געענדיגט.

די געסט אטמען אָב. עס ווערט א גערודעריי, א שרייעריי: מען לויבט די זינגערין.

„פערברענט זאָל זי ווערען, ס׳אר׳א זינגערין!“

„אי, שטום זאָל זי ווערען! א מין קול׳כעל!“

„א האַלז פון א גוטען זולל וסובא!“

„א געמבעלע א ביסעל!“

פאַר נאַכט, ווען עס העבט שוין אָן צו ווערען פינסטער, הערען אויף די טענץ. עס ווערט שטיל. די געסט פערנעמען ערטער — מען גרייט זיך צו צו עפּיס. באשע לאה וועט געבען קאָנצערט.

אַלע אויגען קוקען אויף איהר; פון אַלע זייטען שיטען זיך בקשות, זי זאָל דאָס אָדער דאָס זינגען. באשע לאה׳ס אויגען הע־בען אָן אויף דאָס נײַ צו ברענען; דאָס געזיכט פלאַמט. נור זי זעהט יעטצט אויס ערנסט, פערקלערט און אפילו טרויעריג. זי שטעהט אין מיטען צימער מיט א חנעוודיגען שמייכעל אויף די לי־פּען און קוקט אויף די געסט. אָבער זי טראַכט נישט וועגען זיי און זעהט זיי ווי דורך א נעבעל.

„נו, שטיל זאָל זיין, הולטייקעס!“ זאָגט זי ענדליך ארויס, ווייך און הארציג, זייענדיג מיט איהר נשמה ערגיץ וואו אנדערש. און פון איהרע האַלבאָפענע ליפּען רייסט זיך אַרויס א שטאַרקער ברוסט־טאָן — און עס העבט זיך אָן דאָס קאָנצערט.

זי זינגט געוועהנליך טרויעריגע זאכען. „א פּרעהליכעס,“ זאָגט זי, „געהט עפּיס נישט ביי מיר.“ איהר געזיכט ווערט אַלץ ערנסטער, טרויעריגער, טיעפזיניגער; דער שמייכעל פערשווינדט פון די ליפּען, די באַקען פייערן, און די אויגען לייכטען אזוי מילד, אזוי ווייך...

זי פערגעסט אין אַלץ און אַלעמען. זי קאָן שוין נישט איינ־שטעהן אויף איין אָרט און העבט אָן אומצוגעהן איבער׳ן צימער ווי פער׳חלום׳ט. און דער געזאַנג ווערט אַלץ שטאַרקער און שטאַר־קער, און שטאַרקער העבט זיך און פאַלט איהר ברוסט, געשווינדער קלאַפּט דאָס הארץ. עפּיס איז איהר אזוי שווער, און עס ווילט זיך איהר וואָס העכער און שטאַרקער זינגען, און עס דוכט זיך איהר, אז עפּיס וועט זי אויסזינגען, אז עפּיס וועט איהר דערנאָך ווערען אזוי גרינג, אזוי מחיה׳דיג...

אַלע ארום זיינען ווי פערכישופט, ווי פערשטיינערט. מען גיט זיך נישט קיין ריהר, מען לאָזט נישט קיין פאַרע פון מויל.

דאָס זיעבעניעהריגע טעכטערל שפּאַרט זיך אָן א שוים פון א מיידעל, מיטביידע הענטלעך אונטערהאַלטענדיג דאָס קליינע

דאך אמאל געוויינט.

א לוסטיגער קבצן איז בערל דער טרעגער.

זיין דירה איז אין א קעלער. די צוויי קליינע פענסטער ליע־גען אונטער'ן ברוק פון הויף, די שויבען זיינען גרוי און קויטיג און לאָזען קוים דורך דעם שיין פון די זונענשטראַלען, וועלכע פער־גנב'ען זיך א מאָל ביז זיינע פענסטער, פון די וואנד רינט און אין די ווינקעלעך בלישציעט, פינקעלט דער שימעל.

ביי דער וואנד, צווישען די פענסטער, שטעהט א טיש. צוויי פיס האָט ער אייגענע, די אַנדערע פערטרעטען צוויי שייטלעך האָלץ, וועלכע פערשווינדען גאַנץ אָפט, ווען עס איז ניטאָ מיט וואָס צו הייצען. דאמאָלס רוקט מען צו דעם טיש הארט צו דער וואנד, און ער שטעהט, ווי בערל זאָגט, „מיט גאָטס הילף"...

דריי ווייסע שטולען זיינען דאָ אין שטוב, נור אַלע אָהן וועגט־לעך. קוים איז א וועגטעל אָבגעפאַלען, האָט בערל געוואָלט עס צושלאָגען צוריק. נור ער האָט זיך אַזוי לאַנג געקליעבען, ביז די ביידע שייט האָלץ, וואָס שפּאַרען אונטער דעם טיש, זיינען פער־ברענט געוואָרען און קיין האָלץ צום הייצען איז נאָך אַלץ נישט געווען. דאמאָלס האָט בערל אָנגעצויגען א זעהר ערנסטע מיענע און ארויסגעבראַכט אזא מין פילאָזאָפישען שלום: זיטצען קאָן מען אויף א שטול אָהן א וועגטעל און קארטאָפליעס מוז מען קאָכען. און ער האָט אָבגעזאָגט מיט איין ערב־פּסח'דיגען טאָן „כל חמירא", און דאָס וועגטעל איז אריין אין אויווען צוזאמען מיט אַנדערע ברעטלעך און שפּענער, וועלכע בערל מיט זיינע „ילדים" האָבען אָנגעקליעבען אין גאַס.

אין צימער זיינען דאָ נאָך צוויי בעטען. אויף זיי ליעגען שמאטעס, וועלכע בערל רופט „קיסען און קאָלדרעס", און אונטער

נור דאָס קליינע טאָכטער׳ל לויפט צו צו באשע לאה׳ן, כאַפּט זי ארום אָרום האלז און דריקט זי צו זיך שטאַרק, שטאַרק.

„אוי, מאַמעניו, האָב איך דיך ליעב!“ זאָגט זי ארויס מיט היטץ.

און דער פארבער קריעכט אראָב פון אויוועז און פרעגט גע־ריהרט:

„נו, וואָס זאָגט איהר צו מיין אלטיטשקער, האַ?“

באשע לאה שמייכעלט שוין ווידער.

.1894

„רבונו של עולם!“ שרייט זי א מאָל אויס, ווען עס איז נישטאָ וואָס צו עסען און דאָ איז נאָך אַ קינד קראַנק — און דאָס קומט נישט זעלטען פאָר — „רבונו של עולם, נעם מיך צו פון דער וועלט! לויז מיך שוין אויס פון מיין ביטערען און פינסטערען לעבען!“

איהר קול ציטערט. זי ווינשט זיך עס מיט הארץ, אין ערנסט. זי וואָלט זיך יעצט נישט דערשראָקען פאר'ן טויט. בערל פיהלט עס און עס כאַפּט איהם אָן „פאר דער זיבעטער ריפּ“. ער ווערט אַנגעצונדען, „מלא־רציחה“ און העבט זי אָן צו שעלטען.

„אוי, אָבדאַרען זאָל דיר די צונג!“ ער שפּייט נאָך אויס מיט הארץ.

זי ווערט שטיל און גיעסט מיט טרערען, און ער וואַרפט אויף איהר בייזע בליקען.

„און וואָס האָסטו פון וויינען, וואָלט איך וועלען וויסען? פערד!“

איהם דאַכט זיך, אַז אַ מענש דאַרף קיינמאָל נישט וויינען — סיידען עס מאַכט זיך, זאָל גאָט אויסהיטען, אַז עמיצער שטאַרבט. נור איינמאָל...

איינמאָל אין איין אבענד האָט זיך בערל אַזוי צושפּיעלט מיט די קינדער, אַזוי געראַנגעלט זיך און איבערגעקערט אַ וועלט, אַז ער איז אַרויפגעפאַלען אויף זיין בעט, און זיין בעט איז צושאָטען גע־וואָרען אויף שטיקלעך.

ער האָט זיך אויפגעהויבען פון דעם חורבן מיט אַ געלעכטער.

„ברוך דיין אמת! וואַרט, קינדער, מיר וועלען מאַכען אַ הספּד.“

ער בויגט זיך איין ווי דער הייקערדיגער שטאָדט־מגיד און וויל אָנהעבען עפּיס צו זאָגען. אָבער בת־שבע איז שוין געקומען צו זיך פון דער שרעקליכער איבעררראַשונג, האָט זיך געכאַפּט פאר'ן קאָפּ און צולאָזען זיך מיט אַ געוויין.

„אָי, איך קאָן שוין דאָס נישט איבערטראָגען, איך וועל מיר אַ מעשה אָנטון!“

זיי און נעבען זיי שטעהען קעסטלעך מיט אַנדערע שמאַטעס, און בערל זאָגט מיט שטאָלץ, אז דאָס זיינען העמדער, טישטיכער און נאָך אזעלכע וויכטיגע בעל־הביתישקייטען.

נור בערל זאָרגט נישט. ער לאַכט גאָר.

„וואָס דאַרף איך, וואָס? איך דאַרף גאָר נישט! אבי גע־לעבט!“

פיער קינדערלעך האָט ער: צוויי שלאָפען אין איין בעט מיט איהם און צוויי מיט דער מוטער צוזאמען. אָבער ער שרעקט זיך נישט פאַר מעהר.

„קינדער,“ זאָגט ער, „זיינען א נחת. זיי דאַרפען א סך, אמת... נור פאַר דאָס, אז איך קום א היים, איז דאָ מיט וועמען א שפּיעל צו טון, צו נאַריש מאַכען זיך א ביסעל. א פערגני־גען — א חברה!“

פון זיין בת־שבע'ן איז ער ג'ראָד נישט צופריעדען. ער קאָן נישט ליידען, וואָס זי וואָלט אַלץ געקלאָגט און געיאָמערט.

„עט!“ מאַכט ער, „מיין ווייבעל טויג שוין צו גאָרנישט.... א קלאָגמוטער געוואָרען! זי וואָלט וועלען איך וויים וואָס.... א קאָנ־טראַקט האָט זי פון גאָט! ער איז איהר מחויב צו געבען! מאַלע וואָס! וויל זיין ווי ראָטשילד!“

קוים וויזען זיך טרערען אין איהרע אויגען, שטעלט ער זיך געגען איהר, האַלטענדיג די רעכטע האַנד אויף דער באַק און אונ־טערהאַלטענדיג די רעכטע מיט דער לינקער, מאַכט א וויינענדיג פּנים און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ.

„דיר לאַכט זיך אַלץ!“ בייזערט זיך בת־שבע.

„איך וויין דאָך גאָר,“ ענטפערט ער מיט א וויינענדיגען קול.

„זאָל מען שוין וויינען נאָך דיר, שטאַרקער פּאָטער!“ זאָגט זי אָב איהר פּסוק און דרעהט זיך אַוועק פון איהם מיט האַרץ.

נור בערל בעליידיגט זיך נישט. וואָס אַרט איהם א קללה? עס דאַכט זיך איהם, אז אָהן „דעם“ וואָלט זיך גאָר נישט אזוי פרעהליך געלעבט.

בייז ווערט ער בלויז, ווען זי העבט אָן זיך אליין צו שעלטען.

„כאַ, כאַ, כאַ, אַ קלייניגקייט! בערל דער טרעגער וועט שלאָ־פען אויף דער פּאָדלאָגע! קענסט נישט דעם גרויסען פּריץ? — היידאַ, קינדער, שלעפּט דעם סעניק!" קאָמאַנדירט ער צו די אינגלעך.

„נישט דערהאַרען וועסטו, איך זאָל דיך לאָזען שלאָפען אויף דער פּאָדלאָגע!" שפּרינגט זי פּלוצלינג אויף און פערשטעלט מיט זיך דעם סעניק.

בערל קוקט זי אָן פערוואונדערט.

„וואָס ביזטו משגע צו חסר דעה?"

„אַז דו וועסט שטאַרבען, וועסטו ליעגען אויף ד'ר'ערד, נישט איצטער," ענטפערט זי און בערל ווערט שוין שטרענג.

„מאַך נישט קיין קונצען, בת שבע, און לאָז שלאָפען!" ער שטרעקט אויס די האַנד נאָכ'ן סעניק.

זי שטופּט אָב זיין האַנד און ווייזט מיט'ן פינגער אויף דאָס בעט.

„אין בעט לעג זיך און שטעה נישט אויף!"

„איך שלאָף נישט אין קיין ווייבערשען בעט," וויצעלט ער.

„געה שוין, געה, לאָז מיך שלאָפען!"

ער נעמט אָן דעם סעניק.

„איך האָב געזאָגט, ניין — איז ניין!" שרייט אויס בת־שבע און כאַפּט אַרום דעם סעניק מיט ביידע הענד.

„לעג איך מיך אָהן דעם סעניק," לאַכט ער און ציעהט אַראָב פון זיך דעם פּעלץ.

„איך וועל דיר געבען אַ „לעגען זיך", אַז דו וועסט נישט ווי־סען, פון וואַנען דיר איז געקומען!" צושרייט זיך בת־שבע און שפּרינגט צו איהם צו מיט נעגעל.

אַ רויטקייט איז איהר אַרויס אויף די באַקען, די אויגען ברע־נען. בערל קריגט התפּעלות. גאָר די יונגע בת־שבע! אין האַר־צען ווערט איהם אַזוי וואַרם און אַ זיסער שמייכעל צוגיעסט זיך איבער זיין געזיכט.

„שאַ, לאָז רעדען!“ וויל זי בערל בערוהינען, נור זי יאמערט איהרם.

„ווי ווער איך שוין פּטור פון מיין פינסטערען לעבען, רבונו של עולם! טאָמער איז געוועזען די פּאָר בעטלעך אין שטוב, איז שוין דאָס אויך נישטאָ!“

בערל ווערט שוין אין כעס.

„בהמה! פערד! וואָס טו איך מיט דיר?!... הערסט, א קלאָג א ביסעל? דאָס בעטעל איז צובראָכען געוואָרען! בהמה! באַלד — בעעע! האָט זיך צוראָוועט?“

„ראָוועון זאָל מען שוין נאָך דיין קאָפּ!“ ווארפט זי זיך אויף איהם ארויף. „איך וואָלט פון דיר פּטור ווערען, וואָלט מיר שוין ווערען א ליכט אין די אויגען, אז וואו דו גיסט זיך א קער, איז מיין אומגליק, מלאך המות מיינער!“

„כע, כע, כע!“ לאַכט ער שוין צוריק מיט גוטען. „ניין, זאָג ד׳ר׳אמת׳ן: מה רעש? וואָס קערסטו אזוי די וועלט? דאָס בעט צובראָכען! אי, וואי, א שרעק! דער הימעל לעגט זיך גאָר אויף ד׳ר׳ערד... און איך זאָג, אז וואָס עס האָט געזאָלט אויסגעהן צו איי־נעם פון אונז, האָט זיך גאָר אויסגעלאָזען צום בעט. אָי, אָי, בהמה! אוי, אוי, פערד!“

ער רעדט, און זי ווישט זיך די טרערען מיט׳ן פארטוך און בע־קלערט, וואָס עס שטעהט זיי יעצט פאָר. קיין שיך וועט מען די קינדער שוין נישט מאכען. פאר דאָס ערשטע געלד וועט מען קוי־פען אָדער אפשר נאָך פעררירכטען דאָס בעט. דערווייל וועט זי מיט די צוויי מיידלעך שלאָפען אויף דער ערד און ער — דאָס שטיק אומגליק! — וועט שלאָפען מיט די אינגלעך אין דעם אי־בערגעבליבענעם בעט. און אז ער ענדיגט זיינע רעד, זאָגט זי איהם מיט ביטערקייט און טרערען:

„האָסט דאָך בעטלעך זעהר א פולע! געה, אָ, וואלגער זיך אויף דער פּאָדלאָגע אין קויט און אין נאסקייט, ועסטו וויסען ווי צו לאַ־כען — לאַכען זאָלסטו שוין צום לעטצטען מאָל!“

זי ווארפט אויף איהם א שרעקליך בייזען קוס. ער לאַכט.

קאָפּף ברענט איהר און עס ווילט זיך איהר ברעכען, ברעכען, ברע־כען... נור ער האַלט זי שטאַרק, וויל זי איהם בייסען.

„בת־שבע, זעה, בת־שבע!“ שטאַמעלט ער מיט שרעק, אָב־ווערענדיג זיך פון איהרע ציין.

עס געלינגט איהם אוועקצוזעצען זי אויף א שטול. בת־שבע העבט אָן צו קומען צו זיך און צוואוויינט זיך. די קינדער העלפען איהר וויינען פאַר שרעק.

בערל האָט זיך פערלאָרען. טרויריג שטעהט ער געגען בת־שבע'ן און לאָזט פון איהר קיין אויג נישט אראָב.

„בת־שבע'נקע! בת־שבע'נקע, הער אויף, איך בעט דיך, צו וויינען.“

זיין קול ציטערט.

„בת־שבע'נקע!“ בעט ער נאָך ווייכער. עס ווערט איהם וואונדערליך ווייך ביים הארצען, אין האַלז העבט איהם אָן צו שטי־קען און —

דאמאָלס האָט בערל אויך געוויינט.

.1894

„אַ, מיין שיין ווייבעל!“ רופט ער אויס און וויל זי ארומנעמען, נור זי שטופּט איהם אָב מיט כעס.

„טרעט אָב פון מיר בעסער מיט גוטען, אז נישט וועל איך דיר געבען אין קאָפּ מיט וואָס איך וועל טרעפען!“

זי האָט זיך אָבגעקערט פון איהם און גענומען אויסבעטען איהם דאָס בעט. ער בענוצט די מינוט, כאַפּט דעם סעניק, שלייערט איהם אויף ד'ר'ערד ביים אויווען און ווארפט זיך אויף איהם ארויף.

„היידא, קינדער,“ קאָמאַנדירט ער, „שלאָפען קומט!“

בייז שרייט אויף בת־שבע מיט א ביטערען געשריי·.

„אין בעט זאָלסטו מיר געהן!“

„מאָרגען!“

„הער מיך אויף צו פוילען, צופוילט זאָלסטו ווערען!“ שרייט זי נאָך ביטערער.

ער לאַכט.

„געה אין בעט, הערסט, וואָס איך זאָג דיר!“

„אוּ־הוּם!“

עס כאַפּט זי אָן א ווילדער כעס, דאָס בלוט קאָכט אין איהר, און פּלוצלינג העבט זי אָן צו זעצען מיט די פיס אין דאָס איבערגעבליעבענע בעט.

„נאַ! נאַ! נאַ!“

דאָס בעט צופאַלט און צושיט זיך.

בערל מיט די קינדער שפּרינגען אויף דערשראָקען, און זי, גאַנץ אויסער זיך, הערט נישט אויף צו זעצען מיט אַלע כחות אין די שטיקלעך פון בעט.

„נאַ! נאַ! נאַ!“

בערל וויל זי איינהאַלטען, בערוהיגען און כאַפּט זי אַרום פעסט.

„זעה, ביזט משוגע געוואָרען?!“

זי רייסט זיך פון איהם. עס דריקט איהר דאָס האַרץ, אין

פארבייגעהער אין פּנים אריין, בעטראַכט די רייך אויסגעפּוצטע פרײלינס — ער וויל זיך פערנעמען מיט קריטיקירען. נור עס העלפט נישט. ער האָט אַלץ די הייזער הינטער זיך.

עס דריקט איהם שרעקליך דאָס האַרץ. ער וואָלט וועלען בלייבען אליין, פּטור ווערען, כאָטש אויף איין מינוט בעפרייען זיך פון דער שווערער בעגלייטונג פון די הייזער. און ער שטעלט זיך אַלע מאָל אָב און קערט אום דעם קאָפּף מיט א ליידענדיגער מיענע, גלייך ער וואָלט זיך בעטען, מען זאָל איהם לאָזען צו רוה. די „הייזער", דאַכט זיך איהם, טרעטען אָב אויף א ווײלע, נור קוים דרעהט ער זיך איבער, זיינען זיי ווייטער דאָ.

ער קערט זיך אום האסטיג און לאָזט זיך אראָב צו דער אונ־טערגאַס, צו יענע הייזער...

אויף די גרויסע טרעפּ, וועלכע פיהרען פון די אויבערסטע גאַ־סען צו די אונטערסטע, איז ער שטעהן געבליעבען.

אונטען אין טיעפען טאָל ליעגען זיי צוזאמענגעדריקט איינס אויף דאָס אנדערע, די קליינע הילצערנע הייזלעך, צווישען וועלכע מען האָט קוים געקאָנט בעמערקען די שמאָלע, לאַנגע דורכגיינג, די טרויעריגע, נישט־ברוקירטע געסלעך. אויף איינעם פון די הייז־לעך, נישט ווייט פון די טרעפּ, שטעלט ער אָב זיין בליק.

די לאָדען זיינען שוין פערמאַכט. קיין קלאַנג און קיין שטראָל דערמאָנט נישט, אז דאָ וואָהנט ווער. ביים שוואכען שיין פון א גאַס־לאַנטערנע זעהט עס אויס ווי א גרויע, מיט שימעל בעוואַק־סענע חורבה, אין וועלכער עס קאָנען וואָהנען נור נישט־גוטע.

עס רייסט זיך איהם ארויס א שווערער קרעכץ פון האַרצען.

ווי האָבען זיי, נעבעך, איבערגעלעבט דעם היינטיגען טאָג?

ער טראָגט איבער זיין בליק אויף די ארומיגע הייזלעך, און עס ווערט איהם נאָך אומעטיגער, נאָך קעלטער פון זייער שווארצען אויסזעהן.

און עס דאַכט זיך איהם, אז פון די אַלע הייזלעך קוקט מען

טראַם, טראַם...

אבענד. אין דרויסען איז פריש און לופטיג; עס בלאָזט א קאַלטער ווינד.

איבער די גאַסען אין דער הויף־שטאָדט, וועלכע איז געשטאַ־נען אויף א וואַל, איז לאַנגזאַם אומגעגאַנגען א יונגער מאַן פון א יאָהר דריי־פיער און צוואַנציג, לייכט אָנגעטאָן, אָהן איין אויבער־ציהער. די קעלט נעמט איהם דורך יעדען אבר, דאָך העבט ער נישט אָן שנעלער צו געהן.

זיין געזיכט איז פערוואָלקענט, און די אויגען זיינען אראָבגע־לאָזען צו דער ערד. ער געהט שוין אזוי ארום א צייט. ער געהט נישט א היים און וויל אפילו וועגען דער היים נישט טראַכטען, נור ער קאָן דאָס בשום אופן נישט אויספיהרען. עס טראַכט זיך איהם געגען זיין ווילען, עס דריקט איהם דעם מח.

אין דער פריה האָט ער איבערגעלאָזען די מוטער מיט די צוויי קלענערע ברידער אומגעגעסען, אָהן א קאָפּיקע געלד. א גאַנצען טאָג איז ער ארומגעגאַנגען זוכען שטונדען און געהט צוריק מיט גאָרנישט.

נאָך וואָס זאָל ער יעצט געהן א היים? ער וואָלט וועלען בע־סער געהן און געהן אָהן איין אויפהער. נור ער האָט א שלעכטע בעגלייטונג. א גאַנצען טאָג דוכט זיך איהם, אז נאָך איהם געהט נאָך זיין הויז מיט נאָך אזעלכע הייזער פון דער ארמער אונטער־גאַס, וואו די מאַמעס, ברידער און שוועסטער קרימען זיך פאַר הונ־גער, דריקען די פערברענטע, פערשמאַכטע ליפּען און כליפּען, כליפּען און כליפּען...

ער פּרובט זיך צו צושטרויען. ער שטעלט זיך אָב נעבען די גרויסע, העל בעלויכטענע פענסטער פון די קראָמען, קוקט יעדען

אונטען איז געשטאַנען זיין צוועלפיעהריגער ברודער מנש'קע.

„גוטמאַן ?"

ער האָט נישט געענטפערט און אָבגעשטעלט זיך קוקען אויפ'ן ברודער, אַנרוקענדיג די ברעמען. מנש'קע האָט אָבגעקערט די אויגען און געקוקט אָן א זייט. דער אינגעל האָט געוואָלט עפּיס זאָגען און דאָך מורא געהאַט, מען זאָל איהם נישט פרעגען וועגען דעם.

„געפאַסט ?" האָט גוטמאַן א פרעג געטאָן מיט א שניידענדיגער בויך־שטימע.

דער אינגעל איז נאָך חשך'דיגער געוואָרען.

„ווי געהט עס דער תענית ?" האָט גוטמאַן געפרעגט

מנש'קע האָט זיך פּלוצלינג צואוויינט.

„דער בעל הבית האָט מיך ארויסגעטריעבען"...

גוטמאַן האָט נאָך מעהר אָנגערוקט די ברעמען.

„הם !... פאַר וואָס ?"

„איך האָב געוואָלט עסען, האָב איך אַ שטיקעל חלה ביי דער בעל־הבית'טע..."

„גע'גנב'עט," האָט גוטמאַן אונטערגעזאָגט מיט א פערשטיקטען קול.

ער האָט געמאַכט עטליכע טריט; דער ברודער נאָך איהם מיט אַ געוויין.

„איך האָב געוואָלט עסען, איך בין קוים איינגעשטאַנען, נישט געקאָנט ארבייטען."

גוטמאַן האָט נישט געענטפערט. איהם איז נאָך שווערער געוואָרען אויפ'ן הארצען, עס דריקט איהם ביז צו טרערען. ער בייסט די ליפּען און געהט ווייטער.

נעבען שטוב קומט איהם ענטגעגען דער קלענערער אכטיעהריגער ברודער הירשקע.

„נו ?" פרעגט ער איהם אויך מיט זיין בויך־שטימע.

הירשקע שווייגט און קערט אָב די אויגען.

„ווי געהט עס דיר דער תענית ?" פרעגט ער איהם ווייטער אָהן רחמנות.

אויף איהם מיט גלעזערנע אויגען. מען בעטעלט ברויט, מען שטרעקט אויס די הענד. אפילו די שטראַלען דורך די לאַדען און האַלב־אָפענע טירען זעהען אויס אזוי טרויעריג, אזוי פינסטער.

אין גאַס איז דאָך לעבעדיג. עס שפּאַצירען בחורים מיט מייד־לעך; עס טרייבען זיך אַרום קליינע קינדער, חדרים־אינגלעך, אַר־בייט־יונגען. אַלע זיינען אין גאַס. מען ווייַלט זיך; מען זינגט, מען לאַכט, מען יאָגט זיך.

איהם ווערט נאָך אומעטיגער. איהם דוכט זיך, אז היסטע־ריקער אָדער מתים לאַכען עס. ער וויים דעם טעם פון אַזאַ פרעה־ליכקייט.

און עס האָט זיך איהם אויסגעדוכט, אז ער זעהט פאַר זיך די גאַנצע איינוואָהנערשאַפט פון דער אונטערגאַס. זיי האָבען זיך אַלע פערזאַמעלט אין טאָל אונטער'ן באַרג, און ער מושטערט זיי. דער־שלאָגענע, עלענדע, אויסגעמאַטערטע, אָהן א בערוהטע מינוט, אָהן יעדע האָפנונג אויף רוה און געניס. ער האָט געוואָלט ארויס־רופען אין זיין מח קאַמפּף. ער האָט געוואָלט אויסמאָלען זיך, ווי עס שטעהט אויף אָט די דאָזיגע דערשלאָגענע מאַסע און געהט אַרויס אין קאַמפּף פאַר א בעסערע צוקונפט. אָבער ער האָט עס ניט געקאָנט. ער האָט פילאָזאָפירט: הונגריגע קאָנען נישט ארויסטרעטען געגען זאַטע; הונגריגע קאָנען נור אויפעסען איינער דעם אנדערן, קאָ־נען זיך אַליין בלויז פערניכטען. און זיי אַלע דאָרטין אונטען זיי־נען אזוי הונגריג ווי ער.

עס ווערט איהם אַלץ שווערער און שווערער... פּלוצלינג דער־הערט ער הינטער זיך א געזאַנג פון א גאַנצען כאָר געזונדע, פרישע שטימען מיט בעגלייטונג פון מוזיק. דאָס האָט מען געזונגען אין א רייכען הויז אין דער אויבערסטער גאַס.

ער גיט א ציטער. אויף „די פליגעל פון געזאַנג“ טראָגט זיך א נישט געמאַכטע, אמת'ע פרעהליכקייט; די שטימען קומען אַרויס פון ברייטע, פולע הערצער.

איהם ווערט אונאַנגענעם פון דער פרעהליכקייט, א קעלט געהט איהם דורך, און ער לויפט אַראָב פון די טרעפּ.

„די מאמע איז אין כעס,“ האָט מנש׳קע ארויסגערעדט דורך טרערען.

„די מאמע וויל שלאָגען,“ האָט איהם הירשקע אונטערגעהאַל־טען מיט געוויין.

גוטמאַן מאכט נאָך עטליכע טריט, שטעלט זיך אָב און קוקט אויף די ברידער מיט א פינסטער־אָנגעקנויטשטער שטערן.

„קום, זעה!“ האָט הירשקע נאָך ריהרענדער געבעטען.

ער האָט אַלץ געקוקט אויף די קינדער, וועלכע זיינען געשטאַ־נען פאַר איהם מיט געבעט־פּנים׳לעך, און ריהרענדיג געקוקט אויף איהם. א ווארמע ליעבע און רחמנות האָבען ערוואכט און אויפ־געהויבען זיך אין זיין הארצען, עס האָט זיך איהם עפּיס פערוואָלט אָנהעבען צו גלעטען, קוסען און האלזען זיי. אויף זיין פּנים האָט זיך בעוויעזען א שמייכעל.

„קומט!“ האָט ער ארויסגערעדט פרעהליכער. ער נעמט זיי אָן פאַר די הענד און פיהרט זיי צום הויז. די קינדער האָבען זיך אָנגעשפּאַרט אָן איהם. ער האָט זיי צוגעדריקט צו זיך, און זיין הארץ האָט איהם אָנגעהויבען שטארקער צו קלאַפּען.

„קומט, די מאמע וועט אייך נישט שלאָגען!“ האָט ער פרעה־ליך און פעסט ארויסגערעדט. און ער האָט געפיהלט, אז עס ווערט איהם ווארמער אין אַלע גליעדער.

דער אומעט האָט זיך פעררוקט ערגיץ אָן א זייט, אין א בע־האַלטענעם ווינקעל אין הארץ, און בייסט און שטעכט נאָך אונטער א ביסעל. נור גוטמאַן ו ו י ל עס נישט הערען.

פון דער אויבערסטער גאַס דערהערט זיך א מאַרש, איין אויפ־רוף צום טאַנץ.

אין דער אונטערסטער נעבען די שווארצע, קליינע הייזלעך האָט מען איהם אונטערגעכאַפּט מיט צעהנדליגער שטימען.

„נו, קינדער, זינגט דעם מאַרש!“ הייסט גוטמאַן. „מיר וועט־לען אריין מיט געזאַנג און פרעהליך מאכען די מאמען...“

דאָס קינד דרעהט זיך פּלוצלינג אום צו איהם און רעדט פרעהליך ארוים:

„מיר ווילט זיך גאָר נישט עסען, ווי איך בין א איד, מיר ווילט זיך גאָר נישט עסען!"

„גע'גנב'עט ברויט," האָט גוטמאַן ארויסגערעדט האלב פרע־גענדיג, האלב זיכער.

„אָ, ניין, גאָר א נייס!" האָט זיך דאָס קינד געהיצט, „איך האָב גאָר היינט נאָך גאָרנישט כמעט געגעסען!"

„און זאט?" האָט גוטמאַן נאָך גרעבער געמאכט די שטימע.

„איך וויל נישט עסען! ווי איך בין א איד, איך וויל נישט עסען!" ענטפערט דאָס קינד מיט איין ערנסט, וואָס שניידט גוט־מאַנ'ען אין הארצען.

„איך בין טאקי געוועזען אין וואלד!" זאָגט ווייטער דער אינ־געל מיט א מין פרייד. „איך און נאָך חברים!... א, האָבען מיר דאָרטין אָנגעכאַפּט א סך זומערפויגעלעך... זעהסט, אָ!" — ער האָט אריינגעשפּארט די האנד אין בוזים — „אָ, זעהסט"...

ער האָט געהאלטען א פולע האנד מיט זומערפויגעלעך.

„און אין חדר?" האָט איהם גוטמאַן געפרעגט.

דאָס קינד ווערט פּלוצלינג וויינענדיג.

„איך האָב געוואָלט עסען, האָב איך נישט געקאָנט לערנען!"

גוטמאַן ווארפט אויף די ברידער א לאַנגען פינסטערן בליק און געהט ווייטער, פארביי זיין הויז.

„וואוהין געהסטו? קום אריין אין שטוב..." וויל איהם מנשה אָבשטעלען.

נור דאָס וואָרט „שטוב" שניידט איהם ווי מיט מעסער. ער וואָלט יעצט ענטלאָפען, וואוהין די אויגען טראָגען.

„קום אין שטוב!" האָט הירשקע אונטערגעהאלטען די בקשה מיט א ריהרענדיגען טאָן, נאָכגעהענדיג נאָך גוטמאַנען.

„געהט אליין! וואָס דארפט איהר מיך?" האָט גוטמאַן גע־ענטפערט און איז געגאַנגען ווייטער.

מען הוליעט.

עס האָבען געהוליעט גרשון דער מאָסקוּוער זייגערמאַכער, זרח דער פאַרבער, פנחס דער שלעסער און לייזער דער משרת — אַלע צוזאַמען ביי ברוך דעם באַקאַליי־קרעמער אין זיין קליינער דירה אויפ׳ן פיערטען שטאָק. זיי האָבען שטאַרק געהוליעט — געטאַנצט, געשפּרונגען, געזונגען, געלאַכט.

דערהויפּט האָט זיך אויסגעצייכענט גרשון דער מאָסקוּוער זייגערמאַכער. ער האָט אַ שטאַרקען הילכיגען קול, נור דער עיקר איז דאָס, וואָס ער האָט אין זיך אַלערליי „שטיק“, דאָס הייסט, ער ווייס אַ סך נגונים, זינגט אַלערליי קידושים, פון וועלכע „מען דאַרף בלייבען אָהן אַ בויך לאַכענדיג“, אַלערליי אלף־בית׳ן און נאָך אַזעלכע אַרטיקלען. — ער איז אַ יונגער מאַן פון אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג, נור שוין אין גאַנצען שיוו, וואו נישט וואו האָט זיך נאָך דערהאַלטען אַ שוואַרץ האָר אויף זיין געדיכט בעוואַקסענעם פּנים. די שטערן איז דורכגעשניטען מיט טיעפע קנויטשען און אַרום די אויגען ליעגען בלויע רעדער. אָנגעטאָן איז ער אין איין אַלטען, פערפלעקטען שוואַרצען סיורטוק, פון וועלכען עס הייגגען אָב שטיקער אונטערשלאָג. דער רעכטער שטיפעל האָט ביי איהם צו הקפות געפּלאַצט, אָבער אַזוי, אַז דער גאַנצער פוס איז אַרויסגע־קראָכען. ער האָט איהם גלייך אַראָבגעשלעפּט פון פוס, איז מיט איהם געגאַנגען הקפות און געזונגען „עוזר דלים הושיעה נא!“. דאָס איז שטאַרק געפעלען געוואָרען, און דער שטיפעל איז שוין פון די הענד נישט אַראָב. אַז מען איז געגאַנגען פון שול, האָט מען דעם שטיפעל אַרויסגעטראָגען פאָראויס מיט אַ מאַרש. דאָס איז געווע־זען דאָס לעצטע מאָל, וואָס גרשון האָט געזעהן זיין שטיפעל — ער איז פערשוואונדען געוואָרען פון אונטער די הענד. גרשון האָט

ער העבט אָן. די קינדער זינגען איהם נאָך, ווי נישט ווי־
לענדיג און נישט גלויבענדיג אין דער סגולה פון דעם געזאַנג. זיי־
ערע שטימען ציטערן. אָבער זיין קול ווערט אלץ פולער און קלינ־
גענדיגער. ער ווערט פלוצלינג פערכאפּט פון א מין אלץ פערגע־
סענדיגער פרעהליכקייט, אָנגעפילט מיט מונטערקייט און שטאר־
קייט...

„טראם, טראם ! טראם, טראם, טראם..."
און זיי זינגען אריין אין שטוב. —

.1894

„כיד המלך!"

„איז נישטאָ וואָס צו רעדען. שאַגאָם מאַרש! דער ווייסער האָרן, דער קרומער משה, אוצו פוצו קוקאַרעקו!" האָט גרשון אויסגעזונגען מיט'ן נגון פון „אתה הראית" און געלאָזען זיך געהן.

אי גרשון, אי זרח, אי פנחס, אי לייזער, זיינען עלענדע אין דער גרויסער שטאָדט, אָהן זייערע געזינדען. זיי האָבען שוין טאַקי געטראַכט, וואו איז מען זיך א ביסעל משמח. יעצט איז א נייע נשמה אין זיי אריין, די שמחת־תורה'דיגע נשמה.

נאָך אויף די טרעפּ ביי ברוך'ן האָבען זיי שוין אָנגעהויבען א נגון. עס האָבען זיך אויפגעעפענט עטליכע טירען און נייגיעריגע אויגען האָבען בעקוקט די פרעהליכע אידען. זיי האָבען אַלעמען געשריען „גוט יום טוב!"

„שכור'ע אידען," האָט ערקלערט פאַן וואָיצעקס דיענסט איהר פּאַני.

„דאָס געהט מען דאַכט זיך צו מיר," האָט מיט שרעק א טראַכט געטאָן דבורה, ברוך'ס ווייב, ווען די קולות זיינען צוגעקומען נעהנטער צו איהר טיר. זי האָט א וואָרף געטאָן א פערזאָרגטען בליק אויף דאָס אַלמערל, וואו עס שטעהט ביי איהר דאָס עסענוואַרג; פון אַלמערל האָט זי אריבערגעטראָגען דעם בליק אויפ'ן אויווען, וואו עס קאָכט זיך איהר וואַרמעס... נור זי האָט נאָך קיין צייט נישט געהאַט עפּיס איבערצולעגען, און די טיר האָט זיך שוין אויפגעעפענט מיט א רעש, און עס האָבען אריינגעשאָטען די געסט מיט ברוך'ן פאָראויס.

„גוט יום טוב, בעל־הבית'טע!" האָבען זיי אויסגעשאָסען.

„גוט יאָהר!" האָט זי געענטפערט מיט א זיסען שמייכעל.

די געסט האָבען גלייך אָנגעהויבען צו זינגען און צו טאַנצען.

דבורה איז אַרוים אין קיך, ברוך גלייך נאָך איהר.

„וואָס זאָל איך זיי אָנהעבען צו געבען, ווייס איך נישט," האָט דבורה ביטער אַרויסגעשעפּציעט.

„בראַנפען איז פראַן? ברויט און חלה איז פראַן? אוגערקעס

אראָבגעריסען ביי אַ בעקאַנטען בעל־הבית פון שול אַ קאַלאַש און אָנגעטאָן אויפ׳ן באָרפיסען פוס. און אזוי הוליעט ער שוין דעם גאַנצען שמחת־תורה אין איין שטיפעל און אין איין קאַלאַש. דערצו ציהט ער יעדע ווײַלע די פּאָלע פון סיורטוק, ווייל די הויזען האָבען געפּלאַצט נישט אויף אַ גוטען אָרט.

פון איהם שטעהט נישט אָב זרח דער פארבער. ער וואָלט נאָך מאַכען בעסער פאר׳ן זייגערמאכער, ווען ער וואָלט קאָנען נע־מען די הויכע טענער. נור איהם טוט וועה די ברוסט, און ווי ער קומט צו די הויכע טענער, לאָזט ער אָב גרשונ׳ען אַליין. דאמאָלס גיט ער אַ פיהר מיט די הענד, גלייך ער וואָלט זיך אונטערגעבען און מודה זיין, אז גרשון שטעהט העכער פון איהם אין נגינה. — זיין געזיכט איז געל ווי וואקס, די באַקען איינגעדאַרט און איינגע־צויגען. דאָס בלאָנדע בערדעל איז שיטער, אויסגעקראָכען. עס בעווייזען זיך שוין גרויע האָר, כאָטש איהם איז ערשט אַרום דריי־סיג. זיינע „מלבושים“, ווי אויך די „מלבושים“ פון די איבריגע הוליערס, זיינען נישט בעסער פאר דעם זייגערמייסטערס. ער האָט מעהר נישט אַ ניי היטעל, דערפאַר אָבער איז זיין ראָק צוריסען אין ארבעל.

פנחס, לייזער און ברוך, אידען אין די מיטעלע יאָהרען מיט צוקנויטשטע, פער׳דאגה׳טע פנים׳ער, נעמען נישט אַראָב די אוי־גען פון גרשון׳ען מיט זרח׳ן, קוקען זיי אין מויל אריין און העלפען אונטער. —

אויפ׳ן טיש שטעהט ארמער כיבוד: הערינג, אוגערקעס, קיכלעך...

„קיין סך מאכלים וועט איהר ביי מיר נישט האָבען,“ האָט זיי ברוך אַ פריער אָנגעזאָגט.

„בראַנפען איז פראַן?“ האָט גרשון געפרעגט.

„ווי דען!“ האָט ברוך געענטפערט.

„און ברויט?“

„נישט צו פערזינדיגען.“

„און הערינג מיט אוגערקעס וועט אויך זיין?“

„באַטש פופצעהן קאָפּיקעס?“

„פון וואַנען?“ רעדט זי שוין אַרוים מיט פערדרוס. „דו האָסט מיר געגעבען ערב יום־טוב...“

נור ברוך וויל נישט אויסהערען איהר חשבון.

„אַ מאוס'ע מעשה!“ זאָגט ער טרויעריג און לאָזט אַראָב דעם קאָפּף.

„עי, וואו זיינען זיי?“ האָט לייזער אויסגעשריען אין דעם צווייטען צימער און געלאָזען זיך אין קיך.

ברוך איז איהם געגאַנגען ענטגעגען, און דבורה האָט געמאַכט אַ מיענע, ווי זי זוכט עפּיס אין אַלמערל.

„איהר זעהט צו נישט?“ האָט לייזער געשריען, בעווייזענדיג זיי די לעדיגע פלאַש.

„איך זעה, איך זעה,“ האָט ברוך געשמייכעלט.

„נו?“

„נ־נ־נו?“

„מען דאַרף דאָך אָנפילען?“

„איך וויים, וואָס מען דאַרף, נאַר...“ ער האָט צושפּרייט די הענד און געדריקט מיט די אַקסלען.

„רבותי, פון די קעשענעס!“ האָט אויסגעשריען גרשון. „איך האָב מיין אייגענם דרייסיג קאָפּיקעס — איך בין דאָך איין אַלטער אפּקורוס.“

„און איך בין אַ כשר'ער איד מיט יום טוב'דיגע קעשענעס,“ האָט זיך זרח געברימט, פערגלאָצט די אויגען און אויסגעקערט די קעשענעס.

ביי פּנחס'ן האָט זיך געפונען אַ „גילדען“. לייזער האָט אויך געהאַט „יום טוב'דיגע קעשענעס“.

מען האָט אריינגערופען דעם סטרוזש פון הויף און געשיקט איהם נאָך בראַנפען. די שמחה איז שוין ווייטער געוועזען פאָר־פול...

נור דבורה איז געזעסען טרויעריג. עס האָט זיך איהר עפּיס געגלוסט צו וויינען. אין מח האָבען זיך איהר נישט דייטליך פאָר־

איז פראַן ? איז גוט ! זיי וועלען אויף אונז קיין פּאַראַיבעל נישט האָבען,“ האָט ברוך שטיל געענטפערט.

„וואָס איז פראַן בראַנפען, וואָס ? וואָס וועט עס קלעקען ?“ האָט דבורה מיט פערדרוס דערווידערט.

„אז עס וועט אויסגעהן, וועט מען שיקען דעם סטרוזש נאָך בראַנפען.“

„שיקען ! דו האָסט עפּיס אַ סך געלד ?“

ברוך האָט זיך אַזש דערשראָקען.

„ביי דיר איז גאָר גאָרנישט געבליעבען ?“

„בלייבען ! ? פון וואָס האָט דיר געזאָלט בלייבען ?“ האָט דבורה ביטער געשמייכעלט.

ברוך איז געבליעבען אבהענדיג און האָט טרויעריג אראָבגעלאָזען דעם קאָפּף.

„נו, מילא !“ האָט ער ענדליך ארויסגעזאָגט און איז אריין אין דאָס צווייטע צימער.

אין אַ ווײַלע ארום איז דבורה אריין מיט די הערינג, אוגער־קעס, חלה, קיכלעך... און דער עולם האָט געהוליעט — עס האָט זיך געלעגט די שטוב. זרח איז ארויפגעקראָכען אויפ׳ן טיש, געשפּרונ־גען, העבענדיג די פּיס ביז דער נאָז, און געזונגען :

„הוליע, הוליע, הוליע, קבצן !
הוליע, הוליע, הול־ל־ליע !...“

און די איבריגע האָבען זיך גענומען פאַר די הענד, געדרעהט זיך ארום טיש, געלאַכט, געזונגען, געשפּרונגען, מאָדנע וואַרפענדיג מיט די אַקסלען, שאָקלענדיג מיט די קעפּף און קלאַפּענדיג מיט די פּיס.

נור עס ווערט ווייניגער בראַנפען. ברוך מיט דבורה׳ן קוקען זיך איבער מיט טרויעריגע בליקען. אין גיכען מאַכט זיך ברוך ארוים אין קיך ; דבורה נאָך איהם.

„דו האָסט גאָר גאָרנישט ?“ פרעגט ער זי.

„פון וואַנען זאָל איך האָבען ?“ ענטפערט זי מיט אַ ביטערען טאָן.

צו קרימען זיך. — „איהר זאָרגט נאָך!“ האָט ער דערהעכערט דעם קול און איראָניש ארויסגערעדט. „איהר זעהט, ווי איך גיה? אין איין שטיפּעל און אין איין קאלאש, און דאָס איז נאָך א פּרעמדע קאלאש... נור גאָרנישט... היינט איז שמחת־תורה, מען טאָר נישט זאָרגען... עט! טארא־רא־ראם, טא־רא־רא־ראם, טא־רא־רא־ראם!“ האָט ער אָנגעהויבען צו זינגען אויף די הויכע טענער, כאָטש די אויבערסטע ליפּ האָט זיך נערוויש בעוועגט.

דער עולם האָט איהם שוואך אונטערגעכאַפּט. אלעמען האָט עפּיס מאָדנע דאָס הארץ געדריקט און עס האָט זיך זיי געוואָלט רעדען וועגען זייער ארם לעבען, וועגען זייער עלענד און נויט...

„ער זאָגט, ער מיינט, אז ער איז שוין גאָר דער גרעסטער קבצן!“ האָט לייזער מפסיק געווען אין זינגען. „איך וואָלט אייך דערצעהלען, וואָלט איהר ערשט וויסען... איך האָב נאָך אויף זיך א גוטען בעל הבית, פון וועלכען איך קרעפּיר צעהן מאָל א טאָג. איך וואָלט אייך דערצעהלען...“

„נו, געננג, נו!... וואָס איז דאָס פאר א רעד אום יום טוב!“ האָט זרח איבערגעריסען. „העלפט!... טאררא, טאררא, טאררא... מיר זיינען אלע גוטע קבצנים!... טירא־רירא, טריראראם... מיר האָבען אלע גוטע פּעקלעך... טאראָרא...“

„נאָך וואָסערע!“ האָט זיך פּנחס אָבגערופען. „טאם־באם־באם... אלץ הייסט פּעקלעך!... טאם־באם־באם...“

„איז נישטאָ וואָס צו רעדען!“ האָט אויסגעשריען זרח. „איז לעבעדינער! פרעהליכער! טאררא־רא! טאררא־רא!...“

ער האָט אָנגעהויבען צו זינגען מיט אלע כחות און איז ארויף־געשפּרונגען אויפ׳ן טיש. דער עולם איז טאקי לעבעדיגער געוואָרען. זיי זיינען אלע אויפגעשפּרונגען פון די ערטער, האָבען געמאכט א ראָד ארום טיש, ארייננעמענדיג אין קאָמפּאניע דבורה׳ן אויך, און אָנגעהויבען צו טאנצען. זיי האָבען זיך אלע צושריען גאָר אויף די הויכע טענער און געטאָפּעט מיט די פיס, אז אלץ אין שטוב איז

געשטעלט די יענע שמחת־תורה׳ס, ווען מען האָט זיך ביי איהר אין שטוב געגאָסען מיט בראַנפען. דאָס איז געווען אין יענע גוטע צייטען, ווען זי איז געווען די איינציגע קרעמערין אין גאַס און האָט געהאַט איבער הונדערט בעל־הבית׳טעס, נישט ווי איצטער — איך וויים וואָס פאַר א פּאָר צעהנדליג קליינע בעל־הבית׳טעס, וועל־כע נעמען אָהן געלד און צאָלען נישט אָב.

„וואָס זיצט איהר אזוי?“ האָט זרח איבערגעריסען איהרע גע־דאַנקען. „וואָס? קיין געלד נישטאָ?... און ווער האָט געלד? ווען לעבט זיך יא גוט? אלא וואָס?... מען איז א מענש און מען דאַרף נישט זאָרגען. מיר זיינען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט, הא?“

ער האָט אָנגעשטעלט די אויגען אויף די חברים מיט אזא קוק, גלייך אין זיין פראַגע וואָלט געלעגען דער גאַנצער שכל, די גאַנצע פרענזשינע פון זייער לעבען.

„טאָ לאָ׳מיר טאַקי נעמען „לחיים“!“ האָט איהם לייזער געגע־בען א קלאָרע תשובה.

„און נור טאַקי „לחיים“!“ האָט זרח אונטערגעכאַפּט און גענו־מען אָנגיעסען די קעלישיקעס.

נור זיין פילאָזאָפיע האָט ווענינ געווירקט אויף דבורה׳ן. זי איז נאָך טרויעריגער געוואָרען און אויף איהר קוקענדיג האָט ברוך אליין אָנגעוואָרען דעם פריערדיגען מוט.

„אז איהר זאָרגט, דאַרף איך שוין וואָס, הא?...“ האָט זיך דער זייגערמייסטער ארויפגעוואָרפען אויף ברוך׳ן מיט דבורה׳ן. „איהר זייט כאָטש „דיעד דאַ באַבאַ“, איהר וואָהנט כאָטש צווא־מען... און איך? הא?... מיין ווייב מיט פינף נפל׳עך וואָהנט אין כּפּ הקלע... איך האָב זיי א קאָפּיקע נישט געשיקט אויף יום טוב... איך האָב נישט געהאַט פון וואַנען... איך אליין האָב מיך דורכגע־שלאָגען דעם יום־טוב: דאָ, דאָרטין, אהין, אהער, אזוי, ווי עס איז — דורכגעקומען! וואָס האָט זי אָבער געטאָן מיט די פינף נפל׳עך...

— זיין קול האָט א ציטער געטאָן און זיין געזיכט האָט אָנגעהויבען

חיים משרת.

עס איז געוועזען איינע פון יענע ווינטער־נעכט, ווען דער אָרמ־מאַן ווערט ביי זיך שטאַרקער און העבט אָן מיט מעהר עזות צו רע־דען מיט'ן „סומך דלים" און מאָנען ביי איהם התחייבות.

דער פראָסט קנאַקט, ברענט. אַ שטאַרקער ווינד בלאָזט און העבט אויף פון דער ערד א שנעענעם שטויב, טראָגט און דרעהט איהם אין דער לופט און שמייסט די דורכגעהער אין פנים אריין. עס פערכאַפּט ביי זיי דער אָטעם; דער שנעע־שטויב שניידט שרעק־ליך אין געזיכט.

אין דער לופט טראָגען זיך ארום טויזענדער קללות דעם ווינד און דעם וועטער, און דער ווינד ענטפערט אויף זיי מיט נאָך א העכערען פייפען און וואָיען, מיט נאָך א גרעסערען שטויב.

די גאַסען ווערען לערער; אַלע איילען צו בעהאַלטען זיך פאר דעם שרעקליכען וועטער. „אשרי יושבי ביתך!" וויצלען די בעלי־בתים פון ווארימע און ליכטיגע שטיבער און שמייכלען אונטער, ווי זיי וואָלטען געזאָגט א גרויסע חכמה.

„דער ווינד וועט גלאַט ניט אראָב," זאָגען אָרם און רייך: די רייכע — מיט א מינע פון געלעהרטע לוח־מאַכער, און די איינוואָהנער פון פינסטערע, קאַלטע און נאַסע דירות — מיט שרעק. דער אָרממאַן וואַרפט איין אונרוהיגען בליק אויף די ציטערנדיגע שויבען און ראַמען און דערנאָך אויף דאָס קופקעלע קליינע נפשות, וואָס האָבען זיך צונויפגעדריקט אין א ווינקעל און פערקרימען די פנימלעך פאר קעלט און אנגסט ביי יעדעם פייף פון ווינד.

איינגעוויקעלט אין א צוריסענעם טוך מיט דער מאַמעס גרויסע שיך אויף די פיס, איז געלאָפען א מיידעלע פון א יאָהן צעהן—עלף

אונטערגעשפרונגען. דאָס האָבען זיי געוואָלט אריבערשרייען דעם אומעט, וועלכער האָט זיי שטארק געדריקט דאָס הארץ, די שרעקליכע זאָרגען, וועלכע האָבען שטילערהייט גענאָגט און גענאָגט. — אין דער לופט האָבען זיך טרערען געפיהלט.

און אלץ שטארקער האָבען זיי געשריען, און זרח האָט געמאכט נאָך גרעסערע קונצען, גאנץ פערגעסען זיין וועהטאָגדיגע ברוסט און נאָך העכער געזונגען:

„הוליע, הוליע, קבצן!...“

.1895

באַבע לאה, וואָס איז די לעצטע טעג כמעט פון זיין שטוב נישט אַרויס, האָט איהם אויך דאָס זעלבע אָנגעזאָגט. דעם גאַנצען טאָג איז ער געשטאַנען, ווי אויף הייסע קוילען; אין אבענד איז ער נאָך אונרוהיגער געוואָרען. מעשה־שטן איז דער אונטער־משרת אוועקגעגאַנגען און זוימט זיך שוין עטליכע שעה, און דער בעל־הבית איז שטאַרק פערנומען מיט דעם באַלאַנס, ווי פאַר א באַנק־ראָט. ער האָט זיך פערמאַכט פון אין דער פריה אין צווייטען צי־מער, אין קאַנטאָרקע, און מען קאָן מיט איהם א וואָרט נישט רעדען.

יעצט איז ער דאָך צוגעגאַנגען צו דער קאַנטאָרקע, האָט צוגע־לעגט איין אויער צו דער טיר, נור ער האָט גאָר נישט געהערט. ער איז געבליעבען א ווייל'ע שטעהן, ניט דערוועגענדיג זיך אויפצו־עפענען די טיר; זיין פנים האָט זיך פערקרימט פאַר צער. ענדליך האָט ער זיך איינגעשטעלט און אויפגעעפענט א קליינע שפאַרע. דער בעל הבית, א הויכער, דיקער פינף־און־פופציגער, איז געזעסען אָנגעשפאַרט אָן ווענטעל פון שטול און געראויכערט א ציגאַר.

חיים האָט אריינגעשפאַרט דעם קאָפּף אין טיר און געמאַכט א רחמנות־פנים.

„בעל הבית... הערר גרינפעלד..." שטאַמעלט ער מיט געבעט.

„מיין טאָכטער..."

הערר גרינפעלד האָט פערשטאַנען פון חיים'ס טאָן, אז עס געהט נישט וועגען געשעפט, און איז געבליעבען זיצען אין דער איי־גענער פּאָזע, נישט א קער טוענדיג אפילו מיט'ן קאָפּף אין חיים'ס זייט. ער האָט נור א טראַכט געטאָן: „וואָס וויל שוין די פּלאַגע?" א „צופּ" געטאָן דעם ציגאַר און אין בייגעל אַרויסגעלאָזען דעם רויך.

חיים האָט ווייטער אָנגעהויבען צו שטאַמלען זיין בקשה, נור נאָך מיט א ציטערדיגערן קול.

„הערר... הערר גרינפעלד... מיין טאָכטער... מיין ווייב...."

גרינפעלד האָט זיך צוגערוקט צום טיש, אריינגערוקט דעם קאָפּף אין דאָס גרויסע בוכהאַלטערישע בוך, וואָס איז פאַר איהר געלעגען, און אָנגעקנויטשט די שטערן מיט א פערטראַגענער מיענע.

איבער דער גאַס. דער ווינד פלעגט זי אַלע ווײַלע אָבשטעלען. דאָ האָט ער זיך אַרײַנגעכאַפּט אונטער דאָס טוך, אָנגעבלאָזען עס ווי אַ זעגעל און געריסען ביי איהר פון קאָפּ; דאָ האָט ער איהר פער־שיט די אויגען מיט שניידיגען טרוקענעם שנעע; דאָ האָט ער זיך אַרײַנגעיאָגט צו איהר אין מויל אַרײַן, און עס פערפּעהלט איהר אָטעם. זי האָט געמוזט אַלע ווײַלע אָבשטעלען זיך, מאַכען צו רעכט דאָס טוך, אויסרייבען די אויגען אָדער איבערקערען זיך און כאַפּען דעם אָטעם מיט אַ קרעכץ. אין ווערכען עס האָט זיך גע־הערט: „געוואַלד, וואָס וויל ער פון מיר? !...“

דאָך הערט זי נישט שטאַרק די קעלט. איהר קעפּעל איז זעהר פערנומען מיט איהר שליחות: זי לויפט רופען איהר טאַטען אַ היים, ווייל דער מאַמען איז עפּיס נישט גוט.

כמעט אַ דערפרעראָרענע איז זי אַרײַנגעלאָפען אין גרינפעלד'ס אייזען־קראָם, וואו איהר טאַטע חיים איז געוועזען אַ משרת.

„זעה, אין אַזאַ וועטער!“ האָט חיים דערשראָקען אויס־געשריען.

איהר האָט אָנגעכאַפּט ביים האַרצען: זי האָט זיך צואווײנט.

„קום אַ היים, דער מאַמען איז ניט גוט!“

חיים איז בלייך געוואָרען.

„איך געה שוין, איך געה!“ האָט ער געזאָגט. „לויף אַ היים, רבקה'לע!“

„זאָלסט שוין קומען, הערסט!“ האָט איהם רבקה'לע אָנגע־זאָגט און איז נישט ווילענדיג אוועקגעגאַנגען.

„איך קום שוין, איך קום שוין,“ האָט ער געשטאַמעלט, בע־גלייטענדיג זי ביז דער טיר.

ער האָט זי נישט פערהאַלטען, זי זאָל זיך אָנוואַרמען, ווייל ער ווייס, אַז מען דאַרף זי נויטיג אין דער היים. ער ווייס, וואָס דאָר־טען טוט זיך. נאָך אין דער פריה האָט איהם דאָס ווייב אָנגע־זאָגט, אַז היינט פיהלט זי זיך זעהר שלעכט, און ער זאָל זעהן קו־מען וואָס פריער אַ היים, ווארום מאַלע וואָס מען דאַרף. די

„בעל הבית, מיין ווייב געהט צו קינד... איך מוז..."

דער בעל הבית האָט געבלעטערט דאָס גרויסע בוך. ער האָט א ווײַלע געשוויגען און דערנאָך שטיל און קאַלטבלוטיג געענטפערט:

„זי וועט גאַנץ זיין."

ער האָט אָנגעקנויטשט די שטערן, אָבגעשטעלט זיך אויף א חשבון און דערבײַ געטראַכט: „ער דאַרף אויף קינדלען... דער שלימזל! אזא מין צרה..." — ער האָט איבערגעקערט א בלאַט — „אזא מין שלאַק!... א גרויסע זאך — דאָס ווייב געהט צו קינד! ווי דאָס איז א ביסעל טייער ביי זיך!... ער זעהט, דאַכט זיך..."

„מיין טאָכטער איז שוין דאָ דאָס צווייטע מאָל," האָט איהם חיים שוין מיט א ניעדריגערן טאָן איבערגעריסען די מחשבות.

„הער, דול מיר ניט דעם קאָפּ!" האָט גרינפעלד בייז אויס־געשריען, א קער טוענדיג צו איהם דעם קאָפּ.

„ער זעהט, דאַכט זיך, ווי איך בין פערנומען!" האָט ער מיט כעס געטראַכט, דרעהענדיג צוריק דעם קאָפּ, און מיט בייזקייט א פיהר געטאָן די אויגען אויף דער געגען־וואַנד, ווי איינער וואָלט דאָרט געזעסען און ער וואָלט איהם געפרעגט: „וואָס זאָגט איהר צו מיין משרת'עם קאָפּ?"...

„זעהט, בעל הבית..." האָט חיים אָנגעהויבען נאָך ניעדריגער, מיט מעהר בקשה.

„מאַך צו די טיר, זאָג איך דיר!" האָט יענער אויסגע־שריען, איבערדרעהענדיג זיך אויפ'ן שטול און אָנשטעלענדיג אויף חיים'ען די בייזע אויגען. חיים האָט לאַנגזאם צוריק צוגעמאַכט די טיר.

„נו, וועסט שוין געהן א מאָל?" האָט איהם געפרעגט רבקה'לע, וואָס איז געשטאַנען די גאַנצע צייט און געקוקט אויף איהם בייז און קרום.

„איך געה, איך געה..." האָט ער געשטאַמעלט, רויט ווערענ־דיג פאַר בושה פאַר דער קליינער טאָכטער.

„זעהסט דאָך!" האָט ער צוגעגעבען, ווייזענדיג מיט'ן קאָפּ און מיט דער האַנד אויף דער פערמאַכטער קאַנטאָרקע.

חיים האָט נאָך א מאָל א מאך געטאָן מיט די ליפּען און אָנ־געהויבען צו צומאכען די טיר, און גלייך ווידער פערנאנדערגע־עפענט, א קוק געטאָן מיט געבעט אויפ׳ן בעל הבית, געוואָלט זאָגען עפּיס און... איז אוועקגעגאנגען פון טיר, לאָזענדיג זי האלב־אָפען. די לינקע באק האָט איהם עפּיס געפלאמט, גלייך עמיץ וואָלט איהם געפּאטשט; אין די אויערען האָבען איהם געקלונגען אלערליי זיד־לעריי, כאָטש קיינער האָט איהם יעצט א וואָרט נישט געזאָגט....

ער האָט פערבראָכען די הענד, אז די פינגער האָבען גע־קנאקט, די האָר האָבען זיך איהם אויפגעהויבען, און מיט גרויס שרעק האָט ער געקוקט אויף די גאסטיר, אז אָט־אָט וועט זיך ווייטער בעווייזען די האלב נאקעטע רבקה׳לע. ער איז עטליכע מאָל צוגעגאנגען צו דער טיר פון קאנטאָרקע, ביז דער בעל הבית האָט זיך אויפגעהויבען פון אָרט און צוגעמאכט די טיר; חיים האָט זיך גאָר פערלאָרען. דאָס פּנים האָט זיך איהם פון הארץ־וועהטאָג, פון יסורים, נאָך מעהר פערקרימט און איז געל געוואָרען.

א לאנגע, שרעקליכע שעה איז פאָרביי. די גאס־טיר האָט זיך געעפענט, און רבקה׳לע איז אריין. ער איז אָבגעשטאָרבען, דערזעהענדיג זי. עס האָט זיך איהם עפּיס ווי אָבגעריסען אין הארצען.

„איך געה שוין... איך געה שוין...“ האָט ער ארויסגערעדט מיט שרעק, נישט וואַרטענדיג ביז זי וועט איהם עפּיס זאָגען.

„איך געה שוין!“ האָט זי איהם איבערגעקרימט דורך טרע־רען — „איך געה שוין“ — און קומט נישט! די מאַמע שרייט מיט בענומענע קולות, און מיך טרייבט מען ארום!... איך האָב שוין אָבגעפראָרען די פיס, האָב איך אָבגעפראָרען!... קום א היים, קום!“ האָט זי נאָך בייזער אויסגעשריען. „וואָס קאָנסטו זיך נישט אָב־רייסען, וואָס?!... קום א היים, קום!...“

דאָס הארץ איז איהם פערגאָסען געוואָרען מיט בלוט.

„איך געה גלייך, איך געה...“ האָט ער געשטאמעלט און א לאָז געטאָן זיך צו דער קאנטאָרקע; ער האָט אויפגעעפענט שוין פעס־טער די טיר און גאנץ הויך ארויסגערעדט:

„איך מוז אהיים... מיין ווייב..." איז חיים געשטאַנען אויף זיינס.

„א, פּאַדליעץ דו! הונד איינער!..." האָט זיך גרינעפלד צו־שריען, אויפשפּרינגענדיג פון אָרט. „ארויס אין אל די רוחות!... דיין פוס זאָל דאָ מעהר נישט זיין!... זאָלסט מעהר ניט וואגען צו קומען אין קראָם!... פּאַדליעץ דו!..."

חיים איז פאר שרעק אָבגעשפּרונגען. ער האָט זיך א ביסעל פערלאָרען, נור גלייך האָט ער זיך א לאָז געטאָן צו דער גאס־טיר און איז ארויסגעלאָפען פון קראָם.

רבקה'לע איז נאָך א ווײַלע איבערגעבליעבען און, האַלטענדיג זיך פאר דער טיר, האָט זי אויסגעשריען גרינפעלדען, וואָס איז גע־שטאַנען אין טיר פון קאַנטאָרקע מיט אויסגעגלאָצטע אויגען פאר כעס: „איהר זייט אליין א פּאַדליעץ! אליין א הונד! א ב ר א נ ד א י י ך א י ן א ל ע א י י ע ר ע ב י י נ ע ר!"

זי האָט אויף איהם געוואָרפען א פייערדיגען בליק און איז מיט נצחון ארויס פון קראָם.

חיים איז שוין געוועזען ווייט. רבקה'לע האָט געדאַרפט לויפען מיט אלע כוחות צו דעריאָגען איהם און, לויפענדיג, האָט זי נישט אויפגעהערט צו שעלטען מיט ביטערע קללות דעם בעל־הבית. חיים'ען האָט עס שטאַרק הנאה געטאָן; יעדע קללה האָט איהם אנגענעם געקלונגען, ווי א פיינע מוזיק. ער האָט געפיהלט, אַז זי טוט א גוטע זאַך, אַז זי טוט, וואָס מען דאַרף טון און וואָס ער האָט געדאַרפט טון, ווען ער זאָל נישט זיין קיין ד ע ר ש ל אָ־ג ע נ ע ר...

ביי דעם לעצטען געדאַנק האָט ער זיך איינגעבויגען, צונויפ־געדרעהט, אראָבגעלאָזען דעם קאָפּ, מאַכענדיג א זויערע מינע.

„א דערשלאָגענער, א דערשלאָגענער..." האָבען קוים געמאַכט זיינע ליפּען, און ער האָט דערפיהלט דעם פּראָסט מיט דעם ווינד. עס האָט איהם אָנגעהויבען צו שוידערן; ער האָט זיך געשעמט פאר זיך אליין.

„וואָס זאָל איך זעהען, וואָס?“ האָט די קליינע בייז געשריען,
„קום א היים, קום!“

„איך געה שוין... איך געה שוין...“ האָט ער קוים געזאָגט.

„טאק קום!“ האָט רבקה'לע אויסגעשריען מיט הארץ.

„שא, שריי ניט אזוי!“ איז ער שוין בייז געוואָרען דערמאָ־
נענדיג זיך, אז ער איז א טאטע, און האָט זיך מיט שרעק אומגע־
קוקט אויף דער טיר פון קאנטאָרקע. „געה אהיים, געה! געה!...
שריי דאָ נישט!...“

„יאָ, איך האָב זעהר מורא פאר דיין בעל הבית!“ האָט זיך
די קליינע צושריען. „קום אהיים! איך וועל אָהן דיר ניט געהן!...“

חיים איז צוגעגאנגען צו דער קאנטאָרקע.

„ער דארף נאָך פרעגען ביי דעם בעל הבית!“ קרימט זיך
רבקה'לע. „מען נעמט און מען געהט!...“

ער האָט געמאכט מיט'ן פינגער, זי זאָל שווייגען.

„פש, טייערע זאכען?“ האָט זי זיך ווייטער געקרימט. „איך
האָב טאקי א סך מורא פאר איהם...“

„ששש!...“ האָט דער „טאטע“ שטרענג א מאך געטאָן אויף
איהר מיט דער האנד.

„יאָ, א ודאי!“ — האָט זי זיך נישט אויפגעהערט צו קרימען.
„קום אהיים, קום!...“

חיים האָט ווייטער אויפגעעפענט די טיר.

„איך וועל געהן אהיים, בעל הבית.“

דער בעל הבית האָט נישט געענטפערט, מאכענדיג א חשבון
און אונטערהזינגענדיג.

„איך מוז... דאָס ווייב איז...“

„מאך צו די טיר!“ האָט דער בעל הבית שטרענג געענטפערט
פון בוך.

„איך מוז געהן א היים!“ האָט חיים שוין אָנגעהויבען מיט א
ברוגז'דיגען טאָן. „דאָס ווייב איז א פארבייאיגע... איך מוז...“

„מאך צו די טיר, זאָגט מען דאָך דיר!“ האָט גרינפעלד אויס־
געשריען און אָנגעשטעלט אויף איהם די אויגען.

קליינע קינדער און האָבן זיך צולאָזט אויף א קול, דערזעהענדיג דעם פּאָטער.

די שכנה האָט איבערגעגעבן רבקה'לען דאָס קינד און ארויפּגעוואָרפען זיך מיט זידלעריי אויף חיים'ען. זי האָט געשוואָרען, אז מען טאָר איהם נישט אריינלאָזען אין א אידיש הויז, אז ער איז נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט איהם, אז אזא מאַן האָט זי נאָך נישט געזעהען, זינד זי איז א שטיקעל מענש.

„איידער אזא מאַן צו האָבן," האָט זי אויסגעפיהרט איהרע טענות, „איז בעסער גאָר נישט געבאָרען ווערען, טפוי !...."

זי האָט אויסגעשפּיגען מיט הארץ און געוואָרפען א גיפטיגען בליק אויף חיים'ען, פערריכטענדיג דאָס טיכעל אויפ'ן קאָפּף.

ער האָט גאָר נישט געענטפערט. ער האָט מקבל באהבה געווען אלע זידלעריי, פיהלענדיג זיך העכסט שולדיג. דאָך האָט ער מיט די אויגען געבעטען הילף ביי רבקה'לען — זי זאָל זיין זיין מליץ יושר, זי זאָל זאָגען, צו איז ער שולדיג צו נישט. נור רבקה'לעס שווארצע, ברענענדיגע אויגען האָבן אויף איהם געקוקט מיט שנאה און נקמה.

„זעהר רעכט אויף דיר !" האָט זי זיך בייז צושיפּעט. „האָסט געדארפט נויטיג פרעגען ביים בעל הבית, נויטיג געדארפט !... דאָ טוט זיך, און ער דארף פרעגען !... איך וואָלט איהם אָנגעשפּיגען אין צורה און אוועקגעגאַנגען !..."

חיים האָט א שווערען, שטילען קרעכץ געטאָן, א פּיהר טוענדיג מיט די פּלייצעס, ווי אונטער א שווערען אייזערנעם יאָך, און אראָבגעלאָזען די אויגען.

אין צווייטען צימער, וואָס איז געווען אי א זאַל אי א שלאָף־צימער, האָבן זיך די קולות פערגרעסערט. חיים האָט זיך שטיל פערנאַנדערגעווײנט. איהם האָט זיך פערוואָלט א קוק טון אויפ'ן ווייב — ער וואָלט זי געטרייסט, מיט א וואָרט געהאָלפען; ער וואָלט אויף איהר געקוקט און געהאָלפען ליידען, נור ער קאָן זיך נישט דערוועגען דאָס צו טון: דערזעהענדיג איהם, וועט זי נאָך מעהר אין כעס ווערען און נאָך גרעסערע יסורים האָבען.

„אַ דערשלאָגענער, אַ דערשלאָגענער...“ נור פּלוצלינג איז ער ביז געוואָרען און האָט אָנגעהויבען איבערצוחזרן אין הארצען יעדע קללה איהרע.

ער איז ביי זיך שטארקער געוואָרען און האָט זיך געלאָזט לויפען אין איין אָטעם. ער האָט שוין ווייטער נישט געפיהלט נישט דעם פראָסט, נישט דעם ווינד, וועלכער האָט געפייפט און געוואָיעט, צונויפגיסענדיג זיך מיט רבקה׳לעם קול און פערנאַנדערטראָגענדיג איהרע קללות אין דער לופט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דאָס פייפט נישט דער ווינד, נור פון איהם אליין, פון זיין הארצען טראָגען זיך די שניידענדיגע קולות. ער האָט אפילו נישט בעמערקט, ווען ער איז ארויפגעקומען אויפ׳ן דריטען שטאָק און צוגעקומען צו זיין וואָהנונג, צו זיין שאלקע. ערשט ביי דער טיר האָבען איהם פערנאַנדערגעשלאָגען משונה־ווילדע קולות. ער האָט אַ ציטער געטאָן — ער האָט דערהערט דעם ווייב׳ס קללות.

„זאָל ער נישט דערלעבען קומען אַ היים, אָי!“ האָט זי ביטערליך געשריען. „פּטור זאָל איך פון איהם ווערען, אָי, אי! ער קאָן זיך גאָר פון קראָם נישט אָברייסען, אָי, אי!... אַ בראַנ...“

אַ שרעקליך וועה־געשריי האָט איבערגעריסען די קללות און אָנגעפילט דאָס גאַנצע הויז.

ווי אַ שווערער פערברעכער, מיט אַ געבויגענעם קאָפּף, אראָבגעלאָזטע אויגען און אַ הארץ־קלאַפּענים, איז ער אריין אין זיין וואָהנונג.

זי איז בעשטאַנען פון צוויי קליינע חדרים. אין דעם ערשטען, וואָס האָט געדיענט אלס קיך און קינדער־צימער צוזאמען, איז כמעט פינסטער געוועזען, נור אַ קליינער שיין איז אריינגעפאלען פון דער האלב־אָפענער טיר פון צווייטען צימער. אין איין ווינקעל האָט זיך געריסען אַ קליין קינד פון אַ יאָהר אָנדערטהאלבען, מיט וועלכען עס האָט זיך געניאַנטשעט איין אונבעקאַנטע שכנה. אין דעם אנדער ווינקעל האָבען געשלוכצעט אין אַ קופּקעלע פּיעה

„ווערגט זיך מיט די דריי און פיערציג קאָפּיקעס!“ האָט די אַלטע העכסט אין כעס אויסגעשריען. „אויף מיין לעבען האָב איך דאָך עפּעס אזא מענשען ניט געזעהן!... וואָס וועט מען פריער טון מיט די דריי און פיערציג קאָפּיקעס?!...“ האָט זי איראָניש געשריען, ציהענדיג די לעצטע ווערטער. „דאָ דאַרף מען האָבען א בוטעל וויין, צימבריק־טראָפּען!... זי האָט דאָך שוין קיין קרעפטען נישט!... מען וועט אפשר דארפען האָבען א וואנע... מען דארף און מען דארף... און ער האָט דריי און פיערציג קאָפּיקעס!...“ האָט זי זיך ווידער פערקרימט. „טפוי! נישט געדאכט זאָל ווערען אזא מענש!...“

ער האָט זיך שטארק פערלאָרען.

„וועל איך א לויף טון צוריק אין קראָם,“ האָט ער קוים ארויסגערעדט. נור א קאַלטער שוויים האָט בעדעקט זיין שטערן, און די האָר האָבען זיך איהם אויפגעשטעלט; ער האָט זיך דער־מאָנט אויף דער סצענע צווישען איהם און דעם בעל־הבית. א בליק פול מיט יאוש האָט ער א וואָרף געטאָן אויף רבקה׳לען, וואָס האָט זיך געניאנטשעט מיט דעם קליינעם קינד און צוגעהערט און צוגעקוקט זיך צו אלץ, וואָס איז פאָרגעקומען אין שטוב.

„קום מיט מיר, רבקה׳ניו!“ האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען נעגען זיין ווילען.

די באָבע מיט דער שכנה זיינען אויסער זיך געוואָרען און אָנגעפאלען אויף איהם.

„ווי שעמט איהר זיך דאָס נישט א נפל׳ע צו שלעפּען אין אזא וועטער! אליין האָט איהר מורא צו געהן, וואָס? מען דארף דאָך עפּים האָבען א הארץ פון א גזלן, פון א רוצח היער?!..“

„און ווער איז אייך דאָ מחויב צו ניאנטשען זיך מיט די קינ־דער?!...“ האָט די שכנה צוגעלעגט.

ער האָט א קוק געטאָן אין פענסטער און זיין געזיכט האָט זיך פערקרימט פאר הארץ־וועהטאָג. נור ער האָט גאָר נישט געזאָגט און געקוקט ווייטער אויף רבקה׳לען, ווארטענדיג, וואָס וועט זי זאָגען.

עס האָט זיך איהם געוויינט איינמאָל פאר אלעמאָל, איינמאָל פאר אלע זיינע צרות פון זיין ארמען, קנעכטישען לעבען.

„געוואלד, רבונו של עולם!“ האָט זיך איהם ארויסגעריסען פון דעם פערבלוטיגטען הארץ.

דאָס איז געוועזען די בעסטע און שטארקסטע תפלה ביי דעם קנעכט אין מויל...

קוקענדיג אויפ׳ן טאטען, האָבען זיך די קינדער נאָך העכער צאוויינט; רבקה׳לע איז אויך צוגעשטאנען. „מאמינקע!“ האָבען אלע קינדער געקלאָגט מיט הערץ־רייסענדע קולות.

פון צווייטען צימער איז ארויס די באָבע מיט א געשריי, מען זאָל אויפהערען צו וויינען. נעבען דער קינדבעטאָרין זיינען גע־בליעבען א פּאָר שכנות, וועלכע האָבען געוואָרפען אויף חיים׳ען קרומע בליקען און געמאכט מיט די הענד, אז ער זאָל אויפהערען צו וויינען און איינגעמען די קינדער.

עס איז געוואָרען שטילער. חיים האָט אָנגעהויבען צו בערוהי־גען זיך, און די באָבע האָט זיך אויף איהם ארויפגעוואָרפען מיט מוסר.

„ווי האָט איהר דאָס ניט גאָט אין הארצען?“ האָט זי בייז גע־זאָגט. „דאָס דארף דאָך טון עפּעס א גזלן... ווי אזוי קומט מען דאָס ניט אהיים, אין קראָם זאָל אפילו ברענען?!... מען דארף דאָס עפּעס צעהן מאָל שיקען נאָך אייך?!... טפוי!... מיינע שונאים, וואָס ווינשען מיר בייז, זאָלען האָבען אזעלכע מענער! האָט איהר כאָטש געבראכט עפּיס געלד?“ האָט זי אויסגעלאָזען מיט פעראכטונג.

„געלד?“ האָט ער ארויסגערעדט ערשטוינט און ערשראָקען.

„וויפיעל געלד?!...“

„וואָס איז דאָס פאר א קשיות!“ האָט זיך די באָבע צושריען.

„פון וואָסער תליה האָט איהר זיך דאָס אָבגעריסען?!... „וויפיעל געלד?!“ האָט זי איהם נאָכגעקרימט. „טפוי!...“

„איך האָב ביי זיך דריי און פיערציג קאָפּיקעס,“ האָט ער שוואך ארויסגערעדט, פיהלענדיג, אז דאָס איז גאָר קיין געלד נישט.

הארצען און ער האָט שוין צוגערעדט גלאַט אזוי, אום אויסצוקיהלען זיך דאָס הארץ:

„אַ רשע מרושע איז ער, רבקה'לע!... איך קען איהם שוין.... אַ צורר היהודים!... אַ המן, אַ וואהרער המן, ימח שמו וזכרו!... איין אַרעסטאַנט, רבקה'לע!...“

„עס מאַכט ניט אוים!“ האָט רבקה'לע מיט זיכערהייט פעסט געענטפערט. „ער וועט שוין מיר מוזען געבען!... דאָס שוואַרצע יאָהר וועט איהם שוין נעמען!...“

חיים האָט געקוואָלען; ער איז געוואָרען פרעהליכער.

„אַ טייער קינד!“ האָט ער געטראַכט. „זאָל איהר נור גאָט מאריך ימים זיין! אַ פערגניגען אַזאַ קינד!“

זיינע מיט שנעע פערשאָטענע אויגען האָבען ארויסגעדריקט אַ ווארמע ליעבע צום קינד, וואָס איז געלאָפען נעבען איהם צונויפגעקאָרטשעט, איינגעבויגען פאַר קעלט, און האָט זיך געראַנגעלט מיט דעם ווינד, נישט אויסרעדענדיג קיין אונצופריעדען וואָרט. רבקה'לע האָט דערפיהלט דעם טאַטענס בליק. זי האָט זיך צוגערוקט מיט ליעבע צום פאָטער, אויסגעגלייכט די דארינקע פלייצעס און אָנגעהויבען נאָך שטארקער צו געהן.

דער פאָטער מיט דער טאָכטער האָבען זיך געפיהלט שטארק און דרייסט און האָבען זיך אפילו פון דעם וועטער גאָר נישט אויסגעמאַכט.

נישט ווייט פון קראָם האָבען זיי דערזעהען, אז דער בעל־הבית מיט'ן קלענערען משרת פערשליסען זי שוין. חיים האָט פלוצלונג פערלאָרען זיין מוט און מורא געקראָגען צו בעווייזען זיך פאַר דעם בעל־הבית.

„געה צו, רבקה'ניו,“ האָט ער ארויסגערעדט רויט ווערענדיג, שעמענדיג זיך פאַר זיך אליין, פאַר זיין נישט־מענשליכקייט, פאַר זיין ד ע ר ש ל אָ ג ע נ ה י י ט. „געה צו, רבקה'ניו, און בעט ביי איהם עטוואָס געלד... צוויי־דריי רובעל, רבקה'לע...“

רבקה'לע האָט אַ וואָרף געטאָן אויף איהם איהר בייזען קוק.

רבקה׳לע האָט געוואָלט צושטעהן צו דער באָבען מיט דער שכנה, דער כעס האָט שוין אין איהר געברענט, נור דעם טאַטענס קוקען מיט געבעט האָט אויף איהר געווירקט. זי האָט זיך פּלוצ־לינג א העב געטאָן פון אָרט און אויסגעשריען: „איך געה!“ זי האָט אריינגעשפּארט דאָס קינד דער שכנה און אויף גיך איינגע־וויקעלט זיך אין דער צוריסענער שאַל.

די באָבע מיט דער שכנה האָבען געקוועטשט מיט די פּלייצעס.

„א שטוב מיט משוגעים!“ האָבען זיי געמורמעלט.

נור חיים האָט שוין געשמייכעלט. ער איז פרעהליכער געוואָ־רען, האָט מיט זיכערהייט, פרעהליך, פערשפּראָכען אלץ, אלץ ברייננגען און געלאָזען זיך מונטער געהן. ער האָט זיך געפיהלט עפּיס שטארקער מיט דער קליינער טאָכטער — און איהם האָט זיך געגלויבט, אז מיט איהר וועט ער ביי א י ה ם געווים אויסרייסען עטוואָס געלד.

אויפ׳ן וועג איז ער דאָך צוריק אריינגעפאלען אין ספקות.

און טאָמער וועט ער פאָרט נישט געבען? ער איז אָבהענדיג און אומעטיג געוואָרען.

„ער וועט נישט געבען, רבקה׳לע!“ האָט ער זיך געווענדט צו איהר און אריינגעקוקט איהר אין די אויגען, ווילענדיג וויסען, וואָס טראַכט זי. „וועסט זעהען, אז ער וועט ניט געבען! איך קען איהם שוין זעהר גוט!... ער וועט ווייטער אָנפאלען מיט קולות און וועט טרייבען פון קראָם!...“

„יאָ, א ודאי!...“ האָט זיך רבקה׳לע געקרימט. „א קראנקער וועט ער שוין געבען! איך וועל מאַכען אזעלכע קולות, אזעלכע קולות וועל איך מאַכען, אז איהם וועט ניט ניחא זיין דאָס לעבען... פינסטער און ביטער וועל איך איהם מאַכען!... זאָל ער נור פּרובען ניט געבען!...“ האָט זי אויסגעשריען, קוים כאַפּענדיג דעם אָטעם, און איהרע שווארצע אויגען האָבען געפינקעלט, ווי ביי א טיגער.

חיים׳ען זיינען די ווערטער געוועזען א באַלזאַם צום געבראָ־כענעם הארץ. עס איז איהם ווייטער גרינגער געוואָרען אויפ׳ן

ער האָט גאָר נישט געענטפערט און איז אוועקגעגאַנגען זיין וועג.

„אַזאַ קליינע פּאַסקודע!“ האָט ער געטראַכט, „זי וועט, דאַכט זיך, ביי מיר ניט אויספיהרען...“

רבקה׳לע איז פון איהם נישט אָבגעשטאַנען. זי איז נאָכגע־לאָפען און גע׳טענה׳ט אין איין קול: געלד! דער ווינד האָט זי עט־ליכע מאָל פערשטיקט, און רבקה׳לע איז אלץ בייזער און בייזער גע־וואָרען און האָט זיך לסוף פערנאַנדערגעוויינט אויפ׳ן קול. איהר געוויין איז געוועזען שרעקליך, האַרצרייסענד — אין איהם האָבען זיך געהערט אַ טיעף אונגליק, גרויסע צרות, יאוש און בייזקייט. ביי חיים׳ען, וועלכער איז זיי נאָכגעגאַנגען, האָבען זיך אָנגעשטעלט טרערען; פאַרבייגעהער האָבען זיך אָבגעשטעלט, קוקענדיג מיט פערוואונדערונג אויף דעם גוטען פעלץ מיט דעם אָבגעריסענעם, וויינענדיגען קינד, וואָס לויפט איהם נאָך.

גרינפעלד האָט זיך דערשראָקען פאַר׳ן געוויין. עס האָט איהם אַ שניט געטאָן אין האַרצען און פערדראָסען, וואָס ער האָט גאָר אָנ־געהויבען מיט דער „קליינער פּאַסקודע“, און ער האָט זיך מיט שרעק ארומגעקוקט. בעגעגענדיג זיך מיט אייניגע בליקען פון די פאַר־בייגעהער, האָט ער זיך נאָך מעהר פערלאָרען און אריינגעלאָזען די האַנד אין טאַש.

„מען האָט אפילו ניט געדאַרפט געבען,“ האָט ער געטראַכט, שלעפּענדיג פון טאַש צוויי פּאַפּיערלעך. „אַזאַ שטיקעל חזיר זאָל אויספיהרען!...“

ער האָט איהר אריינגעשפּאַרט מיט כעס דאָס געלד.

„נאַ, נאַ, פּאַסקודניצע!“ האָט ער צוגעשריען, „און מאַרש, אוועק!“

ער האָט זי אָבגעשטויסען פון זיך און איז אוועקגעגאַנגען מיט גרויס פערדרוס, וואָס דאָס „קליין שטיקעל חזיר“ האָט ביי איהם אויסגעפיהרט. און דאָך האָט ער זיך ארומגעקוקט מיט גאוה אויף

„אוי, אוי, א מענש!“ האָט זיך ביי איהר ארויסנעריסען מיט שנאה.

חיים האָט געשוויגען. דאָס בלוט האָט איהם ווייטער אריינ־געשלאָגען אין פּנים אריין, און ער... איז אָבגעטראָטען ווייטער א ביסעל, אז דער בעל־הבית זאָל איהם געוויס נישט בעמערקען... און רבקה'לע איז שוין געשטאַנען נעבען גרינפעלד'ן.

„דער טאטע האָט געבעטען עפּיס געלד... א דריי רובעלדינגע...“ האָט זי געזאָגט מיט א ברוגזדיגען טאָן.

„זאָג דיין טאטען, אז איך האָב איהם ניט וואָס צו געבען!“ האָט גרינפעלד געענטפערט, נאָכמאכענדיג איהר טאָן.

„די מאמע געהט צו קינד,“ האָט רבקה'לע דערהעכערט דעם קול. „מען דארף האָ...“

דער ווינד איז איהר אריין אין מויל און האָט זי אויף א ווײַלע פערשטיקט. זי איז קוים געקומען צו זיך. פאר כעס האָט זי צו־נויפגעדריקט די ציין און א בייזער „אי!“ האָט זיך ארויסגעריסען ביי איהר.

„מען דארף האָבען געלד!“ האָט זי זיך צושריען.

„וועט דיין מאמע האָבען...“ האָט ער קאלטבלוטיג געוויצעלט. ער האָט אריינגעלעגט די שליסעלעך אין קעשענע, אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פון זיין פעלץ און גענומען אוועקגעהן.

„גיט מיר געלד, גיט מיר!“ האָט רבקה'לע נאָך העכער אויס־געשריען, פערשטעלענדיג דעם וועג.

חיים האָט דערהערט און איז פערציטערט געוואָרען.

„זי רעדט שוין צו העזה'דיג,“ האָט ער געטראכט, און עס האָט איהם שוין פערדראָסען, וואָס ער האָט זי, די העזה'ניצע, געשיקט.

„נו, מארש! אוועק!“ האָט דערווײַלע גרינפעלד געקאָמאנדע־וועט. „ניטאָ קיין געלד! געה!... אז דו ווילסט, וועסט דו בעקו־מען פאר די פריהערדיגע קללות, פּאסקודניצע, דו!...“

„פּש! איך האָב זיך א ודאי פאר אייך דערשראָקען!“ האָט זי זיך געקרימט געגען איהם. „גיט מיר געלד, גיט מיר!... איך וועל פון אייך ניט אָבטרעטען!...“

„עס מאַכט ניט אויס,“ האָט זי איהם איבערגעריסען. „איך וועל ניט דערפראָרען ווערען.“

זיי זיינען ביידע שווייגענדיג אוועקגעגאַנגען אין אַפּטייק.

„ער האָט פּאָרט געגעבען!“ האָט חיים אַרויסגערעדט פּער־טראַכטערהייט, אָבגעהענדיג אַ ביסעל. אויף זיינע ליפּען איז גע־לעגען אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט בעוואונדערן אַ זאַך, וואָס האָט גאָר קיינמאָל נישט געקאָנט טרעפען.

„יאָ, ער האָט שוין געמאָגט נישט געבען!...“ האָט רבקה'לע אונ־טערגעכאַפּט, מיינענדיג, אַז דער פאָטער רעדט עס מיט איהר. „ער וואָלט שוין ביי מיר שיין אויסגעזעהן! איך וואָלט איהם...“

און רבקה'לע האָט זיך פערנאַנדערגעקאָכט, צוהיצט, צושריען.

חיים איז געוועזען שטאַרק פערטיעפט אין רעיונות און האָט זי גאָר נישט געהערט. ער האָט אפילו די אַפּטייק נישט בעמערקט, און רבקה'לע האָט איהם געדאַרפט אָבשטעלען.

„הא, מיין טאָכטער, גוט צו זיין אַ משרת, הא?“ האָט ער זיך פּלוצלינג געווענדט צו איהר, אַרויסגעהענדיג פון אַפּטייק. „אַ לע־בען, הא? אַ חיות, וואָס, טאָכטערקע?...“

ער האָט אָנגעהויבען שנעל צו געהן, ווי ער וואָלט ענטלאָפען פון ענטפער. ער האָט נערוויש אָנגעטאַפּט די רפואות אין קעשע־נע, אין קאָפּ איז דורכגעפלויגען אַ געדאַנק וועגען דעם ווייב און ער האָט נאָך שנעלער אָנגעהויבען צו געהן.

„פאַר קיין געלד וואָלט איך קיין משרת ניט געוועזען!“ האָט רבקה'לע געענטפערט, נאָכלויפענדיג נאָך דעם פאָטער.

חיים האָט זיך אָבגעשטעלט און אויסגעגלייכט מיט רבקה'לען.

„מיינע שונאים,“ האָט ער געזאָגט און געלאָזען זיך ווייטער געהן מיט איין אַראָבגעלאָזענעם קאָפּ, „זאָלען זיין משרתים! אַלע שונאי ישראל!... קאַטאָרגע איז דאָס... ערגער פאַר קאַטאָרגע!... דעם גרעסטען שונא דאַרף מען דאָס ווינשען, טאָכטער מיינע... ער־גער ווי אַ פערקויפטער, איז אַ משרת... אַ פגירה האָט געמאָגט איינגעמען מיין בעל־הבית, איידער איך האָב איהם דערקענט!...

די פאַרבייגעהער, ווי ער וואָלט וועלען, אז זיי זאָלען איהם מודה זיין, אז ער איז א גוטער מענש...

רבקה׳לע, דערפיהלענדיג אין האנד דאָס געלד, האָט אויפגע־הערט צו וויינען און נור שטיל געשלוכצעט. זיא האָט זיי קיים געהאַלטען אין איהרע פערפראָרענע הענטלעך און מיט די פער־לאָפענע אויגען קיום בעמערקט, אז דאָס זיינען נור צוויי פאפיער־לעך. זי האָט שוין געהאט ברעה לאָזען זיך לויפען נאָך איהם און בעטען נאָך א רובעל. נור חיים איז אונטערגעגאנגען.

„האָסט!“ האָט ער אויסגעשריען מיט פרייד, דערזעהענדיג ביי איהר די פאפיערלעך.

„אָבער נור צוויי רובעל!“ האָט זי בייז און וויינענדיג אויס־געשריען.

„נו, מילא! וואָס קאָן מען מאכען,“ האָט ער געזיפצט. „עס וועט מוזען זיין גענוג צוויי רובעל...“

ער האָט נאָך א זיפץ געטאָן און צוגענומען ביי איהר דאָס געלד.

„ער האָט פאָרט געגעבען, הי־י!...“ האָט ער געזאָגט מיט א ברייטען שמייכעל נאָך א קליינעם שווייגען, אויסגלעטענדיג און צונויפלעגענדיג די צוויי רובעל.

„נו, אצינד, רבקה׳לע,“ האָט ער אָנגעהויבען מיט זעהר א ליעבליכען טאָן, „לויף א היים, ביזט שוין א דערפראָרענע, און איך וועל לויפען נאָך וואָס מען דארף.“

„געה, רבקה׳ניו! געה, מיין טאָכטערקע!“ האָט ער ארויסגע־רעדט נאָך ווייכער, פערריכטענדיג אויף איהר די שאַל.

„ניין, איך וועל שוין געהן מיט דיר,“ האָט זי געענטפערט.

חיים׳ען איז דאָס זעהר אנגענעם געוועזען — ער האָט דאָס געוואָלט; דאָך פיהלט ער, אז ער טאָר זי נישט ארומשלעפען מיט זיך.

„געה, געה א היים!“ האָט ער געזאָגט מיט רחמנות. „עס איז דאָך קאַלט...“

„געהט איהר פּרובען בעטען געלד ביי זיין בעל הבית, זאָל איהם אראָב די נאָז!“ האָט זי געגראַמט.

חיים האָט פון איהר געקוואָלען, נחת געקליעבען.

„זי וועט שוין, דאכט זיך, געוויס קיין משרת ניט זיין“ — און זיין הארץ איז געוואָרען לאַנג און ברייט.

די מחשבות זיינען איהם פון קאָפּף נישט ארויס די גאנצע נאכט. זאָגענדיג תהלים, פערגלאָטצענדיג די אויגען צום הימעל און בעטענדיג הילף פאר זיין ווייב, האָט ער פאר איינוועגס געבע־טען, א גאָט זאָל איהם אויסלייזען פון משרת'ים און זיינע קינדער גאָר נישט ברייננגען דערצו.

חיים האָט פּראָטעסטירט! ער האָט פּראָטעסטירט געגען פונפ־צעהניעהריגע צרות, קלעפּ, שלעג, זידלעריי, געגען פונפצעהניעה־ריגע אונטערטעניגקייט, אונטערדריקטהייט, דערשלאָגענהייט, גע־גען פונפצעהניעהריגעס זיין „יענעם'ס א מענש“...

ביסלעכווייז האָט ער זיך אָנגעהויבען צו פיהלען שטארקער, פרייער; עס האָט זיך איהם שוין אויסגעדאכט, אז ער האָט אראָב־געוואָרפען פון זיך די קייטען, אז ער איז פטור געוואָרען פון דעם פריערדיגען לעבען.

עס האָט זיך איהם געדאכט, אז זיין תפלה איז דערגאנגען און צוגענומען געוואָרען.

„מזל טוב!“ האָבען איהם איבערגעריסען די מחשבות די שכנות און דער באָבעס פרעהליכע שטימען.

„מזל טוב!“ האָט די באָבע איבערגעחזר'ט, „א צווילינג, און ביידע אינגלעך!... אָבער איז עס צוגעגאנגען!...“

נור ער האָט זי נישט געהערט. מיט איין שפּרונג איז ער שוין געוועזען נעבען דער קינדבעטאָרין. פון זיינע אויגען האָבען זיך געגאָסען טייכען טרערען, נור דאָס זיינען געוועזען טרערען פאר שמחה, פאר גליק, אויף וואָס ער האָט געהאָפט.

ער האָט אָנגעווינשט זיך — זיך אליין מיט דעם ווייב — און די נייגעבאָרענע קינדער אלעם גוטס מיט לאַנגע יאָהר.

פופצעהן יאָהר,“ האָט ער אויפגעהויבען און איבערגערערעהט דעם קאָפּף צו רבקה׳לען, וואָס איז איהם נאָכגעלאָפען מיט אלע כוחות, און דערהעכערט דעם קול, „פופצעהן יאָהר, אז איך דיען שוין ביי איהם ערגער ווי ביי פּרעה׳ן אין מצרים... ערגער, רבקה׳לע, א סך ערגער !...“

ער האָט געציטערט ווי אין א קדחת. אין די אויערן האָבען איהם געקלונגען אלערליי קללות און זידלערייי ; אויפ׳ן באַק האָט ער געשפּירט פינגער, דיקע, געזונדע פינגער, און ער האָט זיך צונויפ־געקאָרטשעט, ווי ער וואָלט וועלען ראטעווען זיין רוקען פון פעסטע פויסטען... נור גלייך האָט ער זיך ווידער דערמאָנט אויפ׳ן ווייב און אָנגעהויבען נאָך האסטיגער צו געהן...

„פאר קיין געלד וואָלט איך, דאכט זיך, ביי איהם ניט געוועזען,“ האָט רבקה׳לע גע׳טענ׳עט. „איך וואָלט איהם שוין לאנג א פולע צורה אָנגעשפּייט...“

„זאָג דאָס ניט, טאָכטערקע,“ האָט חיים זי איבערגעריסען שוואך און אומעטיג, „די נויט ברעכט אייזען !... אז מען קאָן ניט אריבער, מוז מען ארונטער, קינד מיינס !...“

ער האָט שווער א זיפץ געטאָן.

„א ודאי, זעה אקאָרסט, ווי גלויבסטו,“ האָט זיך רבקה׳לע צו־היצט, און איהרע אויגען האָבען אויסגעדריקט שנאה צום פער־קנעכטעטען, דערשלאָגענעם פאָטער, „איך וועל אפשר אויך דיע־נען ? !... אויך זיין א משרת ? !... ניט דערלעבען וועט דאָס קיי־נער !...“

„דיך זאָל שוין גאָט אויסהיטען דערפון !“ האָט חיים געענט־פערט אזוי ריהרענד, אז רבקה׳לע האָט אין הארץ באלד מיט איהם שלום געמאכט.

אין דער היים, ווען אלע זיינען אָנגעפאלען אויף איהם, וואָס ער האָט זיך אזוי פערזאמט מיט די רפואות, איז שוין רבקה׳לע זיין מליץ יושר געוועזען און האָט זיך מיט אלעמען אם בעסטען אָבגע־**טענ׳עט.**

מיט איין אראבגעלאזענעם קאפּ איז ער אריין אין קראם. אויף זיינע ליפּען איז געלעגען א נארישער שמייכעל; די רעכטע האנד האט ער געהאלטען הינטער'ן אויער.

„מיין ווייב האט געהאט א צווילינג, צוויי אינגלעך," האט ער חניפה'דיג געזאגט דעם בעל־הבית אנשטאט א „גוט מארגען".

„מזל טוב דיר!" האט דער בעל־הבית איראניש געענטפערט, קרום און מיט פעראכטונג א קוק טוענדיג אויף איהם. „אין דעם ביזטו געראד געראטען... שוין גלייך א מנין?..."

„ניין, ערשט א צוויי־ענדיגע קאדריל!" האט חיים געוויצעלט מיט'ן נארישען שמייכעל.

„פּארך איינער!" האט דער בעל־הבית בייז ארויסגערעדט, דערמאנענדיג זיך אויף דאס נעכטיגע.

חיים האט גאר נישט געענטפערט. מיט'ן שמייכעל פון א דערשלאגענעם האט ער זיך געשטעלט אויף זיין ארט הינ־טער'ן פערקויף־טיש.

אינוועניג, אין זיך, האט ער נור א שטילען און לאנגען זיפץ געטאן...

.1894

„נור קיין משרתים זאָלען זיי נישט זיין, רבונו של עולם!" האָט ער ארויסגערעדט זעהר ריהרענד, מיט געבעט.

דאָס ווייב האָט יעצט אַלעס פערשטאַנען און אויפגעהערט ברוגז צו זיין אויף איהם פאר היינטיגע נאַכט.

„אמן הלואי!" האָט זי געענטפערט מיט טרערען. „דער אויבערסטער זאָל שוין אונז אויך אויסלייזען און צושיקען א בע־סערע פרנסה."

חיים איז עפּיס איינגער געוואָרען. זיין אכט־און־צוואַנציג־יעהריג פּנים, וואָס האָט בעקומען קנויטשען פאר דער צייט, האָט זיך א ביסעל אויסגעגלעט. דאָס ווייב האָט זיך אויך אָנגעהויבען צו פיהלען שטארקער, און זייערע בליקען האָבען זיך צונויפגעגאָסען מיט ליעבע און טרייהייט.

און רבקה'לעס אויגען האָבען געקוקט אויף טאטע־מאמע מיט גרויסער רחמנות און ווארמער ליעבע...

אויף מאָרגען אין דער פריה, ווען עס איז געקומען די צייט צו געהן אין קראָם, איז איהם געוואָרען זעהר ביטער. ער איז וויע־דער חושב'דיג און איינגעקנויטשט געוואָרען. ער האָט זיך דאָך אָנגעטאָן און געלאָזען זיך געהן: דאָס ווייב האָט אויך געהייסען געהן — ער וועט דאָך יעצט, ווען זי ליעגט אין קינדבעט, נישט בלייבען אָהן א שטעלע.

„וואוהין געהסטו?" האָט איהם אָבגעשטעלט די קליינע רבקה'לע.

„אין קראָם. וואָס איז?" האָט ער זי געפרעגט, פערשטע־הענדיג איהר פראגע, נור ווילענדיג וויסען, וואָס וועט זי זאָגען.

„איך וואָלט איהם א סך אָנגעזאָגט," האָט די קליינע בייז געזאָגט. „ער וואָלט שוין לאַנג ווארטען!... נאָך געהן בעטען זיך ביי איהם..."

ער האָט גאָר נישט געענטפערט און איז אוועק. רבקה'לע האָט איהם נאָכגעשיקט זעהר א בייזען קוק, וועלכען ער האָט גוט געפיהלט, כאָטש ער האָט איהם נישט געזעהען.

משה לייב איז ארוים, און דער פאַבהיקאַנט האָט א מאַך גע־טאָן מיט'ן קאָפּ אין זיין זייט, ווי ער וואָלט וועלען זאָגען: „וואָס זאָגט מען צו היינטיגע מענשען, ווי זיי מאַכען דאָס א ביסעל קו־ראַזש!...“

אויף דער גאַס זיינען צוגעגאַנגען צו משה לייב'ען דריי אַר־בייטער פון זיין פאַבריק: זלמן לאַמינע, מענדעל קאַסאַי און חיים דער גרינער.

„הער איהם נישט,“ האָבען זיי אָנגעהויבען, איבערשלאָגענדיג איינער דעם אַנדערן, „זיי בעסער אין דער היים. מיר וועלען קומען צו דיר, מיר וועלען פערברייגגען. מאַלע ער וויל! הער איהם נישט!“

„און וואָס אַרט מיך, אז איך וועל געהן?“ האָט משה לייב געענטפערט.

„וואָס אַרט דיך? ! פּרא־אדם!“ האָט זיך זלמן לאַמינע צו־בייזערט. „וואָס, ביי דיר איז קיין געזינד נישטאָ? ביי דיר דאַרף מען צו דער סעודה נישט זיצען?“

משה לייב האָט געשוויגען. ער האָט דאָס אליין געקלערט, דערפאַר האָט ער דאָך דעם בעל־הבית געענטפערט מיט א האַלבען מויל.

„זיי נישט קיין פערד און זיץ אין דער היים,“ האָט צוגעגע־בען מענדעל קאַסאַי. „מיר וועלען קומען צו דיר און פערברייגגען א ביסעל די נאַכט. איהם וועט זיין פרעהליך אָהן דיר, נישט קשה!“

„גלאַט, ע ר וויל זיך פרעהליך מאַכען, דאַרף דיין געזינד האָ־בען א פערשטערטען פורים?“ האָט אונטערגעכאַפּט חיים דער גרינער.

„מיר וועלען זעהן,“ האָט משה לייב געענטפערט מיט איין או־מעטיגער מיענע.

„ניין,“ האָבען אויסגעשריען די אַרבייטער, „מיר האָבען נישט וואָס צו זעהן! דו זאָלסט טאַקי זיין אין דער היים!“

אויסגעפיהרט.

משה לייב דער שלעסער איז געבאָרען געוואָרען צו זיין איין ארטיסט — א „מאַקאַציאָר“, ווי עס זאָגט די גאַנצע שטאָדט, פערדרעהענדיג דאָס וואָרט „אַקטיאָר“. ער האָט איין זיך אזעלכע שטיק, זאָגט מען, אז מען קאָן בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג. וואו משה לייב איז, דאָרטין איז פרעהליך, און כאָטש זיין געזיכט איז, דאַכט זיך, שטענדיג ווי מיט א וואָלקען בעצויגען. שטעלט ער זיך ערגיץ צו, וועט שוין ארום איהם ווערען א רעדעל, אלע מיט אָנגעשטעלטע אויגען און אויערן, אָנגעגרייט צום לאַכען. דער עיקר געראָט איהם נאָכצומאַכען איין אַלטער פרוי. דאַרף ער נור פערלעגען די אונטערסטע ליפּ אויף דער אויבערסטער, ארויפלעגען די רעכטע האַנד אויף דער באַק און ארויסלאָזען א זויערן, קוויטשיגען טאָן אָהן ציינער, צולעגט זיך שוין דער עולם פאר געלעכטער.

דערפאר איז קיין וואונדער נישט, וואָס זיין בעל הבית, אָבלאָזענדיג די ארבייטער פורים ביי טאָג, האָט געבעטען איהם צו זיך צו דער סעודה משמח צו זיין א ביסעל.

משה לייב איז נישט זעהר צופריעדען געוועזען פון דער איינלאַדונג און האָט געענטפערט מיט א האַלבען מויל.

דער בעל הבית האָט א וואָרף געטאָן אויף איהם א בליק פון אונטער דער שטערן.

„זאָלסט קומען, הערסט!“ האָט ער איבערגעחזרט און געקוקט אויף זיין „מענש“, וואָס פאר א מיענע יענער וועט מאַכען.

„גוט,“ האָט משה לייב שוואַך ארויסגערעדט, נעמענדיג זיך פאר דאָס הענטעל פון דער טיר.

„מען זאָל נאָך דיר נישט דארפען שיקען!“ האָט איהם נאָכגעשריען דער פאַבריקאַנט.

„ווי הייסט „וויים איך“ ? וואָס טייטש „וויים איך“ ?“ האָט זי דערהעכערט דעם קול.

„מע דארף געהן, רעכען איך,“ האָט ער שוואך ארויסגערעדט.

„ווי הייסט, „מע דארף געהן“ ? און איך מיט די קינדער זאָלען זיצען און חשך׳ן ?“ האָט זי געזאָגט מיט איין איינגעהאלטענעם טאָן און אָנגעהויבען בלייך צו ווערען.

ער האָט געשוויגען און געקלאפּט מיט׳ן פינגער אויפ׳ן טיש.

„ווי לעגט זיך דיר דאָס גאָר אויפ׳ן זינען ?“ האָט זי שוין אָנגעהויבען הויך. „ווי איז גאָר דאָס רעכט ביי דיר ? וואָס ביזטו ביי איהם א פערקויפטער, וואָס ?“

„ער נויט דאָך מיך נישט פון קהל, ער האָט מיך געבעטען !“ האָט משה לייב געפּרובט פעררעדען זיין בעל־הבית.

„ווי בעט ער דאָס גאָר ?“ האָט זיך דאָס ווייב צושריען. „פאר וואָס זאָל ער גאָר בעטען ? וואָס איז, ער וויים נישט, אז דו האָסט אליין א געזינד ? נור דיך ארט דאָך זעהר שטארק דיין געזינד ! פון דיינעט וועגען מאָגען מיר אלע אויף דער וועלט נישט זיין ! דו ביזט דען אויך א מענש ?“

אין איהר קול האָבען זיך שוין געפּיהלט טרערען.

„שא, איך געה דאָך נאָך נישט !“ האָט משה לייב בייז אויסגעשריען.

„ניין, פאר וואָס זאָלסטו גאָר איבעררעדען,“ האָט זי געשריען מיט טרערען אויף די אויגען. „דער בעל־הבית בעט דיך, דאנק איהם אָב און זאָג איהם, אז דו קאָנסט נישט קומען, דו האָסט אליין א געזינד, און גענוג — אוים מארק ! וואָס איז נאָך דאָ דער ישוב הדעת ?“

משה לייב האָט אראָבגעלאָזען דעם קאָפּף.

„דו האָסט נאָך מסתמא צוגעזאָגט צו קומען ?“ האָט חנה געפּרשט, איינדרינגענדיג אין איהם איהר בייזען בליק.

משה לייב האָט זיך געשטעלט ביים פענסטער, געשריעבען מיט׳ן פינגער אויף דער שויב און געשוויגען.

„הא ? צוגעזאָגט ? צוגעזאָגט ?“ האָט חנה גיפטיג געשיפעט.

„שטויב, דרויב, משה לייב,“ האָט משה לייב גלאַט אַזוי זיך אַרויסגערעדט מיט אַ טיעפען זיפץ, אויף קיינעם נישט קוקענדיג.

די חברים אָבער האָבען דאָס אָנגענומען פאַר אַ גוטען סמן.

„זאָלען מיר, הייסט עס, קומען צו דיר ביי דער נאַכט?“ האָט זלמן געפרעגט און אַריינגעקוקט איהם אין די אויגען.

„קומט... מילא... מיר וועלען זעהן....“ האָט משה לייב אָבגעשטאַמעלט.

„ווי איך בין אַ איד, אַז דו ביזט אַ גרויסער נאַר, אַ פערד און אַ שוטה דערצו!“ האָט זיך זלמן צוהיטצט און איז אָבגעשפּרונגען פון משה לייב'ען, פערנאַנדערשפּרייטענדיג די הענד.

„פע, טאַקי אַ מאָדנער נאַר!“ האָט געזאָגט מענדעל.

„אַ פערד, אַ בהמה!“ האָט צוגעגעבען חיים.

„וואָס, דו האָסט קיין היים נישט?“ האָט זלמן גע'טענ'עט.

„ווי לאָזט מען דאָס גלאַט אַ געזינד אַליין?“ האָט מענדעל געזאָגט.

„איך זאָל אפילו וויסען, אַז ער וועט מיך מאָרגען אָבזאָגען, וואָלט איך נישט געגאַנגען. ביי מיר איז אויך יום־טוב!“ האָט חיים אונטערגעבאַפּט.

„ווי דען? אַזוי דאַרף זיין!“ האָט פערשטאַרקט זלמן.

„אַ ודאי!“ האָט זיך מענדעל געחתמעט.

און... מען איז זיך צוגאַנגען מיט דעם, אַז משה לייב „וועט זעהן“...

„דער בעל־הבית האָט געבעטען, איך זאָל קומען צו איהם צו דער סעודה,“ האָט ער געזאָגט חנה'ן זיין ווייב, קומענדיג אַ היים. ער האָט גערעדט מיט אַ מיענע, גלייך איהם וואָלט שווער געוועזען מודה צו זיין זיך אין עפּיס אַ זינד.

„נו, און דו וואָס קלערסט?“ האָט זי איהם געפרעגט און אַ וואָרף געטאָן אויף איהם אַ שטעכעדיגען בליק.

„וויים איך?“

די אייגענע ווערטער האָט זי איבערגעחזרט, זעצענדיג זיך צו דער סעודה. זי איז געוועזען צופריעדען, וואָס ער האָט זי גע־פאָלגט, נור זי האָט איהם נישט געקאָנט מוחל זיין, וואָס ביי איהם איז גאָר רעכט געוועזען אוועקצוגעהן צום בעל הבית.

משה לייב האָט אויסגעהערט איהרע טענות שווייגענדיגער־הייט. ער האָט נור געטראַכט, וואָס וועט איהם מאָרגען זאָגען דער בעל הבית.

„מילא, אָבשמייסען וועט ער מיך דאָך נישט,“ בעשליעסט ער ביי זיך און קוקט זיך אַרום אויף ווייב און קינדער מיט א שטיע־פערישען בליק — גלייך וועט ער זיי שוין לוסטיג מאַכען.

אין שטוב איז געוועזען ריין און ליכטיג. חנה האָט זיך אָנגע־טאָן יום־טוב׳ריג און איהר פנים איז אינגער געוואָרען. זי האָט אויך די פיער קינדערלעך אויסגעוואשען און צוגעקליעבען, ווי זי האָט נור געקאָנט, פערנעהענדיג פאר נאַכט די לעכער און ריסען אין זייערע בגדים׳לעך. זי האָט זיך גע׳בריה׳ט, געוואָלט בעצאָלען דעם מאַן פאר איהר נצחון, און בעווייזען איהם, אז עס האָט זיך איהם געלוינט צו בלייבען אין דער היים.

נור זיי האָבען נאָך קיין צייט נישט געהאַט אראָבצושלינגען די ערשטע „המוציא“, איז געקומען דעם בעל־הבית׳ קלענערער זוהן, א אינגעל פון א יאָהר פיערצעהן.

„זעה, ער האָט זיך גאָר אוועקגעזעצט עסען!“ האָט ער אויס־געשריען. „דער טאַטע האָט געהייסען שוין קומען!“

ער איז צוגעגאַנגען און האָט אָנגענומען משה לייבען פאר׳ן אַרבעל. משה לייב האָט געשמייכעלט און געקוקט אויף דאָס ווייב. חנה האָט געוואָרפען ברגז׳דיגע בליקען אויפ׳ן אינגעל.

„קום, נו, קום!“ האָט יענער געשלעפּט משה לייבען.

„וואָס, „קום, נו, קום“?“ האָט חנה בייז אויסגעשריען. „איהר־ט־צעך בענעהן אָהן איהם אויך... אָהן איהם איז ביי אייך די שמחה קיין שמחה נישט?“

אָבער דער אינגעל האָט זיך גערערט זיינס און געצויגען משה לייבען פאר׳ן אַרבעל.

„וועלען מיר זעהן, צו וועסטו געהן, צו נישט! וועלען מיר זעהן! סיידען דו ווילסט אָנמאכען לייטיש געלעכטער, סיידען!"

זי האָט זיך שוין געוואָרפען, געשיקט פייערדיגע בליקען דעם מאַן און געקלאַפּט אָן טיש מיט דער קוואַרט, וועלכע זי האָט גע־האַלטען.

„ווי איז דאָס א מענש מיט א דעת..." האָט זי אָנגעהויבען צו ארבייטען מיט די הענד.

„וויפיעל בראַנפען זאָל איך קויפען?" האָט ער זי איבער־געריסען.

זי האָט זיך אָבגעהאַקט, געהאַלטען אַ ווײַלע די הענד אין דער לופטען און אראָבלאָזענדיג זיי, געזאָגט מיט פערראַכטונג:

„קויף, וויפיעל דו ווילסט! וואָס פרעגסטו ביי מיר? נייע נייסען!"

און דאַן האָט זי ווייטער אָנגעהויבען איהרס, נור שוואַכער:

„איך זאָג טאַקי, ווי איז דאָס אַ מענש מיט א דעת"...

משה לייב איז ארויס פון שטוב.

„אוי, אוי, אוי, אוי!" האָט זי איהם יאָבגעשיקט. „אַלע מענשען, וואָס ווינשען מיר בייז, זאָלען זיין אזעלכע מענשען ווי ער איז!"

פון דעסטוועגען איז זי פרעהליכער געוואָרען און האָט א גאַנ־צען טאָג געבאַקט און געקאָכט „מיט לייטען צו גלייך". ער האָט אויך געבראַכט פון גאַס „כל טוב": בראַנפען, הערינג, דריי אפּעל־סינען, א צעהנדליג עפּעל.

„ען," האָט זי גערעדט בעפריעדיגט, איינשטעלענדיג דאָס אַלץ אין אַלמערל, „גלאַט וועלען אוועקגעהן צום בעל הבית! מיך אַרט נישט, אז מען וועט ביי אונז אויך פערברייינגען. שלח מנות האָט מען, דאַנק גאָט, פערשפּיעלט... באָרכ־אַ־שעם, אויף דאָס כאַפּט נישט די ביטערע פּרנסה... זאָל נאָך דאָס שטיקעל סעודה אויך נישט זיין!... דעם פּעמפּיק ווילט זיך! נישט קשה, ער וועט זיך אָנזויפען אָהן דיר..."

„ווערסט ערגער מאכען, האָט דער בעל הבית געזאָגט,“ האָט צוגעגעבען דער צווייטער.

„די פלונית׳טע לאָזט נישט,“ האָט משה לייב געשמייכעלט.

חנה איז אויפגעשפרונגען פון שטול און האָט זיך צושריען.

„ער וועט נישט געהן! ער איז נישט קיין פערקויפטער! ער וועט נישט געהן! לאָז ער נישט סטראשען! „ערגער מאכען“! מען נעמט ביי איהם קיין נדבות נישט! נישטאָ, איך וועל נישט לאָזען! ער וועט נישט געהן!“ האָט זי זיך צושריען גאָר אויף די הויכע טענער, דערזעהענדיג ווי די משרתים האָבען גענומען העבען משה לייבען פון אָרט. זי האָט זיך א וואָרף געטאָן צו זיי.

„ע, מיר לאַכען פון דעם!“ האָבען זיי געזאָגט, אָבשטופענדיג חנה׳ן. זיי האָבען גענומען משה לייבען אונטער די ארמס און ארויסגעפיהרט איהם פון שטוב. ער האָט נור געשמייכעלט...

חנה איז געבליעבען מיט די קינדער. דער כעס האָט אין איהר געברענט, זי האָט עפּים נישט געוואוסט, וואָס זי זאָל טון. זי האָט געוואָרפען פייערדיגע בליקען אין אלע זייטען, בייז אָבגע־רוקט אלע שטולען פון טיש; פארבייגעהענדיג האָט זי אראָבגעוואָר־פען א טעלער און צובראָכען. דאָס האָט זי נאָך מעהר צורייצט.

„א בראָך זאָל שוין זיין צו זיינע יאָהרען!“ האָט זי אויסגע־שריען. „אונטערברעכען זאָל ער זיך דעם קאָפּ!... אי, מיין לע־בען!“ האָט זי פּלוצלינג א קוויטש געטאָן און געגעבען זיך מיט ביידע פויסטען אין קאָפּ.

די פיער קליינע קינדער האָבען זיך דערשראָקען און צוואַ־וויינט.

„וויינען זאָלט איהר שוין נאָך אייער טאַטען!“ האָט זי זיך ארויפגעוואָרפען אויף זיי. „שטום זאָלט איהר מיר ווערען!“ האָט זי געקוויטשעט און אָנגעהויבען צו שלאָגען אויף רעכטס און לינקס.

די קינדער זיינען צולאָפען פון טיש און בעהאלטען זיך אין די ווינקעלעך.

„מיין ביטער הארץ וועל איך אויסלאָזען צו אייער קאָפּ, צו

„נו קום, נו קום! דער טאַטע האָט אָהן דיר נישט געהייסען קומען!"

„איך וועל אָבעסען די סעודה, וועל איך קומען," האָט משה לייב געזאָגט מיט א שמייכעל, קוקענדיג אויף דאָס ווייב.

„א האָר אויך נישט!" האָט יענע אויסגעשריען, „ביי אונז איז אויך פּורים! ער דאַרף קיין ערטער נישט זוכען, וואו משמח צו זיין! דו וועסט גאָר נישט אָנהעבען צו געהן!" האָט זי געשיפּעט צום מאַן.

אָבער דער אינגעל האָט איהם אַלץ געשלעפּט, דורכלאָזענדיג פאַרביי די אויערן חנה'ס רעד.

„נו, גיכער, העב זיך! קום!"

„אז איך האָב געזאָגט, ער וועט נישט געהן, האָט איהר נישט וואָס צו שלעפּען!" האָט חנה אויסגעשריען, אויפשפּרינגענדיג און אראָבלאָזענדיג זיך צוריק אויפ'ן שטול.

„אָהן דיר וועל איך נישט אוועקגעהן," האָט געטענ'עט דער אינגעל. „קום, נו! מען דאַרף זיך גאָר ביי איהם בעטען!..."

משה לייב האָט נור געקוקט אויף חנה'ן. דער אינגעל האָט דערווייל אויפגעזוכט משה לייב'ס מאַנטעל און דערלאַנגט איהם משה לייבען.

משה לייב איז געפאַלען אויף א פּלאַן.

„ווייסטו גאָר וואָס, חנה, איך וועל יעצט געהן און וועל באַלד קומען."

זי איז אויף דערויף נישט איינגעגאַנגען.

„דרעה מיר קיין קאָפּ נישט! ער וועט באַלד קומען! נאָך וואָס וועסטו זאָגען?! אפילו אויף א מינוט וועסטו אויך נישט געהן!"

דער בעל־הבית האָט דערווייל צוגעשיקט זיין זוהן פערשטאַר־קונג: צוויי בחורים, משרתים פון זיין קראָם.

„וואָס לאָזט'ע זיך אזוי לאַנג בעטען?" האָט איינער אויס־געשריען.

„ניין,“ האָט זי אויסגעשריען, „אַ טויטען וועל איך איהם ברייני־גען אהער!“

זי האָט געכאַפּט אַ טוך אויף זיך און איז פייל פון בויגען אַרויסגעלאָפען פון טיר.

„פּראים, וואהרע פּראים!“ האָט מען איהר נאָכגעשיקט.

„און וואָס מיינט איהר, זי איז דען נישט גערעכט?“ האָט איין פרוי געפרעגט.

„גערעכט ווי דער טאָג!“ האָבען די מאַנסבילען געענטפערט.

„אַז דער בעל הבית וואָלט ביי מיר אויפגעלאָפען ווערען, וואָלט איך נישט געגאַנגען,“ האָט חיים געזאָגט.

„ווי הייסט, און איך וואָלט געגאַנגען?“ האָט מענדעל אונ־טערגעכאַפּט.

„ער איז אַ שטיק גאָר נישט, דער משה לייב!“

„אַ נאַר, אַ פערד!“

„אַ וואהרע בהמה!“

און חנה איז געלאָפען אין איין אינפּעט, אין איין אָטעם. זי האָט געברענט אין איין פייער און געפיהלט אין זיך אַ משונה'דיגען כח.

זי האָט אַ שטאַרקען ריס געטאָן דאָס גלעקעל פון דעם בעל הבית'ס טיר, זיך גאָר נישט דערשראָקען פאַר דעם רעש, וועלכען זי האָט אָנגעמאַכט, און אַרויסגערעדט נאָך אַ שאַרפע קללה. פון שטוב האָט זיך געהערט אַ שנעל לויפען. עמיץ האָט אויפגעעפענט די טיר און, דערזעהענדיג זי, געלאָזט זיך לויפען צוריק. חנה האָט געהערט, ווי אין זאַל האָט עמיץ אַרויסגערעדט אויף גיך: „משה לייב, דיין ווייב איז געקומען!“

אַז זי איז צו צום זאַל, האָט מען איהר מקבל פנים געוועזען און פערשטעלט די טיר. זי האָט אַריינגעקוקט אין זאַל, אָבער משה לייבען נישט געזעהן.

„וואו איז ער, וואו?“ האָט זי זיך צושריען. „זאָל ער בעסער מיט גוטען געהן אהיים!“

אייער לייב און לעבען, צו אייערע הענד און פיס!" האָט זי גע־ברילט.

זי האָט זיך שווער אראָבגעלאָזען אויף דאָס הילצערנע זיץ־בעטעל און מיט א ווילדען קוק געקוקט ארום זיך. עס האָט זיך איהר עפּיס געוואָלט טון — דאָס הארץ איז איהר שיער נישט ארויסגע־שפּרונגען.

„א היים זאָל ער זיך מיר נישט דערוועגען צו קומען!" האָט זי געשריען, גלייך איינער וואָלט זי געהערט. „דעם קאָפּ וועל איך איהם צושפּאַלטען! מיט פּאָמאָיעס וועל איך איהם אָבגיסען! זאָל ער גאָר נישט דערלעבען קומען א היים!..."

זי האָט זיך צורעדט און צושאָלטען. פּלוצלינג פאַלט איהר איין צו מאכען פון אלץ א תל, עס זאָל פון גאָר נישט בלייבען קיין שריד ופליט.

זי איז אויפגעשפּרונגען מיט א קוויטשערייִ פון אָרט און א לאָז געטאָן זיך צום אויוועז. נור אין דער מינוט האָט זיך די טיר גע־עפענט און עס זיינען אריין זלמן לאמינע, מענדעל קאסאי, חיים דער גרינער מיט ווייב און קינד.

„גוט יום־טוב! — וואָס טוט זיך דאָ?" האָט זלמן געפרעגט ארומקוקענדיג זיך. „וועמען בעוויינט מען דאָ?"

„זאָל מען איהם שוין טאקי אויף איין אמת בעוויינען," האָט חנה געענטפערט, אָבווישענדיג די טרערען מיט'ן פארטוך. „יתומים זאָלען זיי מיר בלייבען!..."

„ער איז טאקי אוועקגעגאַנגען?" האָט געפרעגט חיים דער גרינער.

דאָס איז געוועזען נאָך בוימאויל צום פייער — און חנה האָט אויפגעעפענט איהר מויל און געשאָטען מיט קללות...

די מאַנסביל מיט די ווייבער האָבען גענומען איינהאַלטען זי.

„בערוהיגט אייך, חנה, מיר וועלען אויסקומען אָהן איהם."

„זעצט אייך, מיר וועלען פערברייגגען," האָט זלמן איהר גע־זאָגט. „איך קאָן אויך רעדען ווי א מכשפה."

חנה'ן איז איינגעפאלען א גרויסער געדאַנק.

אַלע זיינען אָבהענדיג געוואָרען. משה לייב האָט זיך אין איין מינוט אויסגעניכטערט און גענומען זי בערוהיגען.
ער האָט אזש נור געוויינט.
אז חנה איז געקומען צו זיך, האָט ער זי גענומען אונטער'ן ארם און געלאָזען זיך צו דער טיר מיט איין אראָבגעלאָזענעם קאָפּף. ער האָט זיך געפיהלט פאר א שטארקען זינדיגער.
„ס'אר א שטיק זי האָט דאָס א ביסעל געמאכט! דעם מאַן האָט מען ביי איהר צוגענומען!" האָט עמיץ ארויסגערעדט, ווען חנה איז געוועזען נעבען טיר.
חנה האָט זיך אויסגעגלייכט. דאָס בלוט האָט אין איהר אויפּ־געקאָכט, און זי האָט געוואָלט אויסגיסען צו אַלעמען אין שטוב איהר ביטער הארץ. זי האָט זיי געוואָלט זאָגען עפּים א שארף, הארב וואָרט — א וואָרט, וואָס זאָל אָננעמען ביי דער זיעבעטער ריפּ, וואָס זאָל שטעכען ווי מיט שפּיזען. זי האָט זיי אַלעמען גע־וואָלט ווינשען, זיי זאָלען ארבייטען אויף פרעמדע ווערקשטאטען, זיין „יענעמס א מענש". נור זי האָט זיך איינגעהאַלטען. זי האָט בלויז נישט געלאָזען משה לייבען פערמאכען די טיר. זי האָט זי אַליין צוגעמאכט מיט א שטארקען קלאָפּ.
קראַנק, צובראָכען, פערוויינט האָט זיך חנה געשלעפּט אהיים. אָבער דאָך האָט זי זיך געפיהלט בעפריעדיגט.
איהרם האָט זי פּאָרט אויסגעפיהרט.

1894.

„נישטאָ איהם, ער איז אוועקגעגאַנגען,“ האָט מען איהר גע־ענטפערט.

„איך וועל פון דאַנען נישט אַבטרעטען,“ האָט זי שוין געשריען מיט טרערען.

„מען זאָגט דאָך אייך, אז ער איז שוין אוועקגעגאַנגען... א אידענע א ביסעל!“

מען האָט זי אַריינגעלאָזען אין זאַל. זי האָט זיך אַרומגעקוקט און משה לייבען נישט געזעהן.

„זאָלסט מיר שוין אַהיים געהן!“ האָט זי געיאָמערט, קוקענ־דיג אַרום זיך.

קיינער האָט זיך נישט אָבגערופען.

„זאָלסט אויפהערען צו שפּיעלען זיך מיט מיר!“ האָט זי גע־שריען.

„מיא־או!“ האָט עס דערלאַנגט פון הינטער א טיר. דער עולם האָט זיך צולאַכט.

„מיאַקען זאָלסטו שוין דאָס לעצטע מאָל!“ האָט זי אויסגע־שריען און א וואָרף געטאָן זיך אויף דעם קול.

„א ברים! א פּשיק!“ האָט מען אויף איהר געמאַכט פון אַלע זייטען און פערשטעלט איהר דעם וועג.

נור משה לייב איז אַרויסגעקראָכען פון זיין אָרט. ער איז שוין געוועזען א ביסעל „פרעהליך“. ער האָט פערלעגט א ליפּ אויף א ליפּ און אַרויפגעלעגט די האַנד אויף דער באַק ווי איין אַלטע אי־דענע. דער עולם האָט זיך געקייקעלט פאַר געלעכטער.

„שוין זאָלסטו מיר געהן אַהיים!“ האָט זיך חנה אויף איהם אַרויפגעוואָרפען.

„א ודאי, א ודאי!“ האָט ער געשטאַמעלט ווי איין אַלטע אי־דענע אָהן ציין און געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּף.

מיט חנה׳ן האָט זיך אָנגעהויבען א היסטעריקע. זי האָט זיך צולאַכט און צוואוויינט, געוואָרפען זיך אויף ד׳ר׳ערד און געריסען פון זיך די האָר.

לייזער העבט זיך אויף פון זיין אָרט און ציהט זיך כמעט אוים איבער'ן טיש צו דערלאַנגען די פלאַש מיט בראַנפען.

„אַי, ביי איהם זיינען צוריסען די...!“ שרייט אוים דער קליי־נער זוהן און פּאַטשט מיט די הענד, — „דאָ הינטען צוריסען...“

לייזער ווערט רויט; אברהם'ל און יענקעל פערשעמען זיך אויך. דער אינגעל שפּאַרט זיך נאָך איין און וויל דוקא אויפ־העבען לייזער'ן און ווייזען דעם ריס. די מאַמע שרייט אויף איהם אָן און ער געהט אָב מיט א געלעכטער.

לייזער גיסט אָן זיך מיט די חברים.

„לחיים!“ מאַכט ער צום בעל־הבית, „לחיים...“

„לחיים!“ האַלטען איהם אונטער אברהם מיט יענקלען.

לייזער שמייכעלט — ער וויל נאָך עפּים זאָגען.

„לחיים, לחיים!“ ענטפערט זיי דער בעל־הבית, איבעררייי־סענדיג זיין געשפּרעך מיט א אידען אין א צילינדער, און קערט זיך אום צום צילינדער צוריק.

לייזער מאַכט מיט די ליפּען; אברהם'ל און יענקעל קוקען אויף איהם.

„לחיים!“ זאָגט ענדליך לייזער צו דער בעל־הבית'טע.

„לחיים טובים ולשלום!“ ענטפערט זי זיי, „טרינקט גע־זונדערהייט!“

זי קערט צוריק אָב דעם קאָפּ צו דער אידענע, מיט וועלכער זי האָט גערעדט.

„הלואי אויף אייער רבקה'ס חתונה!“ ווינשט לייזער מיט א חניפה'דיגען שמייכעל. די חברים העלפען איהם שמייכלען.

די בעל־הבית'טע שמייכעלט אָב צוריק, העפליך א נייג טוענ־דיג מיט'ן קאָפּ.

זיי טרינקען אויס די כוסות און פערבייסען. עסענדיג, הע־רען זיי זיך צו צום בעל הבית'ס געשפּרעך. ער רעדט פון זיינע געשעפטען.

„איך האָב, דאַנק גאָט, ניט וואָס צו זינדיגען,“ רעדט ר' תודרוס מיט א פרעהליכען טאָן. „א נאָמען, דאַנק גאָט, ווייסט

גוט־יום־טוב־ביטען.

.1

ביים בעל־הבית.

ביי תודרוס דעם מעבעלהענדלער איז פול געוועזען די שטוב מיט געסט, ווען עס זיינען אריינגעקומען צו איהם גוט־יום־טוב־ביטען זיינע ארבייטער לייזער דער הויכער, אברהם׳ל דער געלער און יענקעל דער דארער.

די ארבייטער האָבען זיך פערלאָרען, געפינענדיג אזוי פיעל געסט. דאָך שמייכלען זיי, און לייזער דער הויכער דערוועגט זיך אויסצורופען מיט א ברייטקייט, כאָטש נישט אזוי הויך: „גוט יום טוב!“

„א, סקאָציל קומט!“ ענטפערט די בעל־הבית׳טע.

„גוט יום־טוב, גוט יום־טוב!“ ענטפערט דער בעל־הבית. „קוים א מאָל געקומען. שיינע מענשען!“

„א, סקאָצין קומט!“ שרייט דעם בעל־הבית׳ קליינער זוהן. מיט א דין קול׳כעל און גיט א קלאפּ לייזער דעם הויכען אין רוקען. לייזער שמייכעלט.

מען ווייזט זיי אָן אויף שטולען ביי׳ם עק טיש. זיי זעצען זיך מיט דרך ארץ, פערקאָסערענדיג די פּאָלעס פון די רעק. זיי וויסען נישט, וואָס צו טון מיט זיך און קוקען ארום די ווענד, בעטראַכטען די בילדער, טאפּען די שטולען אונטער זיך.

„וואָס זיצט איהר אזוי?“ זאָגט זיי דער בעל־הבית, איבער־רייסענדיג זיין געשפּרעך מיט די אויבענאָנענדיגע געסט. „גיסט זיך אָן און מאַכט לחיים.“

„א, א פלאגע!“ מאכט דער בעל־הבית פערדראָסיג. „איצ־טער איז שוין פערפאלען, ער וועט זיך שוין נישט אָבהוסטען... דאָס שטיק איז אָבער א מין הפלא, זאָג איך אייך...“

יענקעל קאָן זיך טאקי נישט אָבהוסטען. ער שטעהט אויף פון זיין אָרט אוועקצוגעהן א היים. די חברים העבען זיך אויך אויף.

„אי, ביזטו א מענש!“ זאָגט דער בעל־הבית צו יענקלען. „מען בעט דיך עפּיס זינגען, פערהוסט דו זיך!“

די בעל־הבית'טע בעמערקט דערוויי̇ל אויף אברהם'לען א נייעם ראָק.

„זעה, דאָס איז ביי דיר א נייס?“ זאָגט זי צו איהם חניפה'־דיג. „טראָג געזונטערהייט! וויפיעל האָסט'ע בעצאָלט?“

„ער קאָסט מיר א רובעל אכט,“ ענטפערט אברהם'ל, רויט ווערענדיג. „ביי אשר'ען גענומען אויף אויסצאָלען...“

„א שיינער ראָק! זעהסט, תודרוס,“ ווענדט זי זיך צום מאַן, „זעהסט, ס'אר א ראָק אויף אברהם'לען? כמעט א שענערער פאר דיינעם...“

„מילא!“ ענטפערט ר' תודרוס מיט א זיסען שמייכעל און העבט זיך אָן צו בעריהמען פאר זיינע געסט, אז ער האָט ליעב, מענשען זאָלען ביי איהם פערדיענען.

די ארבייטער ווינשען אלעמען א גוטען יום־טוב און געהען אוועק.

„ווייז, ווייז דעם רים!“ שרייט דער איינגעל, נאָכלויפענדיג נאָך לייזער'ן און העבענדיג ביי איהם די פּאָלעס פון ראָק.

„הערט!“ שרייט זיי נאָך דער בעל הבית, „מאָרגען זעהט למען השם, וואָס פריער קומען צו דער ארבייט...“

איהר דאַך אַליין... מענשען, דאַנק גאָט, לעבען פון מיר"... ער ווייזט אָן מיט דער האַנד אויפ'ן עק טיש, וואו עס זיצען די אַר־בייטער, „און אַלץ איז ליב גאָט," זאָגט ער, ווערענדיג נאָך פרעהליכער און צופּאַטשענדיג מיט דער האַנד אויפ'ן טיש, „און לאָ'מיר טאַקע נעמען לחיים."

ער האָט אַנגעגאָסען די בעכער.

„ווייסטו גאָר וואָס, יענקעל?" ווענדט ער זיך צום דאַרען, „זינג אונז גאָר דיין „מכלכל חיים". אַי, האָט ער אַ „מכלכל חיים", זאָגט ער צו די אַרומיגע געסט. זיי שטעלען אָן די אויגען אויף יענקלען.

אויף יענקעל'ס געזיכט טרעטען אַרויס רויטע פלעקען.

„נו, העב אָן!" קאָמאַנדירט דער בעל הבית.

„היינט קען איך עפּיס ניט זינגען," ענטפערט יענקעל. „עפּיס הוסט איך און אין האַרץ טוט מיר וועה."

„נו, נו, לאָז זיך ניט בעטען," דערוווידערט איהם ר' תודרוס. „אַ נייעם ביי דיר הוסטען, נעם אַ ביסעל בראַנפען און זינג... לאָז זיך ניט בעטען... גיס איהם אָן, לייזער!"

לייזער גיסט אָן. אַלע קוקען אויף יענקלען. יענקעל ענט־פערט נישט מעהר. ער מאַכט לחיים, טרינקט אָב אַ ביסעל און קוקט זיך איבער מיט לייזערן און אברהם'לען.

„איהר־ט־דאַך אונטערהעלפען?" זאָגט ער זיי שטיל, האַלב בעטענדיג, האַלב הייסענדיג. ער העבט אָן מאַכען „די שטעל", קוקענדיג אונטער'ן טיש. די חברים העלפען אונטער: פּאָם, פּאָם, פּאָם...

דער בעל־הבית קוועלט.

„איהר וועט הערען... אַ טייער שטיק," זאָגט ער צו די געסט און העבט אָן אונטערציהען דעם נגון.

נור פּלוצלינג צוהוסט זיך יענקעל שטאַרק, ער קאָן קוים דעם אָטעם כאַפּען; ער האַלט זיך פאַר די ברוסט; אַ שוויים בעדעקט זיין שטערן... די חברים קוקען אויף איהם פערזאָרגט, ברומענדיג זייער „פּאָם, פּאָם". די געסט קערען אָב די פּנים'ער מיט עקעל.

„שרעקט אייך ניט,“ טרייסטעז שלום מיט דוואָשען זייערע געסט, „אַזאַ גוט יאָהר זאָלען מיר האָבען און אלע אונזערע גוטע פריינד, וואָס פאר א כיבוד עס שטעהט אין אויווען! זאָל נאָר דער „בעל הבאָנדזיע“ אוועקגעהן.“

און דוואָשע צורעדט זיך פאר איהרע ווייבער וועגען איהר כיבוד: כרעמזלעך, אָנגעפּילטע קישקעס, א געפילטע גאנז, גע־פילטע עפּעל...

„אלץ, דאנק גאָט, ווי ביי א בעל־הבית׳טע,“ ענדיגט זי איהר בעשרייבונג, „און איך דארף גאָר מורא האָבען פאר דעם המן!“

ענדליך עפענט זיך די גאַסטיר און עס קומט אריין דער בעל־הבית: א קורצער, דיקער איד אין מיטעלע יאָהרען. אלע געסט שטעהען אויף פון די ערטער. שלום לויפט צו אראָבנעמען פון איהם דעם מאַנטעל; דוואָשע קרימט זיך.

„אָן ענגע לופט,“ זאָגט דער בעל־הבית, קרימענדיג די נאָז. „פאר וואָס מאכט מען ניט אויף א פענסטער? פע!“ בלאָזט ער אָב פון זיך.

שלום ווינקט צו איינעם, ער זאָל אויפמאכען א פענסטער.

ר׳ משה קוקט זיך ארום, גיט א נייג א ביסעל מיט׳ן קאָפּף און געהט זיך זעצען צום אויבען־אָן. די ווייבער שיטען ארויס אין קיך.

„דו וואָהנסט דאָך גאַנץ פיין,“ זאָגט דער בעל־הבית צו שלום׳ען, וואָס שטעהט נעבען איהם און קוקט איהם אין די אויגען אריין טריי און אונטערטעניג. „גאַנץ היבש! וואָס זינדיגסטו?“

„ווער זינדיגט? איך זינדיג גאָר נישט!“ ענטפערט שלום. „בעסער, מעהר נישט, וואָלט נישט אויסמאכען.“

„ב־ע־ס־ע־ר!“ ציהט משה איראָניש, „אַט דאָס איז שוין ניט גוט! דערמיט אליין זינדיגסטו...“

דוואָשע וואַרפט אויף איהם א בייזען בליק, קרימט מיט די ליפען און געהט ארויס צו די ווייבער, אָבצוקיהלען דאָרטען דאָס הארץ מיט א קללה.

שלום גיסט דערווייל אָן א קעלעשאָק פאר דעם בעל הבית.

.2

ביים „מענש".

ביי שלום, משה קארלינס משרת, האָבען זיך שוין א סך געסט צונויפגעקליבען, אָבער עס איז נאָך אלץ נישט שמחת־תורה'דיג. אפילו הירשעל דער פויקער, וואָס פון איהם קאָן מען בלייבען אָהן א בויך לאַכענדיג, זיצט אויך כמעט גאָר ווי א שטאַטיק. ער וואַרפט אפילו א מאָל ארויס א „שטוקע" — ער קרעהעט ווי א האָן אָדער הירזשעט ווי א פערד און דערביי שפּארט ער עפּיס אריין אין מויל — און דער עולם צולאַכט זיך. נור באַלד בלייבט מען ווייטער רוהיג זיצען און מען העבט אָן צו קוקען אויף דער גאַסטיר.

שלום און דוואָשע זיין ווייב זיינען עפּיס אויך נישט גוט אויפגעלעגט, רעדען געכאַפּט, קוקען אוים די אויגען אויף דער גאַסטיר, און דוואָשע איילט זיך נישט צו דערלאַנגען דעם גאַנצען כיבוד צום טיש.

דאָס וואַרט מען אויף שלום'ס בעל־הבית, אויף ר' משה קארלין.

„פאַר איהם דאַרף מען קיין פאַראַד נים מאַכען," זאָגט שלום צו זיינע געסט אין איין זייט צימער. „ער וועט נאָך זאָגען, אז איך עס זיין פלייש און טרינק זיין בלוט..."

„ער געהט דען גוט־יום־טוב־ביטען?" רעדט דוואָשע בייז צווישען איהרע ווייבער אין דער אנדער זייט צימער. „ער געהט דאָך מעהר נישט רעווידירען... ער געהט דאָך נאָר זעהען, צו האָט מען איהם נישט בעגנב'עט..."

זי לאָזט אוים מיט א קללה.

אויפ'ן געדעקטען טיש געפינט זיך מעהר נישט ווי איין פלאַש בראַנפען, עטליכע קיכלעך, הערינג און אוגערקעס. פאַר די ווייבער האָט מען גאָר קיין טיש נישט געשטעלט. זיי זיצען אויף די בעטען ביי דער אנדער וואַנד געגען טיש, און דוואָשע טראָגט זיי בראַנפען מיט קיכלעך.

שלום ענדיגט, און דער בעל־הבית שמייכעלט גנעדיג.

„מאַלאַדיעץ!“

„וואָס זיצט מען עפּיס ביי דיר ווי תשעה באב?“ לעגט ער צו מיט זיין גנעדיגען שמייכעל. „זאָל מען זאָגען עפּיס א נגון“.

„ע—טשע—טשע!“ קרימט זיך דוואָשע. „עס ווילט זיך איהם. זאָגען איהם נאָך א נגון!“

שלום בעט זיך איין ביי א פּאָר געסט, זיי זאָלען „זאָגען“ א נגון. יענע העבען אָן; פון קיך ווינקט מען זיי, זיי זאָלען אויפ־הערען, נור דער בעל־הבית הערט סיי־ווי־סיי נישט אוים ביז׳ן סוף. ער שטעהט אויף, שלום דערלאַנגט איהם דעם מאַנטעל. ר׳ משה זאָגט אלעמען א „גוטען יום־טוב“ און געהט אוועק.

אלע אָטעמען פרייער אָב.

„געדארפט זיך מיט איהם פערדרעען!“ פאַלט אָן דוואָשע אויף שלום׳ען.

„נו?“ פיהרט שלום פערנאַנדער מיט די הענד, „טרייבען איהם?“

דער פויקער קרעהעט אוים ווי א האָן, און עס העבט זיך אָן איבערצוקערען די שטוב.

.1894

„מאכט ברכה,“ זאָגט ער, „אָט דאָס איז מיין כיבוד: אויף בעסערס האָט קיין פּאראיבעל נים.“

„וואָס איז? גאַנץ גוט, גאַנץ גוט!“ ענטפערט דער בעל־הבית. ער טרינקט אָב א ביסעל בראַנפען און ברעכט אָב א שטיקעל קיכעל. דוואָשע קרימט זיך.

„גיב דאָס דיינע געסט!“ בורטשעט זי און שלעפּט איהרע ווייבער צום אויווען, וואו עס שטעהט איהר „כל טוב“. שלום וויל דערווייליע איינקויפען זיך ביים בעל־הבית.

„איך האָב נעכטען געזעהן דעם פּריץ באסעוויטש,“ הענבט ער אָן צו דערצעהלען מיט א חניפה'דיגען שמייכעל. דער בעל הבית קנויטשט אָן די שטערן און שטעלט אָן דאָס אויער.

„ער ווערט שוין ווייכער,“ דערצעהלט שלום ווייטער. „ער וועט שוין באלד נעמען אונזער מקח. איך האָב איהם אונטערגע־לאָזען א שפּילקע...“

שלום העבט אָן צו דערצעהלען מיט היץ, וואָס פאר א שפּיל־קע ער האָט אונטערגעלאָזען דעם פּריץ. דוואָשע שטעהט אין קיך און זידט.

„ער דארף איהם דאָ נויטיג האָבען,“ שיפּעט זי. „ער האָט זיך פערערדט מיט איהם!..“

די געסט זיצען און געניצען, שמייכלען תמעוואטע, אָדער לוי־פען אין קיך צו די ווייבער, „אָבפּיהרען דאָס הארץ“.

„ער האָט זיך אוועקגעזעצט, דער טרעמבויך!“ מאכט איינער מיט פערדרוס.

„לאָז איהם זיך אויסרוהען!“ זאָגט א צווייטער. „ער טראָגט נעבאך אויף זיך אזא משא כבדה...“

„ווי געפעלט אייך מיין קעסעלפּויק?“ לויפט אריין הירשעל מיט א קאָמישער מיענע.

„נאָ, געה קלאָפּ אונז עפּיס אויס!“ לאכט איינער, געבענדיג הירשלען א פּאָר ווילקעס.

מען צולאכט זיך און מען קוקט אריין אין דאָס צווייטע צי־מער אויפ'ן „קעסעלפּויק“.

אייגענעם טאָן אַבגעקרעכצט, עפּיס א מורמעל געטאָן און איז ארויס.

„אזא פּארך!“ האָט קאצמאַן איהם נאָכגעשיקט. „איך זאָג אייך הײנטיגע מענשען... נ—נ—נו—ו—ו!“ האָט ער זיך געווענדעט צו מיר, אַבגעבענדיג מיר מיין קויפּעכטס.

איך האָב גענומען דאָס פּעקעל און בין שנעל ארויס נאָך דעם „הײנטיגען מענשען“.

ער איז געשטאַנען נישט ווייט פון קראָם; ארום איהם איז געוועזען א רעדעל פון נאָך „מענשען“. איך בין צוגעגאַנגען צום רעדעל.

„און וויל נישט נעמען?“ האָט איינער גערעדט גאַנץ ער־שטוינט. „א—א—א—א!“

ער האָט ארומגעקוקט די ארומיגע, דריקענדיג מיט די אקסלען און שאָקלענדיג דעם קאָפּף.

„אָט דער הערר האָט אויך געהערט,“ האָט געזאָגט דאָס אי־דעל, ווייזענדיג אויף מיר.

אַלע אויגען האָבען זיך געווענדעט צו מיר.

„איין אכזריות!“ האָט א צווייטער אונטערגעכאַפּט. „ערב יום־טוב א גרויל... און פאר וואָס? פאר ווען?...“

„אויף קאצמאַן׳דלען פרעגט ער קשיות,“ האָט א דריטער געזאָגט.

„ע—ע—עך—עך—עך—עך!“ האָט דאָס אידעל אַבגע־קרעכצט. „איך ווייס, איך וועל פּרובען א שיק טון דאָס ווייב.“

ער איז ארויס פון רעדעל און געלאָזען זיך געהן מיט לאַנג־זאמע טריט. איך בין צוגעגאַנגען צו איהם און געפרעגט, וואָס האָט ער אזוי פערזינדיגט. ער האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּף, א קוק געטאָן אויף מיר און א מאך געטאָן מיט דער האַנד:

„עט!“

איך וויל איהם פעראינטערעסירען און זאָג:

„קאצמאַן מוז זיין א גוטע סחורה.“

אברהם׳ל דער טויטער.

איך בין געשטאנען ביי קאצמאן דעם באקאליי־הענדלער אין קראָם, ווען עס איז אריין א קליין, זעהר אָרם אָנגעטאָן, אידעל, פון א יאָהר פינף און דרייסיג, מיט א ברייטען שווארצען באָרד, וואָס האָט בעדעקט זיין ברייט, דאר פנים, מיט קליינע, שווארצע אויגען, ארום וועלכע עס זיינען געלעגען בלויע רעדער, און האָט נישט־טאָ מיט א געבעט, נישט־טאָ מיט א חניפה׳דיגען שמייכעל ארויסגערעדט:

„גוט מאָרגען, ר׳ סענדער!"

קאצמאן האָט א וואָרף געטאָן אויף איהם א בייזען בליק, וועגענדיג מיין קויפעכטס, און מיט כעס גענטפערט:

„דו האָסט ניט וואָס צו געהן צו מיר. איך האָב געזאָגט: ניין — איז ניין! אזעלכע מענשען דארף איך ניט."

„ערב פסח, ר׳ סענדער, זאָגט אליין," האָט דאָס אידעל געזאָגט מיט דעם זעלבען טאָן. „איהר האָט דאָך קיין מענשען ניט... קיין מענשען..."

„איך בעט דיך ניט זאָרגען פאר מיר," האָט קאצמאן אָבגעהאקט. „ד ו וועסט ביי מיר ניט זיין."

„ערב פסח..." האָט ווייטער אָנגעהויבען דאָס אידעל. „און איך וואָלט וועלען גלאט וויסען, וואָס האָב איך דאָ אזוי פערזינדיגט..."

„נו, הער, געה!"

קאצמאן איז רויט געוואָרען און האָט א מאך געטאָן מיט דער האנד אויף דער טיר.

דאָס אידעל האָט אָבגעשמייכעלט מיט פּעראכטונג, מיט דעם

„איך האָב פיינד צו לייקענען,“ האָט ער געזאָגט מיט א שמייכעל, „איך האָב טאַקי ליעב א ביסעל א הוליע טון. אויף דערויף איז מען דאָך א איד! מאַכט מען זיך א ביסעל משוגע... איך ווייס, מען שפּרינגט, מען הירזשעט ווי א פערד, מען קרעהט ווי א האָן... אָט גאָר נישט, מען קערט א ביסעל די וועלט... וואָס דען? מען מוז דאָך א ביסעל פערשלאָגען די רעיונות. אז נישט וואָלט מען דאָך גאָר נישט געדאַרפט לעבען אויף דער וועלט...“

און טאַקי. זיין געהאַלט איז געווען צוואַנציג „קאַרבאָוואַנצעס“ א חדש, האָט ער דערפאַר א ווייב מיט זעקס קינדער און א בלינדע מאַמע. דאָס ווייב האַנדעלט אפילו אונטער מיט פּעדערן, אַלטע קליידער און נאָך אַזעלכע אַרטיקלען, די מאַמע מאַכט זאָקען. נור „זייערע פּרנסות שטייען קוים אויף וואַסער מיט קאַשע“.

„נו, מילא, דאָס איז דאָך אַלץ גאָר נישט,“ האָט ער דערהערט דעם קול, אויסדערצעהלענדיג זיין אָרם און ביטער לעבען. „איך דערצעהל אייך מעהר נישט, אז אָט, פערשטעהט איהר מיך... מוז מען דאָך א יום־טוב א ביסעל משוגע מאַכען זיך!...“

דעם פּורים האָט ער אויך צונויפגערופען צו זיך זיינע געסט, אויך אַזעלכע ביטערע הערצער ווי ער, און מען האָט זיך געזעצט צו דער סעודה. און עס איז טאַקי געוועזען פרעהליך. מען האָט פערגעסען דאָס גאַנצע שווערע לעבען. עס האָבען געלאַכט די גרויסע, עס האָבען געלאַכט די קליינע; אפילו די בלינדע מאַמע, וועלכע זיצט שטענדיג איבער א זאָק און וויינט, האָט אויך געלאַכט און געזאָגט וויצען, ווייל זי איז זעהר א קלוגע אידענע. עס איז געוועזען א פערגניגען, „איין אמת'ער אידישער יום־טוב!“ מען האָט געזונגען אידישע זאַכען, חזנישע שטיקלעך. ער אַליין קאָן עס — ער האָט אַ שטיקעל קול'כעל און שבת א מאָל „קלאַפּט ער אָב א מוספ'ל“. נור אונטער זיינע געסט זיינען געוועזען זיין אַלטער פּעטער גרשון דער חזן און הלל דער פאַרבער — „א פּאָר חברה לייט, וואָס, איך זאָג אייך טאַקע, אויף בילעטען צו געהן הערען זיי“... פּלוצלינג....

„ההםם, העהעהע!“ איז געוועזען זיין קורצער ענטפּער מיט א קאַפּ־שאָקלען.

„וואָס, מסתמא פוגע בכבוד געוועזען?“

„פוגע בכבוד געוועזען, כע! א כהן, א פערקאָכט הארץ, א טרפה'נע זעעל!“ האָט ער פּלוצלונג ארויסגעשאָסען מיט הארץ און ביטערנים.

„איך האָב געהערט פון איהם...“

„אך... הם... ע־ע־ע!“ האָט מיך דאָס אידעל איבערגעריסען: נישטאָ, הייסט עס, פון וועמען צו רעדען.

איך האָב איהם פאָרגעשלאָגען ארייגצוגעהן מיט מיר אין א שיינק, אויסצוטרינקען א גלעזעל ביער. ער האָט איינגעוויליגט. אין שיינק האָט ער מיר אלץ דערצעהלט

פון אייביג אָן, זייט ער איז א שטיקעל מענש, האָט ער א חזקה צו פעררופען צו זיך זיינע פריינד פורים צו דער סעודה.

„דאָס גאַנצע יאָהר,“ דערקלערט ער מיר, „דאָס גאַנצע יאָהר איז מען פערהאָוועט, שטענדיג דרעהט דער קאָפּ, דאָס — דאָס, דאָס — יענעס... און אלץ פעהלט, ברוך השם... איז לכל הפחות א יום־טוב פערגעסט מען זיך א ביסעל. וואָס, מיינט איהר, וואָס טוט מען? אָט גאָר נישט... מען מאכט זיך א ביסעל נאַריש. צו עסען און צו טרינקען איז דען פאַראַן א סך?... עט!... אויף מיינע שונאים געזאָגט געוואָרען... נאַטירליך, מען טאָר נישט זינדיגען... אָבער גאָר נישט... שכור ווערען קאָן מען נישט!... נור איך זאָג עס אייך אלץ אנקעגען דעם, אז גאָר נישט... נאַריש מאַכען זיך א ביסעל, ארויסשלאָגען א ביסעל די דאגות פון קאָפּ... און א שטי־קעל הוליאקע בין איך...“

איך האָב מיך איינגעקוקט אין איהם. עס האָט זיך מיר שווערליך געגלויבט, אז דאָס איינגעקאָרטשעטע, פער'חשך'טע, קליינע אידעל, וואָס זיצט נעבען מיר, זאָל זיין א הוליאקע, א פרעהליכע, ריהרעוודיגע בריה. ער האָט פערשטאַנען מיין קוקען אויף איהם.

געהן מיט איהר! אַ, איך זאָג אייך, איך בין אַן אָנגעצונדענער געוואָרען...“

און ער האָט זיך אָבגעזאָגט. ער האָט געטענה'ט, און מיט היץ, מיט פייער, מיט אַ העלישען כעס געטענה'ט, אז ער האָט זיך ביי זיי נישט געשטעלט אויף בעגלייטען די דיענסט אין שלח־מנות טראָגען; אַז ער איז אויך אַ איד מיט אַלע אידען צוגלייך און ביי איהם איז אויך יום־טוב; אז ער וועט נישט פערשטערען זיין יום־טוב און נישט איבערלאָזען זיינע געסט אליין, וואָס איז, וואָס? דער פעטער חאַניע דארף בעקומען שלח־מנות. ער האָט אפילו אויסגעשפייט און געלאָזט זיך צו דער טיר. נור דער בעל־הבית האָט איהם גערופען צוריק. ער האָט זיך אָבגעשטעלט מיט איין זייט אויף דער שוועל און איין אָנגערוקטער געווארט, וואָס וועט איהם זאָגען דער בעל־הבית.

„אויב אזוי,“ האָט דער בעל־הבית געזאָגט מיט איין איינגע־האלטענעם כעס, נור מען האָט שוין געזעהן, אז עס קאָכען אין איהם „די טרפה'נע דמים“, „אויב אזוי, זאָלסטו מאָרגען נישט קומען אין געשעפט. איך דארף דיך נישט.“

די בעל־הבית'טע האָט איהם גענומען איינרעדען, ער זאָל פאָל־גען און געהן. נור ער האָט זי נישט געהערט.

„איך בין אויך אַ גוט קינד! — אז ביי אייך טראָגט אויס אזוי דער יושר, איז גוט! האָב איך געזאָגט, — טאָ לאָמיך בעסער אָנווערען די שטעלע. וואָס דען האָב איך געזאָלט זאָגען, הא? נישט אזוי, וואָס? און בין אוועקגעגאנגען. איך קאָן אייך זאָגען, עס האָט מיך געריהרט ווי די וואנד. אָהן דער שטעלע, ווי מיט דער שטעלע, זאָל ער זיך שלאָגען מיט איהר קאָפּ אָן דער וואנד. נור געוואלט, וואו נעמט זיך דאָס אזאַ יושר ביי לייטען! אז איך וויל נישט פארשטערען מיין יום־טוב און שלעפּען זיך מיט דער דיענסט אונטער די הרי־חושך, דארף איך דערפאר אָנווערען די שטעלע?... נור איך זאָג דאָך אייך... גאָר נישט... דרעה זיך איבער מיט דער שטעלע צוזאמען!... עס האָט מיך נישט אָנגע־הויבען צו פערדריעסען. און אין דער היים אויך די זעלבע מעשה.

„ברוך הבא, סקאַציל קומט! דעם בעל הבית' דיענסט!....
וואָס איז, וואָס? דער בעל־הבית רופט. דער בעל־הבית רופט?..."
האָט ער איבערגע'חזר'ט מיט איראָניע און א העב געטאָן ביידע
הענד. „וואָס דאַרף מיך יעצט דער בעל־הבית, איך טאָר גאָר קיין
בערוהטע רגע ניט האָבען? אָהן מיר קאָן ער זיך גאָר א מינוט ניט
בעגעהן? איך האָב פשוט ניט געוואָלט געהן, וואָס וועל איך
געהן?"

נור ער איז פאָרט נעגאַנגען. אַלע האָבען געהייסען; זאָל
ער הערען, וואָס האָט עס אזוי אָנגעשפאַרט. גלאַט האָט די דיענסט
פערזיכערט, אז מען וועט איהם ניט לאַנג אָבהאַלטען. זי ווייס עס
זיכער, און דער בעל הבית וואָהנט ניט ווייט פון איהם — איבער
א גאַס. „מילא, געגאַנגען."

„קוים ארויסגעשלעפּט איהם, דעם שררה," האָט איהם די
דיענסט פער'מסר'ט פאַר'ן בעל הבית.

„א ודאי קוים ארויסגעשלעפּט מיך!" ער איז געווען אָנגע־
רוקט, ברוגז'דיג.

„ניש'קשה, ניש'קשה," האָט געזאָגט דער בעל הבית, „וועסט
אין דער היים גאָר נישט אָנווערען."

„און טרעפט, אויף וואָס האָט מען מיך געדאַרפט?" ער
האָט א פּאַטש געטאָן אָן טיש. „טרעפט!"

איך טו איהם דאָס פערגניגען און פּרוב מיך טרעפען.

„אין א שליחות מסתמא שיקען."

ער האָט א קלאַפּ געטאָן מיט דער פויסט אָן טיש.

יאָ! נו, ווי געפעלט עס אייך א ביסעל? איך זאָג אייך... א!
און טרעפט, אין וואָס פאַר א שליחות?"

נור מעהר טרעפען וויל איך נישט, און ער דערצעהלט ווייטער
מיט התפעלות.

„איך זאָג אייך... א! ער האָט געדאַרפט שיקען שלח־מנות זיין
פעטער חאָניע צייטלין, וואָס וואָהנט, איך ווייס וואו, ערגעץ הינטער
אסטראָג, אין עק וועלט, איבער א שעה גאַנג... די דיענסט האָט
מורא געהאַט אליין צו געהן, שיקט מען עס נאָך מיר, איך זאָל

אראָב די נאָז. איהם ווערט אויך א ביסעל נישט געשמאַק אויפ'ן הארצען ער האָט שיער, שיער אליין נישט אָבגעקרעכצט. נור ער האָט זיך איינגעהאלטען.

„געה, ביזט א נאר. קער זיך איבער אויף די רעכטע זייט און ווער אנטשלאָפען."

ער האָט עס טאקע אליין אויך געטאָן און נאָך אריבערגעצויגען איבער זיך די קאָלדרע.

אויף מאָרגען האָט מען זיך געפיהלט זעהר „נישט יפה'דיג".

„איך וויים, עפּיס נישט געוואוינט גלאט אזוי אין א וואָכעדיגען טאָג זיטצען אין דער היים," ערקלערט ער די „נישט יפה־דיגקייט".

און ווייטער האָט מען געווארט, אז מען וועט איהם קומען רופען אין קראָם. עס האָט זיך אזוי געדאכט, נור דער טאָג איז אריבער, און פון בעל הבית איז מען נישט געקומען. און ער פון זיין זייט איז אויך נישט געגאנגען בעטען זיך.

„איך בין נישט פון די מענשען," זאָגט ער מיט גאוה. „איך האָב פיינד צו בעטען זיך. דארפסט דו מיך נים, דארף איך דיך נישט, זיינען מיר קיין פּאָר נישט, איז אוים שדוך, גאָר נישט!פע!..."

נור דאָס ווייב האָט נישט אויסגעהאלטען, און אויפ'ן צווייטען טאָג איז זי אוועק אין קראָם. ער האָט איהר געהייסען נישט געהן, נור זי האָט נישט געפאָלגט. אין קראָם איז שוין געוועזען א מיידעל. איז, דאכט זיך, נישטאָ שוין מעהר וואָס צו רעדען? נור דאָס ווייב האָט זיך נישט געקאָנט איינהאלטען און צוואויינט זיך: „סטייטש, סטייטש! ערב פסח אָבזאָגען, פאר וואָס? פאר ווען?" נאטירליך, האָט עס נישט געהאָלפען, זי האָט זיך מעהר נישט מיאוס געמאכט. א היים איז זי געקומען א בייזע, האָט גאָר פערגעסען, אז פּורים ביי נאכט האָט זי איהם געגעבען גערעכט, און ארויפגעוואָרפען זיך אויף איהם מיט ביטערע קללות.

„די פיס וואָלטען איהם גאָר אָבנעמען, ווען ער וואָלט געהן מיט דער דיענסט!" האָט זי געשריען. „א שמחה איז אויף איהם אָנגעפאלען, הולינקען האָט זיך איהם געוואָלט..."

מען האָט זיך גוט אויסגעשפּייט און גאָר. נור ביי אַלעמען האָט זיך אויפ׳ן מח נישט געלעגט: געוואַלט, אז איך וויל נישט געהן, דאַרף איך דערפאַר אַנטוערען די שטעלע? !...״

נור מען האָט געזונגען, געטאַנצט, געמאַכט זיך פרעהליך. און ווען מען האָט זיך געפּיהלט נישט גאָר יום־טוב׳דיג, איז עס נור טאַקי דערפאַר, וואָס מען האָט געפּיהלט: „געוואַלט, ווי מען איז עס ביי יעדעם „איך וויים נישט וואָס״ אין גלות; ווי פאַר די פּאָר רובעליעס געהאַלט, וועלכע קומען נאָך אָן מיט גרינעם שוויים, דאַרף מען זיין איין־עבד כנעני.״

עטליכע מאָל האָט ער זיך געטראָפען מיט דעם ווייב׳ס אוּ־מעטיגע בליקען. „אַ אידענע, זעהט איהר!״ זי האָט זיך, דאַכט זיך, גאָר גע׳בריה׳ט און געשריען, אז זי וואָלט זיי דערפאַר נאָך אַנגעשפּייט אַ פולע צורה, און דאָך האָט דער געדאַנק, אז דער מאַן בלייבט אָהן אַ שטעלע, נישט געלאָזען זי רוהען.

„וואָס? וואָס קוקסטו וואָס אזוי?״ האָט ער איהר געזאָגט. „האָסט מורא איך וועל אומגעהן אָהן אַ שטעלע? געה, בהמה, מיר וועלען פון הונגער נישט שטאַרבען, נישט קשה. עכ איז אַ ניים, הייסט עס, איז עס, כע־כע־כע!״

דאָך זיינען זיי יענע נאַכט נישט אזוי גיך איינגעשלאָפען. דאָס ווייב האָט זיך אומגעדרעהט פון איין זייט אויף דער אנדערער און געקרעכצט; און איהם האָט זיך אויך נישט געשלאָפען. אַלץ: „סטייטש און סטייטש!״.... נור ער האָט נישט געקרעכצט.

„וואָס שלאָפסט נישט, חאַשע?״

„אַ־אָה... גאָר נישט!״

„ליעגסט אַ וודאי מיט אָפענע אויגען?״

זי שווייגט.

„הא?״

„ניין, ניין,״ האָט זי בייז אָבגעענטפערט, „שלאָף, וואָס אַרט דיך!״

זי מיינט, ער פערשטעהט נישט. אָהאָ, ער פערשטעהט איהר אומוואַרפען און אומדרעהען זיך! אַ אידענע! באַלד עפּיס לאָזט זי

ביסעל און מען געפינט א שטעלע. און מיינט איהר, אז ער וועט מיך איצטער נישט נעמען, לעגט זיך שוין דער הימעל אויף דר'ערד? עט!... אַט העבען זיך אָן „פּאָדריאַדען", ווער איך גאָר אַ מצה־זעצער, און אז ניט, בין איך גאָר א סארווער אויף חתונות... איהר מיינט ד'ר'אמת'ן, איך בין שוין ביי מיר אראָבגעפאלען? איך קען אייך זאָגען, אַ האָר אויף נישט. איך גיב א י ה ר מעהר נישט נאָך... און גלאט א שטעלע, ווי זאָגט מען דאָס, פּאָרט אַ שטענדיגע זאַך... אפילו מישטיינס געזאָגט, די גליקען, וואָס מען כאפּט שוין ביי קאצמאנען, נאָר גאָר נישט... א שטעלע! מילא, איך וועל פּרובירען א שיק טון דאָס ווייב."

ער האָט אויסגעטרונקען דעם רעשט ביער און איז אויפגע־שטאַנען פון אָרט.

ביים צושיידען זיך, האָב איך איהם געפרעגט, ווי רופט מען איהם.

„ווי רופט מען מיך?" האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכעל. „איהר האָט געהערט אין שטאָדט אברהם'ל דער טויטער? דאָס ב־ן איך? בי־י־י־י!"

איך האָב דעם נאָמען נישט געהערט, נור מיר האָט זיך גע־דאכט, אז איך האָב געדארפט טרעפען זיין נאָמען. דער טויטער! דער טויטער, וואָס לעבט אייביג, האָב איך גלייך געמאכט א פּירוש.

ער האָט אויף מיר געקוקט מיט זיין שמייכעל און איז גע־ווען אַ פּנים צופריעדען מיט דעם איינדרוק, וואָס זיין נאָמען האָט אויף מיר געמאכט.

„ומה שמכם?" האָט ער חניפה'דיג געלאכט. „ווער זייט איהר, ההע? אַט גאָר נישט, לאָ'מיך אויף וויסען. מיר זיינען דאָך אידען, הא? העהעהע..."

.1897

עס האָט זיך איהם אַליין שוין געדאכט, אז ער האָט געטאָן איין עולה.

נעכטען האָט מען געכאַפּט די נייע מיידעל נאַשענדיג. קאַצמאַן האָט פיינד אזא סחורה און געגעבען איהר גלייך „א פוהר מיט א גלעקעל“. דאָס ווייב איז באלד צוגעשטאַנען: „געה, בעט זיך!“

„מיינט איהר, איך וואָלט געהן? איך אַליין וואָלט בשום אופן נישט געהן, אסור חזיר, איך האָב פיינד צו בעטען זיך. נור גאָר נישט — דאָס ווייב איז צוגעשטאַנען: „געה און געה“, ב׳ין איך געגאַנגען. זאָל מיינע אריבערגעהן! אי, איך האָב דאָך געוואוסט, אז עס איז איין עברה מיין טרחה? איך קען דאָך דעם קאַצמאַן׳דעל, דעם כהן, דאָס פארקאָכטע הארץ?!... נור גאָר נישט, זי וויל איך זאָל געהן, געה איך. נור וואָס האָב איך אויסגעפיהרט? גאָר נישט! איהר האָט דאָך געזעהן. מעהר נישט מיאוס געמאַכט זיך. עט!“

ער איז געבליבען זיצען מיט איין האַנד אָנגעשפּארט אָן טיש, מיט דער אנדערער אָן קני און דעם קאָפּ אראָבגעלאָזען, אָנגעבויגען אָן א זייט.

„טרינקט אייער ביער,“ רייס איך איבער זיינע מחשבות.

ער האָט זיך אויסגעדרעהט מיט א קרעכץ צום ביער און אָפּגעטרונקען א ביסעל.

„אזוי איז עס, הא!... יעצט דארף מען פּרובירען א שיק טון דאָס ווייב, זי זאָל זיך דורכרעדען מיט דער בעל הבית׳טע. די בעל הבית׳טע איז פּאָרט מעהר מענש פאר׳ן בעל הבית. ווייס איך, אפשר וועט עס העלפען...“

„און מיינט איהר, מיר ווילט זיך יעצט שטארק אָנקומען צו איהם? א האר אויך נישט. נור ווייל ערב יום־טוב... אז נישט, אסור, אויב איך וואָלט צו איהם געהן. פאר קיין געלד נישט.“

„וואָס דען וואָלט איהר געטאָן?“

„וואָס? א דאגה וואָס! עס איז מיר דען דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען? אָט גאָר נישט, מען מוטשעט זיך איבער א

העמד און אַ נייעם קאַפּעליוש; ער קוקט אריין אין הויף, פייפט זיך אונטער אַ ליעד און קוקט זיך נישט אום אויף דאָס, וואָס טוט זיך אין קאַנטאָר.

אין טיר, וועלכע פיהרט אין דאָס מאַשינענצימער און אויף וועלכער עס שטעהט אָנגעשריעבען: „פרעמדע מענשען דארפען נישט אריין," שטעהט יאַשקע „קלאַפּער", אַ אינגעל פון אַ יאָהר זעכצעהן, וועלכער האָט בעקומען דעם צונאָמען דערפאר, וואָס ער לאַכט ווי געקלאַפּט. די איבריגע שטעהען אָנגעשפּאַרט אויף דאָס ווענטעל.

„ווי מיינט איהר, חברה, היינט וועלען מיר קריגען געלד?" פרעגט משה דער געלער פון דער קיפּע פּאַפּיער.

„קדחת," האַקט אָב נחום.

„אזביידע זיינען נעלם געוואָרען, איז אַ שלעכטער סימן," מיינט מאיר.

דאָס פיהלען אַלע ארבייטער, נור זיי זיינען שוין געוועהנט אוועקצוגעהן פּרייטאָג אָהן געלד און זיי זיינען יעצט אויך „מוכן ומזומן" אוועקצוגעהן מיט לעדיגע הענד און קעשענעס. אָבער דאָך רייצט זיי עס אַ ביסעל און עס איז אונאַנגענעם — „מולקע", ווי זיי דריקען זיך אויס — אוועקצוגעהן אָהן געלד.

„נו, איז וואָס וועט זיין? איהר וועט שוין אַ מאָל געבען געלד?" רייסט איבער אין אַ ווייַלע ארום די שטילקייט אַ יונגער ארבייטער, וועלכער שטעהט אָנגעשפּארט אויפ'ן ווענטעל, ווענדענ־דיג זיך צו נחום'ען.

„געלד? אויף וואָס דארפסטו געלד?" פרעגט איהם נחום איראָניש, נאָכמאַכענדיג דעם בעל־הבית' קול.

„איך דארף! ווי הייסט, אויף וואָס דארף איך?" רעדט ברוגז דער ארבייטער.

אַלע האַלטען איין דעם אָטעם. מען לאַכט נישט, נור אַ שמייכעל צוקרימט די מיילער. אפילו יאַשקע קלאַפּער, וועלכער לאַכט, ווען מען בעווייזט איהם אַ פינגער, האָט פערדעקט דאָס מויל מיט דער האַנד און שטיקט אין זיך דעם געלעכטער. מען

מען ווארט.

פרייטאָג פאר נאכט. בערגשולד דעם דרוקערס ארבייטער האָבען שוין געענדיגט זייער ארבייט, וואשען זיך אָב און געהען ארויס אין פאָרצימער, וואָס דיענט פאר א קאנטאָר, צו בעקומען זייער געלד.

די קאנטאָר איז א קליין פיערעקיג צימער, צוטיילט אויף צווייען דורך א ניעדריג ווענטעל פון שטאקעטלעך. הינטער׳ן ווענטעל שטעהט א גרויסער שרייבטיש מיט דריי שטולען ארום איהם. די ווענד זיינען פערנומען מיט פּאָליצעס, אויף וועלכע עס ליעגען אָבגעדרוקטע ביכער. אויף דער וואנד, לינקס פון טיש, היינגען אלערליי חשבונות, בריעף, נאָטיצען, א לוח, א זייגער; אויפ׳ן טיש ליעגען פאפיערען, א קאנטאָר־בוך, שרייבגעצייג.

אז דער בעל הבית אָדער זיין זוהן דער בוכהאלטער זיינען דאָ, טאָר קיין ארבייטער נישט אריבער הינטער דאָס ווענטעל. נור יעטצט זיינען די בעלי־הבתים נישטאָ, און די ארבייטער — א מאן צעהן — הערשען איבער דער גאנצער קאנטאָר.

נחום „קאלאטירע“, א מאן פון א יאָהר פיערציג, פון הויכען וואוקס מיט א קליינעם, שיטערען, בלאָנדען בערדעל, גרויע אויגע־לעך און א רויטליכער נאָז, אין א ברודיגען העמד און אין איין אלטען פערשמוצטען היטעל, צוואווארפט זיך אויף דעם בעל־הבית׳ ארט. די אנדערע צוויי שטולען פערכאפען מאיר און פייוועל, צוויי יונגע בחורים פון א יאָהר ניינצעהן; צוויי עלטערע ארבייטער, משה דער געלער און הלל די לאנגע נאָז, זעצען זיך אויף א גרויסער קיפּע פאפיער, וואָס ליעגט אויף ד׳ר׳ערד. אויפ׳ן פענסטער זיצט, אויסגעצויגען די פיס, פישעל, א בחור פון א יאָהר פינף און צוואנ־ציג, מיט א שווארצען בערדעל, געדרעהטע וואָנצען, אין א ווייסען

„עס ווערט שוין פינסטער, וואָס קומט ער נאָך נישט?“ פרעגט משה דער געלער אונגעדולדיג.

„ער איז געגאנגען געלד מאכען, טריקענט ער יעצט די פּאַ־פּיערלעך,“ וויצעלט פייוועל.

„געהט א נור צו צו ריבציען אין שיינק, אויב איהר געפינט איהם נישט דאָרטין,“ זאָגט נחום.

„אז וואָלט געוועזען א רעכטע חברה, וואָלט'ען געדארפט געהן מקל'ן איהם,“ זאָגט פישעל מיט פעראכטונג, אלץ נאָך קוקענ־דיג אין פענסטער.

„קום, נו!“ זאָגט נחום.

„ברעך זיך, ברעך זיך, קאלאטירע!“ איראָניזירט פישעל.

„מיט דיר איז גוט דעם אייוועז צו פערשטאָפּען.“

„א פּטשיק!“ ניעסט אויס נחום.

פישעל העבט אָן ווייטער צו פייפען.

עס ווערט א ווײַלע שטיל.

„אה, זאָל ער דאָרטין...“ ברומט ארוים הלל די לאנגע נאָז.

„ווען איהר מיר שוין געבען געלד?“ פרעגט ווייטער חיים „דראָנגיילע“ נחום'ען.

„דו אויך?“ ענטפערט איהם נחום מיט רוגזה. „וויפיעל קומט דיר?“

„שוין פאר צוויי וואָכען.“

„דרעה נישט קיין קאָפּ! היינטיגע וואָך נאָך האָסטו ביי מיר גענומען געלט.“

„איך האָב ביי אייך היינטיגע וואָך א קאָפּיקע נישט גע־נומען.“

„וואָס זאָגט מען צו איהם, הא?“ שרייט אויס נחום, פער־גלאָצט די אויגען און פערלעגט די הענד אויפ'ן בויך. „איך האָב איהם אליין געגעבען מאָנטאג, אָדער מיטוואָך, אָדער דאָנערסטאג, אָדער פריי... פריי... איך האָב איהם אליין געגעבען!...“

אלע צולעגען זיך פאר געלעכטער. דאָס מאָל האָט איהם הפּנים גוט געלונגען נאָכצומאכען דעם בעל־הבית, ווייל דער „מבין“

ווייס, אז יעצט וועט זיין א גאנצער „טריאטער". נור פישעל אליין זיצט נאָך אין דער פריערדיגער פאָזע, פייפט זיין ליעדעל און קוקט זיך נישט אום. ער איז א מאָל געווען א כאָריסט אין אידישען טעאטער און האלט זיך פאר א מבין אויף אקטיאָרסקע „שטיק". איהם שטעהט נישט אָן צו לאכען און נתפּעל צו ווערען פון „קאלא־טירעס" ברעכען זיך.

„און איך זאָג, אז דו דארפסט נישט," זאָגט נחום פערטראָ־גען און קוקט אריין מיט איין אנגעקנויטשטער שטערן אין א חשבון, וועלכער ליעגט פאר איהם אויפ'ן טיש. „וועסט זיך שבת בעגעהן אָהן געלד אויך... ווניגער עברות טון."

„ווניגער ארומשלעפּען זיך מיט מאשקען," לעגט צו הלל די לאנגע נאָז.

„קע־קע־קע !" קלאפּט אוים יאַשקע און פערשווינדט אין מא־שינענצימער.

„ס'איז שוין מיין זאך," ענטפערט דער יונגער ארבייטער מיט כעס און שמייכעלט, „איהר וועט פאר מיינע עברות נישט ליידען. איך דארף — מאשקע בעט !"

„נישטאָ, נישטאָ קיין געלד," ענטפערט נחום און קוקט אריין אין חשבון. „געה דיר געזונטערהייט. זונטאג זעה נור, למען השם, וואָס פריער קומען, מאכסט דיר עפּעס צו לאנגע שבתים..."

„און מיר וועט איהר עפּעס געבען ?" מישט זיך אריין חיים „דראָנגיילע", א זעהר הויכער און שמאָלער ארבייטער, פון א יאָהר פינף און דרייסיג, וועלכער שטעהט אָנגעשפּארט אויפ'ן ווענטעל.

„זאָל ער דאָס האָבען, וואָס ער וועט אונז אלעמען געבען," מורמעלט פישעל פון פענסטער, ווי פאר זיך, נישט אָברייסענדיג דעם בליק פון הויף.

נחום האלט נישט אוים די ראָליע און צולאכט זיך.

די ארבייטער האָבען זיך גלייך דערמאָנט, וואו זיי זיינען אין דער וועלט, און דערפיהלט דאָס אונאנגענעמע געפיהל, וואָס האָט זיי פריער געררייצט.

מיר אנדערע דיבורים. וואָס ? געלט ?" צושרייט ער זיך פלוצלינג, פערקוועטשט די ציין, גלאָצט די אויגען און כאַפּט פּיוולען פאַר'ן קאָלנער, „געלט ? !... אַרויס אין אל די רוחות ! אָהן געלט ביזטו קראַנק צו אַרבייטען, אין דיין טאַטען אַריין ! ?"...

יאָשקע „קלאַפּט" אויף די הויכע טענער. דער איבריגער עולם שמייכעלט נור שוואַך. נחום קוקט זיך אַרום פערגניגט אויף די חברים. יאָשקע קוקט איהם אין מויל אַריין, נור דער עולם וואַרפט שוין ווייטער בליקען אין פענסטער. עס ווערט שטיל.

„אַ, נו ! " זיפצט אָב חיים „דראָנגיילע" אין אַ ווײַלע אַרום אונ־גערולדיג.

„איין אַרבייט !" כאַפּט אונטער מאיר מיט'ן זעלבען טאָן.

„מען האָט איהם דאָך פאָרט גערארפט אויפזוכען," זאָגט משה דער געלער.

„וואו זוכען ?" פרעגט פּיוועל פּערדראָסיג.

„ביי ריבציען, זאָג איך אייך, הערט מיין וואָרט," זאָגט נחום.

„וואָלט איך איהם דאָרטין נור געפּאַקט," מיינט חיים, „וואָלט ער שוין געקראָגען ביי מיר געשעדיגט."

„גאָרנישט'ען זייט איהר אַלע !" זאָגט פישעל, קוקענדיג אין פענסטער, און דרעהט די נאָז.

„זיי דו די בריה, געה דו, פּאַק איהם !" זאָגט איהם מאיר.

„עס וואָלט זיין אַ רעכטע חברה..."

„נו, גוט ! נו, קום !"

עי, באַבעס זייט איהר, באַבעס !" מאַכט יענער אַוועק מיט דער האַנד און קוקט זיך אפילו נישט אום.

„און דער גבור ריהרט זיך נישט פון אָרט," לאַכט נחום. „עה, חברה, קומט טאַקי, מיר וועלען איהם פּאַקען."

ער שפּרינגט אויף פון אָרט און העבט אָן צו פערשפּיעליען זיין רעקעל, נור פאַרביי דעם פענסטער איז פאַראיבער אַ שאָטען. נחום מיט די אַנדערע אַרבייטער שפּרינגען אַרויס פון הינטער דעם ווענ־טעל. מען צושטעלט זיך מיט אָנגעקנויטשטע שטערן און מען קוקט אויף די טיר.

פון פענסטער האָט א וואָרף געטאָן אויף איהם א בליק און אויך צושמייכעלט זיך. נחום אליין שטארקט זיך נישט א שמייכעל צו טון.

„אָבער מיר?" זאָגט איין אנדער ארבייטער פון ווענטעל.

„א נו, קומט דער פרייטאג, איז נישט איבערצוטראָגען!" שפרינגט אויף נחום.

„זאָל שוין זיין א מאָל געלט, בעל־הבית," זאָגען אייניגע אויף א מאָל.

„היינט איז ניטאָ קיין געלט, בנאמנות, קוילעט מיך פאר א קאָפּיקע," ענטפערט זיי נחום מיט איין אומעטיגען קול, מיט א געבעט.

„היינט איז נישטאָ, פאר אכטטאָגען איז אויך נישט גע־ווען!"

„נו, וואָס קאָן מען מאכען? וואָס זאָל איך טון? עס איז ניטאָ, איז ניטאָ."

„א שיינער תירוץ!"

„מע גיט מיר נישט, גיב איך אייך נישט."

נור די ארבייטער האָבען שוין געשפּיעלט דאָס „טריאטער" אָהן חשק. עס איז אלץ פינסטערער געוואָרען דרויסען און אין דער אייגענער צייט זיינען חשך׳דיגער געוואָרען די ארבייטערס פנים׳ער. עס איז זיי אלץ אומעטיגער און אומעטיגער געוואָרען, און זיי האָ־בען נישט אויפגעהערט צו וואַרפען בליקען אין הויף אַריין פאר אונגעדולד.

„ער וואָלט שוין געקאָנט זיין א רעכטער מייסטער," זאָגט משה דער געלער גענעצענדיג און מאכט מיט׳ן קאָפּ אויף נחום׳ען.

„אזוי העלף מיר גאָט, ווי איך וואָלט קאָנען נישט צאָלען," וויצעלט נחום, און דער עולם צולאכט זיך.

„אנקעגען אונזער מייסטער איז ער נאָך א הונד," רופט זיך אָב פישעל פון פענסטער.

„איך רעד איהם דאָך נור נאָך, מבין מיינער!" צוהיצט זיך נחום. „ווען איך בין אליין מייסטער, וואָלט איהר געהערט פון

„מען זאָל ארבייטען און א קאָפּיקע נישט זעהן," מורמעלט פּישעל.

„ווי הייסט א קאָפּיקע נישט זעהן? דיר קומט עפּיס א סך?" כאַפּט זיך אָן דער בעל הבית מיט פּערדרוס.

„איך ארבייט די וואָך, דארף איך דאָס געלד," זאָגט פּישעל מיט הארץ.

„נו, וואָס קען מען העלפען? עס איז אזא וואָך געוועזען," ענטפּערט בערגשולד און נעמט זיך פאר די שליסעלעך.

„איז וואָס וועט זיין? גיט כאָטש עפּיס געלט," רערען עטליכע מיט א מאָל.

„וואָס? געלט? ארויס אין אל די רוחות!..." חזרט איבער נחום מיט איין איינגעהאַלטענער שטימע. „אָבער מיר, רב אברהם, וואָלט איהר טאקי געגעבען עפּיס געלט," ווענדט ער זיך צום בעל־הבית.

„נו, נו, מאַך זיך נישט נאריש, קאַלאַטירע," שמייכעלט בערג־שולד גוטהאַרציג. „געהט, געהט, מען דארף שוין פערשליעסען די טיר, שוין שפּעט," זאָגט ער הארציג־ווייך. „איהר וועט שוין זונ־טאג געווים בעקומען אייער געלט."

די ארבייטער בעוועגען זיך פויל, שטעלען איבער די פיס און ריהרען זיך נישט פון אָרט. משה דער גלעזער מאַכט א טריט צו דער טיר, דרעהט זיך צוריק אום און בורציעט.

„עס איז א גוטער פּלאַן, בנאמנות. כאָטש נעם און מאַך נישט דאָס אנדער מאָל קיין שבת."

„אז איך זאָג: זונטאָג — איז זונטאָג", פּערזיכערט בערגשולד און עפענט די טיר. „נו, געהט, געהט, ביי לייטען בענשט מען שוין ליכט. וואָס איך האָב מיך אָנגעלאָפען א ביסעל."

די ארבייטער העבען אָן אָהן חשק ארויסצוגעהן פון טיר.

„א ררררוחחח!..." שעלטען אייניגע מיט כעס אויף יענער זייט טיר.

„בגפו יבא בגפו יצא," זינגט אוים נחום.

„אין אל די שווארצע יאָהר אזא ארבייט!" בורציעט הלל.

„ויבא המן," זינגט עמיץ אוים. יאָשקע דריקט זיך דאָס מויל.

עס איז אריין בערגשולד, א הויכער דיקער איד פון א יאָהר פופציג מיט א ברייטען שיווליכען באָרד. מיט דעם געבלויזטען העמד און מיט דעם קאפעליוש אויפ'ן קאָפּף איז ער שוין א היינט־וועלטיגער, נור מיט די דינע פאות'לעך, וואָס ליגען פערדרעהט נעבען די אויערן, מיט'ן לאנגען ראָק און מיט די הויזען אין די שטי־פעל איז ער נאָך א חסיד. איין ארבייטער, וועלכער איז בעקאַנט מיט די נעמען פון שמר'ס מעשות, האָט איהם א נאָמען געגעבען „האלב מענש, האלב אפּפע".

„נישטאָ נאָך מענדעל?" האָט ער געפרעגט, בלייבענדיג שטעהן אין דער טיר.

„והילד איננו," ענטפערט נחום.

יאָשקע דריקט נאָך שטארקער די האַנד צום מויל.

„איז דאָך שלעכט!..." זינגט אוים בערגשולד, נעמט זיך פאוי'ן באָרד און קוקט צו דער פארלאגע. „וואָס טוט מען, קינדער־לעך, עס איז דאָך ווייטער קיין געלט נישטאָ?..."

„איך האָב זיי דאָ א פריער געזאָגט," זאָגט נחום, און יאָשקע העבט אָן צו קלאפּען. נור די איבריגע זיינען שטארק אָנגערוקט.

„א שיינער תכלית איז עס," זאָגט חיים ברגז'דיג.

„איז וואָס קאָן איך טון? איך בין געגוג ארומגעלאָפען," ענטפערט בערגשולד און מאכט פערצווייפעלט מיט די הענד. „עס איז שוין שפּעט, אז נישט וואָלט מען געוואַרט אויף מענדלען. מענ־דעל דאַרף געווים ברייננען געלט."

„נו, א ודאי, וואָס האָב איך אייך געזאָגט?" וויצעלט נחום.

„ווער שטום א מאָל!" שרייט אוים פישעל מיט כעס. „קאַ־לאטירע!"

„טאקי ווער שטום א מאָל!" בייזערן זיך איינינגע מיט א מאָל אויף נחום'ען.

אראב דאס יאך.

אויפ'ן שטאָדטמארק צו דער בערזשע פון די טרעגער און וועגעלפיהרער איז האסטיג צוגעגאנגען מיט גרויסע טריט א הויכער, סוטולאוואטער, אלטער איד, אָנגעטאָן אין צופיצעלטע קליידער און ארומגעגארטעלט מיט א שטריק. זיין איינגעפאלען, איינגעקאָרטשעט געזיכט איז געווען רויט, דער אויסגעקרימטער רוקען האָט זיך ווי אויסגעגלייכט, אין זיינע אויסגעלאָשענע, טיעף איינגעפאלענע אויגען האָט זיך בעוויזען א פייערל, און ער האָט שטארק געמאכט מיט די הענד.

א גרויסע זאך האָט ער יעצט אָבגעטאָן, זעהר א גרויסע! א זאך, פון וועלכער עס דארפען קלינגען אלע אויערן — אויף בילעטען צו געהן זעהן און הערען עס! זיינע חברים וועלען שטארק הנאה האָבען דערפון, און ער לויפט זיי דערצעהלען. אגב פיהלט ער, אז ער דארף יעצט רעדען, ער מוז יעצט רעדען. עפּיס דריקט איהם מאָדנע דאָס הארץ און העבט איהם די צונגע...

„גאָר!" האָט ער אויסגעשריען צו א קופּקעלע טרעגער און וועגעלפיהרער, וועלכע האָבען איהם שוין פערוואונדערט אָנגעקוקט. „גאָר, פּטור געוואָרען פון וועגעלע, אָבגע'גמר'ט! דעם ס ו ו אָ ל ע ט ש אין שטוב אריינגעוואָרפען!... אין שטוב!... אוים!..."

און דאָס קופּקעלע האָט שוין געוואוסט, וועגען וואָס ער רעדט און וועמען ער מיינט, און אָנגעקוקט איהם מיט חשד־אויגען — גלויבען איהם צו נישט?

„ער האָט געמיינט אין ד'ר'אמת'ן," האָט דער אלטער וויטער גערעדט, ווי ער וואָלט זיך וועלען פערענטפערן, „ער האָט געמיינט אין ד'ר'אמת'ן, אז ער מאָג מיט מיר טון, וואָס ער וויל, אז ער האָט

„אַלע פּרייטאָג איינע דיבורים,“ זאָגט יאַשקע און קוקט אויף די עלטערע, צו זאָגט ער נישט אמת.

בערגשולד איילט אוועקצוגעהן און לאָזט איבער די ארבייטער נאָך אין הויף.

„מען האָט איהם געדאַרפט מקל'ען,“ זאָגט נחום.

„אָנרייבען א מאָרדע,“ כאַפּט אונטער פייוועל.

„ער זאָל נישט וויסען, פון וואַנען ער איז געקומען,“ שטעלט צו מאיר.

„ברררר, אויף מיין עהרענוואָרט,“ זאָגט חיים „דראָנגיילע“, רייבענדיג די פויסטען.

„באבעם ! “ קרימט זיך פישעל.

.1896

אויסער זיך בין איך געוואָרען, אויסער זיך... איך האָב געכאַפּט דאָס וועגעלע און געלאָזט זיך לויפען צו איהם... אין שטוב אריינ־געלאָפען... ער איז געווען אין זאַל, בין איך אריין אין זאַל... איך האָב אויפגעהויבען דאָס וועגעלע אין דער לופטען און א שליידער געטאָן אויף ד׳ר׳ערד... עס האָט זיך א טרייסעל געטאָן דאָס גאַנצע הויז... דאָס גאַנצע הויז האָט זיך א טרייסעל געטאָן... איך האָב א גרויסען שפּיי געטאָן, טפו!... אָנגעכראַקעט א פולע צורה און א קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר.“

ער האָט אויפגעהויבען און אראָבגעלאָזען מיט כח די הענד, צו בעווייזען, ווי ער האָט אויפגעהויבען און אראָבגעוואָרפען דאָס שווערע וועגעלע, ווי ער האָט א קלאַפּ געטאָן מיט דער טיר. זיין געזיכט האָט געברענט, זיינע אויגען האָבען געפינקעלט, זיין הייז־ריגער קול איז הילכיגער געוואָרען. ער האָט גערעדט מיט אַלע גליעדער.

דער עולם האָט זיך שטאַרק פערנאַנדערגעלאַכט. „אָט אַזוי ביזטו א מענש!“ — „וואָס גוט איז גוט!“ — „אָט דאָס איז מעשה מענש!“

„זעהסטו,“ האָט צו איהם געזאָגט דער אַלטער טרעגער, „דו וואָלסט אונז אָבער לאַנג געפאָלגט, שוטה!... זיעבען חדשים איין עבד נכנע געווען, פּרא אדם!... פערקויפט זיך פאַר פּיער רו־בעליעס, משוגענע בריאה!...“

„אבי אוים!“ האָט ער געענטפערט, „אין זאַל איהם אריינגע־וואָרפען דאָס וועגעלע... א שליידער געטאָן... אויפגעהויבען און א שליידער געטאָן... ער וועט מיך שוין געדיינקען!... די שויבען האָ־בען געקלונגען, אַזא שליידער געטאָן!...“

און נאָך לאַנג האָט דער אַלטער געחזרט די ווערטער, אויפ־העבענדיג און אראָבלאָזענדיג די הענד מיט כח.

ער האָט אין זיך געפיהלט א משונה־שטאַרקען כח. עפּיס א כח, אז ער וואָלט קאָנען אויפהעבען דאָס וועגעלע הויך, הויך און א שליידער טון אויף דער ערד, אז עס זאָל איינפאַלען דאָס הויז און

מיך שוין אין גאנצען אָבגעקויפט, אין גאנצען, מיט מיין ווייב און קינד! ניטאָ, אוים!..."

„וואָס ביזטו דאָס מיט א מאָל קלוג געוואָרען?" האָט איין אל־טער טרעגער געזאָגט. „וואָס האָסטו דאָס לאַנג נישט גערעדט? פּרא אדם, געלאָזט זיך קריכען אויפ'ן קאָפּ!... פאר וואָס? פאר וועמען? שוטה!..."

„אָט גאָר נישט! איך האָב געליטען, האָב איך געליטען. איז גאָר נישט... האָב איך!... ער האָט דאָך מיר פּאָרט געקויפט דאָס וועגעלע. ווי זאָגט מען... א טובה! זאָל ער קאָמאַנדעווען... זאָל ער... א גרויסע זאַך... איך בין צו אַלץ געוואוינט... די גרויסע סלוזשבע אויך געדיענט... אבער מיין חו'קען?!... א קריינק איהם אין די ביינער, א קריינק!... אוים!... זיי מיר נישט קיין פּריץ!... אין זאָל האָב איך איהם דאָס וועגעלע ארייננגעוואָרפען! נאָ, ווערג זיך מיט איהם!..."

„ווי אזוי קומט ער צו חו'קען?" האָט א צווייטער געפרעגט.

„ווי אזוי? ווי הייסט, ווי אזוי, ווי הייסט? ער האָט געבעטען, איך זאָל איהם שיקען חו'קען... דאָס ווייב איז אויף דער ראטשע, מיט דער דיענסט איז זי... האָט ער געבעטען חו'קען, האָט ער... זי זאָל זיין ביי איהם אין שטוב... זי זאָל איהם דיענען... נו, פאר וואָס ניט, פאר וואָס? איך האָב געמיינט, איין עהרליכער מאַן, א גביר מיט א נאָמען, א גוטער מאַן... ער האָט דאָך מיר פּאָרט דאָס וועגעלע געקויפט... זאָל זי זיין ביי איהם... וועט זי פערדיענען אויף א קליידעל, אויף שיך... זאָל זי זיין ביי איהם... איז זי אוועקגעגאנגען צו איהם... היינט פאר טאָג איז זי געקומען צו לויפען, איז זי... אָהן א נשמה, בלייך ווי די וואַנט... ניט טויט, ניט לעבעדיג... ער איז געקראָכען צו איהר... זי האָט זיך אָבער אויפגעכאַפּט... ער האָט געבאָטען געלד... אין צורה האָט זי איהם געשפּיִט... איין עהרליך קינד... האָט ער געוואָלט מיט געוואַלט... האָט זי זיך מיט איהם געשלאָגען... קולות געמאכט... קוים אַרויס־געריסען זיך פון איהם... דאָס וועגעלע, האָט ער געזאָגט, וועט ער דערפאר אָבנעמען ביי מיר... דאָס בלוט האָט אין מיר אָנגעהויבען צו זידען... איך האָב אָנגעהויבען ברענען, ווי א העליש פייער...

טאקי גאַנץ אָפּט, געפינט זיך אַ קלייענר ווייסער חברה׳ניק, וועלכער איז אַ בעלן אויף אונטערשטופּען, גלאַט אַזוי, פון פערגנניגען און שקאַצעקעריי וועגען. היינט אראָב אַ באַרג! יעמאָלט דאַרף מען גאָר וויסען, ווי איינצוהאַלטען, מען זאָל זיך נישט פערגאַנדער־יאָגען...

נור מילא... מאַלע וואָס גוט איז!.. אַ טרעגער איז ער געווע־זען און אַ טרעגער וועט ער שוין שטאַרבען. מסתמא אַזוי בע־שערט...

אָבער, ניין... ער פיהלט זיך געזונד, זעהר געזונד!...

פרייער און לעבעדיגער זיינען געוואָרען זיינע בעוועגונגען, בריי־טער דאָס האַרץ, גלייכער דער רוקען, און ער האָט נאָך לאַנג גע־חזרט, ווי ער האָט אריינגעוואָרפען דאָס וועגעלע, און פרייער און לעבעדיגער האָט ער געוואָרפען מיט די הענד אַרויף און אַראָב...

און זיין עולם האָט געלאַכט, געלאַכט, געלאַכט. די בלייכע צורות האָבען זיך בעדעקט מיט רויטקייט, פון שטערן האָבען זיך געקייקעלט גראָבע טראָפּען שוויים. זיי האָבען שוין קיין כח נישט, זיי האַלטען זיך שוין פאַר די זייטען, נור אויפהערען קאָנען זיי נישט...

„חזרים יושען,“ האָט זיך אָבגערופען אַ שטאָדטישער נגיד, פאַרבייגעהענדיג. „וואָס פעהלט זיי די שלעפּער? זיי האָבען עפּיס אַ סך קאָפּדרעהענים?...“

.1893

בעגראָבען אונטער זיך דעם רייכען מעהלער, פון וועלכען ער איז זיך זעהר א סך אויסגעשטאַנען.

ער האָט אין זיך געפיהלט עפּיס א נייע נשמה. עפּיס ווי א נייע הויט וואָלט זיך אויף איהם אָנגעצויגען. עפּיס, ווי אין איינעם מיט דעם וועגעלע האָט ער פון זיך אראָבגעװאָרפען א שרעקליך שווערע משא, וועלכע האָט איהם געדריקט אזא צייט און געזאָלט דערשטיקען זיין טאָבטער!...

גאַנצע זיעבען חדשים איז ער אָבגעוועזען א קנעכט ביי דעם רייכען מעהלער, האָט געדארפט שטעהן נור נעבען זיין קראָם, געהן נור אין זיינע שליחות, פאָלגען איהם אין פייער און וואסער.

יענער איז זיך בעגאַנגגען מיט איהם ווי מיט א פערד, נור עפּיס פלעגט ער איהם אויפוואַרפען מיט דעם וועגעלע, וואָס ער האָט איהם חנוכה געשיינקט מיט דעם תנאי, אז ער זאָל שטעהן נעבען זיין קראָם...

די חברים האָבען פון איהם געלאַכט — פאר דאָס וועגעלע האָט ער זיין בכורה, זיין פריי־הייט פערקויפט.... האָבען איהם גע־זידעלט, פערד, שוטה, בהמה גערופען....

שלעכטע זיינען זיי, פערגעסען א טובה...

ער טוט דאָס נישט. א וועגעלע איז פאָרט א וועגעלע... פיה־רען דאָס זעקעל מעהל איז פאָרט נישט טראָגען. די פּלייצע איז שוין צוגעשטאַנען — באלד שוין א זיעבציגער... נור יעצט... א כפּרה זיינע, זאָל ער זיך ווערגען מיט זיין וועגעלע!

ער פיהלט אין זיך יעצט שמשון הגבור׳ס כח און איהם דוכט זיך, אז זיין פּלייצע איז ווייטער יונג געוואָרען און איז שטארק מסוגל צו משאות.

על כל פנים, ער האָט דאָך געלעבט אָהן דאָס וועגעלע אויך...

קלערט זיך, מיט א וועגעלע איז טאַקי בעסער, לייכטער. ווערסט מיד, בלייבסטו שטעהן, בלאָזסט פון זיך אָב, טריקענסט דיר אָב דעם שוויים און פיהלסט דיך טאַקי אָבגערוהט, דארפסט נישט בלייבען שטעהן מיט דער שווערער משא אויפ׳ן רוקען און קוים־קוים פיהלען א דערלייכטערונג. — איין אנדערס מאָל, און

פּנים, ווי געווענזן, אז עס איז געפעהרליך צו האַלטען איהם אין א אידישער שטוב, ווייל ער קאָן נאָך קאַליע מאַכען די איבעריגע אר־בייטער. מען פלעגט איהם ווייזען די טיר.

ער פלעגט דערפון גאָר נישט נתפעל ווערען. ביי איהם איז דאָס שוין געווענזן א שפּיעלכעל. ער איז געווענזן זיכער, אז סוף כל סוף וועלען די בעלי־בתים צו איהם אָנקומען, ווייל זיי דארפען און מוזען איהם האָבען, ווייל „מיט זיינע הענד ארבייטען שדים". ער פלעגט נור איראָניש שמייכלען און דורכשטעכען די בעלי־בתים מיט א קוק, פאר וועלכען זיי האָבען פשוט געציטערט.

„וואָס, עס געפעלט אייך נישט מיין ליעדעל?" פלעגט ער זאָ־גען. „פאר'ן אמת שלאָגט מען, הא? עקספּלאָאטאטאָרעס, בלוט־זויגער!"

„דיך דארף מען פערזעצען אָדער אין אסטראָג, אָדער אין דולהויז," פלעגט ער בעקומען איין ענטפער, „דו ביזט פשוט א גע־פעהרליכער מענש! ביזט א משוגענער הונד!..."

„אַ, אוהום, טאָ־טאָ!" פלעגט ער צוברומען מיט פערגניגען.

„אָבער ווי געפעלט אייך מיין ארבייט? איך ארבייט געשווינד, הא?"

דאָס האָט געשטאָכען די בעלי־בתים!

„אָבדארען זאָלען דיר דיינע הענד!" איז געווענזן זייער ענט־פער. „וואָלסטו אזא מענש געווענזן, סאר איין ארבייטער דו ביזט, וואָלסט דו דאָך אין גאָלד געגאַנגען..."

„ביי אייך אין גאָלד געהן!!" פלעגט ער זיך פּלוצלינג אָנכאַ־פּען פאר דאָס זייניגע. „פון פיערצעהנ'שעה'דיגער ארבייט מיט דעם געהאַלט, וואָס איהר גיט, וועל איך דאָך באלד בעוואַקסען ווע־רען מיט גראָז! עקספּלאָאטאטאָרעס, בלוטזויגער, מענשענפרע־סער!..."

„ער איז שוין ווייטער דאָ!" רייסט מען איהם איבער.

„מארש, שלעפּ דיך! געה, שריי עס אויפ'ן גאַס!"

„אַ, אוהום, טאָ־טאָ!" ברומט ער שוין ווייטער. „אייך גע־פעלט ניט! ווארט, ווארט!..."

דראבקין.

.1

דראבקין איז געוועזען א זעהר גוטער ארבייטער — א בייטעל־נייהער, א שם דבר אין דער גאנצער שטאָדט. מען האָט איהם געלויבט אין די אויגען און אונטער די אויגען, און ער האָט געוואוסט, וואָס ער איז ווערט און געהאלטען הויך דעם קאָפּף. איהם האָט זיך געדאכט, אז ער איז בעשאפען געוואָרען צו זאָגען דעם אמת די בעלי־בתים און נור עפּיס פּלעגט ער זיי פּאָרוואַרפען, אז זיי לעבען פון זיין שווייס און בלוט, אז זיי זיינען עקספּלאָאטאטאָרס, בלוטזויגער, מענשענפרעסער און אזוי ווייטער און אזוי ווייטער. דערפאר האָט ער זיך אויף קיין אָרט א סך נישט געהאלטען און אין א יאָהר איז ער ארומגעגאנגען מעהר לעדיג, אלס געארבייט.

די בעלי־בתים האָבען איהם בעדויערט. זיי פּלעגען רעדען:

„א שד מיט נעגעל איז דאָס, קיין גוטער איד זאָל איהם נישט קענען!... אָבער גאָלדענע הענד האָט ער!“

„ווען נישט זיין משוגעת וואָלט ער דאָך אין גאָלד געגאנגען. א שפּאָס אזא ארבייטער, שדים ארבייטען דאָך מיט זיינע הענד!“

דאָך האָבען זיי איהם נישט געקאָנט ליידען, אפילו ווי מורא געהאט פאר איהם. אלע האָבען איהם שוין געקאָנט, ווי א בייזען שילינג און פון דעסטוועגען פּלעגט מען איהם נעמען צו דער ארבייט, ווייל מען האָט אלץ געקלערט, טאָמער איז ער בעסער, שטילער, רוהיגער געוואָרען. אויך איז א שאָד, אז הענד, וועלכע ארבייטען אויס אין צוועלף שעה וויפיעל איין אנדערער אין א מעת־לעת, זאָלען ארומגעהן לעדיג. נור אין א פּאָר טעג ארום פּלעגט מען זיך מוזען מיט א קרעכץ מודה זיין, אז ער איז דערזעלבער עזות

„גליקליך, ווי די ראבע קאַץ!“ האָט איהם די אַלטע מיט שפּאָס געענטפערט. „זיי זיינען טאקי שטארק נתפּעל געוואָרען, זעהט אקאָרשט!“

„אזעלכע עקספּלאַטאַטאָרעס, בלוטזויגער, מענשענפרעסער, די וועלט איז זיי גאָר קנאַפּ!“ האָט ער זיך גערעדט זיינס. „קוקען זיי אין די ציין, וואָס? זיי וועלען זיך בענוצען מיט אונזער שוויים און בלוט און מען זאָל זיי נאָך שווייגען?! פּע, א האָר אויך נישט! איך האָב פיינד צו שווייגען! אזעלכע עקספּלאָאטאטאָרעס, בייטעל-שניידער! איך האָב פיינד צו שווייגען!...“

„פּש, א גרויסער קאָזיק!“ מאַכט חוזק די אַלטע. „אָבער וואָס האָט איהר אויסגעפיהרט? האָט מען א י ך ארויסגעטריבען! פּלאַטאַטאָרעס — פּאַטאָרעס!...“

זי איז געוועזען בייז אויף דאָס שווערע אונפערשטענדליכע וואָרט. עס האָט זיך איהר גערֿאַכט, אז ווען נישט דאָס וואָרט, וואָלט דראַבקין צו קיין צרה נישט געקומען.

זי האָט שוין געוואָלט אויסשפּייען און אוועקגעהן פון איהם. נור דראַבקין האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן איהרע ווערטער.

„ארויסגעטריעבען? אָי, אָי, כאַפּט זשע נישט! מען טרייבט מיך נישט אזוי גיך!“

„א גרויל!“ האָט זי זיך געקרימט. „איך וואָלט אייך אויפ'ן שוועל נישט ארויפגעלאָזען!“

„זעהט איהר דאָך, און ז י י לאָזען מיך!“ האָט ער זיך גע-גרויסט.

„פּראים!“ האָט זי מיט עקעל ארויסגערעדט.

„אהא!“ האָט ער געענטפערט מיט נצחון.

נאָך דעם „אהא“ האָט שוין די אַלטיטשקע טאקי מעהר נישט גערעדט. זי האָט מיט פעראַכטונג אויסגעשפּיגען, פערריכט דאָס טיכעל אויפ'ן קאָפּ און אוועקגעגאַנגען פון איהם.

„פּלאַטאַטאָרעס, פּאַטארעס...“ האָט זי געחזרט פאר זיך דאָס שרעקליכע וואָרט, ברוגז'דיג...

ביי די לעצטע ווערטער פלעגט ער נאָך אַ מאַך טון דראָהענדיג מיט'ן פינגער. אויף וואָס האָבען זיי צו וואַרטען, האָט ער אַליין נישט געוואוסט, נור ער האָט געפיהלט, אַז עפּיס וועט אַזוינס געשעהן, וואָס וועט פערגעהן די בעלי־בתים שאַרף אין נאָז.

מיט נצחון פלעגט ער אַוועקגעהן פון די בעלי־בתים; פון זיינע אויגען האָט אַרויסגעשיינט אַ פרייד, גלייך ער וואָלט יעצט אַ גוטע זאַך אויסגעפיהרט, און מיט זיין קוק פלעגט ער דורכשטעכען אַלע הויכע בייכיגע אידען, וועלכע ער האָט בעגעגענט אין גאַס און גערעכענט פאַר בעלי־בתים. און אין קאָפּ האָבען זיך איהם אַרומגעדרעהט נאָך שאַרפזיניגערע דיבורים, וועלכע ער האָט געדאַרפט פיהרען און וועלכע ער וועט שוין איין אַנדערס מאָל זיכער פיהרען מיט די „עקספּלאָאַטאַטאָרעס", מיט די „בלוטזויגער", „מענשענפרעסער". און ער האָט זיך געזעהן אַרומגערינגעלט פון אַרבייטער, וועלכע העבען צו איהם זייערע אויגען, ווי צו זייער בעשיצער און בעהיטער. ער האָט זיך געפיהלט שטאַרק און ברייט אין דער דעה און איז געווען זעהר צופריעדען....

„אוים כלה ווייטער אַ מויד!" האָט ער געזאָגט מיט אַ געלעכטער צו דער בעל־הבית'טע פון זיין דירה, צו דער אַלטינקער דינה, אַריינגעהענדיג אין שטוב.

יענע האָט איהם אָנגעקוקט פערוואונדערט — „פון וועלכער תליה האָט ער זיך דאָס אָבגעריסען אין מיטען העלען טאָג."

„ווייטער אַרויסגעטריעבען?" האָט די אַלטינקע אויסגעשריען, קוקענדיג אויף איהם מיט פעראַכטונג. „נישט געדאַכט זאָלט איהר ווערען, סאַר אַ מענש איהר זייט!"

זי האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, ווי זי וואָלט זיך שוין פון איהם מיאש געווען, אַז ער איז אַ „לא יוצלח" געווען און אַ „לא יוצלח" וועט ער שוין בלייבען, געקוקט אָן אַ זייט און פערקרימט דאָס מויל. די קנויטשען אויף איהר געלען פאַרמיטענעם פּנים זיינען נאָך טיעפער געוואָרען.

„איך האָב זיי אַוועקגעגעבען אַ גאָב!" האָט ער געלאַכט און זיינע אויגען האָבען געפינקעלט.

פריה געקומען האלב אכט, נישט זיעבען, איז מען אויף איהם אָנגעפאלען, ווי אויף א משוגענעם הונד..."

„איז דאָס נישט זיין באָבעס דאגה?" האָט איהם די אלטינקע איבערגעריסען.

„איך קאָן נישט ליידען, איך קאָן נישט שווייגען! האָב איך זיי פערגעבען!..."

„פש... זייער העמד איז גאָר געוואָרען לייוואנד!"

נור האשקע וואַרפט א בייזען בליק אויף דער מוטער.

„זאָל מען זיי דען שווייגען?" פרעגט זי מיט פעראכטונג.

„זאָל א פ ר י ם שרייען! וואָס דארף ער שרייען?" האָט די אלטינקע געענטפערט.

„און אז אפרים איז א לעמעלע? און אז אפרים לאָזט זיך קריכען אויפ'ן קאָפּ?" איז דראבקין אויפגעשפרונגען און דאָס געזיכט האָט זיך אויף איהם אָנגעצונדען.

האשקע האָט איראָניש און מיט נצחון געקוקט אויף דער מוטער.

„טאָ זאָל ער ליגען אין ד'ר'ערד, זאָל ער פוילען, אז ער איז א נאר!" האָט די אלטע געזאָגט.

„איך קאָן נישט שווייגען! איך קאָן עס נישט צוזעהן!" האָט דראבקין געערעדט מיט א טאָן נידריגער.

„טאָ ליעגט איהר אין ד'ר'ערד, פוילט איהר, אז איהר זייט אזא נאר!"

„שעלטען זיך דארף מען אָבער נישט," האָט די טאָכטער ברוגז'דיג איבערגעריסען.

„טפוי, דו ביזט דאָך נישט בעסער פאר איהם."

„דיר געפעלט נישט?"

נור דראבקין דערלאָזט נישט, עס זאָל דערגעהן צו א קריעג.

„איך קאָן נישט שווייגען..."

ער האָט זיך צורעדט, צושריען. ערשטענס איז אפרים טאַקי גלאט א לעמעלע; מען מאָג מיט איהם טון, וואָס מען וויל, און ער וועט שווייגען. און צווייטענס איז ער טאַקי נישט קיין שטאר-

.2

אַנדערס האָט אויף איהם געקוקט חאַשקע, דער אַלטינקערס טאָכטער.

אַז זי איז געקומען ביי דער נאַכט פון איהר אַרבייט — זי איז געווען א מאָדיסטין — האָט די מוטער בעגעגענט זי מיט די ווערטער:

„ער זיצט שוין ווייטער אויף דער פליישיגער באַנק.“

דערביי האָט זי א מאַך געטאָן מיט׳ן קאָפּ אויף דראבקינ׳ס צימער.

„נו, איז וואָס?“ האָט די טאָכטער געפרעגט, אראָבנעמענדיג פון זיך דעם מאַנטעל.

די אַלטע איז געבליעבען אָבהענגדיג פון דער טאָכטערס ענט־פער און נישט געוואוסט, צו דאַרף זי דערויף ענטפערען, צו נישט. זי האָט זיך געוואונדערט, וואָס די טאָכטער ווערט גאָר נישט נתפּעל.

אין דער מינוט איז דראבקין ארויס פון זיין צימער.

„ווייטער א היימיגער!“ האָט ער לוסטיג געשמייכעלט.

„וואָס איז ביי אייך היינט פאָרגעקומען?“ האָט איהם חאַשקע געפרעגט.

„וואָס איז פאָרגעקומען? וואָס זאָל פאָרקומען? עס איז פאָר־געקומען! זיי זיינען בלוטזויגערס, עקספּלאָאַטאַטאָרעס און מעהר גאָר נישט!“ האָט ער זיך געהיצט.

„פּלאָטאַטאָרעס!...“ האָט די אַלטע מיט חזק איבערגעריסען.

„פאַר וואָס פאַרט זייט איהר היינט ארויסגעשפּרונגען?“ האָט חאַשקע געפרעגט, דורכלאָזענדיג דער מאַמעס איראָניע.

„פאַר וואָס? פאַר דאָס!“ האָט ער געשריען. „פאַר וואָס! איך קען ניט צוזעהן, וואָס עס טוט זיך. דאָס איז אונמענשליך, דאָס איז מערדעריש! אפרים דאַרף אַרבייטען אין אָבענד ביז נייען א זייגער און ער אַרבייט ביז האַלב עלף; אַז ער איז היינט אין דער

אָהן איין אויפהער. ער האָט נור נישט געטראַכט חתונה צו האָבען. —

חאשקע איז אויך געוועזען א שיין מיידעל.

„אז מיין חאשקע," האָט גערעדט די אַלטע, „זאָל זיך אָנטון אין לייטישע קליידער, וואָלט מען זיך אין איהר פנים נישט געקאָנט איינקוקען, ווי אין דער זון." זי האָט א ביסעל איבערגעטריעבען, ווי א מוטער, אבער גאָר א ליגען האָט זי אויך נישט געזאָגט. חאשקע איז געוועזען א ביסעל נידעריגער פאר דראבקין'ען; מאָ־גער מיט איינגעצויגענע באַקען און א פלאַכער ברוסט. נור זי האָט געהאט א זעהר ערדעלע גלייכע טאַליע, א קליין שיין מויל מיט פיינע ליפען, א גלייכע נאָז, קליינע אויערען און א שיינע שטערן, נור גאָר שיין זיינען געוועזען די לאַנגע שווארצע האָר מיט די בלויע אויגען.

ווען זי וואָלט געהאט נדן, וואָלט מען זי שוין לאַנג אויסגע־כאפט, נור זי האָט אפילו קיין רעכט קליידעל נישט געהאַט, האָבען זיך בחורים ארום איהר „גלאַט אזוי" ארומגעדרעהט, געזאָגט קאָמ־פלימענטען, אויף וועלכע זי פלעגט אפילו מיט א שמייכעל נישט ענטפערען, געטשעפעט זי מיט די הענד, וועלכע זיי פלעגען מיט בזיונות צוכאַפען צוריק. זי האָט געקראָגען א נאָמען פון א „נישט ריהר מיך אָן" און מען האָט גערעכענט, אז שולדיג אין דעם איז איהר „ליובקע" צו דראבקינען. —

און זי האָט איהם טאַקי געליעבט. אָבער איהר האָט זיך גע־דוכט, אז דראַבקין וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבען. „ער האלט גאָר ניט דערפון." ער האָט זי קיינמאָל מיט קיין וואָרט נישט בע־ליידיגט, ווער רעדט שוין מיט א האנד. ער האָט מיט איהר שטענ־דיג נור וועגען „זיינע זאכען" גערעדט, וועגען יושר און נישט יושר, געזוכט דעם אמת ביי לייטען און נישט געפונען איהם. ער פלעגט שפריצען מיט פייער, קלאַפען אין טיש, לויפען איבער'ן צי־מער. „ניין, ער וועט נישט, ער דארף נישט און טאָר נישט חתונה האָבען!"

און ווען יא?... אָך, ווי זיי וואָלטען געלעבט! זי וואָלט גע־ארבייט, א סך געארבייט, פאר צווייען געארבייט... און ער פער־

קער ארבייטער און אז מען זאָל איהם אָבזאָגען פון איין אָרט, וועט ער א צווייטען ניט אזוי גיך קריגען, האָט ער פשוט טאַקי מורא אָבצוּוענטפּערען. אָבער ער! ער קאָן עס נישט צוזעהן. ער האָט דאָך פאר זיי ווייניג וואָס מורא צו האָבען, ער לאַכט פון זיי אויס. אזעלכע עקספּלאָאטאטאָרעס, בלוטזויגערס! ווענינ איז זיי, אלץ ווענינ...

און חאַשקע האָט אויף איהם געקוקט מיט אויגען פול מיט ליעבע, געגעבען איהם גערעכט און איבערגעלעבט און איבערגע־פיהלט דאָס זעלבע, וואָס ער.

די אַלטינקע דינה האָט געשאָקעלט איראָניש מיט'ן קאָפּ.
„צוויי משוגעים! איינער ניט בעסער פאר דעם אנדערן!..."

.3

אויף דראַבקינען מיט חאַשקען האָט מען געקוקט, ווי אויף חתן־כלה. „א ליובקע," האָט מען געלאַכט. עס האָט געקלונגען, אָבער קיין חאָגע איז עס נישט געוועזען.

דראַבקין איז געוועזען א שיינער יונג. פון מיטעלען וואוקס, מיט ברייטע פּלייצעס, א ווייס, קיילעכדיג געזיכט, וואָס איז געוועזען ארומגעראמט מיט א בלאָנדען בערדעל; א מיטעלמעסיג מויל מיט דינע בלוט־רויטע ליפּען, אויף וועלכע עס זיינען געלעגען גע־דיכטע וואָנצען, א „געשניצטע" נאָז, א הויכע, ברייטע שטערן און א קיילעכדיגער קאָפּ מיט לאַנגע געדיכטע טונקעל־בלאָנדע האָר. די טונקעל־גרויע אויגען האָבען איהם שטענדיג געפינקעלט. מייד־לעך פלעגען זיך פערקוקען אויף איהם, געוואונשען זיך האָבען איהם פאר א חתן. נור ער האָט אויף מיידלעך נישט געקוקט. ער האָט זיך מיט זיי נישט געקאָנט און נישט געפיהרט. ער איז שטענדיג פערנומען געוועזען מיט זיינע „עקספּלאָאטאטאָרעס"; ער האָט אפילו נישט בעמערקט, מיט וואָס פאר אויגען חאַשקע קוקט אויף איהם. מיט חאַשקען האָט ער ליעב געהאַט צו רעדען, ווייל זי האָט איהם מיטגעפיהלט. זי האָט איהם פערשטאַנען, גערעכט געגעבען. מיט איהר וואָלט איהם נישט נמאס געוואָרען צו רעדען און רעדען,

דאָס האָט מיט איהם געטראָפפען נאָך א שרעקליכען כעס אויף אַלע בעלי־בתים פון דער גאַנצער וועלט. עס איז ביי איהם אריין אין א נצחון: ער מוז ווערען אליין א בעל הבית.

„אויסגע־עוקר'ט זאָלען זיי ווערען מן השורש, די עקספּלאָ־אטאטאָרעם! " האָט ער געשריען, אומלויפענדיג איבער'ן שטוב. „קיין געדעכנים זאָל פון זיי נישט בלייבען, פון די בלוטזויגער! זאָל מען זיי געדיכט זייהען און שיטער זאָלען זיי אויפוואַקסען, די מענשענפרעסער! גענוג, אוים! איך וועל אליין א בעל הבית!..."

ער איז ענטשוויגען געוואָרען און איז אלץ אומגעלאָפען אי־בער'ן שטוב: ער האָט עפּים אָבגעקלערט.

„א בעל הבית וועט ער ווערען! " האָט זיך די אלטע אריינגע־מישט מיט איהר איראָניע, „א בעל־הבאָנדזיע!..."

זי האָט זיך שטעכעדיג צולאכט. חאשקע האָט אויף איהר אונרוהיג א קוק געטאָן.

„פאַר זיך, נור פאַר זיך!" האָט ער געזאָגט פערטראַכטערהייט.

„הע, וועט פערזעצען די הויזען!" האָט די אלטע געלאַכט.

און חאשקע האָט איבערגעטראָגען איהר אונרוהיגען בליק אויף דראבקינען: זי האָט טאַקי באַלד פון אָנהעב א קלער געטאָן, מיט וואָס וועט ער מאכען פאַר זיך.

„נישקשה! איך וועל קריגען געלד!" האָט ער פערזיכערט. „איך קאָן קריגען שותפים צעהן פאַר איינעם. מען קען מיך, וואָס פאַר א בעל־מלאכה איך בין."

„הלואי! " האָט די אלטע געענטפערט מיט ספקות. זי האָט איהם ווייניג געגלויבט, נור ביי חאשקען איז אראָב א משא פון האַר־צען. זי האָט געגלויבט, אז עס וועט איהם געראָטען צו געפינען א שותף. — —

נור ער האָט געפונען דאָס, וואָס ער האָט נישט געזוכט. ער האָט געפונען א כלה מיט נדן.

דאָס איז געוועזען, ווען ער האָט זיך מיאש געוועזען צו געפי־נען א שותף. ער האָט אויסגעגאָסען זיין ביטער הארץ פאַר איין אַלטען בעקאַנטען.

דיענט דאָך אויך. נור זי וואָלט איהם אין גאָר נישט געשטערט, אין גאָר נישט! זאָל ער בלייבען, ווי ער איז. דאָך אַ טייערער נפש!...
אָך, רבונו של עולם, ווי זיי וואָלטען געלעבט!...

אָבער ניין דאָך! באַלד וועלען קומען קינדער... זי וועט נישט ארבייטען... די מאַמע...

„גאָט, גאָט, פאר וואָס שטראָפסטו אזוי דעם אָרימאַן!“ ניין, ער טאָר נישט, ער טאָר נישט חתונה האָבען... אָבער... ווי זיי וואָל־טען געלעבט, ווי זיי וואָלטען געלעבט!...

און זי האָט בעהאַלטען פון איהם איהרע געפיהלען. איהר איז דאָס אָנגעקומען שווער. אָ, וואָלט זי איהם ארומכאַפּען, און דריקען איהם צו זיך שטאַרק, שטאַרק, אריינדריקען אין איהם איהר נשמה, ווערען מיט איהם איין גוף... אָטעם פלעגט איהר פערפעהלען, אין די אויגען דרעהען און אין די שליפען קלאַפּען, ווי מיט האַמערס. זי איז קוים איינגעזעסען נעבען איהם. ער זאָל נור נישט דער־קענען, וואָס אין איהר קומט פאָר. און אז ער וועט יאָ דערקענען?...

און אז ער וועט יאָ דערקענען און וועט זי ארומנעמען, און האַלזען, און קוסען, און גלעטען, און דריקען!...

אַ מין זאָנדערבאַר זיס געפיהל געהט איהר איבער׳ן לייב, אז עס שווידערט איהר.

ער שטעהט דאָך אזוי נאָהענט נעבען איהר. זי פיהלט דאָך כמעט זיין אָטעם. און זי האָט געקוקט אויף יעדע בעוועגונג זיינע, געלייענט אין זיינע אויגען, טאָמער...

נור זי האָט זיך אליין פערשעמט פאר איהרע געדאַנקען. וואָס איהר קאָן זיך וועלען? וועגען וואָס זי קאָן גאָר טראַכטען, ווען ער רעדט וועגען אזעלכע וויכטיגע זאכען?

דאָס פּאַסט עפּיס... פע!...

.4

דראבקין אָבער האָט חתונה געהאַט. נישט אויף חאַש־זען, נור אויף אַ חיענקען, אַ מיידעל מיט פינף הונדערט רובעל נדן. — —

שריען, געקוויטשעט, געדונערט, געברילט — און דראבקין האָט לסוף געמוזט פערגעהן מיט איהם אין א שיינק און שטעלען משקה און נאָך די ערשטע דריי כוסות איז דער פריינד ענטלאָפען צום מחותן.

„וועסט מיר דאנקען, כל־זמן דו וועסט לעבען!“ האָט ער גע־זאָגט צום געזעגענען זיך.

בלייבענדיג אליין האָט ערשט דראבקין דערפיהלט, אז דאָס איז פאר איהם אייגענטליך א גליק. פינף הונדערט רובעל! ער — מיט פינף הונדערט רובעל! ער וועט דאָך וועלטען איבערקערען, ער — מיט פינף הונדערט רובעל!...

און די כלה קען ער טאקי. דער פריינד האָט קיין סך ליגענס נישט אָנגעזאָגט. זי איז נישט קיין א־אי־אי, אבער אזעלכע מייד־לעך וואלגערען זיך נישט אין די גאסען. יאָ, ער דער־מאָנט זיך אויף איהר גוט. זי איז א ביסעל העכער פאר חאשקען, פולער, דאכט זיך, א ביסעל... א בלאָנדינקע... א לעבעדיג שטיק דארף זי, דאכט זיך, זיין... א פיינוכע, א ריהרעוודיגע בריאה...

פינף הונדערט רובעל! דאָס איז דאָך פאר איהם... שייכות צו זאָגען!... פינף הונדערט רובעל... ער וועט דאָך... הם...

ער געדיינקט נישט אקוראט, אָבער זי איז, דאכט זיך, א זעהר גוטע ארבייטערין. ווארט, ביי ווען האָט ער מיט איהר גע־ארבייט?

ער האָט צוגעמאכט די אויגען און געוואָלט זיך דערמאָנען. ביי אברהם בער'ן? ניין... ביי... ביי... צום שווארץ יאָהר, ביי ווע־מען האָט ער עס געארבייט מיט איהר! ניין, ער וועט זיך נישט דערמאָנען. אָבער דאָס געדיינקט ער אקוראט, אז זי איז א גוטע בייטעלנייהערין. און גלאט ביי איהם אין די הענד וועט זי שוין ווערען א גוטע ארבייטערין.

חאשקעס פיגור איז איהם אלץ געשטאנען פאר די אויגען, און איהם האָט זיך געדאכט, אז ער טראכט וועגען דער חיענקען און זעהט זי. — —

„שאַ, איך האָב פאַר דיר אַ שותּף,“ האָט אויסגעשריען דער אַלטער בעקאַנטער, „און אַ שותּף אויף דיין גאַנצען לעבען.“

דראַבקין האָט איהם אָנגעקוקט קשה'דיג.

„ווילסט אַ שדוך טון מיט פינף הונדערט רובעל נדן?“

דראַבקינען האָט זיך עפּיס אין הארצען אָבגעריסען. אַ שדוך טון! פינף הונדערט רובעל! פאַר די אויגען האָט זיך איהם פּלוצלינג בעוויזען חאַשקעס פיגור.

„ד אָ ר ט י ן וויל מען דיך זעהר,“ האָט דער פריינד ווייטער גערעדט, „אַ מיידעל, אַ ליאַלקע! אַ בריה — איינע אין דער וועלט... שאַ, אויך אַ בייטעלנייהערין.“

דראַבקין האָט נאָך אַלץ נישט געקאָנט בעגרייפען, און חאַשקע האָט זיך איהם געדרעהט פאַר די אויגען...

„דאָרטין וויל מען דיך זעהר,“ האָט דער פריינד געהאַלטען אין איין רעדען. „די כלה איז דאַכט מיר פערליעבט אין דיר, זי קען דיך פון לאַנג אָן, געאַרבייט דאַכט זיך מיט דיר. נו, ווילסט דו? זאָג, ווערט דאָס איינס און צוויי. איך וועל ביי דיר קיין שדכנות נישט בעטען, איך וועל מיר נאָר נעמען אונטערפיהרער. נו?“

„אַ שדוך?“ האָט דראַבקין געשטאַמעלט. „מיר ווילט זיך דאָס גאָר ניט!...“

„וואָס, דו ווילסט גאָר נישט חתונה האָבען?“ האָט איהם יענער איבערגעריסען מיט שפּאָט. „דו ווילסט אוועק אין אַ מאָנאַסטיר? זיי קיין נאַר נישט און לאָז זיך רעדען! פינף הונדערט רובעל נדן און דו ווערסט אַ בעל־הבית, דאָס ווייב וועט דיר זיין איין אמת'ער עוזר. דרעה קיין קאָפּ נישט!... ווי איך בין אַ איד, אז דו וועסט ביי מיר מוזען חתונה האָבען מיט דער מיידעל!...“

דער פריינד האָט זיך שוין שטאַרק געהיצט. ער האָט אָנגערופען דעם מחותן — גרונם דעם גלעזער, די כלה — חיענקע, אַ מיידעל מיט גאָלד גלייך, שיין, אז דראַבקין מאָג זיך ענטקעגען איהר בעהאַלטען אין הרובע, קלוג — שייכות קלוג? — בלעם! עהרליך, ווי גאָט האָט געבאָטען, אַ כשר קינד — „אויף מיר אזא יאָהר!“...

דער פריינד האָט געאַרבייט מיט אַלע כוחות, גערעדט, גע־

קומען מיט א שמחה און געזאָגט, אז מאָרגען איז ביי איהם תנאים. חאשקע איז בלייך געוואָרען, געכאפּט זיך פאר די ברוסט און איז שיער נישט אומגעפאלען. ער איז געבליעבען מיט א וואָרט אויף די ליפּען: ער האָט אלץ פערשטאנען.

„חאשקע, וואָס איז מיט אייך?“ האָט ער פאר שרעק אויסגע־שריען, כאָטש ער האָט געוואוסט, וואָס מיט איהר איז. ער האָט איהר דערלאנגט א גלאָז וואסער.

די אלטע האָט ארום איהר ארומגעטאנצט און דראבקין איז געשטאנען, ווי א דערשלאָגענער. איהם האָבען זיך אויך טרערען אנגעשטעלט. ער האָט ערשט בעגריפען, פאר וואָס חאשקע איז איהם געשטאנען די לעצטע צייט פאר די אויגען, ווען ער האָט גאָר געַרעדט וועגען דער כלה. ער האָט זיך ערשט געכאפּט, ווער עס פעהלט איהם.

און איהם האָט זיך פערוואָלט א וואָרף טון זיך צו חאשקען, ארומנעמען זי, האלזען זי, קוסען זי, שווערען איהר, אז ער וועט נור מיט איהר חתונה האָבען...

ער איז ענטלאָפען צו זיך אין צימער גאנץ פערלאָרען, בלייך, אויפגערעגט.

„וואָס איז ער משוגע געוואָרען?“ האָט די אלטע בייז ארוים־גערעדט.

און חאשקע האָט זיך נאָך ביטערער פערנאנדערגעוויינט און שטארקער געדריקט זיך די ברוסט. —

.5

— — —

מען האָט אָבגעלעגט די חתונה אויף א האלב יאָהר, נור דאָס נדן־געלד האָט מען איהם גלייך ארויסגעגעבען אויף די הענד, ער זאָל גלייך איינפיהרען א ווערקשטאט. אלע האָבען איהם גע־וואוסט פאר איין אָרענטליכען מאַן.

ער האָט געקויפט א מאשין, שערען, מעסערס; צוואנגען היל־צערנע האָט ער אליין געמאכט און געזעצט זיך צו דער ארבייט צו־

אז חאשקע איז געקומען, האָט ער איהר גלייך דערצעהלט דעם פּאָרשלאָג און געפרעגט ביי איהר איין עצה.

חאשקע איז בלייך און רויט געוואָרען.

„אָ, טוט מיר היינט וועה דער קאָפּ!“ האָט זי געזאָגט און איהר קול האָט געציטערט.

דראבקין האָט געגלויבט איהר קאָפּוועהטאָג, די מוטער אויך.

„מסתמא פערטשאדיעט זיך,“ האָט די אלטע געמורמעלט. „זיי האָבען דאָרטין אלץ מורא דערפראָרען ווערען! א פאהיבעל גאָר אויף זיי... איך וועל ארויסנעמען דאָס הייסע וואסער פון אויוועז, וועסטו אויסוואשען דעם קאָפּ.“

דאָס האָט זי אויסגעגאָסען איהר הארץ צו חאשקעס בעלי־בתים'ס קעפּ. און איהר הארץ איז יעצט געוועזען שטארק פער־ביטערט: זי האָט גערעכענט דראבקינען פאר חאשקעס חתן.

חאשקע האָט געשוויגען. דראבקין האָט אויף איהר געקוקט און געווארט אויף איין ענטפער.

„איהר קענט אפשר די חיענקען?“ האָט ער ווייטער אָנגעהויבען. „זי דארף דאכט זיך זיין א וואויל מיידעל.“

„וואָס קאָן איך וויסען? ווי עס ווייזט אויס, איז דאָס גאָר ניט קרום. פינף הונדערט רובעל און חיענקע, ווי איך קען זי, איז טאקי א וואוילע מיידעל. זאָל זיין מיט מזל!“

ביי די לעצטע ווערטער האָט איהר קול דאָך געציטערט.

די אלטע האָט נישט געפונען קיין שלעכטע ווערטער אויף קאליע צו מאכען דעם שדוך און איז שטארק ברוגז געוואָרען: אויף חיענקען מיט איהרע פינף הונדערט רובעל, אויף דראבקינען, אויף חאשקען, אויף זיך און אויף איהר גאַנץ אָרם לעבען. זי האָט זיך איינגעהאלטען פון טרערען און אָנגעגרייט בעזונדערע טענות פאר'ן רבונו של עולם.

און דראבקין האָט דערווייִלע אויסגעלעגט זיינע פּלענער. ער האָט גערעדט פרעהליך און נישט בעמערקט דעם ארומיגען שמערץ — — —

ער האָט עס בעמערקט אין א פּאָר טעג ארום, ווען ער איז גע־

„האָסט מיך נישט געזעהן ? ווילסט זעהן, צי האָסטו דיך נישט געגנאַרט ?“ פרעגט זי איהם ווייטער. זי וואַרפט די ארבייט און נעמט איהם אַרום האַלז.

נור ער שווייגט. ער שטעקט אַריין דעם אָנגעפּעכטען פּאָדים אין נאָדעל און העבט אָן נייהען. ער פיהלט, אַז ד י איז איהם פרעמד, ד י קען ער גאָר נישט.

„ביזט ברוגז ?“ פרעגט איהם ד י, לאָזט איהם אָב דעם קאָפּף און איז שוין אַליין גרייט ברוגז צו ווערען.

„גאָר ברוגז,“ ענטפערט ער, קוקענדיג אויף דעם בייטעל אין צוואַנג און שטעכענדיג. „איך האָב געקוקט, איך טאָר אויף דיר נישט קוקען ?“

— — —

ער פלעגט צו חאשקען אָפט געהן, כאָטש אויף אַ ווייל'ע. און אין דער ווייל'ע האָבען זיי זיך אויך נישט גוט געפיהלט. בייביידען זיינען געשטאַנען טרערען אין די אויגען.

די אַלטינקע פלעגט זיך אַרויסמאַכען ביי זיין בעזוך אין קיך אַריין, בורטשענדיג און מיט איין אָנגעקנויטשטער שטערן. דאָר־טין פלעגט זי זיך אַוועקזעצען איבער אַ זאָק ביי אַ פינסטערען לעמ־פּעל און קוקען פאַר זיך אין די האַלב־פינסטערנים אַריין און טראַכטען וועגען איהר נאַרישער און אונגליקליכער טאָכטער.

דראַבקין פלעגט זיך שטעלען אין פענסטער און שרייבען מיט'ן פינגער אויף דער שויב אָדער קוקען גלאַט אין דער וועלט אַריין אָהן קלאָרע געדאַנקען אין קאָפּף און וואַרטען, אַז חאשקע זאָל עפּיס פרעגען.

און חאשקע איז געזעסען איבערגעבויגען איבער איין ארבייט און אין האַרץ האָט איהר גענאָגט און גענאָגט.

זי האָט געפיהרט מיט זיך אַ שטאַרקע מלחמה. זי האָט גע־וואָלט אַלץ פערגעסען. אוים, פערפאַלען, מסתמא איז נישט בע־שערט ! און דאָך האָט זי נישט אָבגעלאָזען אַ שרעקליכע נאָגענדע בייגקענים. און אין דער שטילער נאַכט פלעגט זי נאָס מאַכען איהר קיסען מיט לאַנגזאַמע, וואַרמע טרערען. און אָפט פלעגט

זאמען מיט דער כלה. די ווערקשטאַט איז געוועזן, נאַטירליך, אויף איהר נאָמען.

מען האָט איהם פערשאַטען מיט ארבייט.

אויף איהם האָט זיך אָנגעצויגען א נייע הויט. ער איז געוואָרען פרעהליכער, לעבעדיגער, פרישער. ער האָט זיך גענומען צו דער ארבייט מיט היץ, ער האָט זיך נישט געקאָנט אָנזעטיגען. עס האָט זיך געדאכט, אז ער האָט געוואָלט ארייננכאַפּען, וואָס מעהרער און מעהרער.

ער האָט געשפּירט אזוינס, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געשפּירט. ער האָט געלד! ער האָט געלד! ער איז אַליין א בעל־הבית! אָפט פלעגט איהם אָנהעבען צו קיצלען און ער פלעגט גליקליך שמייכלען און פערנאַנדערזיינגען זיך. ער האָט זיך געפיהלט איבערגליקליך. ער האָט געמאַכט פּלענער — דער נדן וועט זיך פערגרעסערען, ער וועט האָבען א סך געלד, ער וועט וועלטען איבערקעהרען!...

„איך וועל זיי בעווייזען!“ פלעגט ער אויסשרייען מיט נצחון גלאַט אין דער וועלט אריין, שטעפּענדיג אויף דער מאַשין, נייהענדיג אין דער צוואַנג.

„וועמען?“ האָט די כלה געפרעגט, אז ער האָט עס שוין א מאָל צעהן איבערגע׳חזר׳ט.

„אַלעמען!“ האָט ער געענטפערט. „זיי וועלען שוין ביי מיר זעהן!“

און ער האָט זיך צורעדט, ווי ער וועט „זיי בעווייזען“. —

איין וואָלקען נור איז געוועזן אויף זיין ליכטיגען הימעל: ער האָט געביינקט נאָך חאַשקען. חאַשקע האָט איהם געפעהלט.

ער פלעגט פערבלינצען, פערשצורען די אויגען, אָנפּעכענדיג א פאָדים, און קוקען אויף דער כלה, נור געטראַכט האָט ער בשעת מעשה וועגען חאַשקען: ער האָט זי פערגלייכט מיט דער כלה.

„וואָס קוקסטו אזוי אויף מיר?“ פרעגט איהם חיענקע מיט א שמייכעל.

נור ער ענטפערט נישט און פּעכט.

דערשיקען פרייזקוראַנטען... ניין, ער וועט זיי שוין בעווייזען!...
ער וועט שוין מיט זיי לערנען בלק!

און חאַשקע הערט און האָט הנאה. נור איין פראַגע דריקט זי, און זי מוז זי פרעגען. זי בויגט אַראָב דעם קאָפּף איבער דער אַר־בייט און מיט א פערשטיקטער שטימע פרעגט זי:

„וואָס מאַכט אייער חיענקע?“

ער רייסט איבער זיין ערצעהלען און ווערט ווייטער אומעטיג.

„וואָס זאָל זי מאַכען? אַרבייט.“

און ווייטער קוקט ער אין פענסטער אַריין אָהן יעדען געדאַנק אין קאָפּף. און זי בלייבט זיצען איבערגעבויגען איבער איהר אַר־בייט און העבט די אויגען נישט אויף. און באַלד צושיידען זיי זיך מיט שטיינער אויפ'ן האַרצען. — — —

נור שפּעטער א ביסעל האָט איהם די אַרבייט דעם קאָפּף פער־דרעהט, אַז ער האָט דאָס האַרץ פערגעסען. ער האָט זיך צוגעַ־וואָהנט צו חיענקען און איז בערעדליכער געוואָרען. און איינמאָל האָט ער אָנגעהויבען צו דערצעהלען איהר, וואָס ער פלעגט צוטון מיט זיינע בעלי־בתים, ווי ער פלעגט זיך מיט זיי קריגען. זי האָט געלאַכט. יאַ, זי ווייס פון איהם און זיינע שטיק.

„איך האָב נאָך מיט קיינעם פון זיי קיין גוט וואָרט נישט גע־רעדט. אפילו מיט דעם בעסטען,“ דערצעהלט ער איהר. „איך האָב זיי שטענדיג בעוויזען מיינע נעגעל.“

„איך וועל דיר זאָגען דעם אמת,“ האָט זי געזאָגט מיט איין ערנסטער מינע. „איך וואָלט דיך אויפ'ן שוועל נישט אַרויפגעלאָ־זען, ווען איך וואָלט געווען דיין בעל־הבית, איך זאָל אפילו וויסען, אַז איך וועל פון דיר פערגולטען ווערען.“

ער האָט גאָר נישט געענטפערט, שנעלער אָנגעהויבען צו שטעפּען און געוואַרט, טאָמער וועט זי נאָך עפּיס זאָגען.

„ביי אונז וועט דאָס נישט זיין,“ האָט זי געזאָגט.

„א ודאי נישט,“ האָט ער אונטערגעכאַפּט. „מיר וועלען זיך אַנדערש בעגעהן מיט אַרבייטער.“

„אַנדערש, צי נישט אַנדערש,“ האָט זי געענטפערט, „נור, אַז

זיך איהר דאכטען, אז עס וועט זיין א טאָג, כאָטש ווער ווייס אין וויפיעל יאָהר ארום, און ער וועט קומען צו איהר צו לויפען און...
אַך, ביז'ן סוף האָט זי קיינמאָל נישט דערטראַכט — — — —

אָבער ער דארף דאָך נישט וויסען, וואָס אין איהר קומט פאָר!

און חאשקע מאכט זיך הארץ, אָטעמט פרייער אויף און העבט אָן די ערשטע צו רעדען.

„וואָס טוט זיך ביי אייך? פראַן ארבייט?“

יא, וועגען דעם קאָן ער א סך רעדען און אָנדערצעהלען. עס איז איהם בלויז שווער אויפ'ן הארצען. ער זיפצט אָב און ענטפערט אונטער דער נאָז:

„עס ארבייט זיך צו ביסלעך. אין ארבייט וועט שוין גראָד קיין מניעה ניט זיין.“

„אויף וועמען ארבייט איהר יעצט?“ פרעגט זי ווייטער, אריי־בערלאָזענדיג זיינע לעצטע ווערטער.

„אויף עטקינען,“ ענטפערט ער מיט א האלבען מויל, ווי ברוגז, וואָס זי רעדט אַלץ וועגען אזעלכע זאכען.

אָבער ניין, דאָס מוז ער איהר טאַקי דערצעהלען, ווי ער האָט אָבגענומען דעם קרעמער עטקין ביי זיין אַלטען בעל־הבית, ביי משה ברוך'ן. דאָס איז טאַקי העכסט אינטערעסאַנט. און ביסלעכ־ווייז צורעדט ער זיך און צוהיצט זיך, ווי ער האָט אריינגעטראָגען צו עטקינען א שטיקעל ארבייט און אַלע האָבען דאָרטין געלעקט די פינגער און גלייך האָט ער בעקומען א גאַנצע בעשטעלונג. און משה ברוך האָט איהם בעגעגענט און געשראָקען, אז ער וועט איהם צו־פאַטשען די צורה. האַ־האַ־האַ, ער האָט טאַקי געפונען וועמען צו שרעקען! ניין, ער וועט נאָך איהם בעווייזען אזא קונץ, אז ער וועט נאָך אריינגעהן צו בזשעשינסקען, אויף וועלכען משה ברוך ארבייט, און זאָל ער איהם טאַקי וואָס טון! אָהאָ! ער קאָן איהם, דעם משה ברוך'ן, גאַנץ גיך מאַכען פאַר אויס בעל־הבית... ער רע־כענט נאָך אריינגעהן צו אברהם־בער'ס קונדען. מיט אברהם בער'ן מוז ער זיך אויך אָברעכענען אויף דער וועלט. ער ווייס אַלע קונ־דען זיינע, אפילו די נישט־היגע, און ער וועט צו אַלעמען פערנאַנ־

„איהר הערט עפּיס ווערטער?“ האָט ער אויסגעשריען צו־לעצט.

„זי איז גערעכט, ווי דער טאָג,“ האָט זיך די אַלטע אריינ־געמישט.

„סאַר אַ ווערטער, הא?“ האָט ער איבערגע׳חזר׳ט און געקוקט חאַשקען אין די אויגען.

„נו?“ האָט יענע קאַלט ארויסגערעדט.

„ווי הייסט „נו“, וואָס טייטש „נו“?“ האָט ער אויסגעשריען.

„וואָס ווילט איהר, אז אַלע זאָלען זיין מיט אייך אין איין מיינונג?“

„ווי הייסט „אין איין מיינונג“? וואָס טייטש „אין איין מיי־נונג“?“ האָט ער זיך געוואָרפען. „דאָס איז דאָך מיין כלה!“

„איהר האָט דאָך אָבער בעזונדערע קעפּ, בעזונדערע הערצער,“ האָט חאַשקע געענטפערט.

„ער וואָלט ווען, אז זיין כלה זאָל זיין אזא פערד, ווי ער,“ האָט די אַלטע צוגעגעבען.

„ניין, אָט איהר? פאַר וואָס איהר?“ איז ער צוגעשטאַנען צו חאַשקען.

„זי איז אַ לאַנגאָנעדיגער נאַר,“ האָט די אַלטע געענטפערט; נור חאַשקע האָט געשוויגען, רויט ווערענדיג.

„היינט פאַר וואָס זי?“ האָט ער גערעדט זיינס, מיינענדיג שוין די כלה.

„איז וואָס ווילט איהר?“ האָט איהם חאַשקע איבערגעריסען.

ער האָט עפּיס נישט גלייך געפונען אַ תירוץ.

„נו, זאָגט, וואָס ווילט איהר?“

„וואָס זאָל איך ווען? איך וויל גאָר נישט,“ האָט ער געענט־פערט ברוגז׳דיג.

ער איז אוועק מיט גאָר נישט און ברוגז. ער האָט געוואָלט, אז חאַשקע זאָל איהם העלפען זיין אין כעס, ארויסגעהן פון זיך, ווי אַלע מאָל. — — —

אויף מאָרגען האָט ער געפּרובט נאָך אַ מאָל דורכרעדען זיך

איינער וועט ביי אונז מאכען אזעלכע קונצען, איז גלייך פאר'ן קאָל־נער און פון די טרעפּ!...“

„דאָס זאָגסט ד ו אזוי...“

זיין קול האָט געציטערט.

„און אזוי וועט עס טאקי זיין,“ האָט זי געענטפערט מיט דעם זעלבען ערנסט. „בין איך א בעל־הבית, דארף איך זיין א בעל־הבית. איך וויים, איך האָב אויך געארבייט ביי בעלי־בתים, איך האָב מיך אויך געקריגט מיט זיי, זיינען זיי מסתמא ווערט געווע־זען; אָבער גלאט אזוי, אהולעם קריגען זיך! מעהר וועט „זיי“ נישט פעהלען ביי מיר!“

„ביי אונז וועט עס נישט קאָנען פּאַרקומען,“ האָט ער געזאָגט. „איך וועל זיי אין אלץ נאָכגעבען.“

„ווי הייסט אין אלץ נאָכגעבען?“ — זי האָט דערהעכערט א ביסעל די שטימע — „פע, א האָר אויך נישט! פאר וואָס זאָל איך מיך בעסער בעגעהן, ווי מען איז זיך מיט מיר בעגאַנגען?“

דראבקין איז בלייך געוואָרען; עס האָט איהם א ציטער געטאָן די האנד.

„דאָס וועלען מיר שוין זעהן,“ האָט ער שוואך ארויסגערעדט. ער האָט זיך איינגעהאלטען, נור דאָס בלוט האָט אין איהם געקאָכט.

„וואָס וועלען מיר זעהען, וואָס?“ האָט חיענקע געזאָגט. „גע־ווים וועל איך מיך נישט בעסער בעגעהן, ווי מען איז זיך מיט מיר בעגאַנגען. פאר וואָס זאָל איך זיי נאָכגעבען? זיי זאָלען מיר קרי־כען אויפ'ן קאָפּ?!“

ער האָט גאָר נישט געענטפערט. ער איז שוין געוועזען שטארק אין כעס און האָט זיך איינגעהאלטען נישט צו רעדען. ער האָט זיך איינגעטיעפט אין דער ארבייט און מעהר א וואָרט נישט גערעדט, כאָטש חיענקע איז נישט גיך ענטשוויגען גע־וואָרען. — — —

ביי נאכט איז ער געלאָפען צו חאשקען. ער האָט איהר אי־בערגעגעבען דאָס געשפּרעך.

זאָל אויפהערען צו געהן צו חאַשקען: געפעלט איהם חאַשקע בעסער, טאָ זאָל ער זי נעמען. זי קאָן בעשטעהן האָבען א חתן פאַר זיך אליין.

נור ביי איהר איז געבליעבען, ביז דער חתונה נישט פערפיהרען מיט איהם קיין סקאנדאלען. נאָך דער חתונה וועט זי שוין וויסען, ווי צו מאַכען, ער זאָל צו חאשקען אויפהערען צו געהן און זי זאָל ביי זיי אויפ'ן שוועל נישט ארויף. —

אָבער ער האָט גאָר נישט געוואָלט געהן צו חאשקען — נישט היינט און נישט מאָרגען און איבערהויפט... וואָצו? ער איז געוועזען אויף איהר ברוגז. — — —

.6

פרעהליך זיינען געוועזען צו דער חתונה חיענקע מיט איהרע עלטערן: פון די פינף הונדערט רובעל נדן איז אונטער דער צייט געוואָרען זיעבענהונדערט; חיענקע האָט זיך געפיהלט פאַר א גבירה, און איהרע עלטערן פאַר א גבירה'ס א טאַטע־מאַמע.

דראבקין איז אָבער געוועזען נישט אין גוטען הומאָר. ער האָט עפּים מורא געהאַט. נאָך דער חתונה וועט זיך אָנהעבען א מלחמה. —

די מלחמה האָט זיך טאַקי אָנגעהויבען אין פינף חדשים ארום נאָך דער חתונה. זיי האָבען בעשלאָסען אָנהעבען אויסצוארביי־טען אייגענע סחורה און נישט ווארטען, ביז מען וועט זיי ברייננגען ארבייט פון די קראָמען. מען האָט געדאַרפט פערפיהרען שוין א גאַנצע ווערקשטאַט מיט ארבייטער.

ער האָט זיך געזעהן מיט עטליכע ארבייטער, אלטע חברים, מיט וועלכע ער האָט צוזאַמען געארבייט.

„וואָס, חברה, איהר וועט געהן צו מיר ארבייטען?"

„אישש, דראבקינ'דעל! דו ווערסט טאַקי א גאַנצער בעל־הבית?"

„הערסט, ער איז דאָך גאָר קיין יאָלד נישט!"

„נו, וועט איהר געהן ארבייטען?"

מיט חיענקען, נור ער האָט אויסגעהערט דאָסזעלבע, וואָס נעכטען.

„זאָג איך דיר,“ האָט ער שוין ארויסגערעדט שארף און פעסט, „אז ביי אונז וועט מען זיך בעגעהן מיט די ארבייטער, ווי איך וויל!“

„זאָג איך דיר,“ האָט איהם חיענקע אָבגעשניטען, „אז ערשטענס האָבען מיר נאָך נישט און מיר נעמען נאָך נישט קיין ארבייטער, און צווייטענס, וועל איך מיך מיט זיי בעגעהן, ווי א י ך וויל!“

„מיר וועלען זעהן!“

„וועלען מיר זעהן!“

ער איז ברוגז געוואָרען, זי איז ברוגז געוואָרען און האָבען שוין ניט גערעדט דעם גאנצען טאָג.

„אז ער איז אזא מאכער,“ האָט זי געטראכט, „וועט ער שוין ביי מיר נישט זיין קיין פריץ איבער דאָס געלד.“

ער איז געזעסען, ווי אויף שפּילקעס. ער איז געוועזען שרעקליך אין כעס, דאָס בלוט האָט אין איהם געקאָכט. ער האָט געוואָלט אויפשפּרינגען, א שפּיי טון, א שטארקען שפּיי טון און צורייסען אויף אייביג מיט דער כלה. נור עפּים האָט איהם אויפגעהאלטען. דאָס „עפּים“ האָט איהם ניט דערלאָזען טון, וואָס איהם האָט זיך אזוי געוואָלט. דאָס „עפּים“ האָט איהם צוגעשמידט צום אָרט, איינגעהאלטען זיין כעס. און דאָס „עפּים“ איז איהם אליין נישט זעהר דייטליך געוועזען. ער האָט עס נור שטארק געפּיהלט, פון דעם „עפּים“ איז איהם געגאנגען ־ו ווארמקייט איבער'ן גאנצען גוף — — — און דוקא פון דער בוזים־קעשענע...

„נו, נו, מיר וועלען זעהן!“ האָט ער געטראכט, „נאָך דער חתונה וועלען מיר א סימן האָבען.“ — —

ביי'ם צושיידען זיך אין יענעם טאָג, האָט איהם חיענקע געזאָגט:

„נו, לויף אויף גיך צו דיין חאשקען און פער'מסר ריך.“

„אז איך וועל צו איהר וועלען לויפען, וועל איך ביי דיר נישט פרעגען.“

חיענקע האָט געוועזען ביי זיך בעשלאָסען אויסצופיהרען, ער

ארויסגערעדט. „איך וועל נישט זיין אזוי ווי אלע. איך וויל נישט זיין קיין בייטעלשניידער!“

„זעה אקארסט — א בייטעלשניידער!“ האָט זי גיפטיג גע־ענטפערט. „דיינע פּרנסות! איך, א מעוברתע, וועל ארבייטען פיערצעהן און פונפצעהן שעה און זיי וועלען ביי מיר ארומגעהן, ווי די פּריצים! נישט דערלעבען וועלען מיינע שונאים! אזוי לאנג קריינקען זיי, ווי לאנג דאָס איז נאָך נישט געוועזען און וועט נים זיין!...“

„איך האָב דאָך דיר געזאָגט,“ האָט ער שארף אָבגעשניטען, „דו ווילסט נישט, איז ווי דו ווילסט זיך!“

„וואָס איז דאָס פאר א ווערטער!“ האָט זי אויסגעשריען. „די בעל־הבית׳טע לעת־עתה בין איך, דאָס געלד איז נאָך לעת־עתה מיינס!... דו האָסט עפּים א סך געבראכט? וועט מסתמא זיין ווי איך וויל. ווערסטו זעהן, צי זיי וועלען ביי מיר ארבייטען, צי נישט. גאָר נישט — א בעל־טובה, ען!“

„הער, חיענקע, מאך קיין קונצען נישט!“

„מאך דו קיין קונצען נישט! וואָס וועסטו טון? וועסט מיך שלאָגען? פאר אזעלכע זאכען האָב איך גאָר קיין מורא נישט!...“

זי האָט שוין געקוויטשעט.

ער האָט אויף איהר בייז געקוקט און געסקריעט מיט די ציין.

פּלוצלינג האָט זי זיך אָנגעטאָן און איז ענטלאָפען צו איהרע עלטערן.—

אין א שעה ארום איז געקומען דער טאטע, די מאמע, דעם טאטענס ברודער יונה דער שניידער און דער מאמעס ברודער יחיאל דער שוסטער; חיענקע, טריאומפירענד, מיט נצחון, פאָראויס. דראבקין האָט זיי בעגעגענט נישט מיט א פרעהליכען געזיכט און געטאָן זיך זיין ארבייט אויף דער מאשין.

„וואָס טוט זיך דאָ ביי אייך?“ האָט אָנגעהויבען גרונם דער גלעזער.

„וואָס ביזטו אזוי אָנגערוקט?“ האָט די שוויגער גיפטיג גע־פרעגט. „דו ביזט נאָך אפשר גערעכט?“

„פאר וואס נישט ? וועסט דאך מסתמא צאלען אין צווייען.“ די ארבייטער האבען געלאכט.

„מיט מיר האט איהר דאך נישט וואס צו רעדען וועגען אזעל־כע זאכען,“ האט ער זיי געזאגט און געטראכט בשעת מעשה וועגען דעם ווייב.

„וועסטו טאקי צאלען אין צווייען ?“

„איהר האט ניט וואס צו רעדען, פערד ! איהר נעמט ביי מיר מעהר, ווי ביי אלעמען און איהר ווערט א סך ווייניגער ארבייטען.“

זיי זיינען זיך אלע צוגאנגען צופריעדען. איהם האט זיך גע־דאכט, אז ער האט זיינס פארט אויסגעפיהרט. —

„מארגען ווערען קומען פיער ארבייטער,“ האט ער געזאגט חיענקען, קומענדיג אהיים. ער האט אנגעהויבען אויסצורעכענען : „אברהמעל, וואס האט געארבייט ביי אברהם בער'ן ; לייבקע, וואס“...

„וואס ווערסטו זיי צאלען ?“ האט זי איהם איבערגעריסען און געקוקט אויף איהם פון אונטער דער אנגעקנויטשטער שטערן.

ער האט געשוויגען. ער האט געטראכט, וויפיעל צו זאגען איהר.

„וואס שווייגסטו ?“ האט זי שוין שטרענגער געפרעגט און שארפער איינגעקוקט זיך אין איהם.

ער איז געווארען מיט א מאל דרייסט ביי זיך, שטארק אין דער דעה. וואס האט ער מורא צו האבען פאר איהר ? ער וועט איהר זאגען ! זי וועט ניט וועלען, איז ווי זי וויל זיך ! ער האט איהר אויסגעלעגט מיט א פרעהליכען שמייכעל אלע בעדינגונגען מיט די ארבייטער.

„אלע בייזע חלומות צו מיינע שונאים'ס קעפ !“ האט זי אויסגעשריען, א פאטש טוענדיג מיט די הענד. „וואס ביזטו, שיכור צי משוגע ? ? ! סאר א ברייטער פריץ ! וואס דארפסטו א סך — נעם מיין נדן און צושיינק !...“

„דו ווילסט נישט, איז ווי דו ווילסט זיך !“ האט ער ביין

וואָלסטו דאָס ניט וועלען טון!.. נאָך אַ מאָל, דו, אינגעל, דו" — ער האָט ווידער אָנגעהויבען מיט דעם גמרא־ניגון — „ארבייט־געלד וועט דיר קאָסטען כמעט אין צווייען טייערער, ווי איין אנ־דערען, אויסארבייטען אין טאָג וועלען זיי אין צווייען ווייניגער ווי ביי איין אנדערען, נו, קאָפּ, גיב שכל! וועט דאָך דיין סחורה זיין אין פיערען טייערער!... ווער וועט זי ביי דיר קויפען? זי וועט דען זיין מיט פליטערלעך?"

„אז איך וויל נישט וויסען פון חשבונות!" האָט דראבקין אויסגעשריען.

„ביזטו דאָך אַ נאַר, אַ חמור, אַ פערשטאָפּטער קאָפּ!" האָט זיך יונה צוהיצט.

„דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען זעה איך גאָר אזא מענ־שען!" האָט געזאָגט יחיאל און געדריקט מיט די אקסלען.

„שא, וואָס איז דאָס אייער דאגה," האָט זיך דראבקין געביי־זערט, „וואָס איך וועל וועלען, דאָס וועל איך טון!"

„ווי הייסט, וואָס דו ווערסט וועלען?!" האָט גרונם געשריען, „דו ביזט נאָך נישט קיין בעל־הבית, לעת־עתה איז נאָך חיענקע די בעל־הבית'טע!"

„אַ ודאי!" האָט אונטערגעכאפּט די שוויגער.

„אַ ודאי!" האָט אונטערגעכאפּט חיענקע.

„דו ביזט נאָך דערצו אַ גרויסער עזות־פּנים, אַ שייגאַץ!" האָט זיך גרונם געזידעלט.

„אַ באָלוואַן, אַ פערד, פערשטעהט ניט פון ראַנען אהער," האָט זיך יונה געהיצט. „איהם וועט קאָסטען די סחורה..."

„מען דאַרף איהם פערזעצען מיט אַלע משוגעים!" איז יחיאל אריינגעפאלען אין יונה'ס גמרא־ניגון.

„דערלעבט זיך נחת!" האָט די שוויגער פאר זיך געברומט.

„גאָר נישט, אַ ברייטער פּאַן!" האָט חיענקע געוואָרפען צו איהם גיפטיגע בליקען.

דראבקין האָט געכאפּט דעם מאַנטעל און איז ענטלאָפען פון שטוב. —

„איך פרעג ביי קיינעם נישט, צי בין איך גערעכט צי נישט,“ האָט ער נאָך גיפטיגער געענטפערט.

„אַ פיינער תירוץ,“ האָט די שוויגער אַרויסגערעדט בע־ליידיגט.

„מיר געפעהלט ער,“ האָט דראבקין געענטפערט און געשטעפּט.

„הער, קיין עזות־פּנים דאַרף מען פון דעסטוועגן נישט זיין,“ האָט גרונם שוין ברוגז׳דיג געזאָגט.

נור חיענקע מישט זיך אריין און דערלאָזט נישט צו אַ קריעג.

„מאַכט איהם, מאַכט איהם דעם חשבון,“ האָט זי זיך גע־ווענדט צום פעטער יונה, „זאָל ער הערען.“

„לעג אוועק יעצט די אַרבייט,“ האָט געזאָגט דער פעטער יחיאל, „און לאָז דיך רעדען.“

„איך האָב נישט וואָס צו רעדען.“

„זיי דאָך קיין קינד נישט!“

„וואָס האָב איך וואָס צו רעדען, וואָס?“ — ער האָט זיך אויפגעהויבען פון אָרט — „איך האָב געזאָגט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איך וועל נישט זיין קיין בייטעלשניידער.“

„דו רעדסט דאָך, ווי אַ קינד,“ האָט אָנגעהויבען דער פעטער יונה. „איך בין אויך קיין בייטעלשניידער נישט און ווי איך בע־געה זיך מיט מיינע אַרבייטער איז אויף מיר אַזאַ יאָהר! נור אַלץ דאַרף דאָך זיין מיט אַ חשבון! דו, איננעל, דו,“ האָט ער אָנגע־הויבען מיט דעם ניגון פון גמרא, „דו ווערסט אַ נייער פאַבריקאַנט, אַ נייער קאָנקורענט אויפ׳ן פּלאַץ, דאַרפסטו זעהן פערקויפען וואָס וועלוועלער דיין סחורה, היינט אַז זי וועט דיר קאָסטען טייערער ווי אַלעמען?“ האָט ער געענדיגט איראָניש, אַוועקשטעלענדיג זיך אין די באָקעס, מיט די הענד אין די זייטען, בעקוקענדיג אַלעמען מיט נצחון.

„איך וויים די חשבונות!“ האָט דראַבקין גע׳עקשנ׳ט זיך.

„ניין, דו ווייסט נישט!“ האָט דער שניידער אויסגעשריען, אַ מאַך געטאָן מיט דער רעכטער האַנד און צוריק אַוועקגעשטעלט זי אין דער זייט. „דו ווייסט נישט! אַז דו וואָלסט געוואוסט,

„ווי הייסט נישט זיין אנדערם? זאָל איך אויך טון, ווי אלע אנדערע בעלי־בתים?"

„ווער הייסט אייך ווערען א בעל־הבית?"

ער האָט זי נשתומם'דיג אָנגעקוקט.

„וואָס קוקט איהר, וואָס? ארבייט, ווי איהר האָט געארבייט, ווילט נישט פערפיהרען קיין פאבריק..."

„אָט איז דיר גאָר!"

„א ודאי אזוי!"

ער איז אוועק פון חאשקען מיט רציחה.

„וואָס איהר קאָן איינפאלען!"

.8

חיענקע האָט געוואוסט, אז ער איז ענטלאָפען צו חאשקען און, אז ער איז געקומען א היים, האָט זי איהם בעגעגענט מיט די ווערטער:

„נו, וואָס? געוועזען שוין ביי דיין „פּאָליובוויניצע", גע־וועזען?"

נור זיין געזיכט איז געוועזען אזוי אָנגערוקט און פינסטער, אז ביי איהר איז געוואָרען א ספק, צו איז ער גאָר געוועזען ביי חאשקען, און אויב ער איז יאָ געוועזען, האָט ער דאָרטין מסתמא שלעכט אָבגעשניטען. און אויב אזוי, האָט זי פון זיינעטוועגען גאָר אנדערע דיבורים.

זי האָט איהם שארף אָנגעזאָגט, ער זאָל קיין סקאנדאלען נישט פערפיהרען און קיין ליטיש געלעכטער נישט מאכען.

„א מענשען זאָל גאָר איינפאלען אזא משוגעת!" מען וואָלט דאָך נאָך אונז נאָכגעלאָפען אין די גאסען. גלאט, ווער? וואָס? וועןן? ווערען פריש און פרעהליך און משוגע און האָרעווען אויף די ארבייטער. וואָס דארף איך יעמאָלט דעם גאנצען עסק? דארף איך דאָך קיין פאבריק נים פערפיהרען."

די לעצטע ווערטער דערמאָנען איהם חאשקעס עצה. נור — — דאָס איז דאָך א נארישקייט... זיי ווייסעןביידע נישט, וואָס זיי

.7

ער איז ענטלאָפען צו חאשקען.

ער איז געוועזען שרעקליך בלייך, אז חאשקע און די אלטע האָבען זיך דערשראָקען.

„וואָס איז מיט אייך?" האָט חאשקע אויסגעשריען.

ער האָט זיך א וואָרף געטאָן אויף דאָס הילצערנע זיץ־בעטעל, אראָבגעלאָזען דעם קאָפף און געשוויגען.ביידע פרויען האָבען אויף איהם געקוקט.

„וואָס האָט ביי אייך די צונג אָבגענומען?" האָט ענדליך די אלטע איבערגעריסען דאָס שווייגען.

„וואָס איז ביי אייך געשעהן? רעדט דאָך," האָט חאשקע געזאָגט.

„וואָס זאָל געשעהן?" האָט ער בייז ארויסגערעדט, „עס איז געשעהן! מיין ווייב איז נישט בעסער פאַר אלעמען! זי וואָלט וועלען זיך אין גאנצען און גאָר!"

ער האָט גענומען אויסלעגען אלץ, וואָס עס איז פאָרגעקומען אין דער היים.

„א חכמה זיין ווייב, אויף מיר אזא יאָהר," האָט די אלטע גע־זאָגט, אויסהערענדיג.

נור ער וויל וויסען, וואָס חאשקע וועט זאָגען.

„נו, ווי געפעלען אייך די חשבונות?" האָט ער זי געפרעגט און איינגעקוקט זיך איהר אין די אויגען.

„איך האָב קיין חשבון נישט געלערנט..."

ער האָט געמאַכט איין אונגעדולדיגע בעוועגונג און זי האָט צוגעלעגט:

„נור מיר דאַכט, אז די חשבונות זיינען ריכטיג."

„און אז זיי זיינען ריכטיג, איז וואָס?"

ער האָט אָנגעהויבען ווערען בייז.

„וויים איך וואָס?" האָט חאשקע קאַלט געענטפערט, „אז זיי זיינען ריכטיג, קאָן א פנים אנדערש נישט זיין."

הבית — און דאָס הארץ העבט איהם אָן שטארקער צו קלאַ־
פּען. — —

חיענקע האָט שוין לאנג וועגען גאָר נישט געטראכט, עס האָט איהר נור נאָך א ביסעל געדריקט דאָס הארץ די נישט איינגעלאָשע־נע נקמה. זי איז אראָב פון בעט, אויסגעבעט עס, האָט זיך אויס־געטאָן און צוריק אריינגעלעגט. זיין בעט האָט זי געלאָזען נישט אויסגעבעט. אָבער עס האָט איהר אָנגעהויבען צו פערדריסען, וואָס ער ליעגט אזוי און געהט נישט שלאָפען.

„וואָס ברענט די לאָמפּ? נאפט קאָסט ביליג?" האָט זי נישט פריינדליך געזאָגט.

ער איז געבליעבען אונבעוועגט.

דאָס האָט זי שרעקליך גערייצט. דאָס הארץ פלאצט איהר שיער, עס ווילט זיך איהר וויעדער עפּיס טון איהם, נור זי געפינט נישט וואָס. זי דרעהט איבער דעם קאָפּף צו דער וואנד, ליעגט מיט אָפענע אויגען און טראכט, אז זי וועט איהם טון „כל הרשעות שבעולם", וואָס ער וועט וועלען, וועט זי שטענדיג טון פערקערט.

און אין א ווײַלע ארום שפּרינגט זי אויף פון בעט מיט האסט, לויפט צו צום טיש און פערלעשט די לאָמפּ.

„ליעג אין חשך!" האָט זי בייז און שארף געשיפּעט, אריינ־קריכענדיג צוריק אין בעט.

ער איז געבליעבען אונבעוועגט.

„וואָס ארט מיך, אז ער ליעגט אזוי," האָט זי געטראכט, „זאָל ער כאָטש איביג נישט אויפשטעהן!"

נור עס פערדריסט איהר ביז צום טויט.

זי שפּרינגט אויף און אין דער פינסטער העבט זי אָן אויס־בעטען זיין בעט. זי טוט עס מיט כעס, שליידערט דאָס ליילעך, ווארפט די קיסען, רייסט די דעקע.

ער איז געבליעבען אויף דער קאנאפּע, אין דער זעלבער פּאָזע, אונבעוועגט. — —

— — —

ער איז געלעגען און געטראכט און נקמה גענומען. אהא, ער

רעדען. ער וועט טון, וואָס ער וויל. ער פרעגט ביי קיינעם קיין עצה נישט.

און חיענקע האָט ווייטער גערעדט:

„זאָלסטו מאָרגען זאָגען דיינע ארבייטער, אז ווילען זיי ארבייטען, ווי זיי האָבען געארבייט, טאָ זאָלען זיי זיך שטעלען אר־בייטען, אז נישט, טאָ זאָלען זיי געהן געזונדערהייט. דארף מען זיי נישט, מען וועט געפינען די מציאות!“

„איך פרעג ביי דיר נישט, וואָס צו זאָגען זיי,“ האָט ער קאַלט געענטפערט און אויסגעצויגען זיך אויף דער קאַנאַפּע.

חיענקע האָט אויף איהם בייז א קוק געטאָן. עס האָט איהר אָטעם פערפעהלט. וואָס זאָל זי יעצט טון? שרייען, וויינען, אָדער געבען איהם אָדער זיך אין קאָפּף מיט דער שעער, וועלכע זי האַלט אין האנד? זי האָט א שליידער געטאָן די שעער אויף דער ערד, איז אויפגעשפרונגען פון שטול און אָנגעהויבען אומצוגעהן איבער׳ן שטוב. זי האָט זיך איינגעהאַלטען פון שרייען. זי האָט געוואוסט, אז זי וועט אויספיהרען איהר׳ס. דאָך ווילט זיך איהר נוקם זיין זיך מיט עפּיס אין איהם. זי וואָלט מיט פערגניגען — געשטאָכען איהם מיט נאָדלען...

זי האָט זיך אריינגעלעגט אין בעט. אין קאָפּף האָבען זיך איהר ארומגעדרעהט אלערליי געדאַנקען, ווי בעסער נוקם זיין זיך אין דעם מאַן. די ערשטע זאך איז שוין ביי איהר געבליעבען, אָב־צוליעגען אזוי די גאנצע נאַכט נישט איין אויסגעטאָנענע אין נישט איין אויסגעבעטענעם בעט.

און ער איז געלעגען און גע׳חלום׳ט. ער האָט גאָר נישט גע־קאָנט בעטראַכטען. ער האָט אין זיין פאַנטאַזיע גערעדט און גע־זידעלט זיך מיט דער גאַנצער וועלט. עס זיינען איהם ארויפגעקו־מען אויפ׳ן זין אַלטע בילדער פון זיין לעבען, סצענען אין די ווערק־שטאַטען, אין וועלכע ער האָט געארבייט, חאשקע... „ניין, אָבער וואָס איהר קאָן איינפאַלען!“ עס שטעלט זיך איהם פאָר א גרויסע, גרויסע ווערקשטאַט מיט א סך ארבייטער און ער איז דער בעל־

און זי איז טאַקי אַ שיין ווייבעל. טאַקי גאָר אַ שיינס, שענער אַלס מיידעלוויים. אַ סך שענער פאַר חאשקען. עס דאַכט זיך איהם, אַז ער האָט בעליידיגט חאשקען און פערשעמט זיך, נור דער מידער מאָרך טראַכט ווייטער.

חיענקע האָט איהם אויך זעהר ליעב, אָבער שטאַרק ליעב. זי האָט איהם דאָך פאַרט אויסגעבעט דאָס בעט, האהאהא! — — —

און אין דער אמת׳ן זיינען זיי דאָך אַלע גערעכט. „דו, אינ־געל, דו, ארבייט געלד וועט דיר קאָסטען כמעט אין צווייען ווי איין אנדערען, אויסארבייטען אין טאָג וועלען זיי אין צווייען וועניגער, ווי ביי איין אנדערן! נו, קאָפּ!... וועט דאָך דיין סחורה קאָסטען אין פיערען טייערער“... האָבען איהם געקלונגען אין קאָפּ דעם פּע־טער יונה׳ס ווערטער מיט דעם ניגון פון דער גמרא. נור ער בע־גרייפט עפּיס נישט דעם חשבון. פאַר וואָס וועט זיין סחורה זיין טייערער אין פיערען, נישט אין צווייען?

„נור מיר דוכט, אַז די חשבונות זיינען ריכטיג,“ קלינגען איהם אין קאָפּ חאשקעס ווערטער.

ער וועט פּרובען אַליין איבעררעכענען. ער שטרענגט אָן דעם מח. שכירות וועלען זיי בעקומען... נו, נישט אין צווייען. אזא נאַר איז ער נישט, כאָטש ער האָט קיין חשבון נישט געלערנט. ער גיט זיי נור מיט עפּיס טייערער. נו, און אויסארבייטען וועלען זיי — פאַר וואָס עפּיס אין צווייען וועניגער? וואו אין צווייען וועניגער!... וועניגער נאַטירליך, אָבער נישט אין צווייען — „נו, קאָפּ, וועט דאָך דיין סחורה“... הערט ער ווידער דעם פעטער יונה׳ס ווערטער. איז אין וויפיעל טייערער וועט איהם קאָסטען זיין סחורה? ער וויל עס וויסען און קנויטשט אָן די שטערן. „כבקרת רועה עדרו... כבקרת רועה עדרו“... דערמאָנט זיך איהם אַ שטיקעל חזנות. נור ער טרייבט עס אוועק און טראַכט ווייטער דעם חשבון. אָבער זיין שלעפּריגער קאָפּ איז שוין צוגעשטאַנען — ער קאָן נישט אויסרע־כענען.

„...אַז די חשבונות זיינען ריכטיג“... פליהט איהם דורך אין קאָפּ אַ שטיקעל פון חאשקעס ענטפער.

נעהט נישט שלאָפען! ער ווייס, ווי זי „פוילט“ יעצט, ווי זי איז יעצט אין כעס. זאָל זי וויסען!

ער וועט ארבייטען, ווי א פערד און וועט נאָך קיין דעה נישט האָבען און וועט נאָך נישט קאָנען טון, וואָס ער וויל?!... ער איז יעצט דער בעל־הבית און זיי מאָגען אלע כאָטש אויפגעלאָפען ווערען...

נור ער ווייס, אז חיענקע וועט זיך נישט אָבשטעלען פאר די גרעסטע סקאנדאלען און ער פיהלט, אז ער וועט גאָר נישט קאָנען אויספיהרען. וועט ער יענסמאָל גאָר צורייסען מיט חיענקען, גט׳ן זיך מיט איהר — עס האָט איהם אָנגעהויבען שטארק אין די שליי־פען צו זעצען און אין הארץ צו קלאפּען — זאָל זי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואנד מיט איהר געלד, מיט איהר ווערקשטאט, מיט האק און פאק! ער וועט חתונה האָבען מיט חאשקען און לעבען, ווי ער פער־שטעהט: א שטיל, רוהיג און עהרליך לעבען, זיי האָבען זיך דאָך אזוי ליעב! ווי אזוי איז ער דאָס אריבערגעפאלען מיט זיין חתונה? א מאָדנע נארישקייט!...

אָבער עס ווערט איהם אומעטיג, שווער אויפ׳ן הארצען. אָרמ־קייט. צוויי מתים געהען טאנצען. ווייטער ווערען א פועל און האָבען צו טון מיט די בעלי־בתים. וויפיעל פערדיענט חאשקע? א קליינינגקייט, און די אלטע א צוגאָב... אפילו א גוטע אלטינקע. זי האָט איהם אזוי ליעב. אבער דאָך... ער זיפצט אָב.

ער האָט דאָך שוין א היבש קאפּיטאל. באלד א קיילעכדיגע טויזענד.

ער פיהלט א מאָדנע ווארעמקייט אין גאנצען קערפּער.

און ארבייט האָט ער זעהר א סך. ער קאָן טאקי אין דער אמת׳ן איינפיהרען א גרויסע פאבריק און מיט דער צייט — — —

עס פערכאפּט איהם אזש דער אָטעם. ער קאָן טאקי זעהר ווייט אוועק, ער קאָן טאקי אין דער אמת׳ן וועלטען איבערקעהרען. ער — מיט אזא קאפּיטאל און מיט אזא נאָמען, וועלכען ער האָט געקראָגען, און מיט חיענקען. זי איז א גרויסע בריה א בריה נפלאה. זי ארבייט, ווי דער שטארקסטער מאנסביל.

איהם אלץ אזוי געצווינגען צו חיענקען. נור ער האָט נאָך געוואָלט ברוגז זיין. ער האָט זיך דאָך נאָך נישט געקאָנט אָבזאָגען פון דעם געדאנק, אז ביי איהם וועלען גאָר זיין אנדערע פונקטען מיט די ארבייטער. ער האָט אויף חיענקעס ווערטער גאָר נישט געענטפערט און אָנגעבלאָזען זיך.

ער פיהלט, אז ער וועט נישט קאָנען משנה זיין מיט די אר־בייטער, וואָס וועלען קומען. עס בלייבט ביי איהם אוועקצוגעהן פון שטוב — ער זאָל נישט זיין, ווען זיי וועלען קומען. זאָל חיענקע טון וואָס זי וויל. ער וועט זיין ריין. עס ווערט איהם אזוי אונאנגע־נעם פון דעם, וואָס עס וועט נישט זיין, ווי ער וויל. עס בעווייזט זיך ערגעץ אין קאָפּף דער געדאנק, אז ער דארף וואָרפען „הכל באשר לכל“. נור דער געדאנק האָט קיין ממשות נישט. דראבקין מאַכט זיך, ווי ער בעמערקט גאָר נישט דעם געדאנק. ער האַלט עס פאַר קליגער נישט זיין אין דער היים. ער האָט זיך אויף גיך אָנגעטאָן און איז אוועק.

„וואוהין געהסטו ?“

„וואוהין איך דארף !“

נור חיענקע האָט זיך נישט בעליידיגט. זי האָט פערשטאַנען זיין המצאה און געפרייט זיך.

„אהאַ, מיניסטער מיינער !“ האָט זי אויסגערעדט מיט נצחון און געמאַכט נאָך איהם מיט׳ן קאָפּף, ווען ער האָט צוגעמאַכט די טיר הינטער זיך.

אין גיכען זיינען געקומען די ארבייטער איינער נאָך דעם אַנ־דערען. חיענקע האָט זיי בעגעגענט אַ ביסעל „האַלבזייטיג“, נישט געקוקט אויף זיי, געמאַכט זיך זוכענדיג עפּיס.

„וואו איז דראבקין ?“

„אוועקגעגאַנגען !“ האָט זי געענטפערט אונטער דער נאָז.

„וואָס איז ?“

„מיר זיינען געקומען ארבייטען. ער האָט אונז בעשטעלט. ער האָט אייך דען גאָר נישט דערצעהלט ?“

„ארבייטען זייט איהר געקומען ?“ האָט זי אַ ביסעל דער־

ער העבט שוין אָן איינשלאָפען. דאָך טרייבט ער פון זיך דעם שלאָף, ווייל ער וויל בעקלערען.

איז וואָס זאָל ער מאַכען? די חשבונות זיינען ריכטיג. „ווער הייסט אייך ווערען א בעל הבית?“... ע! זי איז א גרויסער נאַר, די חאשקע... א מאָל זאָגט זי א גרויסע נארישקייט, פערבעסערט ער זיך. ער האָט זיך גלאט אביסעל צוגעאיילט מיט די ארבייטער, ער האָט א פריער געדארפט איבעררעכענען. קיין קאָנטראקט האָט ער דאָך מיט זיי נישט געמאכט — האָט ער א טעות געהאט, נור דערפאר וועט זיי זיין ביי איהם גוט! ער וועט זיי קיינמאָל קיין קרום וואָרט נישט זאָגען!...

נו, יעצט וועט ער שלאָפען. דאָס איבעריגע וועט ער מאָרגען דערקלערען. ער וועט זיך אויסטון און געהן אין בעט. און פאר־בייגעהענדיג זאָל ער שוין טאקי שלום מאבען מיט חיענקען? ער וואָלט שוין צו איהר צוגעהן, ארומנעמען זי און א קוש טון. זעהר א שיין ווייבעל. און אַ גרויסע בריה. אַ פייערדיגע אשת־חיל. עס ציהט איהם עפּיס שטאַרק צו איהר. נור ער שטארקט זיך, ער וויים נאָך נישט, וואָס ער וועט מאָרגען טון. און גלאט פיהלט ער, אז ער דארף זיך נאָך נישט אונטערגעבען...

נור עס ווערט איהם שטארק אומעטיג. ער ביינקט נאָך חיענ־קען. ער וויל זי רופען ביי'ם נאָמען, ער וויל געהן צו איהר — און ווערט איינגעשלאָפען אויפ'ן קאנאפּע מיט'ן געדאנק, אז די ארביי־טער וועט ביי איהם זיין זעהר גוט. — — — —

.9

„אָ, ער האָט מיר אָבגעטאָן! ער איז אָבגעלעגען די נאכט אויף דער קאנאפּע!... מאָגסט פון מיינעטוועגען אייביג ליעגען!...“

דאָס זיינען געווען די ערשטע ווערטער חיענקעס, ווען זי האָט אין דער פריה אויפגעעפענט די אויגען און דערזעהען דעם מאַן אויף דער קאנאַפּע.

דראבקין האָט געוואָלט ענטפערען מיט ליעבליכע ווערטער. עס האָט זיך איהם געוואָלט אַ שפּיעל טון מיט איהר. עס האָט

מען,“ האָט חיענקע געוואָרפען זיך מיט כעס. „זאָל אייך דראבקין נעמען! דאָ בין א י ך די בעל־הבית׳טע.“

די ארבייטער האָבען א ווײלע געקוקט אויף איהר מיט פער־אכטונג, מיט א שמייכעל אויף די ליפּען, און געווענדט זיך צו דער טיר.

„אוי, קינדער!“ האָט איינער לוסטיג אָבגעקרעכצט, „וואָס ארט אייך, דראבקינ׳ען איז יעצט נאָך ערגער ביי דער נייער בעל־הבית׳טע, ווי א מאָל ביי די אַלטע בעלי־בתים.“

חיענקע האָט נור א וואָרף געטאָן א גיפטיגען בליק און אָב־געשוויגען. —

נישט ווייט אָבגעהענדיג אין גאַס, האָבען די ארבייטער דער־זעהען דראבקינען. אין הארצען האָט זיך איהם א ריס געטאָן. ער איז אויף גיך פעו־שוואונדען געוואָרען הינטער א טויער.

„ער האָט זיך אָבגעטראָגען, דער חברה־מאַן!“

„איהר ווייסט, מען דארף איהם דאָ אויפּווארטען און אָנרייַ־בען איהם א נאָז.“

דאָס איז געפעלען געוואָרען. א פּאָר ארבייטער זיינען אריין אין הויף און צוויי זיינען געבליעבען נעבען טויער. און דראבקין האָט דאָס צוגעזעהן און געמוזט זיך בעהאַלטען אין איין אָרט, וואו שלעכטע ריחות האָבען איהם דעם אָטעם פערכאַפּט... און ער איז געשטאנען און די ארבייטער האָבען זיך פון אָרט נישט גערירט.

און וואָס האָט ער אייגענטליך צו בעהאַלטען זיך? האָט ער געטראכט. ער האָט עפּיס זייערס פערנומען? ער האָט זיי אונ־טערגעפיהרט? פון א שטעלע אָבגערעדט? ער קאָן זיי אפילו בע־צאָלען פאר דעם טאָג, אויב זיי ווילען.

און ער איז געשטאנען, ווי א צוגעשמידטער... א מאָדנעם שטארק געפיהל פון בושה האָט איהם געהאַלטען. שטעהענדיג אין דעם געשטאנק בעהאַלטענערהייט, האָט ער געפיהלט, אז ער טרעט ארויף אויף א נייעם וועג, אז ער ווערט גאָר א נייער דראבקין. ער האָט זיך אַליין קיין רעכנונג נישט געקאָנט אָבגעבען, וואָס ער ווערט, וואָס עס קומט פאָר אין זיין כאראקטער, אין זיין גאנצען

העבערט דעם קול מיט גיפט און מיט א מאָל אויסגעשאָסען איהר גאַנצען כעס. „שיינע מענשען זייט איהר, נישטאָ וואָס צו רערען! האָבען געפונען א נאַר און... און גאָר נישט. א נאַר האָבען זיי געפונען. איהר האָט זיך דאָך גאָר אליין געדאַרפט שעמען אויסרע־דען זיך אזעלכע פונקטען. דאָס איז דאָך א „גזל'אָוואָיע"! וואָס, מיר זיינען עפּים די גרויסע גבירים? עס שיטען זיך ביי אונז די רובעלס? פון וואַנען זאָלען מיר נעמען צולעגען צו אייך? " — זי האָט שוין כמעט ווי געשריען — „געפונען א נאַר און פערדרעהט איהם א קאָפּ! ביי איהם איז דאָך אלץ רעכט, מען זאָגט איהם אזוי — זאָל זיין אזוי. אז עס וואָלט געקומען נאָך איינער און זאָגען איהם, ער זאָל אלץ אוועקשיינקען, וואָלט ער אלץ אוועק־שיינקען. ער קוקט עפּיס? איהם אַרט עפּיס? א נאַרישקייט, וואָס איהר האָט נישט געבעטען כפל כפלים פאַר דאָס, וואָס איהר וועט זיצען און קוקען אויף איהם!... פע, אויף מיין וואָרט!..."

„וואָס האָט איהר זיך דאָ אזוי צושריען?" האָט איין אַרביי־טער געזאָגט מיט איין איראָנישען שמייכעל. „איהר ווילט נישט, דאַרף מען נישט! מען זיינען אָהן אַרבייט נישט ארומגעגאַנגען און וועלען נישט ארומגעהן. מיר האָבען זיך איהם נישט אָנגעשלאָגען אויף. ער האָט אונז געבעטען..."

„איז וואָס? דאַרף מען אזוי שינדען די הויט?" האָט חיענקע בעליידיגט געזאָגט. „איהר האָט דאָ אָנגעטראָפען...?"

„אז מען גיט, פאַר וואָס זאָלען מיר נישט נעמען?"

„דאָס איז דאָך די מעשה, וואָס איהר האָט אָנגעטראָפען אויף א נאַר. נור איך האָב נאָך אויך דאַנק גאָט א שטיקעל דעה. ווילט איהר אַרבייטען, ווי אומעדום, מאָגט איהר זיך שוין שטעלען אַר־בייטען. אַז נישט, איז ווי איהר ווילט אייך — איך וועל קריגען אַרבייטער."

„מיר ווייסען גאָר נישט," האָבען זיך די אַרבייטער גע'־עקשנ'ט. „דראַבקין האָט אונז געהייסען קומען אַרבייטען."

„אָט דערפאַר, אָ, וועל איך אייך אפילו אומזיסט נישט נע־

פּאָכע"... אוי, ע!... איך האָב געהאַט אַ טאָג... אַ!..." ער האָט גע־דריקט מיט די אַקסלען און געמאַכט מיט די הענד, געבענדיג צו פערשטעהן, וואָס פאַר אַ טאָג ער האָט געהאַט. „מען האָט מיך געמאַכט פאַר אַ משוגענעם. וואָלט איהר הערען! מיט איין וואָרט, גאָספּאָדאַ, איך מוז חרטה האָבען."

און ער האָט זיי נאָך אַ מאָל איבערגע׳חזר׳ט, וואָס פאַר אַ טאָג ער האָט געהאַט. ער האָט גערעדט פריינדליך און ווי פער־דראָסיג. ער האָט דאָך נישט געוואָלט אַנווערען זיין ווערט אין די אויגען פון זיינע אַמאָליגע חברים, און דער עיקר האָט ער מורא געהאַט פאַר זייער וויץ, פאַר זייערע שטעכווערטער. די אַרבייטער האָבען געקוקט אויף איהם מיט פעראַכטונג, נישט גלויבענדיג איהם אַ וואָרט. ער האָט זיך נישט אָבגעראַטעוועט פון שטעכווערטער.

„עקספּלאָאַטאַטאָרעס, בלוטזויגער... דראַבקין, נו! לאָבוז, דו! אַ רוח... עקספּלאָאַטאַטאָרעס, בלוטזויגער, בייטעלשניידער..." האָ־בען איהם די אַרבייטער גערעדט ביי׳ם פערנאַנדערגעהן זיך.

דאָס האָט איהם טאַקי געשטאָכען. די ווערטער געהערען איהם. ער קאָן אויף זיי גאָר נישט ענטפערן. ער פיהלט, אַז ער אַליין איז נאָך נישט קיין עקספּלאָאַטאַטאָר און בלוטזויגער, אָבער ער קאָן גלאַט יעצט די ווערטער נישט ארויפברייינגען אויף דער צונג. און עפּיס פערדריסט איהם עס אַזוי שטאַרק. און ער וויל אַלץ פער־שטעהן, בעגרייפען, וואָס מיט איהם איז: דאַכט זיך דער זעלביגער מענש וואָס נעכטען און עהערנעכטען און פאָרט נישט דער זעלבער. די אַלטע צייט, ווען ער איז געוועזען איין איינפאַכער אַרבייטער, איז ווי מיט אַ וואָלקען פערצויגען, עפּיס לאַנג, לאַנג געוועזען, און פאַר דער נייער קומענדיגער צייט שעמט ער זיך — — נור אונ־טער׳ן בוזים דערפיהלט ער אַ וואַרמקייט — און ווי ער האָט דער־פיהלט די וואַרמקייט, האָט ער פערגעסען אויף אַלץ: אויף אַלע צייטען, אויף די אַרבייטער, אויף די שטעכווערטער און אויף אַלע בייזע און אונרוהיגע געדאַנקען.

ווענען. עטליכע מאָל איז איהם ארויפגעשוואומען אין קאָפּ חאַשקע, מיט חיענקען הינטער זיך; עס האָבען איהם דורכגעקלונ־גען אין קאָפּ שטיקלעך פון זיינע אַלטע דבורים, נור אַלץ עפּים, ווי אַלטע געזיכטער, אַלטע קליינג, זאכען פון א מאָל...

און ער איז געשטאַנען, ווי א צוגעשמידטער.

נור עס מוז דאָך נעמען א סוף. ער האָט זיך בעשלאָסען ארויסצוגעהן פון זיין בעהאַלטענעם אָרט. מיט א הוסט האָט ער אויפגעעפענט די טיר, מיט איין ערנסטען געזיכט אָנגעהויבען צו פערשפּילען דאָס רעקעל און געקוקט צו דער ערד מיט א מיענע פון א זעהר פערטראָגענעם און פערנומענעם. דאָס היטעל אפילו איז א ביסעל געווען פערדרעהט. איהם האָט זיך געראַכט, אז אויב ער וועט אויף זיי נישט קוקען, וועט זיך איהם אפשר איינגעבען דורכגעהן נישט בעמערקטערהייט. יעדענפאַלס זאָלען זיי מיינען, אז ער איז שטאַרק פערטראָגען.

די ארבייטער זיינען איהם געגאַנגען ענטגעגען. ער האָט גראָד אויפגעהויבען די אויגען און בעגעגענט זיך מיט זייערע בלי־קען. א זיסער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף זיינע ליפּען — ער האָט זיך געמאַכט, ווי ער דערזעהט זיי ערשט.

„וואָס עפּים אזוי לאַנג געזעסען?...“

„וואו?... ווען?... הא, דאָרטין?... אזוי... דער מאָגען...“

„דער מאָגען! לאָבוז, דו! מיר פערשטעהען דיינע שטיק. בע־האַלטען זיך...“

„בעהאַלטען זיך?... וואָס איז?... פון וועמען! פון וועמען דאַרף איך מיך בעהאַלטען? פאַר וועמען האָבען איך וואָס מורא צו האָבען?“ האָט ער געגעבען אָנצוהערען.

„זאָג, וואָס האָבען מיר נעכטען אָבגערעדט?“ האָט שוין איין ארבייטער געזאָגט מיט האַרץ.

„יאָ, איך האָב טאַקי מיט אייך געוואָלט רעדען וועגען דעם,“ האָט ער אָנגעהויבען פריינדליך. „איך מוז בלייבען א ליגנער. דאָס ווייב איז אויף מיר נעכטען אָנגעפאַלען און דאָס ווייב׳ס „סאַ־

ער קאָן זיך נישט פאָרשטעלען, ווי וואָלט ער זי א קוס געטאָן, נור ער וואָלט עס זיכער געטאָן, ווען ער וואָלט יעצט צו איהר צוגעלאָפען. ער שעמט זיך פאר דאָס געפיהל; ער ווייס גאָר נישט, ווי קומט עס צו איהם, נור עס ציהט איהם — — אין גיכען וואַרפט ער די אַרבייט און שטעהט אויף פון אָרט. ער שעמט זיך פאר דעם געדאַנק, וואָס האָט איהם אויפגעהויבען פון אָרט, און העבט אָן צו זוכען עפּים אויפ'ן טיש, אין שטוב און דרעהט זיך אַזוי צו צו חיענקען.

„וואָס הערט זיך מיט'ן סאַמאָוואַר?" פרעגט ער אָנגערוקט, וועלענדיג גאָר אַנדערע און פריינדליכערע דבורים פיהרען.

„טאַפּ איהם, ווערסטו וויסען," ענטפערט חיענקע בייז, ווישענדיג די גלעזער.

„טאַפּ איהם, ווערסטו וויסען!" קרימט ער זי איבער גוט־האַרציג און שמייכעלט אונטער, אַרויפלעגענדיג א האַנד אויפ'ן סאַמאָוואַר. ער ווייס נישט, וואָס ער זאָל איהר זאָגען עפּים אַזוינס, וואָס זאָל זי שלום מאַכען.

„ווערמען קלערסטו נעמען צו דער אַרבייט?"

„ווערסט א סימן האָבען!"

זי פיהלט, אַז ער זוכט איהר התקרבות און אַז עס איז יעצט איהר צייט נוקם צו זיין זיך אין איהם פאר דאָס נעכטיגע. ער וועט שוין ליעגען ביי איהרע פיס!

„ווערסט א סימן האָבען!" מישט ער זי ווייטער איבער מיט א שמייכעל. אָבער עס העבט איהם שוין אָן צו פערדריסען איהר טאָן. און פאַר וואָס טאַקי נישט רעכט גוט בייז ווערען, אויסזידלען זי, קלאַפּען אָן טיש, בעוויזען, אַז ער איז דער בעל־הבית אין שטוב?

ער דריקט צונויף די ציין, מאַכט איין אין־כעס'דיגע מיענע און געהט צוריק צו זיין אַרבייט.

אָבער זי ווערט נישט נתפעל. זי ווייס זיכער, אַז זי האָט די אויבערהאַנד — און זאָל ער נור אָנהעבען א ביסעל צו קאָמאַנדעווען, וועט זי איהם אוועקגעבען א גאָב, אַז ער וועט נישט וויסען, פון וואַנען דאָס איז איהם געקומען!

.10

ער איז געקומען א היים א בערוהיגטער. ער האָט זיך גע־מאַכט אונשולדיג אין דעם, וואָס מען האָט אָבגעזאָגט די אַרביי־טער — דאָס הייסט, נאָך איהם נאָך, וואָלטען זיי געמאָגט אַרבייטען, ווי ער אַליין האָט געוואָלט, נור חיענקע, איהר „סאַפּאָכע"... ער איז נישט שולדיג — — — דאָך האָט ער געפיהלט צו חיענקען אַזא פריינדשאַפט, וועלכע ער האָט נישט געפיהלט די גאַנצע צייט פאַר און נאָך דער חתונה.

„משלח געוועזען דיינע אַרבייטער," האָט איהם חיענקע בע־געגענט, שטעלענדיג דעם סאַמאָוואַר. „איצטער איז אויס!... איצטער וועסטו ביי מיר קיין פריץ נישט זיין!... איצטער וועל א י ך שוין דינגען אַרבייטער!"

„דינג דו!" האָט ער שוואַך געענטפערט. ער איז געוועזען צופריעדען פון דעם, וואָס ער וועט זיך נישט דאַרפען דינגען מיט די נייע אַרבייטער, וואָס זיין געוויסען וועט ווייטער בלייבען ריין.

נור זיין צופריעדענהייט האָט ער נישט אַרויסגעוויעזען.

„מיניסטער מיינער!" האָט חיענקע אויסגערעדט מיט גיפט און שפּאָט, אַריינקוקענדיג אין קוימען פון סאַמאָוואַר.

ער האָט גאָר נישט געענטפערט און גענומען זיך צו דער אַר־בייט.

פון דער אַרבייט האָט ער געוואָרפען בליקען אויף חיענקען, וועלכע האָט זיך בעשעפטיגט מיט שטוביגע זאַכען. זי איז געווע־זען אין כעס און נישט געקוקט אין זיין זייט. ער האָט זיך אויך געמאַכט נישט קוקענדיג אויף איהר.

„א שיינע איז חיענקע... א שיין ווייבעל," טראַכט ער, און גנב'עט אויף איהר א בליק. „א פיינע געשטאַלט — סאַר א ברוסט"... ער כאַפּט זיך, אז ער האָט גאָר קיינמאָל נישט געטראַכט וועגען „אַזעלכע זאַכען"... נור ער קאָן זיך נישט אָבגעבען קיין חשבון, וואָס מיט איהם איז. עפּיס ציהט איהם צו חיענקען. אַט וואָלט ער יעצט געוואָרפען די אַרבייט און צו איהר צוגעלאָפען...

ער האָט זי צוגעדריקט צו זיך, צוגעבויגט צו זיך איהר קאָפּ און געגומען קוסען, פערשטיקענדיג מיט זיין מויל איהר געשריי. זי האָט אָנגעכאַפּט דאָס גלאָז מיט הייסען טיי, אָבער ער האָט עס ארויסגעכאַפּט. זי האָט זיך פון איהם קוים ארויסגעריסען.

„איך וועל דיר געבען מיט עפּעס אין קאָפּ!“ האָט זי געשריען, אויפשפּרינגענדיג. ער האָט געלאַכט מיט א מיאוס'ען תאוה'דיגען געלעכטער. — —

דער שאָטען פון זיין מיאוס'ען תאוה'דיגען געלעכטער איז נאָך געלעגען אויף זיינע ליפּען, ווען ער איז צוריק געגאַנגען צו זיין ארבייט. ער האָט נאָך געשפּירט די קוסען אויף זיינע ליפּען און געפיהלט זיך אָנגעזעטיגט, געשטילט דאָס הארץ. ער האָט פרעהליך אָנגעהויבען צו ארבייטען און געוואוסט, אז סוף כל סוף, נאָך א טאָג און נאָך א טאָג, און חיענקע וועט זיך איבערבעטען. ער האָט פערגעסען די גאַנצע וועלט.

.11

פאַר נאַכט זיינען געקומען חאשקע מיט דער אַלטינקער. זיי האָבען געוואָלט זעהן, וואָס טוט זיך, ביי וואָס איז עס געבליעבען.

„א, חאשקע, דינה!“ האָט ־ראבקין אויסגערופען מיט א געמאַכטער שמחה. ער האָט גאָ־ נישט געוואָלט, חאשקע זאָל קומען. זי האָט איהם דערמאָנט דאָס אַלטע, וועגען וואָס ער האָט שוין מעהר נישט געוואָלט טראַכטען, און דערמאָנט איהם זיין יעצטיגע אונטערטעניגקייט. ער האָט זיך געשעמט און איז געבליעבען זיצען ביי זיין ארבייט.

ביי חיענקען זיינען זיי אָבער געוועזען גוטע געסט. זי האָט געוואָלט ארויסווייזען פאַר זיי, ווי זי איז די בעל־הבית'טע און ווי ער ליעגט ביי איהר אונטער די פיס. און זאָל טאַקי זיין „פּאָליובויניצע“ זעהן, ווי ער ליעבט זי, ווי ער קריכט צו איהר, און זאָל זי פּלאַצען.

„נו, וואָס הערט זיך ביי אייך?“ האָט די אַלטינקע געפרעגט. חאשקע האָט נישט געוואָלט פרעגען. זי האָט שוין אַלץ

און ער זיצט און ארבייט און פּיהלט, אז ער איז גאָר אויף חיענקען נישט אין כעס, אז ער מאכט נור א בייזע מיענע אום אָנ־צושרעקען זי, כדי זי זאָל ווייכער ווערען. ער גנב׳עט בליקען אויף חיענקען און ווייס, אז ער ליעבט זי, אז שפּעטער א ווײלע וועט ער זי האַלטען אין זײנע הענד, אויף זײן שוים און וועט זי האַלזען, קוסען, דריקען. און עס ווערט איהם אזוי וואַרם און ווייך ביי׳ם הארצען און ער ארבייט מיט חשק, ארבייט און ארבייט און גנב׳עט בליקען אויף חיענקען — —

„געה טרינקען טיי!“ האָט חיענקע געקאָמאַנדירט מיט א בייזען טאָן.

ער איז געבליעבען זיצען. דאָס האָט געזאָלט בעדייטען, אז ער איז אין כעס און וויל זי מיט איהר טיי נישט קענען.

„געהסט צי נישט? אז נישט, גיס איך אריין דיין טיי אין פּאָמויניצע אריין!“

ער האָט לאַנגזאַם אוועקגעלעגט די ארבייט און איז אויפגע־שטאַנען מיט א שמייכעל. דאָס האָט געזאָלט בעדייטען, אז ער איז גאָרנישט ברוגז און נישט געוואָלט מיט איהר שפּיעלען אין צו להכעיס, נור ער איז געוועזען פערנומען און נישט געקאָנט אוועק־לעגען די ארבייט. ער האָט געהויבען די הענד אין דער הויך, גע־צויגען זיך, גענעניצט און געשמייכעלט.

„אָבער ביזטו א בעל־כעסן!“ האָט ער געזאָגט און געלאַכט.

ער האָט עס געמיינט ערנסט. ער האָט געוואָלט, זי זאָל אויפ־הערען אין כעס צו זיין, זי זאָל גוט ווערען און לאָסען זיך צו איהם, ווי שטענדיג.

ער איז צוגעגאַנגען צום טיש און א קניפּ געטאָן זי אין באַק.

זי האָט אָבגעשטויסען זיין האנד:

„אוועק!“

„פּש, פּש, פּש, וואָס פאר א בייזע פּריצה!“ — ער האָט זיך צוגעזעצט נעבען איהר און ארומגענומען זי.

„אוועק בעסער מיט גוטען!“ זי האָט זיך געריסען פון איהם.

חאשקע וואָלט מיט פערגניגען א שפיי געטאָן איהם אין גע־זיכט. די אַלטע האָט געענטפערט, אז זייער שכן וועט קומען און די טיר איז צוגעשלאָסען.

זיי זיינען אוועק.

דראבקין האָט געפיהלט, אז חאשקע איז ביי איהם דאָס גע־וועזען צום לעצטען מאָל און עס איז איהם געוועזען א ביסעל אונאנ־גענעם. אָבער דאָס ביסעל אונאנגענעמליכקייט איז באַלד פערלאָ־רען און פערשוואונדען געוואָרען אין דער גרויסער צופריעדענהייט, וועלכע האָט איהם בעהערשט. ער האָט זיך דערפיהלט פרייער, זעלבסטשטענדיגער; א יאָך איז איהם אראָב; עס וועט נישט זיין, ווער עס זאָל איהם שטעכען אין די אויגען מיט די אמאָליגע יאָה־רען און די אמאָליגע רעד.

אוועק, אַלץ אוועק.

יעצט ערשט וועט ער אַרבייטען. און עהרליך וועט ער אר־בייטען. גאָט העלפט איהם, ער זאָל ווערען א מענש מיט מענשען צו גלייך, טאָ פאר וואָס זאָל ער דאָס נישט טון! און נאַטירליך וועט ער נישט זיין, ווי די הינד, זיינע אמאָליגע בעלי־בתים. ער וועט וויסען, אז איין ארבייטער איז אויך א מענש, וועט זיך מיט זיי אַנדערס בעגעהן און בענעמען, זיי וועלען ביי איהם זיין, ווי אייגענע מענשען, ווי ברידער. חאשקע איז טאקי א נאַר — — — —

„האָסט געזעהן, וואָס פאר א צוקאָכטע דיין חאשקע איז אוועקגעגאנגען?“ האָט איהם חיענקע איבערגעריסען די געדאנקען.

„וואָס זאָגסטו עפּיס אַלץ „דיין“ חאשקע?“ האָט ער געזאָגט מיט א שמייכעל.

„איך וויים, דו לויפסט דאָך אַלץ צו איהר.“

„פּאָ! קום בעסער, זעץ דיך ביי מיר אָט דאָ, אָ!“

ער האָט זיך א פּאטש געטאָן אין קניע און אויסגעצויגען נאָך איהר די הענד. —

— — —

שווער איז געוועזען חאשקען אויפ׳ן הארצען, אזוי שווער, אז זי וואָלט זיך צוּוויינט. עס האָט איהר צונויפגעדריקט דער

געוואוסט און דערפיהלט זיך פאַר איבעריג אין דראבקינ׳ס שטוב.

„וואָס זאָל זיך הערען?“ האָט חיענקע געענטפערט מיט נצחון. „נישקשה, ער איז בעסער געוואָרען, מיין חכם, מיין געראָטענע סחורה. אָהאָ, היינט, דאַכט זיך, וואָלט ער וועלען...“

זי האָט נישט דערזאָגט, וואָס ער וואָלט וועלען, נור א מאַך געטאָן דערביי מיט׳ן קאָפּ אויף איהם מיט אזא בליק און מיט אזא מיענע, וועלכע האָבען גערעדט בעסער פאַר אלע אנדערע ווערטער.

ער האָט נישט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און געמאַכט זיך פערטיעפט אין זיין ארבייט. חאשקע איז פאַר איהם רויט געוואָרען. עס איז איהר געוואָרען ענג אין שטוב. אנטלויפען, אנטלויפען — — זי איז געזעסען, ווי אויף הייסע קוילען.

נור די אלטינקע האָט זיך אריינגעלאָזען אין א שמועס.

„איך האָב איהם גלייך געזאָגט, אז אויף מיר אזא יאָהר, וואָס פאַר א חכמה איהר זייט און מיין חאשקע האָט איהם אויך געזאָגט, אז עס קאָן אנדערש נישט זיין, אז ער איז א נאַר, ווען ער וויל אנדערש.“

דראבקין האָט געוואָלט אויפהעבען דעם קאָפּ ביי די ווערטער. חאשקע האָט דאָך אליין געזאָגט, אז עס קאָן אנדערש נישט זיין. אָבער גלייך האָט ער זיך דערמאָנט, וואָס זי האָט ווייטער געזאָגט, און זיך ווידער פערשעמט און איז געבליעבען זיצען מיט איין אראָבגעלאָזענעם קאָפּ, אָהן לשון.

חיענקע האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען, ווי זי האָט „משלח געוועזען“ די ארבייטער, ווי ער האָט זיך גאַנץ פריה אָבגעטראָגען פון שטוב — „כלומר׳סט, זיין הארץ פערטראָגט עס נישט.“

„און יעצט,“ האָט זי אויסגעפיהרט, „וועל איך שוין אליין דינגען ארבייטער און וועל מיט זיי אָבמאַכען, ווי איך וויל.“

זי האָט א קוק געטאָן מיט נצחון אויף חאשקען. דראבקין האָט געשוויגען.

„קום, מאמע, א היים!“ האָט חאשקע געזאָגט, אויפהעבענדיג זיך פון אָרט.

„וואָס איילט איהר?“ האָט דראבקין געפרעגט און געליינט.

ארבייטער, יעדע אבטונג פאר דעם נידריגערען. די ארבייטער זיי־
נען ביי איהם געדונגענע קנעכט און — „אפרים דארף ארבייטען
אין אבענד ביז נייען א זייגער און ארבייט ביז עלף; אז ער איז
היינט אין דער פריה געקומען האלב אכט, איז מען אויף איהם אנ־
געפאלען, ווי אויף א משוגענעם הונד"...

און עס האט זיך איהר געדאכט אין דער שטילער פינסטערניס,
אז דראבקין האט ארויסגעלאזען א פייערדיגע פאטש א יונג קינד,
וואס געפינט זיך ביי איהם אין דער לעהרע.

זי האט א ציטער געטאן מיט'ן גאנצען קערפער און אנגעהויב־
בען היסטעריש צו וויינען.

א הערצרייסענדער, ביטערער געוויין. —

.1895—98

האלז. זי איז געגאנגען שנעל, אז די אלטע איז נאך איהר קוים געלאפען.

„ווערסט זעהן מיינע ווערטער," האט די אלטע גערעדט נאכ־לויפענדיג, „אין א פאר יאהר ארום איז דראבקין איין עושר פון עטליכע טויזענד רובעל. זי איז א קאפ־מענש! וואלסטו כאטש געוועזען א האלב פון איהר, אך, וואלט איך שוין פון דיר קיין דאגות נישט געהאט! אך, אך, אך, אך..."

דאס האט אין איהר גערעדט דער פערדרוס, וואס עס איז גאר נישט געווארען צווישען דער טאכטער און דראבקינען.

„וואס ווילסטו, מאמע, אז דו זאלסט אויפהערען צו רעדען?" האט חאשקע געזאגט מיט א ציטערדיגען קול, אויסדרעהענדיג איהר בלייך געזיכט צו דער מוטער.

די אלטינקע האט זיך דערשראקען פאר דעם ציטערדיגען קול און פאר דאס בלייכע געזיכט. זי האט א מאך געטאן מיט דער האנד און געשאקעלט מיט'ן קאפף.

„ניין, מען טאר שוין א ווארט נישט זאגען!" האט זי אבגע־זיפצט. זי האט שוין מעהר נישט גערעדט.

האשקען איז געוועזען, ווי זי וואלט זיך אומגעקערט פון א בית־עולם, וואו זי האט בעגראבען איהר טייערסטען נפש.

דראבקין, דראבקין!... אט דאס איז איהר דראבקין!....

אך, און ביז היינטיגען טאג האט זי נאך אלץ גע'חלומ'ט און געפאנטאזירט!

— — — ווינען, וויינען

און אין יענער נאכט האט זי געזעהן א חלום. ניין, נישט קיין חלום, ווייל זי האט גאר נישט געקאנט איינשלאפען און איז געלע־גען מיט אפענע אויגען און געקוקט אין די געדיכטע פינסטערנים.

זי האט געזעהן, ווי דראבקין ווערט א דיקער בעל־הבית; אלע זיינע געדאנקען זיינען אנגעווענדט נור אויף צו פערגרעסערען זיין ווערקשטאט און וואס מעהר אנפילען זיין בייטעל. אלץ איז פער־געסען: יעדע מענשליכקייט, יעדעם מיטפיהלען מיט דעם ארמען

טער זיינען פשוט „קעשענע־גנבים"! זומער האָבען זיי פלוצלונג געמאכט „יד־אחת" און אויפגעהערט צו ארבייטען. א גאַנצען חדש! א רציחה!

„שטרייק — שמייק!" טראַכט ר׳ אליה, „שטרייק רופען זיי עס נאָך אָן! גנבה, גזלה, פון מויל דעם ביסען!... נישט שטרייק — שמייק. וואָס פאר א נאָמען זיי טראַכטען נאָך אויס!"...

ער האָט געוואָלט אראָבנעמען א האלב רובעל פון שטיק. ער האָט געוואוסט, וואָס ער טוט. ער האָט דאָס געמוזט טון: איהם אונטער דער נאָז וואַקסט אויס א קאָנקורענט.

דאָס איז אפילו נישט קיין שטאַרקע טענה, ער פיהלט עס. דערצו האָט ער נישט פינקטליך געצאָלט, געפּרובט א פּאָר מאָל איינדרעהען, צושטעלען, פערשרייבען גוטע סחורה פאר שלעכטע און גאָרנישט בעצאָלען — — נור ער האָט עס געמוזט, גאָט איז זיין עדות — געשעפט! ווי זאָגט מען עס — אין האנדעלשאַפט, די גאַנצע וועלט טוט אזוי. אָבער דער שטרייק!

„און גלאַט," מיינט ר׳ אליה, „זיינען די יונגע ארבייטער נישט ווערט, וואָס די ערד טראָגט זיי. גוים, וואהרע גוים, איין אידישער פונק איז נישטאָ אין זיי. עזות־פּנים'ער, נישטאָ עלטער, אינגער — פון גאַנצען אויסגעטאָן."

איין פענסטער פון קאַנטאָר געהט ארויס צו דער גאַס, און ר׳ אליה זעהט, ווי אין גאַס נעבען טויער העבען זיך שוין אָן צו קלייבען די ארבייטער. זיי מאַכען מיט די קעפּף אין דער זייט פון קאַנטאָר. אָט פערגלייסט א יונגער ארבייטער, פון א יאָהר דריי און צוואַנציג, געציל לץ, די אויגען און גיט א וואָרף מיט די הענד, ווי ר׳ אליה, ווען ער זידעלט איין ארבייטער. די יונגע ארבייטער ארום געצלען צולאַכען זיך.

ר׳ אליה קערט אָב די אויגען פון פענסטער ברגז'דיג.

„וועט שוין זיין א מאָל א סוף?" ווענדט ער זיך אונגעדולדיג צום בוכהאַלטער מיט'ן קאַסיער. ער וויל שוין מעהר אין פענסטער נישט קוקען און וועגען די ארבייטער נישט קלערען. „גאָרנישטען!" בעשליעסט ער אין מח און וואַרפט אונגערן זיין בליק אויף די

ערב יום כפור.

אַ שפּיעל צווישען איין ציעג און אַ סך וועלף.

אין דריי טיילען.

ערשטער טייל.

די ציעג.

ערב יום כפור, אַרום האַלבען טאָג.

ר׳ אליה דער טוך־פאַבריקאַנט גרייט זיך צו עהרליך פערנאַנדערצאָלען זיך מיט זיינע ארבייטער. לכבוד יום כפור! דער בוכהאַלטער מיט׳ן קאַסיער מאַכען די רעכנונגען און צעהלען אויס דאָס געלד.

ער וויל זיך אפילו פריינדליך צוזעגענען מיט זיי. אויפ׳ן גרויסען שרייבטיש שטעהט אַ גרויסע פלאַש בראַנפען, עטליכע גלעזלעך, עס ליעגט אַ סך אָנגעשניטענער לעקעך. ער וויל זיי ווינשען, זיי זאָלען נישט דאַרפען אָנקומען צו פרעמדע הענד.

ער געהט אַרום הין און צוריק איבער זיין קאַנטאָר. ער איז שטאַרק פערנומען מיט זיינע געדאַנקען און דוקא נישט געשעפטס־געדאַנקען — ערב יום כפור איז נישט אַ צייט פון געשעפט.

ר׳ אליה איז אַ פרומער איד. גאָר אָהן ספק. אין אַ לאַנגליכען ראָק מיט לאַנגליכע פאות, וועלכע זיינען פערבאָרשטען צוזאַמען מיט דעם באַקענהאָר פון זיין גרויסען, ברייטען באָרד. און גלאַט ר׳ אליה!

ער וויל קומען אַ ריינער צום מאָרגענדיגען משפט. ער ווייס אָבער, אז די ארבייטער האָבען איהם שוין נישט איינמאָל פערקלאָגט ביים „מלך עליון", וויל ער זיך מיט זיי אָבטענה׳ן. ער ווייזט זיך אויף, אז ער איז שטענדיג גערעכט געוועזען: די ארביי־

אין פארבייגעהענדיגע מיידלעך. ער טוט עס לאנגזאם, אָהן חשק. מען דארף דאָך מיט עפּיס די צייט אראָבשטופּען. גלאט איז ער יעצט אין כעס אויף ר׳ אליה׳ן, גיט ער נאָך מיט עפּיס דאָס הארץ.

די בחורים ארום איהם האָבען פערגניגען, נור די אלטע ארביי־טער, וועלכע שטעהען אָנגעשפּארט אָן טויער, קוקען אויף איהם אָנגערוקט.

„ביי איהם זיינען אלע צייטען גלייך,“ מורמלען די אלטע.

דער יונגער עולם קוקט געצלען אין מויל אריין: וואָס וועט ער ענטפערען? ער פּיהלט אויף זיך די בליקען, נור ער ענטפערט גאָר נישט, כאָטש אין קאָפּ דרעהען זיך ארום אלערליי ענטפערען. ער האָט שיער נישט געזאָגט, אז א מיידעל געפעלט איהם שטענדיג. אָבער ער האָט עס נישט געזאָגט, ער האָט זיך געפּוילט.

„וועסט מאָרגען קומען מיט מיר פאסטען?“ פרעגט ער פּלוצ־לינג ביי א פארבייגעהענדיגער דיענסט.

„וואָס זאָגסטו צו זיין קאָפּ!“ ענטפערט אָב דאָס מיידעל און געהט פאָראיבער. זי קוקט זיך דאָך אין איהם איין: צי וואָלט עס איהר געלוינט?

„מאָגסט זיך טאקי בעגראָבען לעבעדיגערהייט, פּראָסטער גוי דו!“ צובייזערט זיך דער אלטער ברוך. „ערב יום כפור, נישט ערב יום כפור — נישטאָ קיין חלוק!“

„ר׳ אליה׳ס זכות וועט מיר ביישטעהן,“ ענטפערט געציל פויל. „ער וועט זיין פאר מיר א גוטער בעטער...“

„אין גיכע צייטען נור,“ כאַפּט אונטער א בחור, „פאר מיר און פאר כל ישראל...“

„ונאמר אמן!“ זינגט אוים איין אנדער בחור.

„שאַרלאַטאַנעס!“ רעדען צווישען זיך די אלטע ארבייטער.

„ערב יום כפור, נישט ערב יום כפור — גאָר נישט!“ מור־מעלט ברוך.

ער איז אויך נישט גאָר שלום מיט ר׳ אליה׳ן. עס ליגען איהם גוט אין קאָפּ טויזענדערליי אונגערעכטיגקייטען, וועלכע ער האָט פערטראָגען פון איהם. דאָך וועט ער ערב יום כפור נישט

נאָס: נעציל שטעהט אין דער פּאָזע, ווי ר׳ אליה, ווען ער וויל איינשמועסען איין ארבייטער, אז ער האָט ביי איהם אָנגענומען מעהר געלד.

„וואָס ציהט זיך עס דאָרטען ביי אייך, ווי פון פּעך?“ שרייט אויס ר׳ אליה צו די קאָנטאָריסטען.

„ער וועט שוין ביי מיר נישט ארבייטען,“ טראַכט ער וועגען איהם. „אויסוואורפען זיינען דאָס עפּיס, אין גם אחד צווישען זיי.“

איהם פאַלט איין, אז די לייטלעך האָבען גאָר קיין ווערט נישט ביי דעם „כביכול“. ער האָט גאָר לחלוטין נישט וואָס צו מורא האָבען פאַר זייערע טענות.

ער נעמט זיך פאַר׳ן תהלים. יעצט וועט ער זיך גאָר אין גאַנצען איינקויפען ביי׳ם רבונו של עולם — — — —

צווייטער טייל.

די וועלף.

א מאַן זעכציג ארבייטער שטעהען אין הויף און אין גאַס נעבען טויער, אַלע אָנגעטאָן יום־טוב׳דיג — אין ריינע העמדער און אין שבת׳דיגע בגדים. נור די אינגלעך, וועלכע דרעהען זיך צווישען זיי ארום, זיינען אָבגעריסען און כמעט אַלע באָרפוס.

מען שטעהט רעדלעכווייס. אַלטע מיט אַלטע, יונגע מיט יונגע. מען איז אונגעדולדיג, וואָס מען לאָזט זיי אזוי לאַנג וואַרטען. די געשפּרעכען קלעבען זיך עפּיס נישט. די אינגלעך העבען אָן צו שפּיעלען אין „כאַפּענים“, נור ברוך דער אַלטער, דער עלטסטער צווישען די ארבייטער, שרייט אויף זיי אָן. „עס איז היינט נישט א צייט פון שפּיעלענים,“ מיינט ער. די קינדער רייסען איבער דאָס שפּיעלען. אין א ווײַלע ארום שלאָגען זיי זיך פאַר א קנעפּעל.

נור ארום נעציל לץ איז נאָך א ביסעל פרעהליך. ער זיצט אויף א טומבע נעבען טראָטואַר, העבט שטיינער פון דער ערד און ציעלט אין די פויגעל, וועלכע שפּרינגען אום אין מיטען גאַס, אָדער

ווייכער. ער פיהלט א ווארמקייט אין גאנצען קערפּער — עס דאכט זיך איהם, אז ער איז א צדיק. און ער ווערט אלץ בעסער און בעסער. זיין קוק אויף די ארבייטער בעקומט אפילו א פריינדלי־כען אויסדרוק.

די אלטע מיט די אינגלעך שטעהען פאראויס, די יונגע לייט פון הינטען. געציל שטעהט מיט איין ערנסטער מיענע אויפ'ן גע־זיכט, נור זיינע אויגען קוקען איראָניש אויפ'ן בעל־הבית. ער ווייס עפּיס נישט, וואָס פאר א שטאָכווארט ער זאָל זאָגען.

און דאָס יונגוואַרג קוקט אריין געצלען אין די אויגען.

„נו, קינדערלעך," ווענדט זיך ר' אליה פריינדליך צו די אר־בייטער. „מיר וועלען זיך פערנאנדערצאָלען און צוזעגענען. איהר דארפט דאָך מסתמא האָבען דאָס געלד."

„נאָך ווי," ענטפערט עמיץ.

„א ודאי, א ודאי!" זאָגט ר' אליה גאָר ווייך. „מיר וועלען דערפאר קיין שהיות נישט מאַכען. נו, ברוך!"

פון עולם טיילט זיך אָב ברוך דער אלטער און געהט צו צום טיש.

„יעמוד ר' ברוך!" זינגט אוים געציל.

די ארומיגע פערדעקען די מיילער און קוקען אויף דער ערד.

ברוך בעקומט זיין געלד, בעהאלט עס אין קעשענע און וויל אוועק.

„האָט אייך א חתימ..." העבט ער אָן.

„ווארט, וואָס ענטלויפסטו?" האלט איהם אָב ר' אליה. „מיר וועלען אונז א פריער פערנאנדערצאָלען מיט אלעמען, דערנאָך וועלען מיר אונז צוזעגענען, ווי געהעריג, מיר וועלען נעמען א ביסעל „משקה"... וואָס ענטלויפסטו!? עוזר!" רופט ער אוים א צוויי־טען אלטען ארבייטער. „מיר זיינען דאָך עפּעס אידען, היינט איז ערב יום כפור," רעדט ער ווי פאר זיך, ארייננקוקענדיג אין חשבון.

„גרייט אָן דרשה־געשאנק!" וויצעלט געציל.

ר' אליה ווארפט א בליק אין געציל'ס זייט. ער קאָן נישט ליידען די גאנצע חברה, וואָס שטעהט דאָרטען. נור ער שטאַרקט

מאַכען דערפון קיין רעד. מען טאָר נישט! א דם שונא אפילו איז ער מוחל במחילה גמורה, לכל הפּחות אויף די ליפּען וועט ער קיין קללה נישט ארויפּברייננגען. די שקצים — זאָל גאָט נישט שטראָפען פאר די רעד! — זיינען פּשוט „אסור לרחם“.

„אָבער וואָס געווערט עס דאָרטין אזוי?“ פרעגט מיט אונגעדולד איין אַלטער ארבייטער.

„ער צעהלט זיינע עברות,“ ענטפערט דער ליץ געלאַסען.

און אין א ווײלע ארום גיט ער צו:

„ער מוז גאָר אָנגרייטען פאר אונז א דרשה, ווי פאר א יאָהרען. נו, קינדערלעך, האָט אייך א „שימע טויבע“, העבט ער אָן מיט ר׳ אליה׳ס קול. „דער אויבערשטער זאָל אייך צוברעכען די קעפּ... איך מיין די הערצער און איהר זאָלט האָבען א גרינגען תענית, כל זמן איהר וועט לעבען.“

דאָס יונגווארג צולעגט זיך פאר געלעכטער, די אַלטע ווארפען קרומע בליקען.

„ערב יום כפּור, נישט ערב יום כפּור — ביזט א גוי, טאָ שמד זיך אין אַל די רוחות!“ זידעלט זיך ברוך.

„אין קאַנטאָר! אין קאַנטאָר!“ דערהערען זיך קולות פון הויף.

די ארבייטער ריהרען זיך.

„קומט אָנקוקען דעם כשר׳ן פרצוף,“ זאָגט געציל אויפשטעהענדיג פון טומבע. דאָס יונגווארג געהט מיט איהם, מיט א שמייכעל אויף די ליפּען. —

דריטער טייל.

דאָס שפּיעל.

ר׳ אליה זיצט אויף זיין אָרט ביים טיש און קוקט אריין אין חשבון. דאָס גאַנצע געלד ליעגט פאר איהם. היינט וויל ער בעצאָלען מיט דער אייגענער האַנד. עס דאַכט זיך איהם, אז דאָס איז א מצוה... ער וועט נאָך בעגעהן זיך מיט די ארבייטער וואָס

נישט, אז אלע דארפען? ביי דיר, אפרים, איז, דאכט זיך, א טאָכ־טער קראנק? וואָס מאכט זי?“ פרעגט ער דעם ארבייטער מיט רחמנות.

„וואָס זאָל זי מאכען? ליעגט! איך וואָלט געהאט געלד....“ ענטפערט אפרים אָהן חשק און פערצווייפעלט.

עוזר’ס געזיכט איז פערקרימט פון הארצוועהטאָג. ער קוקט זיך אום מיט די חברים. די חברים שטעהען אלע אָנגערוקט. אפילו ברוך איז יעצט אין כעס.

„געפונען דעם געבער,“ שעפּציעט ברוך.

„גלייך ער וואָלט איהם נישט געקאָנט,“ מורמעלט שמחה.

„ע, כע—כע!“ זיפצט אָב אפרים.

„ערב יום כפור, נישט ערב יום כפור,“ ברומט אונטער געציל אין ברוך’ס טאָן.

עוזר זיפצט אָב און רוקט זיך ארויס פון קאנטאָר.

„ערב יום כפור, ר’ עוזר!“ שיקט איהם נאָך א יונגער אר־בייטער.

„ע—ע—עך!“ מאכט עוזר מיט דער האנד און געהט אוועק.

ר’ אליה פיהלט, אז די ארבייטער פערמסר’ען איהם ווייטער פאר דעם „מלך עליון“. „דאָס איז א חברה,“ טראַכט ער, אוים־רופענדיג איין ארבייטער נאָכ’ן אנדערן. „זיי האָבען דען ליעב אריינגעהן אין דעם בעל־הבית’ס לאַגע? גיב און גאָר! — מעהר ווייסען זיי נישט.“

עס פערדריעסט איהם אפילו, וואָס ער האָט זיך אָנגעהויבען מיט עוזר’ן. נור, בדיעבד, אז עס האָט זיך שוין אזוי געמאכט — — — ע!

„געציל!“ רופט ער אוים ווייך. ער וויל זיך אפילו מיט זיין גרעסטען שונא זעהר פריינדליך בעגעהן.

„איך בין דאָ!“ שרייט אוים דער ליז און לאָזט זיך געהן צום טיש.

„מאָרגען איז יום כפור, געציל!“ מוסר’ט ר’ אליה. „געציל, מאָרגען — יום כפור!“

זיך און טרייבט פון זיך די שנאה. ער וויל יעצט אויף קיינעם קיין שנאה נישט טראָגען. און עס דאַכט זיך איהם, אז דער „מלך עליון“ זעהט אַלץ, וואָס עס טוט זיך ביי איהם אין האַרצען, און ער ווערט אַלץ פרעהליכער און בעסער.

„איך האָב געוואָלט בעטען, איהר זאָלט מיר געבען עפּיס מעהר געלד,“ זאָגט עוזר מיט א געבעט.

„מעהר געלט איז היינט נישטאָ,“ האָט ר׳ אליה ווייך נור אונגערן ארויסגערעדט. ער כאַפּט זיך אָבער באַלד: מען האָט נישט געדאַרפט אָבזאָגען. נור איהם פאַלט איין, אז נאָך יום טוב וועט ער עוזר׳ן נישט האַלטען מעהר, און עוזר וויל דאַכט זיך אליין אוועקגעהן פון איהם. און גלאַט ער זאָל געבען עוזר׳ן, דאַרף ער שוין אַלעמען געבען, ווארום אַלע וועלען בעטען, זיי דאַרף מען דאָך נור בעווייזען א דרך.

„שמערעל!“ רופט ער אויס אַ דריטען אַלטען ארבייטער.

„איהר וואָלט מיר געטאָן א גרויסע טובה. איך דאַרף אזוי נויטיג!“ רעדט עוזר זיינס.

און ר׳ אליה וויצעלט גוטהערציג:

„איך דאַרף אויך, שמערעל דאַרף אויך. זאָג, שמערעל, דו דאַרפסט אויך?“

„אָ, נאָך ווי דאַרף איך!“ ענטפערט יענער. „איך האָב טאַקי אייך געוואָלט בעטען...“

„זעהסט, האַ?“ ווענדט זיך ר׳ אליה צו עוזר׳ן. — „שמחה!“ רופט ער אויס א פיערטען. ער וויל שוין פערגעסען דעם גאַנצען פאַרפאַל מיט עוזר׳ס בקשה.

„אָבער איך מוז!“ שטעהט צו עוזר. „איך האָב מיך אָבגעבעטען ביי ביינוש דעם וואָכערניק ביז היינט...“

„ביזט א קינד און נאַר,“ זאָגט ר׳ אליה ווייך, כאָטש עס פערדריסט איהם שוין עוזר׳ס עקשנות. „אפרים!“ רופט ער אויס. „ביזט אַ קינד,“ זאָגט ער ווייטער צו עוזר׳ן אזוי זיס, אַזוי האַרציג. „איך זאָל דיר געבען, דאַרף איך געבען ברוך׳ן, שמערלען, אפרים׳ן — — דאַרף איך אַלעמען געבען. אַלע דאַרפען. איך ווייס דען

„אמן, גם אתם!“ ענטפערט ר׳ אליה פרום און פריינדליך.
„נאט לעקעך... געהט געזונטערהייט א היים, האט א גרינגען תענית, און בעט עפּים אוים, ברידערלעך, א גוט יאָהר, גוטע געשעפטען — — געה, בערקע, נעם א ביסעל בראַנפען — — דאָס נייע יאָהר זאָל זיין בעסער, ווי דאָס אַלטע — — וואָס טרינקסטו נישט אוים אין גאַנצען, שלים־מזל׳ניק דו! נאַ, א שטיקעל לעקעך — — מען טאָר נישט זינדיגען, א מענש דארף דאַנקען גאָט פאר יעדען טאָג, וואָס ער לעבט איבער...“

„ברוך ד׳ יום יום,“ זאָגט אונטער ברוך מיט א זיפץ.

„א ודאי אזוי, רעדט ווייטער ר׳ אליה, „נור דאַך מאָג דאָס נייע יאָהר זיין א ביסעל בעסער — — געהט, קינדער, נעמט צו ביסלעך בראַנפען — — נו, און איך בין אייך אַלץ מוחל, אַלץ. איהר זייט זיך אפילו נישט אָרענטליך בעגאַנגען מיט מיר, נור גאָר נישט — — נאַ, לייבקע, וואָס שטעהסטו פון וויטען? — — נור גאָר נישט...“

„איהר אויף אונז דארפט א ודאי נישט ברוגז זיין,“ האַלט זיך אפרים נישט איין.

„ניין, איהר האָט זיך זעהר נישט פיין בעגאַנגען,“ שטעהט ר׳ אליה אויף זיינס. „דער שטרייק — נישטאָ וואָס צו רעדען... ע — וואָס אַרט אייך! דאָס הייסט מיט גוואַלד ארויסגעריסען ביי מיר! נור גאָר נישט. מוחל, אַלץ מוחל. עס געהט א יום כפור, לאָ־מיר בלייבען גוטע פריינד.“

די אַלטע ארבייטער פיהלען זיך בעליידיגט.

ער איז נאָך גערעכט! ער איז נאָך מוחל!

און ברוך דערפיהלט, אז ר׳ אליה האָט אין זיך נישט א טראָ־פּען אידיש בלוט.

ברוגז׳דיגע העבען זיי אָן צו פערלאָזען די קאַנטאָר.

„געהט געזונטערהייט,“ רעדט זיי נאָך ר׳ אליה און פיהלט, אַז דער אָבגרונד צווישען איהם און זיי איז נאָך גרעסער געוואָרען.

„איך זאָג אייך, איהר מאָגט בעטען פאר מיר. זאָל מיר נור גאָט

„אָ, איך ווייס!“ קרעכצט אָב געציל.

„ביזט א שייגעץ, געציל, א גרויסער שייגעץ,“ מוסר'ט ווייטער ר' אליה, אָבגעבענדיג איהם דאָס געלד.

„א שלעכטע וועלט, ר' אליה, ניטאָ זיך פון וועמען גוטס אָבלערנען, ר' אליה,“ שטעכט זיך דער ליץ.

„ביזט א שייגעץ, א גרויסער שייגעץ,“ זאָגט ר' אליה מיט א האַלבען מויל און רופט אויס איין אנדער יונגען ארבייטער.

געציל איז נישט צופריעדען. ער האָט צו ווייניג און שלעכט אָבגעענטפערט. געדארפט איהם עפּיס ארייגלאָזען א שפּילקע, עס זאָל איהם פערכאַפּען ביי דער נשמה. די חברים זיינען אויך נישט צופריעדען. און זיי האָבען אזוי געווארט אויף דאָס ספּעקטאַקל.

א שוויינענדיגער פערלאָזט געציל די קאנטאָר, שווייגענדיגע געהען אוועק די יונגע לייט, אָבנעמענדיג זייער געלד

ר' אליה'ן שטעכט, וואָס זיי געהען אוועק, נור ער שטעלט זיי נישט אָב. ער ווייס, אז אומזיסט וועט זיין די טרחה. דער ערב יום כפּור מאַכט אויך נישט ווייך זייערע הערצער. רשעים! און ער ווערט אַלץ וויכער און וויכער צו די איבעריגע. די קינדער גיט ער אפילו צושטייער אויף מחזורים — — ער בעקוקט מיט נצחון אַלע אַרבייטער. און ברוך'ן דאכט זיך, אז ר' אליה האָט פאָרט א אידיש הארץ.

דאָס פערנאַנדערצאָלען זיך איז געענדיגט. ר' אליה שטעהט אויף פון דעם שטול מיט א זעהר פריינדליכער מיענע.

„נו, ברידערלעך,“ זאָגט ער לעבעדיג, „יעצט וועלען מיר אונז צוזעגנען, ווי עס דאַרף צו זיין, מאַכען לחיים, פערבייסען.“ ער העבט אָן אָנגיעסען די גלעזלעך. ברוך, שמערעל, אפרים און שמחה זיינען פון די ערשטע.

„לחיים, ר' אליה,“ ווינשען זיי. „דער אויבערסטער זאָל אייך געבען א חתימה טובה...“

צמח דער טישלער.

א טישלער איז ער געווען, א גאנץ איינפאכער ארבייטער. נור א „טרפ׳ער“ מענש האָט מיט איהם צוויי מאָל פערבראַכט — און ער איז אריינגעפאלען אין געפענגנים.

מען האָט ביי איהם געפונען א קליין, בלוי העפט, וואָס דער „טרפ׳ער“ מענש האָט ביי איהם איבערגעלאָזען. אין דעם קליינעם העפט האָט עמיץ פראָטעסטירט, געוואלט געשריען גענען דער אלץ טויטענדיגער רעגירונג און גענען דער ניעדערטרעכטיגער קאפּי־טאַליסטישער וועלט און געלערנט אלע זיינע פריינד, די אונגליק־ליכע, פערהונגערטע ארבייטער, אז זיי זאָלען אויך פראָטעסטירען. ער האָט דאָרטין גערעדט מיט פייער, מיט היץ, מיט׳ן בלוט פון זיין הארץ האָט ער דאָרטין גערעדט, ווייל ער האָט שטארק גע־ליעבט די אונטערדריקטע און תכלית שנאה פיינד געהאַט די אונ־טערדריקער.

מיט מיה און מאטער האָט צמח דער טישלער געלייענט דאָס געשריעבענע העפט, ווייל ער האָט ערשט זיך אָנגעהויבען צו לער־נען שרייבען און לייענען, ווען ער האָט אָנגעהויבען אליין אויף זיך צו פערדיענען. ער האָט גראָשענס געצאָלט און געדאנקט גאָט, וואָס עס גיט אין שטאָדט א חאציע דער לעהרער, וועלכער איז נאָך נישט ווערט געווען די גראָשענס. און יעדע שורה, וועלכע ער פלעגט בייקומען אין דעם קליינעם געשריעבענעם העפט, האָט ביי איהם ארויסגערופען ליעבע און טרייהייט צו דעם, ווער עס האָט די שורה געשריעבען. א גאנצע נאָכט איז ער אָבגעזעסען איבער דעם ביכעל, ביז ער האָט עס דורכגעלייענט פון טאָוועל ביז טאָ־וועל. אַז ער האָט געענדיגט, האָט ער ארויסגעלאָזען נור איין „אַ!“ — דאָס איז געווען דער אויסגעשריי פון פערוואונדערונג

אַזוי העלפען, ווי איך וואָלט אייך וועלען גוט צאָלען. איהר מאָגט בעטען פאר מיר — — און איהר, חברה," ווענדט ער זיך צו די קליינע, „זאָלט קויפען מחזורים, הערט איהר!"

„פארבעס, אלע פארבעס," בעשליעסט ער בלייבענדיג אליין אין קאנטאָר און קרעכצט פרום אָב:

„אָ—אָ—אָך!"

„ע — ע — ך!" קרעכצען אָב די אלטע ארבייטער אויף דער גאס.

.1895

אין דער נאַכט איז ער אריין אין געפענגנים אין א בעזונדער צימער, און דאָס ביכעל איז אריינגעפאלען צו דער פּאָליציי אין די הענד.

די טיר פון דעם שטייגעל האָט זיך הינטער איהם פערמאַכט, און ער איז געבליעבען אליין אין דער פינסטערנים. די טרערען, וועלכע זיינען איהם דעם גאַנצען וועג געשטאַנען אין די אויגען און געוואָרגען אין האלז, האָבען זיך פלוצלינג א גאָס געטאָן. און באלד האָט ער זיך נישט געקאָנט איינהאלטען און צוואויינט זיך אויפ'ן קול. ער האָט געשפירט א גרוים אונגליק, עס האָט איהם אָנגעכאַפּט א פערצווייפלונג. דאָס איינציגע, וואָס ער האָט גע־קאָנט, איז געוועזען גוט אויסוויינען זיך.

זיין היסטעריש וויינען האָט דורכגעדרונגען דורך די ווענד אין די דאַבייאיגע קאַמערן און דורכגענומען יעדען אבר פון די אונ־גליקליכע, וועלכע זיינען דאָרטין איינגעשפּאַרט געוועזען. זיי איז געוואָרען אזוי שווער, אזוי דריקענד שווער! זיי האָבען צוגעלעגט דאָס אויער צו דער וואַנד. זיי האָבען געוואָלט דערקענען אין דעם וויינען א בעקאַנטע שטימע, אין דעם געוויין אָבלייענען א געוויס פון דעם, וואָס עס טוט זיך דאָרטין אין דער אָפענער, כלומר'סט פרייער וועלט. דערנאָך האָבען זיי לייכט, גאַנץ לייכט אָנגעהויבען צו קלאַפּען אין די ווענד. זיי האָבען געוואָלט געבען צו ווי־סען דעם נייעם אונגליקליכען, אז ער זאָל זיך בערוהיגען, אז ער איז נישט אליין, אז עס זיינען פאראן מענשען, וועלכע פיהלען מיט איהם מיט, וועלכע ליידען יעצט גלייך מיט איהם...

דער זשאַנדאַרם, וועלכער איז געשטאַנען אין קאָררידאָר, האָט דערהערט דאָס לייכטע קלאַפּען. ער איז צו צו איין טיר און דער־נאָך צו דער אַנדערער און שאַרף אַרויסגערעדט: „רוהיג!“ און דאַן איז ער צו צו צמח'ס טיר, צוגעהערט זיך, רוהיג אַרויסגערעדט. „ווי עס ראָוועט, זשידאָווסקאיא מאָרדא!“ און איז ווייטער אוועק זיין וועג.

צמח האָט גאָר נישט געהערט, וואָס עס טוט זיך ארום איהם. ער האָט געוויינט, ביז ער האָט געקאָנט וויינען. ער איז געבליע־

צו דעם שרייבער, דער אויסרוף פון התפעלות, פון ענטציקען, פון גרויס פערגניגען. און אין א ווײלע ארום האָט ער ארויסגערעדט: „אך, א רוח אין זייערע טאטענס אריין!" דערמיט האָט ער גע־מיינט די רעגיערונג, די קאפיטאליסטען און אלע מענשענאונטער־דריקער און מענשענפרעסער. און באלד האָט ער אויפגעעפענט נאָך א מאָל דאָס העפט און איבערגעלייענט א פּאָר ערטער, וועלכע זיינען איהם בעזונדערס געפעלען געוואָרען. ער האָט געקוקט אויף די געליעבטע שורות, נישט געקאָנט אָברייסען פון זיי די אויגען. ער האָט געוואָלט גאָר אין גאנצען אריינגעמען זיי אין זיך, דורכ־פיהלען זיי, אריינזעצען זיי זיך אין דער נשמה. און ער האָט אלץ בעגריפען, אלץ דורכגעלעבט, און זיין הארץ האָט זיך שטארקער געשלאָגען. און דערנאָך האָט ער ווייטער געבלעטערט דאָס העפט און אריינגעקוקט אין נאָך עטליכע זייטלעך. יעדעס זייטעל האָט איהם אינטערעסירט, אויף יעדען זייטעל האָט ער געפונען נור אמת, דעם ריינעם טייערען אמת.

און נאָך א מאָל: „א!" און נאָך א מאָל: „אך, א רוח אין זייערע טאטענס אריין!"

עס איז ביי איהם געבליעבען, ער זאָל לאָזען ביי זיך דאָס העפט נאָך אויף א נאכט, און ער איז איינגעשלאָפען מיט דאנק־בארקייט צום שרייבער. קוסען וואָלט ער איהם אין רעכטען מי־טען גאס! איהם האָט אפילו פערגניגען געטאָן, וואָס ער איז פון די איינציגע, וועלכע ווייסען, ווער דער שרייבער איז. דאָס האָט איהם געקיצעלט; דאָס האָט איהם גרויס געמאכט

אין דעם גאַנצען אויף־מאָרגענדיגען טאָג האָט ער זיך גע־פיהלט, ווי א נייער מענש. א נייע הויט, א נייע נשמה. ער האָט פריינדליך צוגעשמייכעלט ביי דער ארבייט זיינע אויפגעקלערטע חברים, ווי ער וואָלט זיי וועלען געבען צו פערשטעהן, אז ער ווייס שוין עפּיס, אז ער געהערט צו זיי. און זיין רייכען בעל־הבית האָט ער היינט פיינט געהאט מעהר פאר אלע מאָל

ער האָט געלאָזען ביי זיך דאָס העפט נאָך אויף א נאכט, און

וואָס דען האָט ער געזאָלט ענטפערן ? און וואָס וועט ער ענט־פערן מאָרגען ?

ער וועט זיך מאַכען, אז ער פערשטעהט נישט אויף רוסיש. ער וועט זאָגען, אז דאָס בלויע העפט האָט ער אָבגעשריעבען פון א אידישען ביכעל, נור ער געדיינקט נישט פון וועלכען, ווייל דאָס איז שוין געוועזען לאַנג, ווען ער האָט זיך געלערנט שרייבען. אָדער זאָל ער זאָגען, אז ער האָט דאָס ביכעל געפונען אויפ'ן גאַס ? און אפשר זאָל ער זיך מודה זיין, ווער עס האָט איהם געגעבען דאָס ביכעל און זאָגען, אז יענער האָט איהם איבערגערעדט, אז ער איז נישט שולדיג, גאָר נישט שולדיג, אז ער האָט איין ארמע, קראַנקע מוטער, וועלכע ער האָט אונטערגעהאַלטען, און איין אַלטע שוועסטער, וועל־כע ער האָט געוואָלט חתונה מאַכען פון זיין פּרנסה...

און אין ד'ר־אמת'ן טאַקי, וואָס פאַר א סאָציאַליסט איז ער ? ער האָט איבערגעלייענט א ביכעל ? ווער זאָגט, אז ער האַלט מיט דעם ביכעל ? און ער וויל גאָר נישט האַלטען !

ביי דעם לעצטען געדאַנק פיהלט ער, אז ער לייגט. ער האָט דערשפּירט דאָס ביכעל און דעם נחת, וואָס ער האָט געהאַט ביים לייענען.

אַך, וואָס וועט ער זאָגען ? וואָס וועט ער זאָגען ?

עס ווערט איהם אזוי שרעקליך אין דעם פינסטערן צימער און אזוי אומעטיג. ער וואָלט אויף זיך דאָס האָר געריסען און די צורה געדראַפּעט.

ער האָט דערהערט א בעוועגונג הינטער דער וואַנד. ער האָט איינגעהאַלטען דעם אָטעם, כדי בעסער איינצוהערען זיך.

און באַלד האָט ער זיך צוגערוקט צו דער וואַנד. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז אויב ער וועט ליעגען הארט ביי דער וואַנד, וועט ער נישט זיין אַליין, וועט איהם פרעהליכער ווערען.

ער איז געוועזען מיד, שרעקליך מיד, נור דער שלאָף האָט איהם נישט גענומען. דאָס הארץ האָט איהם שטאַרק געדריקט, קאַלט איז איהם געוועזען, און דער קאָפּף האָט אָהן איין אויפהער און אָהן א סדר געאַרבייט. דאָס שטעלט זיך איהם פאָר, וואָס עס

בען ליעגען ווי א פלאסט, גאנץ אָהן כח, און אז ער איז שטיל גע־וואָרען, האָט ער דייטליך דערזעהן פאר זיך די שרעקליכע סצענע און דערהערט דעם ביטערען יאָמער, וואָס איז פאָרגעקומען ביי איהם אין דער היים. די שוועסטער איז געלעגען אין ספאזמעס און די אלטע, איינגעקנויטשטע, איינגעבויגענע מאמע איז געלעגען ביי די זשאנדארמען צו די פיס, געפויזעט אויף ד'ר'ערד, געוואָלט כאפען די קאצאפּישע הענד קוסען און געיאָמערט מיט א בענומע־נעם קול: „אָי, אָי, פּאנאָציעק, טייערינקער, ליעבינקער פּא־נאָציעק!“...

עס שווידערט איהם דאָס וויינען, דער שרעקליכער יאָמער. ער הערט איהם דייטליך. ער קלינגט איהם אין די אויערן, נעמט איהם דורך יעדען אבר און ווידער עפענט זיך אויף א קוואל פון טרערען ביי צמח'ן.

די שכנים האָבען איהם שוין געוואָלט אָנזאָגען, ער זאָל קיין באבע נישט זיין.

ענדליך איז ער שטיל געוואָרען. ער האָט שוין אויסגעוויינט אלע טרערען. נאָך האָט ער געהערט דער מאָמעס וויינען און גע־זעהן פאר זיך דער שוועסטער'ס ספאזמעס און עס האָט איהם גע־שווידערט, געריסען דאָס הארץ. אָבער ער האָט נישט געוויינט. און ביסלעכווייז דרינגט איהם דורך א ניי געפיהל. ער קוקט מיט אָפענע אויגען אין די געדיכטע פינסטערנים אריין. ער וויל עפּיס בעטראכטען, בעגרייפען, פערשטעהן.

וואָס וועט זיין מיט איהם ? !... וואָס וועט זיין מיט איהם ? !...

ביים „אָביסק“ האָט צמח דער טישלער נישט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן אויף דער פראגע, וואָס איז דאָס פאר א ביכעל. ער האָט זיך געטרייסעלט מיט'ן גאנצען קערפּער, עס האָט איהם גע־קלאפּט א צאָן אָן א צאָן. „יאָ... ניין“... „ניין... יאָ“... ער האָט עפּיס נישט פערשטאנען דאָס רוסיש. ער איז געוועזן אויסער זיך. „יאָ... ניין“... „ניין... יאָ“...

באַלד קעהרט ער זיך אום ווידער צו זיינע פּלענער און ווערט ווייטער אויסער זיך, פערצווייפעלט, אויפגערעגט.

מען האָט אָנגעהויבען אָבריגלען זיין טיר. ער איז אויפגע־שפּרונגען נישט טויט נישט לעבעדיג. א זשאַנדאַרם האָט אריינגע־טראָגען טיי, אַנידערגעשטעלט אויפ'ן טיש און איז אוועק. צמח איז געקומען צו זיך, צוריק אוועקגעלעגט זיך אויפ'ן בעט און ווייטער געטראַכט. אין טראַכטען האָט ער אויסגעשטרעקט די האַנד צו דעם גלאָז טיי און אויסגעטרונקען דאָס ביסעל אונריינע וואַסער, און נישט געמערקט און נישט געפיהלט, וואָס ער האָט געטאָן. ער איז באַלד איינגעשלאָפען. ער איז אָבגעשלאָפען ווי א גע'הרג'־עטער דעם גאַנצען טאָג און די גאַנצע נאַכט. מען האָט איהם עטלי־כע מאָל אויפגעוועקט צו וואַרמעס און וועטשערע — און יעדעס מאָל איז ער אויפגעשפּרונגען, מיט איין אָפענעם מויל, דערשראָ־קען. נור באַלד האָט ער זיך איבערגעקערט אויף דער אַנדער זייט און איז ווידער איינגעשלאָפען. דער האַרטער שלאָף פון דעם אר־ביטענדיגען טישלער האָט מנצח געוועזען.

דער לאַנגער און האַרטער שלאָף האָט איהם נישט דערפרישט. ער איז אויפגעשטאַנען א צובראָכענער, א מידער, ווי ער וואָלט אָב־געטאָן די שווערסטע ארבייט. אין האַרצען האָט גענאָגט און גע־נאָגט, נור דער קאָפּף איז געוועזען פּוסט. איין זאַך האָט איהם נור אינטערעסירט: וויפיעל איז ער אָבגעשלאָפען — א טאָג, צו צוויי, צו א האַלבען? דער זשאַנדאַרם, וועלכער האָט איהם גע־בראַכט טיי, איז געוועזען אַזוי פריינדליך און געזאָגט איהם, ווי־פיעל איז עס א זייגער און וועלכער טאָג היינט איז, און צוגעגעבען, אַז ער וועט נאָך צייט האָבען די טעג צו פערגעסען.

„וועסט זיך שוין אָנזיצען!“ האָט דער זשאַנדאַרם געענדיגט זיין ענטפער.

אויף צמח'ן האָבען זיינע ווערטער קיין שום איינדרוק נישט געמאַכט, זיי זיינען פאַרביינגעפלויגען פאַר זיינע אויערן. מיד און אָהן געדאַנקען אין קאָפּף האָט ער געטרונקען דעם טיי און אָהן א

איז פאַרגעקומען אין דער היים, דאָס טראַכט ער, וואָס זאָל ער ענט־פערן, דאָס וויל ער דערגעהן, וואָס מיט איהם וועט זיין.

און אָט דערמאָנט ער זיך אָן דאָס קליינע, בלויע, געשריעבענע העפט און עס שוידערט איהם. די האָר שטעלען זיך איהם אויף פאר שרעק. מורא׳דיגע זאכען זיינען דאָרטין אָנגעשריעבען! ער האָט גאָר מורא ארויפצוברייננגען עס אויפ׳ן זינען, דאָ, צווישען די פיער ווענד פון דעם פערשפּאַרטען שטייגעל, אין דער געדיכטער פינס־טערניס.

„אוי, אוי, אוי, אוי!“ האָט זיך ביי איהם ארויסגעריסען מיט פערצווייפלונג, און דאָס געזיכט האָט ביי איהם געברענט.

ער האָט זיך אויסגעצויגען אויפ׳ן בעטעל מיט׳ן געזיכט אראָב און אריבערגעוואָרפען די הענד איבער׳ן קאָפּף. וואָס זאָל ער טון? וואָס זאָל ער טון? וואָס פאר איין עצה זאָל ער זיך געבען? אין קאָפּף איז געוועזען א רעש, א גערודער — א שטאַרקער גערודער, פון וועלכען עס איז געוועזען אזוי אונאַנגענעם, אזוי שרעקליך, אזוי ביטער. צום וויינען! נור ער האָט שוין קיין טרערען נישט געהאַט.

און דאָס קליינע ביכעל שטעהט פאר די אויגען. ער זעהט די געשריעבענע שורות, ער זעהט די שריפט, וואָרט ביי וואָרט, אות ביי אות.

א פערפאַלענער איז ער!

ברררר!... א פראָסט געהט איהם דורך איבער׳ן לייב. ער דריקט איין דעם קאָפּף מיט די עלענבויגענס שטאַרק, שטאַרק.

ער וועט משוגע ווערען פון פערצווייפלונג! ער וועט זיך א מיתה אָנטון!...

ער האָט געטראַכט, געטראַכט... עס האָט שוין אָנגעהויבען צו טאָגען, עס איז שוין געוואָרען גרויסער טאָג, און ער האָט נאָך אַלץ נישט געשלאָפען און איז געוואָרען אַלץ אונרוהיגער. אָט קומט מען איהם רופען צום פערהער, און וואָס זאָל ער זאָגען?!...

טויזענדער פלענער! אין די פלענער מישען זיך שטיקלעך פון אַלערליי געדאַנקען, וועלכע בערוהיגען איהם אויף א וויילע, נור

פלוצלינג האָט ער בעמערקט אויף דער רעכטער וואַנד א אי־דישע אויפשריפט מיט א בלייפעדער. דאָס האָט איהם אָבגע־שטעלט. צוערשט האָט ער פערגעסען, ווארום איז ער שטעהן גע־בליעבען. ער האָט געלייענט די אויפשריפט און נישט געוואוסט, אז ער לייענט. נור אז ער האָט שוין געוואָלט אָבטרעטען פון דער וואַנד, האָט ער זיך דערמאָנט, אז עפּיס האָט איהם פעראינטערע־סירט און ערשט דאַן האָט ער דערזעהן די אויפשריפט:

„א קלאָג צו אייך, תליונים!"

ער האָט זיך עפּיס ווי פערוואונדערט: ווי קומט עס אהער? ווער האָט זיך דאָס געקאָנט אונטערשטעלען צו שרייבען אזעלכע מורא'דיגע ווערטער, ד״א, אין געפענגנים גופא!... ער האָט גע־נומען זוכען מיט די אויגען נאָך אויפשריפטען און געפונען. מאַסען אויפשריפטען! אויף רוסיש, אויף אידיש, אויף פּויליש און אויף א סך שפּראַכען, וועלכע ער האָט נישט געקאָנט איבערלייענען. אָבער ער איז געווען זיכער, אז די אויפשריפטען, וועלכע ער פער־שטעהט נישט, זיינען אויך אזעלכע, ווי די, וועלכע ער פערשטעהט, און עס האָט איהם פערדראָסען, פאַר וואָס פערשטעהט ער זיי נישט, און ער האָט מעהרערע מאָל שטאַרק געקוקט אויף זיי, גלייך ער וואָלט געהאָפט, אז סוף כל סוף וועט ער זיי דאָך פערשטעהן. עפּיס האָט ער זיך דערפיהלט היימליכער, דרייסטער, שטאַרקער און פרייער אין דער מאַסע קללות און חרמות אויף דער גאַנצער באַנדע אונטערדריקער און הערשער.

ער האָט דערהערט טריט און איז אָבגעשפּרונגען פון וואַנד. מען האָט געבראַכט דעם מיטאָג.

צמח האָט זיך איינגעקוקט אין די זשאַנדאַרמען: צו ווייסען זיי פון די אויפשריפטען? ער האָט בעשלאָסען, אז זיי ווייסען נישט, און עס איז איהם אנגענעם געוואָרען, וואָס ער ווייס אין זייער מלוכה פון א זאַך, פון וועלכער זיי ווייסען נישט. ער וועט שוין אויך עפּיס אויפשרייבען! עפּיס אזוינס וועט ער אויפשרייבען, וואָס זאָל זיין שטאַרקער פאַר אַלע אויפשריפטען. ער העבט זיך

זין ארומגעקוקט דאָס צימער. ער האָט בעקוקט די טיר, די ווענד, דאָס פענסטער מיט די גראַטעס, דאָס בעט, דעם טיש; זאָגאר דאָס צינערנע גלאָז, פון וועלכען ער האָט געטרונקען, האָט ער ווי שארפזיניג בעקוקט, און דאָך האָט זיין מח נישט געארבייט, און צמח האָט נישט געוואוסט, וואָס האָט ער געקוקט און אויסגעקוקט אין דער טיר, די ווענד, דעם פענסטער און צינערנעם גלאָז. ער האָט נישט געקאָנט טראַכטען, ווייל ער האָט געדאַרפט א סך טראַכטען.

ער האָט אָבגעטרונקען דעם טיי, איז אויפגעשטאַנען, האָט אויסגעצויגען די הענד און געוואָלט א געניץ טון. נור זיין בליק איז געפאַלען אויפ'ן פענסטער מיט די גראַטעס און איהם האָט זיך פערוואָלט ארויפדראַפּען זיך אהין און א קוק טון אויף די גאַס. ער האָט צוגערוקט דעם טיש צום פענסטער, ארויפגעקראָכען אויף דעם טיש, אָנגעכאַפּט זיך פאַר די גראַטעס און ארויפגעצויגען זיך אויף דאָס משופּע'דיגע פענסטער. ער האָט דערזעהן דעם הויף און מענשען. דאָס הארץ האָט איהם אָנגעהויבען שטאַרקער צו שלאָ־גען. ער האָט געקוקט מיט שטאַרקער לוסט. ער האָט געוואָלט דערזעהען בעקאַנטע און דער הימעל איז איהם אזוי טייער גע־ווען.

ער האָט געקוקט לאַנג. ער האָט נישט געקאָנט אָברייסען די אויגען פון דער „פרייער וועלט“. ליעגענדיג אויף דעם משופּע'דיגען פענסטער, אָנגעהאַלטען מיט די הענד פאַר די גראַטעס, האָט ער גע־פיהלט די געפענגנים, דעם שלאָס און ריגעל, די איינזאַמקייט. אָבער דער גאַנצער גוף האָט געצויגען אראָב, די הענד זיינען פער'חלש'ט געוואָרען, און ער האָט געמוזט אראָב פון פענסטער. יעצט האָט איהם דאָס ענגע צימער אויסגעזעהען אַזוי וויסט, אזוי שרעקליך, אזוי ווילד. עס האָט איהם פערקוועטשט דאָס הארץ און מיט א מאָל האָט ער דערפיהלט די אלע אומעטיגע, שווערע, שרעקליך שווערע געדאַנקען.

עס האָט איהם אָנגעהויבען ברענען אין מח און שווידערן דער לייב. ער האָט זיך געלאָזט אומגעהן איבער'ן חדר און טראַכטען,

איז א טויגעניכטס אָדער אויפ'ן בעסטען אופן א גאַנץ קליין, קליינ־טשיק מענשעלע, וואָס איז נישט ווערט צו טראָגען דעם נאָמען מענש."

„מענשען דארפען מיר זיין!" שטעהט ווייטער אין ביכעל. „מענשען פרייע, נישט ארָאבגעפאלענע ביי זיך! און ווען די גאַנצע וועלט וויל אונז אָנזעהן און רעכנען פאר איינפאכע מאשינעס, טאָ לאָמיר איהר בעווייזען, אז מיר זיינען מאַשינעס, וועלכע קאָנען פּלאַצען, ווען זיי ווילען — פּלאַצען און צורייסען און צוברע־כען אלץ, וואָס בינדט אונז, שמיעדט אונז, אונטערדריקט אונז!"

און יעדעס וואָרט דרינגט אריין אלץ טיעפער און טיעפער אין צמח'ס מח און הארצען, גיט איהם צו כח, דערפרישט זיין נשמה, לעבט איהם אויף. און ער מאַכט נאָך א סך פּרושים, גיט צו זיינע אייגענע געדאנקען, זוכט ביישפּיעלע אין דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעזעהן און אָנגעהערט אויף זיין לעבען.

אך, ער וועט שוין אָנשרייבען עפּיס אזוינס... עפּיס אזוינס... שעלטען וועט ער זיך!... ווי א מארק־אידענע וועט ער זיך שעלטען!

ער קאָן נישט פערשטעהן, וואָס ער האָט זיך געוועזען אזוי הערשראָקען, אזוי אראָבגעפאלען ביי זיך. און ער קוקט מיט ליעבע און דאנקבארקייט אויף די אלע אויפשריפטען, אפילו אויף יענע, וועלכע ער פערשטעהט נישט. אין די אויפשריפטען זעהט ער די מענ־שען, וועלכע האָבען זיי געשריעבען, ער פיהלט זיי נעבען זיך, ווי גוטע חברים, וועלכע האָבען איהם אויפגעמונטערט און געראַטעוועט. דער זשאנדארם, וועלכער האָט איהם געבראַכט די וועטשערע, האָט נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס איז עפּיס דער נייער ארעס־טאַנט אזוי לעבעדיג און אויפגערעגט.

און צמח האָט שוין געוואוסט, וואָס צו ענטפערן. ער וועט נישט זאָגען, אז ער פערשטעהט נישט קיין רוסיש. ער וועט אויך נישט זאָגען, אז ער האָט דאָס ביכעל געפונען און ווייס נישט, ווער דער מחבר איז. ניין, פע! ע"ר האָט א בעסער'ן תירוץ. ער וועט זאָגען, אז ער האָט דאָס אַליין געשריעבען. „אויפגעלאָפּען וועלען

אָן צו דערמאָנען אַלע האַרבע, שטאַרקע ווערטער פון דעם קליינעם, בלויען, געשריבענעם ביכעל.

הם!... דאָ גופא, וואו דער זשאַנדאַרם איז דער גאַנצער תקיף, קאָן ער איהם שעלטען, וויפיעל דאָס האַרץ געלוסט!... דער געדאַנק געפעלט איהם שטאַרק. און באַלד בעווייזט זיך ביי איהם א נייער געדאַנק, וועלכער רעגט איהם אפילו אויף: ער וועט אויסשרייבען אויף די ווענד דעם תוכן פון דעם קליינעם ביכעל!

נאָך האָט איהם געגאָגט דאָס האַרץ, נאָך האָט איהם עטוואָס אונרוהיג געמאַכט, נור ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האָט ער פערגעסען אַלע אומעטיגע און שווערע געדאַנקען. ער האָט ווידער אָנגעהויבען אומגעהן איבער׳ן צימער און דערמאָנען זיך דעם אינהאַלט פון דעם ביכעל. און ער פרעהט זיך: ער געדיינקט! א סך געדיינקט ער! ס׳אר׳א טייערע, גאָלדענע ווערטער! יא, ער מוז עס אַלץ אויפשרייבען... זאָלען אַלע, וואָס פאַלען אַהער אַריין, זאָלען אַלע דאָס לייענען!...

און צמח איז געוואָרען דער אייגענער צמח, ווי אין דער נאַכט, ווען ער האָט צום ערשטען מאָל געלייענט דאָס ביכעל. ער וואָלט אַלץ אוועקגעגעבען, אבי צו האָבען ביי זיך דאָס ביכעל און לייענען און לייענען. און דעם מחבר, דעם מחבר, ווי וואָלט ער וועלען זעהען!

אין דעם ביכעל האָט ער געפונען זיין טרייסט.

ער געהט אום איבער׳ן צימער, בייסט זיך די נעגעל און דערמאָנט זיך:

„די בעסטע פון אונז ווערען אומגעקומען דורך דער אכזריות, וועלכע וויל אונטערדריקען יעדע זעלבסטשטענדיגקייט, יעדען פרייען געדאַנק. מיט הונדערטער יאָהרען צוריק פלעגען זיך מענשען מקריב זיין על „קדוש השם", פאַר וואָס זאָל מען היינטיגע צייטען נישט מקריב זיין זיך לטובת הכלל, פאַר מענשענליעבע, פאַר פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט? ווער עס פיהלט און איז מודה די היינטיגע ווילדע אונעהרליכקייט און אכזריות און ציטערט פאַר זיין הויט און בעהאַלט זיך, פעררוקט זיך אין א לאָך, יענער

„איך וועל דאָך נישט אויסטראַכטען אויף עמיצען א בלבול," האָט ער געזאָגט תם'עוואַטע.

קומענדיג פון דעם פערהער, האָט ער אָנגעהויבען ביי זיך אין צימער צו טאַנצען, שפּרינגען, זינגען, שטעלען פייגען, מאַכען נעזער. אויסגענאַרט! אויסגענאַרט! אויסגענאַרט!

און גלייך האָט ער געקריצט מיט א טשוואָק אויף דער וואַנד: „ברידער, פאַר איין אַנדערן וועל איך אַוועקגעהן אין סיביר, ווייל איך האָב עס אַליין געוואָלט. איך האָב זיי אין ד'ר'ערד די שכורים! אוררא!"

נאָך איינינגע פערהערען האָט מען איהם אריבערגעזעצט אין איין אַנדער געפענגנים מיט א סך אַרעסטאַנטען צוזאַמען אין איין זאַל. ער האָט געביינקט נאָך זיין צימער, נאָך די אויפשריפטען, זיינע בעסטע און טייערסטע פריינד. נור דאָס אריבערזעצען האָט איהם דאָך געפרעהט. דאָס האָט געהייסען, אז באַלד וועט ער זיך שוין דערוויסען זיין פסק. און איהם האָט זיך אזוי שטאַרק געוואָלט וויסען, אויף וויפיעל יאָהר וועט מען איהם פערשיקען.

און אז מען האָט איהם אָנגעזאָגט, אז ער געהט אַוועק אויף דריי יאָהר אין דער ווייטער סיביר, האָט ער עפּיס דערפיהלט א מאָדנעם נחת. אָך, עס האָט איהם געגאָלטען אָבטון א גוטע, וואוילע, טייערע זאַך! ער האָט קיינעם נישט ארויסגעגעבען, דער מחבר איז געראַטעוועט!... אויפשרייען וואָלט ער פאַר שמחה, די ווענד פערנאַנדערטראַגען, פּאַטשען אין די הענד און טאַנצען דעם פייערסטען „קאָזיק"!...

די איבריגע אַרעסטאַנטען האָבען געמיינט, אז ער איז משוגע געוואָרען.

און מיט א לייכטען הארץ און פרעהליכען געמיט איז צמח אַוועק אין דעם ווייטען וועג, נישט טראַכטענדיג און נישט זאָרגענדיג וועגען דעם, וואָס מיט איהם וועט זיין. זיינס האָט ער שוין אָבגעטאָן!...

.1897

זיי ביי איהם מעגען ווערען," און ער וועט זיך האלטען זיינס! ער און ער... ער איז דער שרייבער — „און מאכט מיט מיר, וואס איהר ווילט!"... און מען וועט איהם גלויבען. פאר וואס זאל מען איהם נישט גלויבען? מען וועט איהם דערפאר... נור זאלען זיי טון, וואס זיי ווילען! אין סיביר איז אין סיביר...

„ווער עס פיהלט און איז מודה די היינטיגע ווילדע אונער־ליבקייט און אכזריות און ציטערט פאר זיין הויט, איז... א גרויסער פאדליעץ, א פארך פון פארכענלאנד!" לעגט ער איבער די ווער־טער פון ביכעל אויף זיין לשון און פיהלט, אז ער וועט קיין „פאדליעץ" נישט זיין, ווייל ער וועט אלץ טון, ווייל ער איז אויף אלץ קאפאבל.

די מאמע, די שוועסטער... עך, זיי וועלען נישט פערפאלען ווערען. זאל דוכטען, אז מען האט איהם אבגעגעבען אין סאלדא־טען... זאל דוכטען, אז ער האט זיך אבגעהאקט א האנד, אדער אז ער איז גאר געשטארבען... זאל דוכטען... מאלע, וואס עס קאן מיט א מענשען פאסירען! עך, זיי וועלען נישט פערפאלען ווערען. און גלאט — „חברה" וועט זיי שטיצען, ער וויים, „חברה" אונטערשטיצט.

ביים פערהער איז מען נשתומם געווארען: אט א דער אר־בייטער מיט די גראבע מאזאליעדיגע הענד זאל קאנען אנשרייבען אזא ביכעל! מען האט איהם געהייסען שרייבען, נור ער האט שוין געווארט אויף דאס.

„דאס ביכעל האב איך געשריעבען, ווען די הענד זיינען מיר נאך נישט געווען אזוי פערגרעבט פון דער ארבייט. יעצט שרייב איך גאנץ אנדערס, א סך ערגער," האט ער גאנץ רוהיג געזאגט, נע־מענדיג די פען אין האנד.

דער חלוק צווישעןביידע האנדשריפטען האט זיך געווארפען אין די אויגען, נור צמח האט רוהיג און קאלטבלוטיג גע'חזר'ט זיינס: „איך האב עס געשריעבען" — און גאר.

מען האט איהם מתרה געווען, אז ער וועט מיאוס אבשניי־דען פאר אזא חיבור: זאל ער בעסער אנרופען דעם מחבר. נור צמח האט מעהר נישט געצוקט מיט די אקסלען.

געקאָנט פערשטעהן, וואָס ער וויל פון דעם יום־טוב, וואָס איהם גע־פעלט נישט ביי די „טייטשען“.

דער נערוועזער איד קאָן נישט פערטראָגען די געמיטליכקייט, די רוהיגקייט. ער דארף האָבען „נשמה“, ער דארף זעטיגען זיינע נערוועז. דאָס אייביגע „כל עצמותי תאמרנה אדני“ — אלע זיינע ביינער דארפען לויבען גאָט.

פערלמאן האָט געמאכט דעם פירוש צו מיינע געדאנקען.

„ניין, ביי אונז איז גאנץ אנדערס, עפּים לעבעדיגער, פרעהלי־כער, יום־טוב'דיגער.“

און ער האָט דערצעהלט, ווי „מיר“ האָבען געהוליעט דעם ערשטען מאי.

א מאן פינף און צוואנציג זיינען זיי געוועזען, בחורים און מיידלעך. אלערליי בעלי־מלאכות פון בעזונדערע ווערקשטאטען, אלע גוטע פריינד, פערבונדען און פעראייניגט דורך איין אידעע. פסח־צייט נאָך האָבען זיי אָנגעהויבען אויסצוקוקען א פערבאָרגע־נעם אָרט ערגיץ אין וואלד ארום שטאָדט, אז קיין שד זאָל זיי נישט קאָנען געפינען. און גאנצע צוויי וואָכען... ניין, נאָך איבער צוויי וואָכען! פון פסח ביז דעם ערשטען מאי האָבען זיי נור גערעדט וועגען זייער יום־טוב. דאָס האָט זיי בעשעפטיגט טאָג און נאכט. און נישט דערפאר, וואָס זיי געהען טון א געפעהרליכע זאך. דאָס דוקא איז זיי אין דער לינקער פּאה נישט געלעגען. ווער מורא? וואָס מורא? דאָס איז געוועזען א חברה, וואָס האָט שוין לאנג אראָבגעוואָרפען פון זיך יעדע מורא. נור דער געדאנק, אז היי־יאָהר וועלען זיי פייערען צום ערשטען מאָל דעם וועלט־יום־טוב צוזאמען מיט אלע פּראָלעטאריער פון דער גאנצער וועלט, אָט דער גע־דאנק האָט זיי אזוי אויפגערעגט, אז זיי האָבען פשוט געצעהלט די טעג ביז צום ערשטען מאי.

די גאנצע נאכט אויף דעם ערשטען מאי און אין דער פריה ביז א זייגער אכט האָט גערעגענט. א זייגער ניין האָבען זיי זיך גע־דארפט ריהרען אין וועג, און אין דער לופט זיינען נאָך געהאנגען

„אונזער“ ערשטער מאי.

איך האָב בעגייסטערט דערצעהלט פּערלמאַן דעם פאַרבער פון די ערשטער־מאַי מאַניפעסטאַציעס אין פערשיעדענע פרייע לענ־דער. איך האָב איהם געוואָלט פעראינטערעסירען, אריינטון א ביינקענים אין זיין הארצען נאָך פרייהייט.

ער האָט צוגעהערט און איראָניש געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און געשמייכעלט. אין מיין בעגייסטערונג האָב איך מיך נישט געקאָנט אָבשטעלען און פרעגען, וואָס בעדייט זיין שמייכלען. נור גע־וואונדערט האָט עס מיך שוין. ענדליך האָב איך דאָך אָבגעהאַקט דאָס דערצעהלען.

„פערשטעהט איהר מיך,“ האָט ער געזאָגט, „אָט דאָס אלץ ווייס איך שוין לאַנג. איך האָב א סך וועגען דעם געלייענט און א סך געהערט, נור איך זאָג אייך דעם אמת, איך ווער פון דעם נישט נתפעל. פרייע מענשען אין א פרייען לאַנד געהען זיך דורך אין א מאַניפעסטאַציע מיט פאָהנען — וואָס איז דאָ די גבורה? אָבער דער עיקר פעהלט דאָ, די נשמה, מיין איך, דער... דער... דער... אזוי צו זאָגען, דער חיות! זאָגט אליין, פון וואָס איז דאָ פאַראַן נתפעל צו ווערען. דער טייטש איז דורכגעגאַנגען אין א מאַ־ניפעסטאַציע, אויסגעטרונקען א פּאָר קופעל ביער און געקומען א היים און געלעגט זיך שלאָפען. צו אזוי דאַרף מען דאָס פייערן דעם ערשטען מאַי? צו אזוי דאַרף מען זיך דאָס פיהרען אין א וועלט־יום־טוב?“

פּערלמאַן האָט גערעדט מיט די הענד, מיט די אקסלען און מיט אַלע אברים. ער האָט געפיהלט מעהר, ווי ער האָט געקאָנט ארויס־געבען מיט ווערטער. נור פון זיינע בעוועגונגען האָט מען שוין

רוסישע בוימער האָבען געדאַרפט ציטערן. און וואָס זיי האָבען די וועלט איבערגעקערט, און וואָס זיי האָבען צוטאַנצט און צושפּרונ־גען! קיין זאַך איז זיי נישט צו קליין געוועזען.

אין זיי איז געזעסען דער שמחת־תורה גייסט. דיזעלבע פיינע בריה׳שאַפט און שקאָציקעריי, דיזעלבע שמחת־תורה׳דיגע העזה און שטאָלץ. יעדעס גליעד האָט אין זיי געזונגען, געשפּרונגען, גע־טאַנצט. עס האָט זיך געדוכט, אַז דער וואַלד איז צו ענג. א פּלאַץ האָבען זיי געדאַרפט האָבען ברייט ווי די וועלט, לאַנג ווי דאָס פּראָלעטאַרישע עלענד.

„וואָס מיר מאַניפעסטאַציע! ווער מיר מאַניפעסטאַציע!“ האָט פּערלמאַן געשריען. „הוליען וויל איך, פּיהלען, אַז עס איז יום־טוב אויף דער וועלט. א מאַניפעסטאַציע איז טאַקי א גוטע זאַך, אָבער נאָכדעם, נאָכדעם...“

ער האָט ווייעדער קיין ווערטער נישט געפונען און נור פער־נאַנדערגעשפּרייט די אַרמס און צוזאַמענגעדריקט זיינע דיקע אוים־געאַרבייטע הענד אין פויסטען.

„און זעהט איהר,“ האָט ער ווייטער אָנגעהויבען מיט היץ, „פאַר א יאָהרען האָבען מיר שוין נישט געקאָנט הוליען. פּאָליציי איז געוועזען אויף די פּיס. זי האָט שוין דערשמעקט פון דעם ערשטען מאַי און אויף גאַנצע פונפצעהן וויאַרסט איז דער וואַלד געוועזען אַרומגערינגעלט מיט שפּיאָנען. האָבען מיר געמוזט געהן צו דער אַרבייט. נישט געהן וואָלט הייסען אָבגעבען זיך דער פּאָ־ליציי אין די הענד. דאָס האָט זיך נישט געלוינט. איז בקיצור, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, מיר האָבען געאַרבייט מיט דעמזעלבען געפיהל, ווי א פרומער איד, ווען ער וואָלט געמוזט אַרבייטען אום שמחת־תורה. דער יום־טוב איז געלעגען אין אַלע אברים. אַרביי־טענדיג האָב איך געשפּירט הינטער זיך די גאַנצע גרויסע אַרמיי פון דעם פּראָלעטאַריאַט. איך האָב געלעבט מיט איהר צוזאַמען, דורכ־געמאַכט מיט איהר אַלע מאַניפעסטאַציעס, און געטאַנצט און גע־זונגען ווי דאַמאָלסט אין וואַלד. און וויפיעל מאָל האָט זיך מיר

געדיכטע וואָלקענס, און א ווינד איז געוועזען. האָט מען אָבגע־זאָגט דעם פסוק „וישא יעקב את רגליו“ און געלאָזען זיך אין וועג. אי, וואָס, עס וועט רעגנען? פּטור, נו, אויך א זאך — מען איז דאָך נישט פון צוקער. וויפיעל מאָל האָבען איינינע פון זיי געדארפט ארבייטען אונטער'ן פרייען הימעל אין א שלאַגסרעגען?

„דערפאר וועט אונז גאָט געבען א גרעסערען שכר הליכה,“ האָט זיך געוויצעלט בינקין דער שלעסער, ביי וועמען דער עולם האָט זיך פערזאמעלט. און מען איז אוועק אקוראט ווי עס וואָלט געוועזען דער שענסטער טאָג. נור די „איידעלע נשמות“ האָבען פערכאַפּט מיט זיך א פּאָר גרויסע טיכער, עס זאָל נישט אזוי נאַס זיין צו זיצען אויף דעם נאסען גראָז.

„נור איך קאָן אייך זאָגען, אז איך ווייס נישט, צו איז דאָר־טין געוועזען נאָס, צו נישט, ווארום וועמען איז עס גאָר אין קאָפּ געלעגען?“

ווייל אין וואלד זיינען זיי געוועזען ווי שיכור און ווילד פון דעם פרייהייטס־געפיהל, וואָס האָט זיי דורכגענומען. אין שטאָדט זיינען זיי געגאַנגען צו פּאָרלעך און צו איינציגווייז — ווי האָט דאָס זיי געדריקט! דאָ פיהלען זיי זיך פעראייניגט מיט דער גאַנ־צער וועלט און עס ווילט זיך זיי רוישען, זינגען, טאַנצען און אי־בערקערען א וועלט — און דאָ געה גאָר צו איינציגווייז און גנב'ע זיך ארוים פון שטאָדט ווי א גנב! נור ווי זיי זיינען אריין אין וואלד, האָבען זיי דערפיהלט, ווי זיי וואָלטען אראָבגעוואָרפען פון זיך די שווערסטע קייטען. אויף די געזיכטער האָט זיך צוגאָסען א גרויסע פרייד, א שטאָלצע פרייד, א העזה'דיגע פרייד.

פערלמאן האָט נישט געקאָנט מעהר רוהיג דערצעהלען. ער האָט אָנגעהויבען צו רעדען מעהר מיט די הענד, ווי מיט'ן מויל. ער האָט נישט געפונען די רעכטע אויסדריקען.

פאַר די פרייעסטע מענשען האָבען זיי זיך געפיהלט, פאַר די פרייעסטע! און ליעדער האָבען זיי געזונגען, און רעדעס האָבען זיי געהאַלטען, און ארויסגעזאָגט אַזוינע ווערטער און געדאַנקען, אז די

ליעדער אין פּראָזא.

.1

שיר המעלות.

א קאָרעספּאָנדענט אפילו, איין איינפאכער קאָרעספּאָנדענט וואָלט זיך נישט איינגעהאַלטען און וואָלט זיך צושריעבען מיט התפּעלות, מיט אויסגעשרייען, מיט הויכע ווערטער.

ביי מיר גיסט זיך עס אויס אין א ליעד אָהן גראַם, אין א פּראָזא־ליעד, אָבער דאָך אין א ליעד. זינגען וויל איך! א שיר השירים.

שווארץ איז מיין העלד און ווי שיין! שווארץ פון קאָפּף ביז די פיס. אויפ'ן געזיכט נור זעהען זיך וואו נישט וואו געלע, פאר־מיט־געלע פלעקען און געלבליך זיינען די ווייסלען פון די שווארצע אויגען. אָבער ווייטער איז אלץ שווארץ.

א קוימענקערער איז מיין העלד.

א איד אין מיטעלע יאָהרען — עטליכע און פיערציג. א הויכער, איין איינגעגאָרבעטער. די שווער אָבגעלעבטע יאָהרען, די אכט קינדער, דאָס קראַנקע ווייב האָבען איהם די פּלייצעס גע־בויגען. א טרויעריגער שמייכעל רוהט שטענדיג אויף זיינע ליפּען. מיט דעם שמייכעל און מיט זיינע געלבליכע גוטע אויגען וויל ער זאָגען, אז ער איז נישט שולדיג, וואָס אויף דער וועלט לעבט זיך אזוי שלעכט. ער וואָלט געווים אנדערש מאכען, ווען ער וואָלט גע־קאָנט, נור ער קאָן נישט.

ער לאכט זעהר גערן, כאָטש עס בעווייזען זיך נישט צוויי ציילען ציינער, ווייס ווי די שעפּסען נאָכ'ן וואשען. ער לאכט זעהר גערן, ווייל ער איז א זעהר גוטער מענש. א מענש אָהן א

געוואָלט אַ שמיים טון די ארבייט איק טשאָרטו, קאָ וסיעם טשערטיאם!"

ער האָט אַ קוק געטאָן אויף מיר מיט א מין גרויסקייט און התפעלות, און איך האָב נישט ווילענדיג א שמייכעל געטאָן.

„אי, געהט," האָט ער געזאָגט און א מאַך געטאָן מיט דער האנד, „איהר האָט זיך פערדייטשערט... מ־נאָ, קאליע געוואָרען..."

און פּלוצלינג האָט ער אָנגעהויבען צו טרייסלען די הענד אין דער לופטען און שרייען:

„ווייסט איהר דען, וואָס דער ערשטער מאי איז?... ווייסט איהר... ווייסט איהר..."

.1898

און איך האלט די צייטונג, בלעטער זי, ווענד זי אום הין און צוריק, קוק זיך איין אין די פערשמיערטע שורות און לייען און לייען. פאר וואס קלאפט מיר דאס הארץ? ווירקליך, עס קלאפט מיר דאס הארץ. מיט הונדערטער יאהרען צוריק האט ביי די לע־זער פון דעם ערשטען געדרוקטען בלאט אויך אזוי געקלאפט דאס הארץ. בעשטימט. זיי האבען געשפירט די נייע צייט, וועלכע איז אנגעקומען מיט די געדרוקטע שורות.

איך שפיר עס אויך.

ארבייטער אליין האבען זי געשריעבען, די פערשמירטע צייי־טונג, וועלכע איך האלט מיט ציטערדיגע הענד און לייען מיט אזא כונה. ארבייטער אליין האבען זי געשריעבען און בעהאלטענער־הייט געזעצט און געדרוקט.

ארבייטער אליין!

וואו נעם איך דעם מאלער, וועלכער זאל מיר אבמאלען דעם ארבייטער־שרייבער, ווי ער זיצט שפעט ביי נאכט פאר א דונקעלער לאמפ איבער א פיערטעל פאפיער און שרייבט און שרייבט?!

איך זעה איהם. דעם ארבייטער. איך פיהל איהם, איך פיהל איהם!...

אין א גרויסער שטאדט איז עס. א סך צעהנדליגע טויזענד איינוואהנער געפינען זיך אין איהר. אונטער זיי דער שפיץ פון היינטיגער געזעלשאפט — די איבערזאטע עשירות, און דער טיע־פער אבגרונד — דער הונגריגער דלות. אין די ריינע רייכע גאסען — גרויסארטיגע מויערן, אין די שמוציגע ארמע גאסען — שרעק־ליכע חורבות. אלץ ווי געהעריג. און ווי געהעריג, געפינען זיך אין איהר א סך בעלי־בתים און נאך מעהר ארבייטער. און יאה־רען־לאנג האבען די בעלי־בתים געוואוסט, אז וואס מען צאלט וועניגער דעם ארבייטער, בלייבט מעהר דעם בעל־הבית, און די ארבייטער האבען געדאנקט און געלויבט גאט, וואס די בעלי־בתים האבען צו געבען ארבייט.

עס זיינען יענמאלט געוועזען גוטע צייטען. די בעלי־בתים

גאַל, אַ שם־דבר אין שטאָדט. מאיר דער קוימענקערער! — ווער קען איהם נישט דעם גוטען, דעם אָהן אַ שיעור גוטען מאַן?

יעצט געהט ער אַוועק אין סיביר. נישט פאַר אַ גנבה, חלילה, נישט פאַר אַ גזלה, נישט פאַר פאַלשע אַסיגנאַציעס. ער געהט אין סיביר, ווייל ער איז געוועזען אַ גוטער מענש, דאָס איז זיין איינ־ציגער חטא.

ער פלעגט אונטערשטיצען סטרייקענדע קוימענקערער, זוכען פאַר זיי מלאכה און אַוועקגעבען זיי זיין אַרבייט — דאָס איז זיין פערברעכען.

און עס האָט זיך געפונען איין אַנדער קוימענקערער־מייסטער, וואָס האָט נישט געקאָנט פערטראָגען זיין גוטסקייט און גע׳מסר׳ט איהם.

די זשאַנדאַרמען האָבען גע׳פסק׳נט, אַז ער איז אַ געפעהרלי־כער מענש.

אַ געפעהרליכער מענש דאַרף געהן אין סיביר.

די שטאָדט־לייט זאָגען אויף איהם: זעהר רעכט, זאָל ער זיך נישט מישען נישט אין זיינע זאַכען.

דער מסר האָט אַ סך הנאה און אַ ביסעל חרטה.

די אַרבייטער שווערען, זיי וועלען זיך נוקם זיין פאַר א י ה ם.

און איך זינג אַ שיר השירים.

שוואַרץ איז מיין העלד און ווי שיין, און ווי שיין!...

.2

דער אַרבייטער שרייבט!

פאַר מיר ליעגט אַ צייטונג. דאָס פאַפיער איז שלעכט און נאָך שלעכטער איז דער דרוק. אין די שורות פעהלען ווערטער, אין די ווערטער פעהלען אותיות, און אין גאַנצען איז עס פערשמירט, איינ־געריכט, פערפלעקט. די ערגסטע מאַקולאַטור פון אַ היינטמאָדי־שער דרוקעריי איז פיעל ריינער און דייטליכער.

ער טראַכט און טראַכט. מיט וואָס פאַר א פערגניגען וואָלט ער געוואָרפען די ארבייט און זעצען זיך שרייבען. ווייס ער דען, וואָס ער אַרבייט יעצט? זעהט ער דען, ווי עס פליהט אום דאָס שיפעל?

קוים דערלעבט די נאַכט!

געקומען איז ער פון דער אַרבייט טויט־מיד, און קוים איז ער אריבער די שוועל פון זיין וואָהנונג, האָט ער שוין גענומען זיך פאַר די טינט־און־פעדער.

פערשימעלט די פען, פערשטויבט די טינט, נור דאָס איז אלץ פון די קלייניגקייטען. ער איז סיי ווי סיי נישט פון די פלינקע שרייבער.

אָנגעאַרבייטע הענד, מיט מאַזאָליעס די דלאָניעס, די פינגער פערמאַטערט. נור שרייבען וועט ער, אַך, וועט ער שרייבען!...

מיט די שפּיץ פינגער האָט ער איינגעדריקט דאָס הענטעל און גע־נומען זיך צו דער אונגעוועהנליכער אַרבייט.

ער האָט געשריעבען פון סטרייקען, פון נצחונות, פון ארעס־טען; ער האָט געזידעלט די בעלי־הבתים. געשאָלטען די רעגיערונג, געפלוכט יעדען אונטערדריקער; ער האָט בעקלאָגט די אונגליקליכע שקלאַפען, גערופען צו אחדות, געפאָדערט צום קאַמפּף.

אין קאָפּף האָט איהם געטראָגען, געקלאַפּט, גע־זשעצט. ער האָט פערגעסען דעם גאַנצען מידען טאָג, די שווערע הענד, די וועהטאָגדיגע פינגער. ער האָט דערפיהלט, אז זיינע פלייצעס ווערען ברייטער, זיינע הענד — געזינדער און גְעזינדער.

און ער שרייבט! אַך, מיט די ברייט געוואָרענע פלייצעס און מיט די געקרעפטיגטע הענד וואָלט ער דאָך יעצט אויפגעהויבען אלע זיינע פערקנעכטעטע, פאַר'ן טאָג־ברויט פערקויפטע ברידער, און זייערע קייטען צוריסען, דעם פיינד וואָלט ער צושלאָגען, יעדע אונ־טערדריקונג פון דער וועלט פערטריבען!...

ער פיהלט אין זיך דעם כח, ער האָט די גבורה.

און ער שרייבט און שרייבט.

אין דעם געפלאַצטען לאָמפּ־גלאָז איז א לאָך; דאָס לאָך איז

און זייערע פּועלים האָבען צוזאַמען שולען געבויט און אין איינעם אין זיי געדאַוועגט. פון די בימה׳ס האָט מען נע׳מגיד׳עסט וועגען אייביגען דלות און אייביגע עשירות, וועגען אייביגען הונגער און אייביגע זאַטקייט. אומזיסט דיין בעמיהען, מענש! די וועלט מוז איינגעטיילט זיין אויף אָרעמקייט און רייכקייט. זי מוז! אַזוי וויל גאָט.

גוטע, אַלטע צייטען...

נור די צייטען זיינען אַוועק. אין דעם שטענדיגען קרעכצען האָט זיך דערהערט אַ פרעהליכער טאָן, אויף דעם פּון פערצווייפלונג פערקרימטען פּנים האָט זיך בעוויעזען אַ שמייכעל פון האָפנונג. דאָס האָבען די אַרבייטער זיך אויסגעלערנט מלחמה צו האַלטען געגען דעם אייביגען דלות, געגען דעם קיינמאָל נישט אויפהערענדיגען הונגער! דאָס האָבען די אַרבייטער אָנגעהויבען צו גלויבען, אַז מיט זייער נצחון קומט אָן אַ נייע צייט, אַז אויף זיי ווערט אויפגעבויט אַ נייע וועלט, און זיי האָבען אָנגעהויבען מלחמה צו האַלטען פאַר פערבעסערען זייער לאַגע, פאַר מענשען־רעכטע און דערמיט געהן טריט ביי טריט פאָרווערטס, אַלץ פאָרווערטס און פיהרען מיט זיך די גאַנצע וועלט, די גאַנצע מענשהייט.

דאַן האָט זיך דער אַרבייטער גענומען פאַר דער פּען.

דעם גאַנצען טאָג ביי דער אַרבייט האָט איהם נישט אָבגעלאָזען דער געדאַנק, אַז היינט ביי דער נאַכט וועט ער ע נ ד ל י ך שרייבען. שוין אַ סך טעג און נעכט אַז ער בעקלערט, וואָס ער וועט שרייבען. און היינט טראָגען זיך איהם אַרום אין קאָפּ די אַלע געדאַנקען, לויפען אַרום, יאָגען, שטופּען איינער דעם אַנדערן.

ער זאָל זיי נור נישט פערגעסען!

און ער חזרט איין יעדען געדאַנק, טראַכט איהם אַרום, און עס בעווייזען זיך אַלץ נייע און נייע. ניין, ער וועט נישט פערגעסען. זיי ליגען איהם שוין צו גוט אין מאַרך, אין די ביינער, אין׳ם בלוט.

קאטאלאג
פון די
אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק

	פרייז
פיליפ קראנץ, קולטור געשיכטע, 3 בענדער, געבונדען, יעדער באַנד	.75
" " פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, געבונדען	1.00
" " אַמעריקאַ פאר קאָלומבוס, געבונדען	.50
" " יציאת מצרים, פּאַפּיער	.15
" " וואָס הייסט נאַציאָן	.10
לעבענס־בעשרייבונגען פון בעריהמטע מענער. אַ זאַמלונג פון ביאָגראַפיעס פון די גרעסטע דענקער, פּאָעטען און שריפטשטעלער פון דער אַלטער און נייער צייט, אין 3 בענדער, געבונדען, יעדער	1.25
מאָרים ראָזענפעלד, שריפטען, 1טער סעט, באַנד 1, געבונדען	1.00
" " " " " " 2 "	1.00
" " " " " " 3 "	1.00
" " נייע שריפטען 2טער סעט, באַנד 4, געבונדען	1.25
" " " " " " " 5 "	1.25
" " " " " " " 6 "	1.25

פערקלעבט מיט פאפיער. דאָס צוגעקלעבטע פאפיער איז אָנגע־ברענט, דאָס גלאָז איז פעררויכערט, דער טיש איז קוים בעלויכטען.

די מאמע ליעגט אין בעט און קלאָגט זיך: ער וועט אויסברע־נען די גאנצע לאָמפּ און קעראָסין קאָסט טייער. די עלטערע שוועסטער ליעגט נעבען דער מאמען און בייזערט זיך, זי וועט אראָבנעהן און פערלעשען די לאָמפּ, ווייל זי קאָן נישט שלאָפען פאר פייער. דער טאטע ליעגט אויף דער האַלצערנער באנק אין סטראשעט, ער וועט אויפשטעהן און צורייסען די גאנצע כתיבה.

און אויף דער פּאָדלאָגע ליעגען די פינף אנדערע ברידער און שוועסטער און ווארפען איהם אונטער דער פען אליז, וואָס עס פאלט זיי אריין אין האנד, און שלעפען און ציהען איהם פון אונטען פאר די פיס, און שלאָגען זיך צווישען אנאנד און לאכען און וויינען...

ער הערט גאָר נישט, ער זעהט גאָר נישט. ער... שרייבט און שרייבט. סטרייקען, נצחנות, ארעסטען... בעלי־בתים, רעגיערונ־גען, אונטערדריקער... שקלאפען, אחדות, קאמפף...

איך זעה איהם, דעם ארבייטער. איך פיהל איהם, איך פיהל איהם!...

.1898

	פרייז
דזשאהן סטוארט מילל, פרייהייט, איבערזעצט אויס דעם ענגלישען אריגינאל מיט א ביאגראפיע פון פערפא־סער, פון דר. י. א. מעריסאן, מיט אן הקדמה פון דר. ת. זשיטלאווסקי, געבונדען	.75
דר. פאול עלטצבאכער, דער אנארכיזם, איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאן, געבונדען	1.00
מיכל קאפלאן, גהעטא־קלאנגען	.25

	פרייז
ד. פינסקי, ערצעהלונגען, 2 בענדער, געבונדען, יעדער באַנד	.75
" אייזיק שעפטעל, דראמא	.15
דר. קאספע, מעכאַניקע	.10
" " כעמיע	.15
" " אַסטראָנאָמיע	.15
יהואש, געזאַמעלטע ליעדער, געבונדען	1.00
י. גאָרדין, ערצעהלונגען, געבונדען	.75
" " סאפפהא	.25
" " גאָט, מענש און טייפעל	.25
" " אלישע בן אבויה	.15
" " דער אונבעקאַנטער	.20
" " די אמת'ע קראַפט	.20
מאקסים גאָרקי, ערצעהלונגען	.15
" " אינטערוויום	.15
ליעוו טאָלסטאָי, איינציגער מיטעל	.5
" " פאַטריאָטיזמוס און רעגירונג	.5
" " צום ארבייטער פאָלק	.15
דר. ח. זשיטלאָווסקי, דער סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע	.40
ז. ליבין, געקליבענע סקיצען, געבונדען	.75
מ. באראנאָוו, דער מענש און די נאַטור	.10
לעאָפּ. קאמפף, פאַר'ן שטורם, דראמא	.20
הענריק איבסען, די גייסטער "	.20
„קניאז פאטיאמקין"	.20
דר. ש. פעסקין, סטרייקס	.5

פאלגענדע ווערק ווערען פערפערטיגט צום דרוק:

אַ פאָלשטענדיגע אויסגאַבע פון י. ל. פרץ'ס שריפטען
דר. ח. זשיטלאָווסקי'ס שריפטען
ליעסינג'ס געזאַמעלטע ליעדער
יודישע פאָלקס־ליעדער געזאַמעלט פון י. ל. כהן
דער מטורף, דראמא אין 4 אַקטען, פון יעקב גאָרדין
ל. טאָלסטאָי'ס די שקלאַפעריי פון אונזער צייט
" " דער סוף פון דער היינטיגער וועלט
" " די אויפשטעלונג פון גיהנם
" " וועגען דער געזעלשאַפטליכער בעוועגונג אין רוסלאַנד
" " תחית המתים
היינעס געדיכטע, איבערזעצט פון ד. פינסקי
געקליעבענע ערצעהלונגען פון גיואי דע מאפאסאן, איבערזעצט פון י. ענטין

אַדרעסירען:

The International Library Pub. Co.
102 & 104 W. 38th ST.
NEW YORK.

Toronto Jewish Public Library
THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

כרלעם

3 פּינסקי

ג. 2 אַסטעלגאָרען

2.635

JAN 2 '87	2346		
JUN 22 78	5854		
SEP 18 78	600		

כרלעם.

2.635

JAN 2 '87

MAY 11 1986

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT

21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

JUN 22 '76

SEP 18 '78

JUN 3 '79

NOV 2 9 1984

JAN 4/2000

MAR 6/2010